Regeringens proposition 1992/93:250

Ny läroplan och ett nytt betygssystem för gymnasieskolan, komvux, gymnasiesärskolan och särvux

Prop. 1992/93:250

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Vid regeringssammanträdet har statsrådet Ask varit föredragande.

Stockholm den 19 maj 1993

På regeringens vägnar

Carl Bildt

Beatrice Ask

Propositionens huvudsakliga innehåll

Regeringen föreslår att en gemensam läroplan införs för gymnasieskolan, den kommunala vuxenutbildningen, statens skolor för vuxna, gymnasiesärskolan (den frivilliga särskolan) och vuxenutbildningen för utvecklingsstörda.

Regeringen presenterar förslag som ger kommunerna möjlighet att göra sin gymnasieskola mer kursutformad och som ger eleverna större möjligheter att påverka sina studier.

Gymnasiesärskolan förändras till att bli mera lik gymnasieskolan.

De relativa betygen ersätts av ett mål- och kunskapsrelaterat betygssystem, där betyg sätts på kurs.

Förändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 1994.

1 *Riksdagen 1992/93. 1 saml. Nr 250*

1 Ärendet och dess beredning

I denna proposition och i propositionen om en ny läroplan och ett nytt betygssystem för grundskolan, sameskolan, specialskolan och den obligatoriska särskolan (prop. 1992/93:220) redovisar regeringen i dag sina ställningstaganden till förslagen i dels Läroplanskommitténs betänkande Skola för bildning (SOU 1992:94), dels Betygsberedningens betänkande Ett nytt betygssystem (SOU 1992:86). Sammanfattningar av de båda betänkandena är tryckta (som bilagorna 1 och 3) i en separat bilagedel till propositionerna.

Läroplanskommitténs och Betygsberedningens betänkanden har remissbehandlats. Remissammanställningar återfinns (som bilagorna 2 och 4) i den separata bilagedelen till propositionerna.

Läroplanskommitténs uppdrag avseende de frivilliga skolformerna omfattade att utarbeta förslag till läroplan för gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning (komvux). Inom regeringskansliet har en arbetsgrupp gjort smärre bearbetningar av förslaget till läroplan så att den kan gälla även för den frivilliga särskolan, vuxenutbildningen för psykiskt utvecklingsstörda (särvux) och statens skolor för vuxna (SSV). Den bearbetade versionen av Läroplanskommitténs textförslag till läroplan för gymnasieskolan och komvux återges i *bilaga A* till denna del av propositionen.

Beredningsarbetet har i enlighet med Utbildningsutskottets uttalande (bet. 1992/93:UbU7) följts av en grupp med representanter för riksdagspartierna. Gruppen har under våren 1993 haft fyra sammanträden.

Utbildningsdepartementet har dessutom - som ett led i beredningsarbetet inför propositionen - anordnat ett antal seminarier kring väsentliga frågor som etik, kultur, miljö och betyg.

Statens skolverk har i december 1992 lämnat en redovisning av ett uppdrag från regeringen om ett nationellt provprogram för skolan. Förslagen samt regeringens ställningstaganden i vad avser de frivilliga skolformerna redovisas i propositionen.

Utgångspunkter

Förslagen om ny läroplan i denna proposition knyter samman och kompletterar besluten om den förändrade styrningen av skolan och om reformeringen av gymnasieskolan och vuxenutbildningen. Ett nytt betygssystem är också en konsekvens av dessa reformer. Vi kommer i propositionen att använda uttrycket skolan för hela det offentliga skolväsendet för ungdomar och vuxna ovanför den obligatoriska skolan. Häri innefattar vi således även den offentliga vuxenutbildningen inklusive statens skolor för vuxna.

Förändringen av den statliga styrningen av skolan påbörjades redan i mitten av 1970-talet men accelererade i slutet av 1980-talet. Det råder en bred samstämmighet om att den pågående decentraliseringen på skolans område måste förenas med en annan typ av styrning. En decentralisering som syftar till att åstadkomma ett större inflytande för dem som berörs av besluten förutsätter att det gamla regelverket omprövas i sin helhet. Det förutsätter också en genomtänkt fördelning av ansvaret för skolan. Staten har successivt övergått från styrningen genom regler till en mål- och resultatinriktad styrning av skolan.

De grundläggande principerna för ansvarsfördelningen är ett lokalt ansvar för att genomföra skolverksamheten och ett statligt ansvar för att ange nationella mål och för att följa upp och utvärdera skolans resultat. Dessa principer lades fast genom riksdagens beslut dels hösten 1988 (prop. 1988/89:4 om skolans utveckling och styrning, bet. 1988/89:UbU7, rskr. 1988/89:95), dels hösten 1989 (prop. 1989/90:41 om kommunalt huvudmannaskap för lärare, skolledare, biträdande skolledare och syofunktionärer, bet. 1989/90:UbU9, rskr. 1989/90:58), dels ock hösten 1990 (prop. 1990/91:18 om ansvaret för skolan, bet. 1990/91:UbU4, rskr. 1990/91:76). Principerna för uppföljning och utvärdering inom skolväsendet behandlades också i kompletteringspropositionen för budgetåret 1992/93 (prop. 1991/92:150 del II s. 153).

Mål- och resultatstyrningen förutsätter att målen är tydliga såväl för dem som skall arbeta efter målen som för dem som skall utvärdera i vilken utsträckning målen har nåtts och den förutsätter en stor frihetsgrad när det gäller att välja vägar och arbetssätt att nå målen. Det grundläggande styrdokumentet är skollagen, som bl.a. reglerar kommunernas ansvar för skolan. Läroplanen skall innehålla övergripande mål för utbildningen i hela landet och riktar sig främst till den professionella personalen i skolan. Läroplanen skall inte längre innehålla anvisningar om de metoder som lärare och skolledning skall använda för att nå målen. Läroplanen fastställs av regeringen enligt riktlinjer som underställts riksdagen.

Den nya ansvarsfördelningen för skolan innebär större lokalt ansvar och lokal frihet. Begreppet "lokal" är dock inte nödvändigtvis liktydigt med kommunal. Tvärtom utgår regeringen från att den beslutade decentraliseringen från stat till kommun, inom kommunerna åtföljs av en motsvarande decentralisering till de enskilda skolorna. Huvudprincipen bör vara att besluten fattas på den nivå som är närmast dem som berörs. Denna princip håller också på att slå igenom i landets kommuner.

I anslutning till den statliga budgetprocessen, med en prövning av verksamheten i treårsintervaller, kommer fortlöpande underlag och riktlinjer för utvecklingen på skolområdet att tas fram i en särskild utvecklingsplan för skolan.

Våren 1991 fattade riksdagen beslut om en reformering av gymnasieskolan och vuxenutbildningen (prop. 1990/91:85 Växa med kunskaper - om gymnasieskolan och vuxenutbildningen, bet. 1990/91:UbU16, rskr. 1990/91:356). Genom beslut våren 1992 (prop. 1991/92:157 om vissa gymnasie- och vuxenutbildningsfrågor m.m., bet. 1991/92:UbU26, rskr. 1991/92:311) utvecklades reformen på vissa punkter.

Reformen innebär bl.a. att linjerna och specialkurserna i gymnasieskolan ersätts av 16 nationella program samt dessutom av individuella och specialutformade program. En lärlingsutbildning införs där ansvaret för yrkesutbildningen ligger hos arbetsgivaren och ansvaret för undervisningen i kärnämnen ligger på skolan. De nationella och specialutformade programmen är treåriga. Timplanen uttrycks som en minsta garanterad undervisningstid dels totalt, dels i respektive ämne/ämnesgrupp på de olika programmen för hela treårsperioden. Varje kommun är skyldig att erbjuda alla ungdomar i kommunen fram till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år möjlighet att påbörja utbildning på program antingen i den egna kommunen eller genom avtal i annan kommun. De ungdomar som inte tagits in på något nationellt program skall erbjudas utbildning på specialutformat eller individuellt program. Den reformerade gymnasieskolan införs successivt vid den tidpunkt respektive kommun beslutar, dock tidigast läsåret 1992/93 och senast läsåret 1995/96.

Reformeringen av den kommunala vuxenutbildningen genomfördes läsåret 1992/93. Grundläggande vuxenutbildning syftar till att ge vuxna sådana kunskaper och färdigheter som de behöver för att delta i samhälls- och arbetsliv. Den syftar också till att möjliggöra fortsatta studier. Utbildningen vänder sig till dem som saknar sådana färdigheter som normalt uppnås i grundskolan, men den är inte längre en direkt anpassning av grundskolan, vilket gällde för dess föregångare, grundvux och etapp 1 i komvux. Gymnasial vuxenutbildning syftar till att ge vuxna kunskaper och färdigheter motsvarande dem som ungdomar kan få i gymnasieskolan. Påbyggnadsutbildning syftar till att ge vuxna sådan utbildning som leder till en ny nivå i deras yrke eller till ett nytt yrke. Påbyggnadsutbildning skall, när reformen är genomförd, ges enbart i komvux. Personer som vill påbörja studier fr.o.m. hösten det år de fyller 20 år skall bedriva dessa som vuxenstuderande.

Vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda, särvux, infördes den 1 juli 1988 (prop. 1987/88:113, bet. 1987/88:UbU33, rskr. 1987/88:323). Särvux utvidgades den 1 juli 1991 till att omfatta viss utbildning på träningsskolenivå (prop. 1990/91:85, bet. 1990/91:UbU16, rskr. 1990/91:356). Den del av särvux som motsvarar grundsärskolan förändrades den 1 juli 1992 efter modell av grundläggande vuxenutbildning. Samtidigt utvidgades särvux till att också omfatta yrkesutbildning (prop. 1991/92:94, bet. 1991/92:UbU21 och 28, rskr. 1991/92:285). Ansvarsfördelningen mellan särskolan och särvux definierades på samma sätt som mellan gymnasieskolan och komvux genom en 20-årsgräns.

Den gymnasiala organisationen beslutas lokalt. Det innebär att gymnasieelever kan få delar av sin utbildning förlagd till komvux och vuxenstuderande delar av sin gymnasiala utbildning i en gymnasieskola. Regeringen ser det som viktigt att denna samverkan stimuleras ytterligare, inte minst med tanke på de förslag om en mer kursutformad gymnasieskola, som vi presenterar i denna proposition. Det är därmed naturligt att de nuvarande skilda läroplanerna ersätts med en gemensam läroplan för gymnasieskolan och komvux.

Beslut om reviderade läroplaner samt om programmål

I avvaktan på en gemensam läroplan har regeringen genom beslut den 27 februari 1992 reviderat dels 1970 års läroplan för gymnasieskolan, dels 1982 års läroplan för vuxenutbildning. Samma dag fattade regeringen beslut om programmål för gymnasieskolans nationella program och för grundläggande vuxenutbildning. Genom beslut den 11 juni 1992 kompletterades 1982 års läroplan för vuxenutbildning beträffande särvux. Samtidigt fastställdes programmål för de delar av särvux som motsvarar den obligatoriska särskolan. Kursplaner har fastställts i avvaktan på de kursplaner som skall utarbetas anpassade till den nya läroplanen. De nya kursplanerna kommer att vara gemensamma för gymnasieskolan, gymnasial vuxenutbildning inom komvux och SSV. Särskolan och särvux avses få gemensamma kursplaner för yrkesutbildningen.

Särskolan och särvux

Våren 1992 beslutade riksdagen att ansvaret för särskolan och särvux successivt skall föras över från landstingen till kommunerna (prop. 1991/92:94, bet. 1991/92:UbU21 och 28, rskr. 1991/92:285). Överförandet skall vara genomfört före utgången av år 1995. Det slogs fast att särskolan även i fortsättningen skall utgöra en särskild skolform med uppdelning i en obligatorisk och en frivillig del. Skolplikten i särskolan gjordes 9-årig liksom i grundskolan. Varje kommun är dock skyldig att erbjuda samtliga elever, som fullgjort skolplikten i särskolan, ett frivilligt tionde skolår i den obligatoriska särskolan inför övergången till den frivilliga särskolan. Varje kommun är skyldig att erbjuda fortsatt fyraårig utbildning i den frivilliga särskolan. Vi kommer i ett senare avsnitt av proposition att behandla denna skolform utförligare. Vi föreslår då också att den frivilliga särskolan ändrar namn till gymnasiesärskolan. För enkelhets skull använder vi detta nya namn redan nu.

Regeringen har i prop. 1992/93:230 om valfrihet i skolan föreslagit att vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda fr.o.m. den 1 januari 1994 skall benämnas vuxenutbildning för utvecklingsstörda. Vi använder därför i denna proposition den nya beteckningen. Förkortningen särvux kommer även i fortsättningen att finnas kvar.

Även svenskundervisning för invandrare (sfi) har nyligen reformerats, nämligen den 1 januari 1991 (prop. 1989/90:102, bet. 1989/90:UbU27, rskr. 1989/90:279). Genom beslut våren 1991 (prop. 1990/91:85, bet. 1990/91:UbU16, rskr. 1990/91:356) hänfördes sfi till det offentliga skolväsendet för vuxna, som regleras i skollagen.

Skolverket fick i december 1992 i uppdrag av regeringen att föreslå vissa regelförenklingar beträffande sfi och ämnet svenska som andraspråk. Verket redovisade den 31 mars 1993 sina förslag med anledning av uppdraget. I anslutning därtill har Skolverket också föreslagit vissa materiella förändringar beträffande sfi. Regeringen har därför bedömt det nödvändigt att få förslaget remissbehandlat. Nu gällande läroplan för sfi utfärdades av regeringen så sent som i december 1990 (Läroplaner 1991:1). Den är dock i starkt behov av revidering med hänsyn till det nya styrsystemet. Eftersom sfi tillhör det offentliga skolväsendet är det naturligt om den nya läroplanen för gymnasieskolan och komvux görs tillämplig även för sfi. Regeringen avser att återkomma till riksdagen i dessa frågor under nästa riksmöte.

Den fortsatta utvecklingen av skolan

Regeringen lämnar samtidigt med denna proposition en proposition med förslag om ny läroplan för det obligatoriska skolväsendet. Denna proposition innehåller förslag om ny läroplan för hela den frivilliga skolan. För första gången kan regeringen och riksdagen ta ställning till målen för hela skolväsendet i ett sammanhang.

Den reformerade gymnasieskolan, som nu håller på att införas, ger betydligt större utrymme för flexibla lösningar än den gamla gymnasieskolans linje- och specialkursstruktur både när det gäller organisation och för att tillgodose enskilda elevers utbildningsönskemål. Ungdomarna - särskilt på de yrkesförberedande programmen - får en utbildning som riktar sig till ett bredare fält av yrkeslivet än tidigare.

De studieförberedande utbildningarna och yrkesutbildningarna närmar sig varandra. Elever som går yrkesförberedande program får en stabilare grund av allmänna kunskaper än tidigare, vilket framför allt är av vikt för deras möjligheter att kunna anpassa sig till och bidra till en förändring av arbetsliv och samhällsliv. De får också en betydligt större möjlighet än tidigare till högre studier, i synnerhet om de genom de individuella valen skaffar sig den särskilda behörighet som den högre utbildning, de avser söka till, kräver. De elever som går studieförberedande program kan göra individuella val av kurser från yrkesförberedande program.

Strukturen med program, grenar och valbara kurser och med ett timplanelagt utrymme för individuella val innebär således större möjligheter än tidigare för gymnasieeleverna att anpassa sin utbildning efter egna önskemål. De största möjligheterna att skräddarsy en utbildning har de elever som går ett specialutformat program. Regeringen finner det

angeläget att i än högre grad öka valmöjligheterna både för de enskilda eleverna och för kommunerna. Vi vill också ge avnämarna, dvs. arbetsliv samt universitet och högskolor, större möjligheter att påverka gymnasieskolan. Vi kommer i denna proposition att föreslå en utveckling av reglerna för specialutformat program för att underlätta både för enskilda elever som vill studera efter egna studieprogram och för kommuner, som efter lokala eller regionala behov, vill sätta samman program och erbjuda eleverna att söka till dem.

I propositionen Växa med kunskaper anges i avsnittet Gymnasieskolan i framtiden att en övergång till en kursutformad gymnasieskola skall ske. Denna inriktning har bekräftats genom uttalanden av regeringen dels i propositionen om vissa gymnasie- och vuxenutbildningsfrågor m.m., dels i årets budgetproposition (prop. 1992/93:100, bil. 9). Självfallet är inte utvecklingen till en kursutformad gymnasieskola ett mål i sig utan ett medel för att nå vissa eftersträvade mål med den gymnasiala utbildningen. I de tidigare redovisningarna för riksdagen betonas framför allt att en kursutformning av gymnasieskolan kan ge större flexibilitet och möjlighet att anpassa utbildningen till elevernas och arbetslivets önskemål.

Vi kommer att behandla frågor om utvecklingen av den kursutformade gymnasieskolan i propositionen. Vi kommer även att behandla konsekvenserna för kursplanernas utformning. Redan här vill vi markera att den nuvarande utformningen av den reformerade gymnasieskolan ger relativt stora möjligheter för kommunerna att organisera sin gymnasieskola kursutformat. De hinder som finns bör avskaffas.

Ett sådant hinder är det relativa betygssystemet. Detta bygger bl.a. på principen att alla elever i landet som ett visst år läser ett ämne med samma omfattning skall i betygshänseende relateras till varandra. Den gamla gymnasieskolans årskursindelade timplaner och detaljerade kursplaner underlättar sådana jämförelser. Den viktigaste invändningen mot det nuvarande betygssystemet är att elevernas kunskaper jämförs inbördes i stället för att relateras till kraven i kursplanen. En mål- och resultatstyrd skola kräver ett mål- och kunskapsrelaterat betygssystem. Vi återkommer längre fram i propositionen till den närmare utformningen av det betygssystem vi föreslår.

2 Kompetens för nästa sekel

Gymnasieskolan utvecklas alltmer till att bli en allmän skola. Mer än 92 procent av eleverna som lämnar grundskolan fortsätter till någon form av gymnasial utbildning. Samtidigt bör det dock noteras att en relativt stor andel inte fullföljer utbildningen. Genom att ungdomarna får större möjligheter att välja och utforma sin utbildning torde fler komma att fullfölja den.

Kraven på stabila grundkunskaper liksom på kommunikativ och social kompetens växer inom alla områden. Det finns i ett modernt samhäl-

le få "okvalificerade" yrken och arbetsområden. Redan medborgarrollen i ett modernt samhälle kräver goda kunskaper, om individen skall kunna delta i den demokratiska processen och medverka i det offentliga samtalet.

Sverige har ett välstånd byggt på export av varor och tjänster med ett högt kunskapsinnehåll. Sverige är, trots ett geografiskt och språkligt avstånd till de stora marknaderna, ett av de mest internationaliserade länderna i världen. Om vi gör anspråk på att upprätthålla vårt välstånd kräver det att nästa generation svenskar blir den bäst utbildade någonsin.

Sambandet mellan investeringar i utbildning och investeringar i kompetensutveckling samt långsiktig tillväxt och utveckling är väl kända och beskrivna. Ekonomikommissionens betänkande (SOU 1993:16) pekar på en uppvärdering och kvalitetsförstärkning av utbildningsväsendet som en nyckelfaktor för långsiktig tillväxt.

För gymnasieskolans del innebär detta perspektiv två viktiga utmaningar.

Bredd utan ambitionssänkning

För det första skall gymnasieskolan klara förvandlingen till en allmän skola för alla tonåringar utan att för den skull kvaliteten och ambitionerna sänks. Det faktum att i stort sett alla fortsätter till gymnasieskolan och att den andel som fortsätter till eftergymnasial utbildning numera snarast är jämförbar med den andel som förr gick i gymnasiet, får inte innebära en sänkning av ambitionsnivån i gymnasieskolan och den högre utbildningen. En förlängning av utbildningstiden måste innebära en motsvarande höjning av kompetensnivån.

Denna utmaning kräver en större uppmärksamhet på kvalitetsfrågor och prioriteringar i gymnasieskolan. Den kräver också, enligt regeringens uppfattning, att utbildningsväsendet i högre utsträckning betraktas som ett sammanlänkat system. Det faktum att riksdagen nu för första gången samtidigt kan fastställa nya läroplaner för hela skolväsendet underlättar ett sådant synsätt. Det har gjort det möjligt att utforma grundskolan så att den i kursplaner och genom ett större utrymme för fria val kan underlätta inträdet till gymnasieskolan, samtidigt som gymnasieskolan introducerar arbetsformer som ger en odramatisk övergång till högre utbildning och yrkesliv. Samtidigt ger det en unik möjlighet att skriva såväl mål som kursplaner så att de ansluter till varandra.

Det är vår strävan att sudda ut de tidigare så skarpa gränserna mellan olika utbildningsformer. Ambitionen att åstadkomma en läroplan som är gemensam för gymnasieskolan, den kommunala vuxenutbildningen och de övriga frivilliga skolformerna är ett utslag av den ambitionen.

Men det finns också andra intressanta exempel på initiativ för att överbrygga gränserna mellan utbildningsformer. Det tekniska basåret, som riksdagen fattade beslut om våren 1992 (prop. 1991/92:150, bet. 1991/92:FiU30, rskr. 1991/92:350), är en sådan lösning där gymnasieskolan, vuxenutbildningen och de tekniska högskolorna samverkar. En rad

initiativ för att skapa samverkan mellan gymnasieskolan, den högre utbildningen och det lokala näringslivet håller på att tas.

Vi vill i det sammanhanget också nämna den samverkan, med regeringens medverkan, som nu skapats mellan olika skolformer och näringslivet genom utvecklingen av kunskapscentra i ett 15-tal kommuner. I t.ex. Kunskapscentrum Lindholmen i Göteborg samverkar gymnasieskolan, komvux, Chalmers Tekniska högskola, AMU samt flera industriföretag vad gäller lokaler, utrustning och i viss mån vad gäller administration. I Järfälla Utbildningscentrum sker motsvarande samverkan, fast i mindre skala. Ett flertal dylika kunskapscentra finns eller planeras.

Till en del handlar denna fråga också om att åstadkomma en kulturförändring i relationerna inom hela utbildningsväsendet och i förhållandet mellan utbildningsväsendet och dess avnämare. Det finns fortfarande ett synsätt där varje utbildningsform och avnämare ser den föregående utbildningsformen som leverantörer, som förväntas "leverera" ungdomar i rätt mängd, vid rätt tillfälle och med den rätta kompetensen. Detta synsätt kan aldrig accepteras. Gymnasieskolan måste känna ett större ansvar för information och utveckling även i grundskolan. Gymnasieskolans kvalitet och prestationer är i hög grad en angelägenhet även för högskolor och universitet. Näringslivet måste i en mycket högre utsträckning ta ett ansvar såväl för att stödja och informera i gymnasieskolan som att direkt medverka i yrkesutbildning.

Många och svårförenliga krav

Den andra utmaningen är att klara av alla de skilda krav, och ibland målkonflikter, som den breddade gymnasieskolan innebär.

Det förväntas av gymnasieskolan att den skall ge alla tillräckliga kunskaper i kärnämnen för att verka i framtidens samhälle. Gymnasieskolan skall utbilda ett tillräckligt antal elever som kan gå vidare till de olika utbildningarna vid universiteten och högskolorna, och dessutom ge de blivande studenterna tillräckliga förkunskaper för de högre studierna. Gymnasieskolan skall tillgodose arbetsmarknadens behov av arbetskraft med kompetens och yrkesutbildning.

Samtidigt som gymnasieskolan skall tillgodose dessa krav från omgivningen, skall den ge den enskilde eleven en chans att välja och att utvecklas. Ty även om gymnasieskolan är på väg att i praktiken bli en skolform som samlar i stort sett alla som lämnar grundskolan, finns det likväl fundamentala skillnader mellan grundskolans och gymnasieskolans uppgifter. Gymnasieskolans elever är eller blir snart myndiga. Gymnasieskolan är och skall förbli en frivillig skola. Det innebär att eleven frivilligt avstår av sin tid för att få en utbildning. Eleven måste därför rimligen ha en stor rätt att forma sin utbildning efter egna önskemål och ett stort eget ansvar för resultatet.

Konstateranden om många och växande krav kan inte reflexmässigt bara leda till att ytterligare innehåll och därmed tid adderas till skolans

pensum. Professor Gunnar Eliasson framhåller i studien "Arbetet" i stället ett livscykelperspektiv:

"På något stadium blir även arbetet en form av fortsatt utbildning. Allt beror på hur individen klarat sig under de tidigare stadierna av sin kompetensutveckling samt hur övergången mellan skolan och arbetsmarknaden sker. - - - Till en framgångsrik sådan livsutbildningscykel bidrar den ordinarie skolan dels med en *inträdesbiljett*, dels med en *grundkompetens att lära vidare på jobbet*. Utan denna grundkompetens är möjligheterna små att i efterhand rätta till situationen genom att arbetstagaren som misslyckats skickas tillbaka till skolan eller på kurs."

En flexibel gymnasieskola

De många och svårförenliga kraven på gymnasieskolan talar för vikten av en flexibel gymnasieskola.

Skolan måste vara flexibel i vad avser arbetsformer, där det måste finnas ett stort utrymme för lokala lösningar liksom när det gäller samverkansformer med arbetsmarknad och högre utbildning. Införandet av lärlingsutbildningen och regeringens förslag till lag om entreprenadförhållanden inom skolan (prop. 1992/93:230 om valfrihet i skolan) är steg för att underlätta sådan samverkan.

Men framför allt handlar det om flexibilitet i meningen att erbjuda en mångfald av kombinationer av ämnen och mellan teori och praktik. Programstrukturen ger mycket större möjligheter till detta än de tidigare linjerna och specialkurserna. Samtidigt är det viktigt att se till att programmen blir ramar och inte nya hinder för gränsöverskridande kombinationer. Av detta skäl föreslår vi i denna proposition att ytterligare steg tas för att kunna åstadkomma en kursutformad gymnasieskola.

Inte minst viktigt är det att ta ytterligare steg för att bryta upp tidigare vattentäta skott mellan gymnasieskolans studieförberedande och yrkesförberedande roller. En sådan strikt uppdelning har inte någon motsvarighet i verkligheten utanför skolan.

Arbetsmarknaden är stadd i ständig och snabb förändring. Många av de nu snabbast växande yrkesgrupperna fanns inte för några decennier sedan och dagens gymnasieskola skall utbilda för yrken, som kanske inte finns i dag. Arbetsmarknaden blir alltmer internationell. Många av dem som i dag går i gymnasieskolan kommer under en eller flera perioder att arbeta i andra länder. Alla kommer privat eller i yrkeslivet att komma i kontakt med andra länder, kulturer och språk.

Samtidigt är gränserna mellan yrken på väg att suddas ut. Den gamla indelningen i arbetare och tjänstemän gäller inte längre på moderna arbetsplatser. I stället talar man om medarbetare och deras behov av utbildning och fortbildning. Vad framtidens arbetsmarknad behöver är personer med olika kombinationer av praktiskt yrkeskunnande, baskunskaper, kommunikativa färdigheter och kunskaper i såväl allmänna ämnen som yrkesämnen.

Detta innebär självfallet inte att de svåra frågorna om avvägningen

mellan olika ämnen och mellan t.ex. kärnämnen och karaktärsämnen därmed är löst.

Det kommer alltid att finnas delade meningar om dessa avvägningar och att de ständigt diskuteras och kan förändras är naturligt. De förslag vi lägger i denna proposition om en mer kursutformad gymnasieskola kommer att göra timplaneavvägningar mindre dramatiska på central nivå. Dessa avvägningar kommer i stället att få göras lokalt. Den centrala styrningen av den totala omfattningen av gymnasiestudier och av den gemensamma kärnan av allmänna ämnen bibehålls.

Samtidigt talar ett livscykelperspektiv på utbildning för vuxenutbildningens växande betydelse. Allt fler kommer att behöva förnya och komplettera sina kunskaper även efter skoltiden. Allt fler kommer också att byta yrke och därmed kompetensbehov både en och flera gånger under sin yrkesaktiva tid. Den största delen av detta behov av fortbildning och kompetensförnyelse måste naturligtvis tillgodoses inom arbetslivet, men även skolan, den högre utbildningen och i synnerhet vuxenutbildningen kommer att få ett växande ansvar för dessa uppgifter.

Den sjunkande medelåldern i den kommunala vuxenutbildningen är ett tecken på att det finns behov av kompetensutveckling även relativt tidigt efter gymnasieskolan. Detta innebär naturligtvis ett erkännande av den attraktionskraft de friare formerna och valmöjligheterna i komvux har även på unga. Det kan också tolkas så att gymnasieskolan hittills inte kunnat erbjuda de önskade studiekombinationerna. Andelen studerande i gymnasial vuxenutbildning, som redan innan de börjar har en 3-årig gymnasieutbildning, har mer än fördubblats under perioden 1979-1991. Detta talar för en gymnasieskola som ger större utrymme för personliga val. Den gymnasieskola som nu håller på att införas ger sådana möjligheter. En mer kursutformad skola gör det i än högre grad.

Ett bättre signal- och informationssystem

Ytterligare en dimension av kravet på en flexibel gymnasieskola är att den skall vara lyhörd för och kunna anpassa sig till signaler från arbetsmarknad och högre utbildning om förändringar i kompetens- och rekryteringsbehov.

Konjunkturcykler, snabba strukturförändringar på arbetsmarknaden och den högre utbildningens större frihet att själv avgöra förkunskapskrav, utbildningsinnehåll och dimensionering, ställer ökade krav på gymnasieskolans lyhördhet och informationssystem. Den växande lokala friheten för såväl skola som högre utbildning kan skapa ännu större obalanser i dimensionering och inriktning om inte risker härför bemöts. Det innebär att yrkes- och studieorienteringen i vid mening ökar i betydelse. Det finns skäl att understryka "vid mening", för denna uppgift kan aldrig klaras av bara gymnasieskolans personal, utan måste i hög grad vara ett ansvar även för den högre utbildningen, näringslivet, arbetsförmedlingen, arbetsmarknadens parter och branschorganisationer.

Ett dagsaktuellt problem i detta sammanhang är att för få elever söker till utbildning inom det naturvetenskapliga-tekniska området i allmänhet och de industriinriktade utbildningarna i synnerhet.

Antalet sökande till naturvetenskaplig och teknisk gymnasieutbildning minskar för fjärde året i rad, när förhållandet egentligen borde vara det omvända för att rekryteringen till högre teknisk utbildning skall kunna tryggas. Det sjunkande intresset för industriinriktade utbildningar, och inte minst gymnasieskolans industriprogram, är ett allvarligt hot mot Sveriges långsiktiga möjligheter till industriell återhämtning och tillväxt.

Regeringen söker initiera och stimulera insatser för att öka rekryteringen till och intresset för industriinriktade, tekniska och naturvetenskapliga utbildningar. Vi tror att detta kräver en mångfald av insatser, redan tidigt i grundskolan, utnyttjande av de möjligheter den föreslagna timplanen ger, studie- och yrkesvägledning samt information till eleverna, förändringar i arbetssätt och kursutbud samt insatser inom lärarutbildning och fortbildning. Gemensam fortbildning för grundskolans och gymnasieskolans lärare kan i vissa fall vara lämplig. Inom fortbildningsområdet förtjänar inte minst de fristående fortbildningscentrer - s.k. science center - som finns på flera platser att nämnas. Dessa arbetar med att sprida kunskap om och väcka intresse för teknik och naturvetenskap. Verksamheterna riktar sig i första hand till elever i skolan, men har också en viktig funktion när det gäller fortbildning av lärare. En kursutformad gymnasieskola kan också öppna möjligheter för gränsöverskridanden. Elever inom andra studieinriktningar kan välja också naturvetenskapliga och tekniska kurser.

Dessa frågor kräver ett långsiktigt arbete som bör starta med att förbättra undervisningen i grundskolan för att stimulera intresset för teknik och naturvetenskap, inte minst hos flickor. Kursplaner och arbetsmetoder måste förnyas.

Skolan behöver också hjälp från den högre utbildningen och näringslivet, framförallt industrin. Industrin måste själv medverka i att trygga sin långsiktiga kompetensförsörjning. En ryckig rekrytering av tekniker, naturvetare och yrkesarbetare påverkar självfallet intresset för dessa utbildningar. Det handlar om att ha ett synsätt som sträcker sig över konjunkturcykler, där industrin tar ett kontinuerligt ansvar för information, praktik- och lärlingsplatser men också i större utsträckning aktivt medverkar i själva utbildningen.

Hur man på arbetsplatserna behandlar flickor under praktik och utbildning samt kvinnor anställda i industritekniska yrken har stor betydelse för om de traditionella könsbundna valen skall kunna förändras och rekryteringen till industrin förbättras.

Förändringar i den högre utbildningen

Genom gymnasieskolans förändring kommer uppgiften att förbereda för högre utbildning att ske både inom studieförberedande och yrkesförberedande program.

Universitet och högskolor kommer från och med läsåret 1993/94 att själva anta sina studenter, välja urvalsmetoder och utforma sina förkunskapskrav för de utbildningar som de erbjuder. Det finns skäl att tro att särskilda behörighetskrav därvid i de flesta fall kommer att fastställas som går utöver den allmänna behörigheten. En mer kursutformad gymnasieskola, med större möjligheter för eleverna att välja kurser, är bättre anpassad till denna utveckling. Det ställer dock, som vi konstaterat tidigare, mycket stora krav på information såväl från gymnasieskolans som från den högre utbildningens sida.

Genom att gymnasieskolans timplan för de nationella programmen innehåller individuella val och lokala tillägg har eleverna redan nu möjligheter att skaffa sig den särskilda behörighet som krävs för den önskade högskoleutbildningen. De specialutformade programmen ger ännu större möjligheter därvidlag.

Högre studier är på många sätt annorlunda än gymnasiestudier. Studenten måste själv planera och fatta beslut om studierna. En högre studietakt med inläsning av kurslitteratur, ofta på främmande språk, ställer krav på studieteknik. Studenten måste också ha god förmåga att kommunicera muntligt och skriftligt, även på främmande språk. Lärarledd undervisning erbjuds inom de flesta områden. Undervisningen är dock inte alltid obligatorisk, eftersom högre utbildning bygger på ett arbetssätt som syftar till att de studerande skall kunna söka kunskap på egen hand. Initiativ, kreativitet och förmåga att värdera information är nödvändiga egenskaper för att klara detta arbetssätt.

Riksdagens revisorer har genomfört en studie av gymnasieskolans måluppfyllelse i ett avnämarperspektiv. I denna studie pekas bl.a. på brister i elevernas förmåga till skriftlig framställning. Universitetens och högskolornas företrädare pekar också på brister i elevernas förmåga till kritiskt tänkande och självständigt arbete. Det bör dock påpekas att kritiken riktar sig mot skolan i går och i viss mån i dag och således inte den gymnasieskola som nu växer fram.

Det är en viktig utgångspunkt att gymnasieskolan också skall förbereda för högre studier. Det innebär att den skall ge en grund i form av goda kunskaper i de enskilda ämnena, men också att den skall rusta eleverna för den högre utbildningens arbetssätt och vetenskapliga förhållningssätt till kunskap.

Enligt vår mening innebär detta att gymnasieskolan måste erbjuda eleven frihet under ansvar och introducera arbetsmetoder, som har större likhet med den högre utbildningens.

Skolan skall grundlägga en positiv attityd till lärande. Tydliga mål bör ställas upp och eleverna måste få klart för sig vad som krävs av dem för att nå dessa mål. Om eleverna i stor utsträckning får studera efter egna önskemål, bör det få till följd att motivation och arbetsglädje blir större samtidigt som det ger en bättre förberedelse för arbetsvillkoren i yrkesliv och högre utbildning.

För att elevernas självständighet och kreativitet skall utvecklas måste de vidare successivt tränas i ett alltmer självständigt sätt att arbeta. Att

söka i olika källor, att värdera insamlat material och att självständigt läsa litteratur lägger en grund för högre utbildning och det livslånga lärandet. På motsvarande sätt måste eleverna tränas i att lösa praktiska problem och arbetsuppgifter för att lägga en grund för att verka i ett föränderligt yrkesliv.

Muntlig och skriftlig kommunikationsträning måste ges mycket tid i gymnasieskolan. Goda kunskaper såväl i svenska som i främmande språk blir allt viktigare, oavsett vilken väg eller vilket yrke eleven väljer i framtiden. Den ökade datoranvändningen i skolan innebär att eleverna lär sig att använda redskap som ordbehandling och kalkylering, men också att de tränas i informationssökning, kunskapsinsamling och simulering.

I propositionen (1992/93:1) Universitet och högskolor - Frihet för kvalitet beskrivs reformstrategin för den högre utbildningen och forskningen som tredelad, dels ökad frihet för de statliga universiteten och högskolorna, dels fasta spelregler mellan staten och fristående utbildningsanordnare, dels slutligen möjligheter till icke-statligt huvudmannaskap för vissa högskolor. Samtidigt framhålls nödvändigheten av ökad effektivitet och kvalitet för att Sverige skall stärka sin roll som kunskapsnation.

Skall den strategin bli framgångrik krävs mer av motsvarande synsätt i gymnasieskolan.

Kompetens för kompetensutveckling

Kraven i skolans kursplaner riktar sig främst till läraren. Läraren har i ett målstyrt system stora möjligheter att anpassa innehåll och arbetssätt till elevernas förutsättningar, behov och intressen. Läraren måste utforma sina egna metoder att välja ut och sovra i stoffet. En mer kursutformad gymnasieskola leder dessutom till en större frihet att disponera tiden.

I detta sammanhang bör behovet av fortbildningsinsatser för lärare diskuteras. Behovet gäller lärare på alla nivåer och inom de flesta ämnesområden. Mot bakgrund av det perspektiv på gymnasieskolans förändring och framtida uppgifter som beskrivits här, blir rekrytering, utbildning och kompetensutveckling av lärarkåren strategiska och centrala frågor. Precis som för gymnasieeleverna gäller för lärarna att framtiden kräver högre kompetens och inte minst en mångfald av kombinationer av kunskaper förvärvade såväl genom utbildning som genom erfarenheter från andra yrken.

Av det skälet finns i denna proposition också ett längre avsnitt om professionalitet och kompetensutveckling hos lärarna. Hur självklart det än är, förtjänar det alltid att påminna om att oavsett vad riksdag, regering och kommun må besluta, så är ingen skola vare sig bättre eller sämre än dess lärare.

3 Den nya läroplanens innehåll och struktur

3.1 En gemensam läroplan för de frivilliga skolformerna

Regeringens förslag: En ny gemensam läroplan införs för gymnasieskolan, komvux, SSV, gymnasiesärskolan och särvux.

Läroplanskommitténs förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Kommitténs förslag till läroplan avser, i enlighet med direktiven, gymnasieskolan och komvux. Anpassningar för SSV, gymnasiesärskolan och särvux har gjorts av en arbetsgrupp. Förslaget återges i bilagan.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser stöder förslaget att gymnasieskolan och komvux får en gemensam läroplan. Några instanser, däribland Skolverket, Lärarnas Riksförbund, Göteborgs, Ånge och Bodens kommuner och Samarbetsorganisationen för Sveriges vuxenstuderande framhåller samtidigt att skolformernas skilda profiler också bör lyftas fram.

Tjänstemännens Centralorganisation anser däremot att det är mycket som talar för att det skall vara skilda läroplaner för gymnasieskolan respektive komvux, vilket inte hindrar att vissa delar av innehållet kan vara gemensamma. Elevkårernas centralorganisation anser att vuxen- och ungdomsutbildningen bäst gynnas av att utvecklas parallellt och helst med separata läroplaner.

Skälen för regeringens förslag: Reformeringarna av alla utbildningar för ungdomar och vuxna ovanför den obligatoriska skolan har utgått från principen om att möjliggöra ökad samverkan mellan olika utbildningar. En redovisning av dessa redan beslutade reformer har vi gett i inledningen till propositionen. För gymnasiesärskolan föreslår vi ytterligare ändringar i kommande avsnitt av propositionen. Regeringen vill främja en ökad samverkan mellan alla frivilliga skolformer för att ungdomar och vuxna skall få tillgång till ett gemensamt och därmed större och mera rikhaltigt utbildningsutbud. För utbildningsformer som skall samverka bör det i så stor utsträckning som möjligt finnas gemensamma mål. Detta är bakgrunden till att regeringen föreslår att läroplanen skall vara gemensam för gymnasieskolan och komvux. På samma sätt som det går att ha en gemensam läroplan för grundskolan, sameskolan, specialskolan och den obligatoriska särskolan, bör läroplanen för gymnasieskolan och komvux också kunna gälla för alla utbildningsformer för ungdomar och vuxna. Läroplanen bör därför gälla även för SSV, gymnasiesärskolan och särvux. Härigenom underlättas samverkan mellan alla dessa utbildningsformer. Genom den gemensamma läroplanen uppnår man att värdegrunden, de övergripande mål- och riktlinjerna och ansvarsfrågorna blir gemensamma för hela det frivilliga skolväsendet. Det är naturligt om även nuvarande sfi följer samma läroplan. Regeringen återkommer till riksdagen i denna fråga.

Även om läroplanen och delvis också kursplanerna blir gemensamma för ett antal frivilliga skolformer, är det angeläget att de skilda uppgifter och förutsättningar, som de olika skolformerna har, kommer till uttryck. Vi återkommer strax till frågan om särskilda mål som skall gälla för endast någon eller några av utbildningarna.

3.2 Läroplanens principiella uppbyggnad

Regeringens förslag: Läroplanen skall ange dels värdegrunden och målen för utbildningen av ungdomar och vuxna, dels särskilda mål för de olika skolformer, för vilken läroplanen skall gälla, dels ock riktlinjer för arbetet i skolan. Läroplanen preciserar därmed de grundläggande mål för det offentliga skolväsendet för ungdomar och vuxna, som är fastlagda av riksdagen i lag.

Läroplanen skall ange vem som har ansvar för olika delar av verksamheten i skolan och vad detta ansvar innebär.

Läroplanskommitténs förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Läroplanskommitténs förslag till läroplan för grundskolan har samma principiella uppbyggnad.

Remissinstanserna är genomgående positiva till den nya läroplanens uppläggning och inriktning, i synnerhet att läroplanen är tydlig och kortfattad samt att den klargör ansvarsförhållandena i skolan.

Skälen för regeringens förslag: Riksdagen har i 1 kap. 2 § skollagen (1985:1100) lagt fast syftet med utbildningen för barn och ungdom och i 1 kap. 9 § skollagen syftet med utbildningen för vuxna.

Utbildningen för barn och ungdomar skall ge eleverna kunskaper och färdigheter samt, i samarbete med hemmen, främja deras harmoniska utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar. I utbildningen skall hänsyn tas till elever med särskilda behov.

Det offentliga skolväsendet för vuxna skall ge vuxna tillfälle att i enlighet med individuella önskemål komplettera sin utbildning. Härigenom skall främst de som erhållit minst utbildning få möjlighet att stärka sin ställning i arbetslivet och i det kulturella och politiska livet.

För hela det offentliga skolväsendet gäller dels att utbildningen skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar, dels att alla som verkar i utbildningen skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Utbildningen inom varje skolform skall vara likvärdig, varhelst i landet den anordnas.

Läroplanen är en konkretisering av dessa av riksdagen fastlagda utgångspunkter för verksamheten i hela det offentliga skolväsendet. Det ankommer på regeringen att närmare utforma läroplanstexten och fastställa läroplanen sedan riksdagen tagit ställning till riktlinjerna. Vi redovisar de för läroplanen centrala avsnitten och ger vår bedömning av deras innehåll och utformning tillika med de viktigare synpunkter som

framförts av remissinstanserna. Härigenom får riksdagen information om hur föreskrifterna i skollagen om t.ex. utbildningens mål och verksamhetens utformning följs upp i läroplanen.

Läroplanen skall ange mål och riktlinjer för utbildningen i sin helhet så tydligt och klart att rektorer, lärare och övrig personal i skolan med ledning av dem kan utforma verksamhetsmål och undervisningsmål i linje med dem. Läroplanen får en helt ny struktur och skall varken innehålla sådant som redan står i andra författningar eller anvisningar om hur målen skall nås, dvs. arbetssätt, arbetsmetoder och val av stoff. Läroplanens karaktär av en författning för mål- och resultatstyrning av en verksamhet renodlas därmed.

Huvudmannen ansvarar för att utbildningen genomförs i enlighet med skollagens mål och de andra mål och riktlinjer som finns för utbildningen. Det ankommer således på huvudmannen att dels skapa de förutsättningar som krävs för att utbildningen skall kunna genomföras enligt målen, dels följa upp om verksamheten bedrivs så att målen kan nås. Det bör också framhållas att skolhuvudmännen såsom arbetsgivare naturligtvis också har ett yttersta ansvar för att deras personal agerar i enlighet med gällande lagar och förordningar.

I det följande redovisar regeringen den syn på kunskap och värden, som skolan skall förmedla, och som skall komma till uttryck i läroplanen.

Kunskap och lärande

Läroplanskommittén har i ett kapitel i sitt betänkande Skola för bildning redovisat den kunskapssyn som ligger bakom kommitténs förslag till nya läroplaner. I likhet med remissinstanserna anser vi att den kunskapssyn som präglar läroplanen skall finnas tillgänglig för dem som läroplanen riktar sig till och därför framgå av läroplanen. De som skall tillämpa läroplanen bör också få tillgång till bakgrunds- och motivtexter till läroplanen.

Vi vill här ge en kort redovisning av vår syn på kunskap och lärande.

Läroplanskommittén har framhållit att skolans kunskapsuppgift inte bara kan reduceras till en fråga om urval av kunskaper att förmedla. Mycket kortfattat beskriver Läroplanskommittén följande fyra kunskapsformer:

fakta är kunskap som information
förståelse är kunskap som meningsskapande
färdigheter är kunskap som utförande
förtrogenhet är kunskap som omdöme.

Kunskaper kan således inte betraktas som färdiga produkter, som kan förstås isolerade från de sammanhang där de utvecklas. Elevernas kunskapsutveckling påverkas av hur utbildningen organiseras och av om eleverna får möjlighet att upptäcka samband. Eleverna måste tillägna sig begrepp och strukturer från olika ämnesområden, så att dessa kan fungera som intellektuella verktyg. Läroplanen måste också ge uttryck för elevernas aktiva roll och ansvar för inlärningen.

I skolan måste det finnas en balans mellan olika kunskapsformer. Genom reflexion över erfarenheter och genom tillämpning av kunskaper som inhämtats under studier utvecklas förmågan att tänka och reflektera. Ofta klassificerar man ämnen i olika grupper för att tydliggöra skillnaden mellan dem. Tidigare skilde man mellan läroämnen, övningsämnen och yrkesämnen. Man skiljer i dag fortfarande mellan allmänna ämnen och yrkesämnen. Man möter ibland i debatten en åtskillnad mellan kunskapsämnen och färdighetsämnen eller mellan praktiska och teoretiska ämnen. Det finns många faror och nackdelar med att klassificera ämnen på detta sätt. En är att man därigenom osynliggör den variation av kunskaper och kunskapsformer, som finns *inom* ämnena. Det är inte bara i språkämnena som man övar sin språkliga förmåga, inte bara i svenskämnet som man tränar att göra skriftliga redovisningar, inte bara i matematik som man övar upp och använder sina matematiska kunskaper, inte bara i estetiska ämnen som man uttrycker sig i skapande former. Det är viktigt att uppmärksamma de variationer av kunskapsformer som de enskilda ämnena rymmer.

Begreppet *bildning* har, som Läroplanskommittén anfört, under tvåhundra år varit ett centralt begrepp i debatten om skolans värde och uppgift. Det är egentligen bara under de senaste fyrtio åren som det i Sverige fallit bort ur läroplansspråket och den officiella begreppsrepertoaren om skolan. Regeringens förslag handlar om bildning i dess djupaste och vidaste mening. Vi räknar därför med att bildningsbegreppet och dess innebörd för skolan åter aktualiseras och diskuteras. Vi räknar även med att Statens skolverk kommer att stimulera sådana diskussioner genom att ge ut olika slag av kommentarer och referensmaterial.

Den frivilliga skolans uppgifter

Den obligatoriska skolan skall ge de mer grundläggande och bestående kunskaperna. Regeringen har utvecklat detta i propositionen om läroplan för grundskolan m.m. De ursprungliga - och mest grundläggande - uppgifterna för grundskolan är att lära eleverna läsa, skriva och räkna. Dessa uppgifter är även grundläggande för utbildningen av vuxna på grundskolenivån, dvs. för grundläggande vuxenutbildning och för särvux.

De övriga frivilliga utbildningsformerna - gymnasieskolan, gymnasial vuxenutbildning, påbyggnadsutbildning och gymnasiesärskolan - har en vidare uppgift, nämligen att hos eleverna skapa en beredskap för ett föränderligt yrkesliv och för att själv kunna påverka både arbetsliv och samhällsliv. I detta ligger även att eleverna skall inse kunskapers relativitet.

Den frivilliga skolan har många uppgifter. Genom utbildningen skall ungdomar förberedas för yrkesliv eller fortsatta studier. Gymnasieskolan skall också förbereda ungdomarna på vuxenlivet som samhällsmedborgare och som ansvariga för sina egna liv. Gymnasieskolans uppgifter i här berörda avseenden utgår från ungdomarnas behov av bildning. Eleverna skall få känna sig stimulerade av studierna och få en positiv

inställning till lärande, till att nya kunskaper och insikter är förutsättningar för personlig utveckling. Vikten av att skolan ger ungdomar framtidstro kan inte överskattas.

När man talar om gymnasieskolans "avnämare" menar man arbetslivet och den högre utbildningen. I uttrycket ligger ett krav på att gymnasieskolan ger ungdomarna de kunskaper som arbetslivet respektive universiteten och högskolorna behöver och förväntar sig. Det är också viktigt att det finns en aktiv dialog mellan gymnasieskolan och dess avnämare. Arbetslivet och universiteten och högskolorna bör kunna ställa krav på skolan och även ha ett inflytande över skolans verksamhet likaväl som gymnasieskolan skall kunna ställa krav på avnämarna och hålla dessa underrättade om skolans verksamhet.

Man skulle kunna tro att dessa krav som samhället i olika skepnader ställer på gymnasieskolan riskerar att konkurrera. Enligt regeringens uppfattning är det dock ett ytligt betraktelsesätt att säga att skolan skall förbereda *antingen* för vuxenlivet som privatmänniska och samhällsmedborgare *eller* för yrkeslivet.

Många kunskaper och insikter behövs både i *privatlivet, samhällslivet och yrkeslivet.* Man kan - eller bör för sin egen skull - inte ha olika syn på t.ex. samarbete, etik och miljö i sitt arbete och på sin fritid. Människor som ständigt söker nya erfarenheter och vidgar sina kunskaper lever ett rikt inre liv. Ofta har en sådan inställning till lärande stor betydelse även för framgång i samhälls- och yrkesliv. Varje elev skall i skolan få grundlagt en tro på sin egen förmåga och sina möjligheter att utvecklas. Det måste vara den mest grundläggande utgångspunkten för skolans pedagogiska arbete. Regeringen vill betona vikten av att alla som arbetar i skolan bemödar sig om att anlägga ett helhetsperspektiv på skolans uppgift och på vad den skall ge eleverna som "bagage" för deras fortsatta liv. Detta helhetsperspektiv blir än viktigare att eftersträva i den mer kursutformade gymnasieskolan.

I detta sammanhang vill regeringen peka på sambanden mellan de båda läroplanerna. Det kan uttryckas som det s.k. 1-12-perspektivet, vilket innebär att studierna i de olika ämnena i grundskolan bildar grund för och får en direkt fortsättning i motsvarande ämne i gymnasieskolan. Det är viktigt att kursplanerna hakar i varandra så att de ger en progression i studierna.

Vid diskussioner, bl.a. inom OECD, om de framtida kompetenskraven hos arbetskraften ställs *förmågan att samarbeta och att ta initiativ och ansvar* alltmer i fokus. Att kunna arbeta tillsammans mot olika mål är en förutsättning för såväl effektivitet som tillfredsställelse för den enskilde. Det handlar också om att kunna samverka med de avnämare eller målgrupper, som organisationen är till för att betjäna. Man kan tala om *social kompetens* som en alltmer central faktor i hela samhället. Den nya läroplanen kommer att utformas i medvetenhet om detta.

Enligt bestämmelserna i skollagen skall eleverna i gymnasieskolan och komvux ha *inflytande över hur deras utbildning utformas.* Detsamma gäller elever i gymnasiesärskolan och särvux. Omfattningen och utform-

ningen av dessa senare elevers inflytande skall dock anpassas efter deras förutsättningar. Regeringens förslag för både den obligatoriska och den frivilliga skolan utgår från insikten att ett stort utrymme för elevernas val av ämnen och kurser positivt påverkar både studiemotivationen i det valda ämnet och trivseln i skolan över huvud taget. Vuxenstuderande har redan en stor valfrihet i sitt studieval. För regeringen är det också en väsentlig motivering för en mer kursutformad gymnasieskola att eleverna härigenom får inte bara ett stort direkt inflytande över sitt eget studieprogram, utan även ett större ansvar för sina egna studier.

Det är också ett välkänt faktum att elevernas studiemotivation ökar, om de får vara med och påverka planeringen av undervisningen. Elevinflytandet begränsas ofta till frågor om cafeterian och annat i och för sig trivselskapande, men med föga relevans för undervisnings- och inlärningssituationen. Som regeringen ser det, är ett ökat elevinflytande i undervisningen inte så mycket frågan om att eleverna skall ta för sig, som att lärarna skall ge ifrån sig en del av sitt övertag vid planeringen. Skolans övergripande värdegrund om demokrati och ansvar måste praktiseras också i klassrummet. Läraren är dock alltid den som har huvudansvaret för planeringen och genomförandet av undervisningen. Ingen ifrågasätter därför att lärarens kunskaper och erfarenhet skall vara utslagsgivande vid planeringen av undervisningen utifrån de mål som gäller. Om däremot elevernas intresse och behov av kunskaper i större utsträckning får bilda utgångspunkten för denna planering blir de mera motiverade, vilket självfallet är till gagn för inlärningen. Det är således viktigt att uppmärksamma riskerna för att elevernas inflytande bara får gälla valet av kurs men inte utformningen av den. Detta får inte en kursutformad skola leda till.

Det är viktigt att ansvar och inflytande inte bara kommer de elever till del, som är vana att hävda sin rätt och framföra sina synpunkter. Den del av läroplanen som rör elevernas ansvar och inflytande skall utformas på ett sådant sätt att både ansvar och inflytande kommer alla elever till del.

Regeringen tillsatte i februari 1993 en arbetsgrupp som skall arbeta med frågor om *kvinnligt och manligt* i skolan. Gruppen skall initiera åtgärder som ger kvinnor och män lika förutsättningar och möjligheter i skolan. Det är av vikt att skolan uppmärksammar hur elevernas könstillhörighet påverkar deras skolsituation och att undervisningen till innehåll och uppläggning speglar både kvinnliga och manliga perspektiv. Regeringen kommer att lyfta fram jämställdhetsaspekterna i läroplanen.

Den gymnasiala utbildningens värdegrund

Läroplanskommittén har i sitt förslag till läroplan för gymnasieskola och komvux i kapitlet om Skolans värdegrund och uppgifter angett den värdegrund som de frivilliga skolformerna bör vila på.

De normer som skolans verksamhet skall bygga på, såsom respekt för människans värdighet, individens frihet och integritet, jämställdhet mellan kvinnor och män, omsorgen om den som har det svårt och det per-

sonliga ansvaret, har en djup förankring i vårt land och vår kultur. Det är normer och grundläggande värden som har djupa rötter i vår historiska utveckling. Som särskilt viktig framstår skolans värdegrund, förankrad i kristen etik och västerländsk humanism. Skolan har en viktig uppgift i att hävda dessa värden och förklara hur de vuxit fram och förankrats. Eleverna skall under skoltiden få insikter i dessa normer och värden, utveckla ett personligt förhållningssätt till dem och den grund de vilar på samt stödjas så att de uppnår den mognad som krävs för att kunna ta ställning i olika frågor.

I propositionen om läroplan för grundskolan m.m. förs ett närmare resonemang om skolans värdegrund och etiska ansvar. Detta har minst lika stor giltighet för de frivilliga skolformerna. Den etik, som skolan skall stå för, skall ge eleverna en etisk kompass och en moralisk kompetens. Det etiska perspektivet bör därför prägla såväl undervisningen som skolans förhållningssätt i stort. Dessa frågor har en given plats i religionskunskapsämnet, men också i alla andra ämnen. I gymnasieskolan är det dessutom än mer aktuellt med en undervisning som förbereder för yrkeslivet, och därmed ofta svåra etiska ställningstaganden och konflikter - inte minst i yrken inom omsorg och vård. Det är därför speciellt viktigt att det etiska perspektivet ingår som en naturlig och realistisk del i den yrkesförberedande undervisningen. Det är självfallet betydelsefullt att alla elever, dvs. även de elever som följer mer studieförberedande utbildningar, tillägnar sig grundläggande etiska värderingar som bas för de ställningstaganden de kommer att behöva göra i samhällsfrågor, i yrkeslivet och som privatpersoner.

Det faktum att de frivilliga skolformerna har elever som är eller snart blir myndiga, innebär inte att skolans ansvar för att sätta gränser för rätt och fel och för att tjäna som ett gott föredöme är mindre. De resonemang som förs i propositionen om läroplan för grundskolan m.m. om skolans attityd till våld, förföljelse, mobbning, främlingsfientlighet och rasism har precis samma giltighet i de frivilliga skolformerna. Ingen - vare sig elev eller anställd - i den svenska skolan skall behöva utsättas för mobbning eller trakasserier. Regeringen har i propositionen om läroplan för grundskolan m.m. förslagit att en bestämmelse införs i skollagen för att ytterligare skärpa kravet på att mobbning måste motverkas på alla sätt. Bestämmelsen kommer att gälla för hela det offentliga skolväsendet.

Det är dock viktigt att betona att skolan inte skall isolera sig i en missriktad strävan efter att "lösa sina egna problem" utan dra nytta av omvärlden i form av t.ex. socialtjänst och polis när problem uppstår.

Den pågående *internationaliseringen* ställer skolan inför delvis nya uppgifter med konsekvenser för den nationella styrningen och för det lokala arbetet i skolan. Djupare språkkunskaper - och i fler språk - krävs i allt större utsträckning i arbetslivet genom bl.a. det europeiska integrationsarbete som inletts. Bredare och bättre språkkunskaper krävs även för kontakter med människor från och i andra länder. Den högre utbildningen efterlyser kunskaper i fler främmande språk än engelska.

Regeringen har i propositionen om läroplan för grundskolan m.m. lagt fram förslag om förstärkning av grundskolans språkprogram. Härigenom kommer eleverna att börja sina gymnasiestudier med betydligt bättre grund i främmande språk, vilket kommer att leda till en fördjupad kunskap i dessa ämnen i gymnasieskolan.

När regeringen nu talar om behovet av bättre språkkunskaper vill vi än en gång betona den stora språktillgång, som människor med utländsk bakgrund utgör. I Sverige finns tack vare dem över hundra språk. Det finns alla skäl att bättre än hittills ta till vara denna fond av språkligt kunnande såväl inom skolan som i samhällslivet i övrigt.

I gymnasieskolan är det också viktigt att underlätta och stimulera internationellt utbyte för elever och lärare. Redan i dag finns ett relativt omfattande utbyte, inom Norden genom Nordplus Jr-programmet och i övriga världen genom ett flertal organisationer, program och enskilda initiativ. Det är troligt att detta utbyte kommer att öka, inte minst som en konsekvens av EES-avtalet och ett framtida svenskt EG-medlemsskap. Hittills har detta utbyte haft en tyngdpunkt på de engelskspråkiga länderna. Det är eftersträvansvärt att utbytet nu kompletteras med ett ökat intresse för de andra stora europeiska språken.

När det gäller det nordiska samarbetet bör här också nämnas överenskommelsen mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige om nordisk utbildningsgemenskap på gymnasial nivå.

Frågor kring skolans internationalisering finns närmare berörda i betänkandet Svensk skola i världen (SOU 1992:93) och propositionen om skolans internationalisering (prop. 1992/93:158). Riksdagen har helt nyligen godkänt de förslag till bättre organisatoriska ramar och resurser som regeringen föreslog i propositionen (bet. 1992/93:UbU12, rskr. 1992/93:329).

Även skolans uppgift att förmedla vårt kulturarv får ny aktualitet som grund för internationell samverkan och för förståelse för andra folks kulturer. Kunskap och medvetenhet om det egna kulturarvet måste förankras under skoltiden genom undervisningen i många av skolans ämnen. Elever med invandrarbakgrund får på detta sätt en dubbel förankring, både i den egna och i den svenska kulturen.

I ett mer internationellt orienterat samhälle ökar behovet av en fast förankring i Sveriges kultur, historia och det svenska språket. Skolan har nu en viktigare uppgift än någonsin att bidra till att människor får en identitet som kan innefatta och relateras till inte bara det specifikt svenska utan också till en nordisk, europeisk och ytterst en global identitet. Förankringen i det egna kulturarvet står inte i motsats till den internationella solidaritet och till den förståelse och respekt för andra folk och kulturer som är nödvändig. Den är, tvärtom, en förutsättning.

De stora, växande *miljöproblemen* är en följd av våra konsumtionsmönster och levnadsvanor. Många av dessa problem har, liksom lösningarna på problemen, stark anknytning till människans användning av teknik. Detta innebär att vi alla har ansvar för att lösa problemen, som konsumenter, som trafikanter, som producenter och anställda. När

trender måste brytas och vanor förändras, ställs det krav på var och en personligen. I skollagen är fastlagt att var och en som verkar i skolan skall främja respekt för vår gemensamma miljö.

Vad regeringen här har anfört skall komma till uttryck i läroplanen.

3.3 Särskilda mål

Regeringens bedömning: Särskilda mål bör anges för de olika skolformerna. Läroplanens kunskapsmål är av två slag, mål att sträva mot och mål som skall uppnås.

Läroplanskommitténs förslag: Läroplanskommittén har i läroplanen för grundskolan angett såväl "strävansmål" som "uppnåendemål". I läroplanen för gymnasieskolan och komvux har kommittén uteslutande angett "strävansmål". Kommittén hänvisar till att det finns programmål för gymnasieskolans nationella program och för grundläggande vuxenutbildning. Kommittén föreslår att det bör finnas programmål för komvux, för komvux olika delar, för individuella program, specialutformade program, kompletteringskurser och lärlingsutbildning. Kommittén har inte utarbetat några sådana programmål.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser, bl.a. Svenska Akademien, har vänt sig mot kommitténs språkbruk när det gäller beteckningen "uppnåendemål" och "strävansmål" och i stället föreslagit mål att sträva mot och mål som skall uppnås.

Det finns några remissinstanser som behandlat konstruktionen av målen som sådana. Kungl. Tekniska Högskolan (KTH) anser att "strävansmålen" är alltför utopiska och att "uppnåendemålen" kommer att bli de verkliga målen, utifrån vilka skolan kommer att arbeta. Stockholms universitet framhåller att "strävansmålen" dels är värderingar som borde utarbetas i skolorna, dels är svåra att följa upp. "Uppnåendemålen" däremot kan och bör följas upp på såväl lokal som nationell nivå.

Beträffande Läroplanskommitténs förslag att programmål skall fastställas även för individuella program, specialutformade program och lärlingsutbildning framhåller Svenska Kommunförbundet att det är styrelsen för dessa utbildningar som fastställer inriktningen. De syftesangivelser som finns i skollagen och gymnasieförordningen räcker. Några särskilda programmål är inte nödvändiga. Samma synpunkter har Företagarnas riksorganisation framfört. Statens skolverk delar kommitténs uppfattning att det behövs styrdokument även för individuella program, där det specifika med dem poängteras. Termen programmål är dock inte lämplig.

Skälen för regeringens bedömning: Det nya styrsystemet förutsätter att målen är tydligt formulerade. De skall vara en otvetydig grund såväl för planeringen av undervisningen och verksamheten i övrigt i skolan som för bedömningen av skolans resultat. Målen skall således vara möjliga att operationalisera och möjliga att utvärdera.

Regeringen delar Läroplanskommitténs uppfattning att läroplanen skall innehålla mål som de som verkar i skolan skall sträva mot och som därmed skall prägla skolans verksamhet. Regeringen anser att styrningen av skolan vinner mycket i tydlighet genom kommitténs förslag att dela upp målen i sådana som skall uppnås och sådana som inte går att nå fullt ut men som man skall sträva mot. Att tidigare läroplaner kritiserats - eller negligerats - beror enligt vår uppfattning till stor del på att de inte haft denna klarhet. Man har ibland tagit ouppnåeliga mål som motiv för att inte bry sig om läroplanen över huvud taget.

Regeringen anser också att det går att utvärdera om skolan och enskilda personer i skolan arbetar mot vissa mål eller inte gör det. Däremot kan det vara förenat med vissa svårigheter att utvärdera graden av måluppfyllelse på det sätt som kan ske med de mål som skolan skall nå, kraven. Regeringen bedömer det därför vara angeläget att även läroplanen för gymnasieskolan, komvux och övriga frivilliga skolformer innehåller krav, dvs. sådana mål som skolan har ansvar för att alla elever når. Det är självfallet nödvändigt att kraven anpassas till de olika utbildningarnas målgrupper och uppgifter.

Beträffande valet av beteckning på de olika målen, väljer regeringen de av Svenska akademien förordade, nämligen mål att sträva mot samt mål att uppnå, krav.

Regeringen anser vidare att de skilda målen för de olika utbildningarna skall framgå av läroplanen. Dessa mål finns uttryckta i de nu gällande läroplanerna och bör med vissa smärre justeringar kunna fogas in i den nya läroplanen.

Regeringen har våren 1992 fastställt programmål för de nationella programmen i gymnasieskolan. Vissa av dessa mål är gemensamma för alla program och anger målen för kärnämnena. Dessa kan, som några remissinstanser föreslår, flyttas till läroplanen. Vart och ett av de nationella programmen har därutöver vissa programspecifika mål. Målen uttrycker vad eleverna skall ha för kunskaper då de gått igenom utbildningen. Programmålen styr därmed också arbetet med kursplanerna. I den meningen gäller de även för motsvarande vuxenutbildning. Regeringen är dessutom angelägen om att det skall finnas en samlad målsättning för studierna för var och en av gymnasieeleverna. Vi vill här erinra om vad vi nyss anfört om vikten av helhetsperspektiv på undervisningen. Det är naturligt att den samlade målsättningen anges av regeringen för de nationella programmen. Som kommer att framgå föreslår vi att kommunen beslutar om programmål för de specialutformade program, som elever kan söka.

Regeringen delar de nyss redovisade åsikterna från remissinstanserna om programmål. Några centralt beslutade programmål bör inte finnas för individuella program och specialutformade program. I likhet med den gymnasiala vuxenutbildningen är dessa utbildningar i hög grad skräddarsydda efter respektive elevs behov. Det är dock angeläget att även var och en av dessa elever har en samlad målsättning med sina studier. Till skillnad mot Läroplanskommittén anser regeringen att de in-

dividuellt särskiljande målen inte kan anges nationellt utan bör fastställas lokalt. Regeringen återkommer till frågan om individuell studieplan. De särskilda mål som är gemensamma för respektive utbildning bör dock, som framgått, finnas i läroplanen. De särskilda mål som är gemensamma för all lärlingsutbildning bör på samma sätt framgå av läroplanen. För den del av utbildningen som sker i företag bör anges som mål att eleverna vid slutet av utbildningen skall ha uppnått för branschen godtagbart yrkeskunnande.

Regeringen avser att i annat sammanhang återkomma till frågan om revidering av programmålen för nationella program efter principerna för läroplanens två typer av mål, dvs. mål att sträva mot och mål som skall nås, krav. Regeringen återkommer också till programmål för kompletteringskurser.

Regeringen kommer i ett följande avsnitt att behandla frågan om mål i kursplanerna. Vi vill här betona att det är vår avsikt att måldokumenten tillsammans skall uttrycka den strävan som skall genomsyra skolans undervisning och de kunskapsmål, som eleverna skall nå. Detta betyder att inte varje dokument eller målnivå behöver innehålla både mål att sträva mot och krav.

3.4 Mål och riktlinjer

Regeringens bedömning: Mål och riktlinjer grupperas i följande huvudområden:
Kunskaper
Normer och värden
Elevernas ansvar och inflytande
Utbildningsval - arbetsliv
Rektors ansvar
Betyg och bedömning

Läroplanskommitténs förslag: Överensstämmer med regeringens indelning i huvudgrupper.

Remissinstanserna: Några invändningar mot grupperingen har inte redovisats. Synpunkter på innehållet kommer att redovisas under respektive rubrik.

Skälen för regeringens bedömning: I det föregående har regeringen behandlat frågor om skolans värdegrund och uppgifter. Där och i detta avsnitt framgår regeringens syn på flera av de centrala frågor som skall finnas med i läroplanens målformuleringar, oftast i flera mål och med olika perspektiv under såväl Kunskaper som Normer och värden. Regeringen lämnar denna redovisning för riksdagens information, eftersom det ankommer på regeringen att utforma och fastställa läroplanstexten. Regeringen kommer därvid att använda Läroplanskommitténs förslag till text, bearbetad för att kunna användas även för gymnasiesärskolan och särvux, som utgångspunkt. Denna finns återgiven i bilagan. Rege-

ringen kommer att göra justeringar i texten i de avseenden, som vi redovisar i propositionen.

Regeringen kommer t.ex. att bearbeta förslaget så att skolans ansvar för elever med funktionshinder och andra svårigheter klart framgår. Flera remissinstanser har påpekat behovet därav.

3.4.1 Kunskaper

Ett övervägande flertal av remissinstanserna är positiva till Läroplanskommitténs kunskapssyn. Emellertid påpekas att denna inte tydligt nog följs upp i formuleringarna i läroplanen.

Skolverket föreslår t.ex. att det i läroplanens avsnitt om kunskaper skrivs in att undervisningen i skolan skall utgå från att kunskap är en mänsklig konstruktion, att kunskap alltid finns i ett sammanhang och att kunskap utvecklas i ett växelspel mellan vad man vill uppnå, den kunskap man redan har, problem man upplever samt de erfarenheter man gör.

Till de frågor som tilldragit sig ett mycket stort intresse från remissinstanserna hör *internationalisering, miljöfrågor och globala samband.* Flertalet remissynpunkter rör texten i Läroplanskommitténs bakgrundskapitel, Skolan och omvärldsförändringarna. Vissa av dessa synpunkter kan emellertid ha bäring även på läroplanstexten.

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm saknar en samlad beskrivning och viljeinriktning av internationaliseringsbegreppet. Vissa internationella frågor som miljö, krig, etniska konflikter, internationell solidaritet och förståelse, respekt för andra folk m.m. nämns utspritt i utredningstexten men ges ingen tyngd i senare uppnåendemål. Umeå kommun framhåller att miljö inte enbart är en internationell fråga och att internationella frågor är mycket mer än miljön. Två så fundamentala frågor bör ges var sitt utrymme, även om gemensamma beröringspunkter inte saknas. Umeå kommun föreslår konkreta tillägg och förändringar av läroplanstexten. Detsamma gör Naturvårdsverket. Fältbiologerna konstaterar att betänkandet inte följer Agenda 21s anda, där miljöfrågor hela tiden kopplas till utvecklingsfrågor - ett måste för den framtida miljöundervisningen.

Det nordiska perspektivet har efterlysts av många remissinstanser, däribland Föreningen Norden.

Västerås kommun framhåller att lärares skyldighet att samverka över ämnesgränserna uttryckligen bör framgå av läroplanen medan Sveriges Förenade Studentkårer (SFS) föreslår att det i lärares åligganden bör ingå att kontinuerligt hålla sig à jour med utvecklingen inom både de egna ämnena och den pedagogiska forskningen.

Göteborgs universitet anmärker på att det i målen för gymnasieskolan och komvux inte nämns något om att "kommunikations- och observationsförmåga, analytisk förmåga och förmåga att ta initiativ och att arbeta i lag blir viktigare än faktakunskaper med kort livslängd". Universitetet hänvisar till dels krav från näringslivet, dels vetenskapliga studier som visat på brister i den nuvarande gymnasieskolan.

Regeringen kommer inför fastställandet av läroplanen att bearbeta avsnittet om kunskaper och då beakta här berörda synpunkter. Det skall då också klart framgå vilka mål som gäller för alla utbildningsformerna och vad som gäller enbart för någon av dem.

3.4.2 Normer och värden

Skolverket föreslår att målet om det svenska samhällets grundläggande värden och konsekvenserna för det personliga handlandet kompletteras så att även konflikter mellan grundläggande värden och existerande verklighet blir belysta.

Andra aspekter som remissinstanserna lyfter fram är att skolan bör sträva efter att eleverna tillägnar sig kunskap om och föredrar icke-våldsmetoder för att lösa konflikter samt utvecklar en förståelse för innebörden av egna och andras rättigheter.

Några remissinstanser påpekar att jämställdhetsmålet bör lyftas fram.

Regeringen vill här hänvisa till vad som redan angetts om utbildningens värdemässiga grund. Det finns anledning att inför fastställandet av läroplanen beakta även de synpunkter som här har redovisats.

3.4.3 Elevernas ansvar och inflytande

Flera remissinstanser framhåller att elevernas ansvar för sina studier bör betonas i läroplanen.

SFS framhåller att Läroplanskommittén inte genomgående använt sina kunskaper om inlärningssituationen vid utformandet av läroplanen. Nästan genomgående har kommittén formulerat sig: "skolan skall ge kunskaper, eleverna får kunskaper, lärarna skall ge eleverna".

Elevorganisationen och Statens ungdomsråd anser att de av Läroplanskommittén föreslagna formuleringarna om elevinflytande är för generella och svaga. Rådet tar i sitt remissyttrande också upp problemet med mobbning och refererar till en intervjuundersökning av ungdomar i åldern 16-25 år. Drygt en fjärdedel uppgav att de någon gång blivit utsatta för mobbning, den övervägande delen i skolan. Bara en fjärdedel av dem som utsatts för mobbning hade samtalat med, fått stöd eller hjälp av en lärare. Enligt rådets uppfattning skulle mobbningsproblemen kunna förebyggas bättre genom ett utvidgat inflytande och ansvarstagande från såväl lärare som elever inom detta område. Rådet framhåller likaså att elevernas sociala utveckling främjas av delaktighet och ansvarstagande.

Regeringen anser det vara nödvändigt att eleverna tar ansvar för sina studier och utövar ett inflytande i skolan, framför allt för sin egen utvecklings skull men även för att främja samhörigheten och ansvarstagandet på skolan. Vi vill i denna fråga även hänvisa till vad vi anfört dels i ett tidigare avsnitt av denna proposition, dels i propositionen om läroplan för grundskolan m.m om skolans ansvar att hindra mobbning.

3.4.4 Utbildningsval - arbetsliv

Regeringen har tidigare i propositionen framhållit hur betydelsefullt det är för elevernas utbildningsval att skolan samverkar med arbetslivet och universitet och högskolor. Som flera remissinstanser framhåller bör det vara ett åliggande för gymnasieskolan att även samverka med grundskolan.

Svenska förbundet för specialpedagogik framhåller även att man bör klarare än som skett markera skolans ansvar för samverkan med hemmen, särskilt under det inledande gymnasieåret.

Arbetsmarknadsverket (AMS) tycker det är bra att rektors ansvar för syoverksamheten tydliggörs, vilket ger en stadga som verksamheten kanske inte skulle få annars. Samtidigt betonar AMS att syokonsulenterna har en viktig uppgift när det gäller att ge eleverna stöd och vägledning. Det är därför angeläget att syofunktionen bibehålls och utvecklas inom skolan i nära samarbete med arbetsförmedlingen. AMS ser det också som naturligt att lärarna integreras i syoarbetet och bidrar med underlag inför elevernas val av utbildning och yrke. Det borde dock klarare tydliggöras vilken roll lärarna skall ha.

Svenska kommunförbundet, Lycksele kommun m.fl. vänder sig mot Läroplanskommitténs förslag till reglering av *syopersonalens uppgifter*. Kommunförbundet framhåller att fördelningen av arbetsuppgifter och ansvar inom en skola i många fall är en arbetsledningsfråga som inte i detalj bör regleras i en nationell läroplan.

Regeringen anser att frågan om syoverksamheten är mycket viktig, inte minst i en mer kursutformad gymnasieskola. Det är väsentligt att det sker en tydlig ansvarsfördelning mellan rektor, lärare, syopersonal och arbetsförmedling. Samtidigt finns det skäl att påpeka att med en utveckling mot allt mera variation, alternativ och möjliga vägar såväl inom högre utbildning som arbetsliv, måste gymnasieskolans avnämare - dvs. universitet, högskolor, branscher och arbetsgivare - ta ett mycket större ansvar för information och rekrytering i gymnasieskolan. Av dessa skäl finner regeringen att statens reglering av ansvaret för syoverksamheten skall begränsas till en markering i läroplanen av att rektor, som ytterst ansvarig för verksamheten inom en skola, har ansvar för att eleverna får studie- och yrkesvägledning.

3.4.5 Rektors ansvar

Remissinstanserna är genomgående positiva till att läroplanen är tydlig när det gäller ansvarsfördelning. Ett par kommuner anser dock att det bör ankomma på skolhuvudmannen att ange uppdrag till rektorer, lärare, syopersonal och alla som arbetar i skolan.

Flera remissinstanser understryker vikten av att det framgår att rektor har en tydlig chefsroll. Riksförbundet Hem och Skola uttrycker att rollen som pedagogisk ledare bör betonas starkare medan Svenska Arbetsgivareföreningen framhåller att det bör anges att rektor har ett ansvar för att skolan producerar ett bra utbildningsresultat och att resursut-

nyttjandet är effektivt. SFS framhåller att rektor skall vara ytterst ansvarig för att arbetet utvärderas och att resultatet synliggörs.

Man framhåller också att rektors ansvar för helheten i skolan bör betonas.

Lärarnas Riksförbund föreslår att det på samma sätt som för grundskolan skall anges att rektor skall ha personalansvar och ansvar för arbetsmiljön i skolan.

Regeringen anser att Läroplanskommitténs förslag till läroplaner är föredömliga just genom att de är tydliga när det gäller fördelning av ansvar mellan olika aktörer i skolan. Vi avser därför inte att göra några principiella ändringar i läroplansförslaget i detta hänseende.

För att åstadkomma tydlighet när det gäller ansvar och ansvarsfördelning i skolan skall det således enligt vår bedömning finnas klara riktlinjer för vad *läraren skall göra* respektive vad *alla som arbetar i skolan skall göra*. Det står likaledes angivet vad *rektors ansvar* är. Det skall således alltid stå klart vem som har ansvar för vad i skolan och var detta ansvar skall utkrävas. Det framgår också av remissynpunkterna att många ser mycket positivt på en klar ansvarsfördelning.

Detta hindrar inte att regeringen kan finna anledning att ändra formuleringarna på vissa punkter, såsom de här refererade remissinstansernas påpekanden om behovet av ytterligare preciseringar av rektors ansvar. Regeringen anser således att det klart av läroplanen bör framgå att rektor har en tydlig chefsroll i förhållande till lärare, elevvårdspersonal och övrig personal i skolan. Regeringen vill i detta sammanhang också betona rektors ansvar för att det kommer till stånd samverkan mellan lärare och ämnen så att eleverna kan få ett sammanhang i sina studier, i synnerhet i en mer kursutformad gymnasieskola.

Vi vill också hänvisa till vad vi har anfört om behovet av en precisering av rektorsfunktionen i propositionen om läroplan för grundskolan m.m.

Ansvaret för syoverksamheten har vi nyss behandlat.

3.4.6 Betyg och bedömning

Läroplanskommittén har inte lämnat något textförslag till avsnittet om betyg och bedömning eftersom utformningen av ett sådant är beroende av Betygsberedningens förslag och regeringens och riksdagens ställningstaganden till dem.

Regeringen kommer i avsnitt 6 av denna proposition att presentera sina förslag beträffande betyg för gymnasial utbildning, i avsnitt 7 om betyg i gymnasiesärskolan och i avsnitt 8 förslagen om betyg för grundläggande vuxenutbildning, särvux och påbyggnadsutbildning. Liksom nu bör bestämmelser om betyg ingå i respektive skolformsförfattning.

I den nya läroplanen bör, i likhet med de nuvarande reviderade läroplanerna för gymnasieskolan och för vuxenutbildningen, ingå ett avsnitt om betyg och bedömning. Detta avsnitt skall bl.a. ta upp att läraren för eleverna skall redovisa och tillsammans med eleverna diskutera på vilka grunder betygsättning sker och de betygskriterier som hör till respektive

kursplan. Det bör vidare i läroplanen anges att läraren fortlöpande i olika former skall ge eleverna besked om deras studieprestationer och att eleverna skall få träna sig att bedöma sina egna kunskaper i förhållande till kunskapsmålen i kursen.

3.5 Internationella överenskommelser

Till utgångspunkterna för läroplaner och kursplaner hör ett antal grunddokument som Sverige har undertecknat i internationella fördrag och konventioner. De dokument, som det åligger lärare och rektor att beakta är bl.a. FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, konventionen om barnets rättigheter, rekommendation om utbildning för internationell förståelse, samarbete och fred och undervisning om de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna samt deklaration och rekommendationer om undervisning i miljöfrågor.

Läroplanskommittén har föreslagit att en förteckning med sådana dokument skall fogas som en bilaga till läroplanen. Regeringen anser det inte lämpligt att den på detta sätt får förordningskaraktär. Däremot bör deklarationerna och rekommendationerna på annat lämpligt sätt göras tillgängliga och kända för dem som arbetar i skolan.

4 En mer kursutformad gymnasieskola

Regeringens förslag: Övergången till en mer kursutformad gymnasieskola skall underlättas.

Som mått på utbildningens omfattning i gymnasieskolan införs begreppet gymnasiepoäng. Antalet gymnasiepoäng i ett ämne skall motsvara antalet minsta garanterade undervisningstimmar i ämnet.

Elever skall kunna fullfölja sina gymnasiestudier om 2 180 respektive 2 400 gymnasiepoäng på kortare eller längre tid än tre år.

Bestämmelserna i skollagen om specialutformade program förtydligas. Det görs tydligt att kommunerna inom ramen för de specialutformade programmen kan erbjuda andra kurskombinationer än som för närvarande är möjliga inom de nationella programmen. Dessa kombinationsmöjligheter erbjuds, på samma sätt som nuvarande specialutformade program, elever i den egna kommunen eller i samverkansområdet. Ett specialutformat program, som erbjuds för en grupp elever, skall ha programmål. Alla specialutformade program skall innehålla kärnämnena.

Läroplanskommitténs förslag: Överensstämmer delvis med regeringens.

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser utgår ifrån och välkomnar utvecklingen mot en kursutformad gymnasieskola bl.a. med hänsyn till den flexibilitet en sådan skapar och till de större möjligheterna för individuellt ansvar för eleverna.

Det finns skillnader mellan remissinstansernas önskan om i vilken takt utvecklingen skall gå. Så önskar t.ex. Norrköpings kommun gå direkt till en kursutformad gymnasieskola utan att ta omvägen över program medan andra remissinstanser, såsom Skolledarförbundet, vill att programgymnasiet först genomförs. Många instanser framhåller i likhet med Svenska Kommunförbundet det angelägna i att utvecklingen inte hämmas av någon av staten fastställd central modell.

De få remissinstanser som är övervägande negativa i sin inställning till en kursutformad gymnasieskola, såsom KTH och några andra högskolor, framhåller betydelsen av en likvärdig utbildning och högskolans behov av att kunna bedöma elevernas bakgrundskunskaper. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm är tveksam till hur den eftersträvade valfriheten skall kunna realiseras utanför storstadsregionerna. Elevorganisationen ser en risk i att kurserna blir hårt styrda, vilket minskar elevernas inflytande på undervisningen.

Även de remissinstanser som har en positiv inställning till en kursutformad gymnasieskola lyfter fram vissa frågor som bör beaktas vid utvecklingen av en kursutformad gymnasieskola. Regeringen kommer att ta upp dessa frågor vid redovisningen av förslagen.

Skälen för regeringens förslag:

4.1 En mer kursutformad gymnasieskola inom programramen

Enligt regeringens bedömning uppnår man genom en kursutformad gymnasieskola fördelar som är svåra att nå med en mera sammanhållen linje- eller programstruktur. Många kommuner visar också stort intresse för en kursutformad gymnasieskola, men framhåller samtidigt att staten *dels* inte bör anvisa en enda modell för kursutformning som alla måste följa, *dels* inte bör bestämma i vilken takt en kursutformning skall införas. Regeringens förslag innebär därför att hindren mot en kursutformad gymnasieskola minskar, varigenom kommunerna lämnas stor frihet vid tillämpningen. Regeringen bedömer det nödvändigt att inte störa införandet av den reformerade programbaserade gymnasieskola, som nu pågår i kommunerna och som i sig är det första steget mot en kursutformad gymnasieskola. Detta är anledningen till att regeringen har valt rubriken en *mer* kursutformad gymnasieskola på detta avsnitt av propositionen.

Begreppet kursutformad gymnasieskola används för ett antal skilda företeelser.

Den längst gående formen av kursutformad skola skulle innebära att eleverna satte samman sina studieprogram genom att fritt välja kurser utan några restriktioner såsom att vissa kurser eller ämnen alltid skall

ingå eller att en fullständig gymnasieutbildning har en viss omfattning. Kommunerna skulle erbjuda kurser, inte sammanhållna program. Inte ens den gymnasiala vuxenutbildningen, där valfriheten är stor, är så fri från restriktioner. För fullständig gymnasiekompetens krävs alltid att kärnämnena ingår. Regeringen anser inte att en modell av total frihet är lämplig för ungdomsskolan, åtminstone inte för närvarande. Den modell regeringen förordar är en mer kursutformad skola inom programramen.

Många menar att en kursutformad gymnasieskola är en skola med koncentrationsläsning, periodindelning av läsåret, samundervisning i vissa kurser av elever på olika program samt samundervisning av elever i komvux och gymnasieskolan. Allt detta är möjligt redan i den reformerade gymnasieskola, som nu håller på att införas - framför allt genom att timplanen är en stadietimplan - varför det finns fog för påståendet att vi redan är ett gott stycke på väg mot en kursutformad gymnasieskola.

Det finns de som med en kursutformad skola menar en skola där kommunerna själva får besluta om vissa delar av innehållet i gymnasieskolan. I den meningen har vi också redan en delvis kursutformad skola. Det finns lokala grenar, lokala kurser och lokalt tillval.

De fördelar som regeringen vill uppnå med en mer kursutformad gymnasieskola är

- ökad valfrihet för eleverna att påverka sin utbildning
- bättre möjligheter att successivt och i takt med arbetslivets förändrade behov förnya utbildningen genom utbyte av kurser,
- större möjligheter för kommunerna att profilera sin utbildning mot det lokala arbetslivets behov,
- möjligheter att sätta samman utbildning med klarare definierad yrkesinriktning än vad nationella program och grenar ger,
- ökade möjligheter till en flexibel planering,
- möjligheter att utveckla ämnesinstitutioner som i sin tur kan bidra till lärarnas kompetensutveckling,
- större möjligheter för eleverna att kombinera studieförberedande och yrkesförberedande kurser än de nuvarande nationella programmen,
- större möjligheter för eleverna att sätta samman sina program efter individuella önskemål, vilket ökar elevernas studiemotivation,
- möjligheter för elever att gå långsammare och snabbare igenom gymnasieskolan än på normaltiden tre år,
- möjlighet att låta elevernas studier börja på vars och ens egen kunskapsnivå, varigenom anknytningen till grundskolan blir lättare,
- förberedelse inför den högre utbildningens arbetsformer,
- utvecklad samverkan med komvux bl.a. genom möjligheter till samläsning och
- möjligheter att utnyttja komvux erfarenhet av kursutformning, både vad det gäller organisation och pedagogik.

Det finns naturligtvis också risker som måste undvikas. Det får inte bli fråga om bara val av kurser som är så hårt strukturerade att varje

elevinflytande inom kursen försvinner. Förutsättningarna i kommuner av olika storlek måste också uppmärksammas i det fortsatta arbetet.

Förslag som möjliggör en kursutformning kommer regeringen att ta upp i denna proposition. Några av de viktigaste förutsättningarna för en mer kursutformad gymnasieskola är dels att kursplanearbetet utgår från att ämnen kan indelas i kurser, dels att eleverna får betyg på kurs i ett ämne. Vi kommer att behandla dessa frågor i två följande avsnitt av propositionen.

4.2 Organisatoriska frågor

Först kommer vi att beröra vissa organisatoriska frågor. Dessa frågor förefaller att dominera diskussionerna i kommunerna.

Den största fördelen för kommunerna, som en mer kursutformad skola har, är möjligheterna till *flexibilitet*, dvs. att utbildningsutbudet och utbildningens organisation lätt kan ändras och anpassas till nya önskemål och behov. En av avsikterna med den mer kursutformade gymnasieskolan är just att ge utrymme för lokala lösningar.

Ibland tolkas flexibilitet enbart som frihet från centralt beslutade regler. En lokal lösning kan dock bli lika fast och oflexibel som en statligt beslutad. Regeringen har förhoppningen att den kreativitet som nu utvecklas inom många kommuner skall hållas levande och att en verkligt flexibel skola därmed skapas.

Ett uttryck för den flexibilitet som kursutformningen av gymnasieskolan ger kommunerna är möjligheterna att *samordna undervisningen i kurser* där det annars skulle behövts flera grupper med ett litet antal elever per grupp. På det sättet kan utbildning erbjudas som i annat fall kanske inte skulle ha kommit till stånd. Principen om sammanläggning av grupper av elever från flera klasser vid undervisningen av små ämnen inom en skola är inte ny. En kursutformad struktur kan emellertid underlätta. I detta sammanhang bör också möjligheterna att utveckla ämnesinstitutioner tas till vara. Det gör det också möjligt för elever från gymnasieskolan och elever från komvux att läsa i samma grupper. En kursutformning av gymnasieskolan innebär möjligheter till ökad samplanering och samverkan med komvux.

Frågan om *samverkan mellan komvux och gymnasieskolan* har fått ökad aktualitet de senaste åren dels som metod att minska kostnaderna för utbildningen, dels för att öka utbildningsmöjligheterna för eleverna genom ett gemensamt utbildningsutbud. Regeringen har i skilda sammanhang understrukit vikten av ökad samverkan mellan dessa skolformer. Många kommuner har strävat åt samma håll. De båda skolformernas olika uppbyggnad har dock varit ett hinder för en mer genomgripande samverkan. Genom att gymnasieskolan blir mer kursutformad sker ett närmande till komvux organisationsmodell, som alltid varit kursutformad. På så sätt underlättas ytterligare samverkan. Det är viktigt att gymnasieskolan tar till vara den erfarenhet av en kursutformad organisation, som finns inom komvux.

Det finns också all anledning för gymnasieskolan att så långt som möjligt följa komvux princip att elever skall börja studierna på sin egen kunskapsnivå och för båda skolformerna att tillsammans göra det möjligt att både ungdomar och vuxna kan bedriva studierna i olika takt. Vi återkommer strax till denna fråga.

Det lämpliga i samläsning mellan ungdomar och vuxna i samma grupper har också diskuterats. De som varit tveksamma har betonat riskerna för att vuxenpedagogiken skulle få ge vika för ungdomspedagogik och att vuxna skulle tvingas läsa en kurs med fler timmar och med längre utsträckning i tiden än som normalt sker i komvux. Vuxna drar sig för att behöva läsa i samma grupp som sina barn. De som varit positiva har redovisat exempel på blandade grupper, där de yngre mått väl av både att få diskutera med sina vuxna kurskamrater och att själva bli behandlade som vuxna och inte som barn, medan det finns äldre som har känt sig stimulerade av de yngres ifrågasättande av vuxenvärlden.

Medelåldern i komvux har successivt sjunkit och allt fler unga människor söker sig dit. Genomsnittsåldern i gymnasial vuxenutbildning är enligt tillgänglig statistik för närvarande 23 år. Man kan fråga sig om skillnaderna är så stora mellan 21-åringen i komvux och 19-åringen i gymnasieskolan. Inom högskolan sker samläsning mellan t.ex. 20-åringar och 40-åringar utan att någon ifrågasätter detta. Genom att skolformerna åldersmässigt närmat sig varandra, genom kursutformningen och genom möjligheten till koncentrationsläsning synes invändningarna mot samläsning ha minskat i betydelse.

Genom kursutformningen av gymnasieskolan kan eleverna få större möjligheter att sätta samman sitt *studieprogram efter individuella intressen och yrkesplaner*. Den ger också eleverna möjlighet att ändra sina planer under studiernas gång. Det är allmänt omvittnat att elevernas studiemotivation ökar, då de får möjlighet att påverka sina studier. Detta gäller både valet av utbildningsgång och uppläggningen av studierna. Elever, som inte får sina förstahandsval av utbildning tillgodosedda, avbryter studierna i större utsträckning än andra elever. Detta förhållande ligger bakom utformningen av kommunernas skyldighet att anpassa antalet platser på olika program och grenar i den nya gymnasieskolan efter elevernas val. Elevernas möjligheter att få sina utbildningsönskemål tillgodosedda har således ökat både härigenom och genom det utrymme som finns i timplanen för individuella val.

Genom riksdagens beslut förra våren med anledning av vårt förslag om specialutformade program kan elever också sätta samman sitt eget studieprogram, t.ex. genom att utöver den gemensamma kärnan av allmänna ämnen välja både yrkesförberedande och studieförberedande ämnen. Specialutformade program enligt nuvarande regler är i första hand tänkta för enskilda elever, men kan också erbjudas grupper av elever. Regeringen finner att det nuvarande regelverket kring specialutformade program bör utvecklas för att möjliggöra en kursutformad skola inom ramen för det specialutformade programmet - utöver vad som är möjligt inom strukturen för de nationella programmen.

Kommunen bör sålunda få direkt stöd för att - inom en given kvalitetsram - erbjuda utbildningspaket med andra kombinationsmöjligheter än inom de nationella programmen som *specialutformade program*. De kvalitetskrav som bör gälla är dels att de specialutformade programmen skall innehålla samma kärnämnen som de nationella programmen - och med samma omfattning - dels att det skall finnas programmål. För de specialutformade program som kommunen erbjuder för en grupp elever skall kommunen fastställa programmålen. Även för de specialutformade program som enskilda elever önskar, bör det finnas en genomtänkt plan med mål. Dessa bör fastställas genom en individuell studieplan som eleven och skolan tillsammans gör upp.

Kommunens skyldighet att erbjuda de specialutformade programmen bör liksom för närvarande bara gälla i förhållande till elever i den egna kommunen och i samverkansområdet. Någon rätt för en elev från en annan kommun, som inte erbjuder denna form av specialutformat program, att tas emot på utbildningen skall inte finnas. Inte heller skall det gälla någon skyldighet för en elevs hemkommun att betala ersättning till en anordnande kommun, om eleven trots detta tagits emot. Regeringen föreslår dock ingen ändring (5 kap. 14 § skollagen) av möjligheterna att ett specialutformat program genom beslut av regeringen kan stå öppet för sökande från hela landet.

Genom en mer kursutformad gymnasieskola får kommunerna större möjligheter att sätta samman sitt utbildningsutbud efter elevernas utbildningsönskemål, men även efter det lokala och regionala arbetslivets behov av kompetens. I dag har kommunerna möjlighet att påverka innehållet i utbildningen genom att fastställa lokala kurser. Sådana kan förekomma på tiden för det lokala tillägget, det individuella valet och, vilket kan vara av betydligt större omfattning, genom lokala kurser inom de estetiska ämnena på det estetiska programmet, de ekonomiska ämnena inom den ekonomiska grenen av samhällsvetenskapliga programmet, tekniska ämnen på naturvetenskapsprogrammet och yrkesämnena inom de yrkesförberedande programmen samt genom lokala grenar.

Lokal kurs skall ge kunskaper i ett eller flera ämnen inom ett bestämt kunskapsområde och svara mot sådana behov som inte tillgodoses genom en nationellt fastställd kursplan. Detta innebär att lokala kurser inte får skapas genom t.ex. en underindelning av riksgiltiga kurser. I avsnitt 5.1 behandlar vi frågan om en avvikelse från denna princip för lokala kurser som vänder sig enbart till vissa vuxenstuderande. Det finns således relativt stora möjligheter för kommunerna redan i dag att påverka innehållet i sin gymnasiala utbildning. Vårt förslag om förtydligande av det specialutformade programmet ökar dessa möjligheter.

Att på detta sätt göra tydligt möjligheterna att pröva olika modeller för kursutformning inom ramen för reglerna om specialutformade program ser vi som en lämplig väg mot en mer kursutformad gymnasieskola. Vi har nyss angett att det skall finnas programmål för specialutformade program, vilket är ett uttryck för vår avsikt att det skall finnas en

stadga och ett sammanhang i studierna även i den mer kursutformade skolan. Vi förordar således *en utveckling av den kursutformade gymnasieskolan inom programmens ram.*

De nationella programmen håller nu på att införas. Läsåret 1994/95 kan kommunerna fortfarande låta elever börja sina gymnasiestudier i den gamla linje- och specialkursorganisationen. Året därpå skall alla kommuner ha gått över till programstrukturen. Regeringen bedömer det som olämpligt att - samtidigt med den relativt omfattande förändring som övergången till den redan beslutade gymnasieskolan innebär - också föra in ett helt annat koncept, nämligen en renodlat kursutformad gymnasieskola utan någon programstruktur. Även de kommuner som är allra mest entusiastiska över en kursutformad gymnasieskola diskuterar utifrån en programmodell. Regeringen anser att tiden inte är mogen att ta steget mot en gymnasieskola som uteslutande består av fristående kurser. En sådan övergång kräver omfattande analyser av ett antal frågor om bl.a. elevernas val och kommunernas skyldigheter. Regeringen räknar med att erfarenheterna från specialutformade program kommer att ge underlag för de analyser som behövs för att gå vidare och för bedömning av lämplig tidpunkt för eventuella kommande förändringar.

Regeringen kommer att tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att noga följa utvecklingen i ett litet antal kommuner som är särskilt intresserade av och långt framme i planeringen av en kursutformad gymnasieskola. För det fall försök med en kursutformning utanför programramen skulle behövas som underlag för övervägandena bör regeringen kunna utnyttja de möjligheter som 15 kap. 4 § skollagen ger att för försöksverksamhet göra undantag från organisatoriska bestämmelser i skollagen.

Vissa nationella program saknar grenar men ger möjlighet till olika yrkesinriktning genom elevernas val av kurser. Till sådana valbara kurser tillämpas i dag inte riksrekrytering, vilket innebär att en elev, som på hemorten kan läsa det aktuella programmet men inte den önskade kursen, nu inte har rätt att läsa denna kurs på en annan ort med betalningsskyldighet för hemkommunen. Elevens rättighet är som bekant kopplad till en skyldighet för hemkommunen att betala interkommunal ersättning. På sikt är en sådan ordning beträffande möjligheter att läsa kurser i andra kommuner orimlig, men frågan rymmer gränsdragningsproblem. Även dessa behöver övervägas närmare i anslutning till erfarenheterna av de specialutformade programmen.

En central fråga när det gäller en mer kursutformad gymnasieskola är *kursbegreppet.* Regeringen kommer att behandla denna fråga i nästa avsnitt av propositionen. Där behandlar vi även frågan om omfånget av en kurs.

En av de stora fördelarna med en mer kursutformad skola är att eleverna kan börja sina gymnasiestudier i varje ämne på rätt svårighetsgrad, om de placeras i en *kurs efter sin kunskapsnivå*. Regeringen har i dag presenterat sina förslag om grundskolan. Dessa innebär bl.a. att eleverna genom sina individuella val och den kommunala profileringen kommer att kunna nå längre i dessa ämnen än de kamrater som gjort andra val. Härigenom kommer skillnaderna i kunskaper mellan elever att bli större än tidigare. Sedan drygt ett decennium har gymnasieskolan haft som målsättning att vara en gymnasieskola för alla, dvs. en skola där både mer och mindre studiemotiverade elever skall känna sig hemma och kunna utvecklas. Detta har varit en stor pedagogisk utmaning för gymnasieskolans lärare. Nu kommer gymnasieskolan att ta emot elever som - förutom de tidigare kända skillnaderna - också har läst olika omfattande kurser i grundskolan. Det finns gränser för möjligheterna att inom en och samma grupp knyta an till varje enskild elevs kunskapsnivå under dessa förhållanden. Ett kurssystem ökar möjligheterna att placera eleverna i den kurs som bäst motsvarar den enskilda elevens kunskapsnivå.

Det finns självfallet gränser för hur många olika kurser en skola kan anordna inom ett ämne samtidigt. Det är regeringens förhoppning att kommunerna gör de rätta avvägningarna mellan det kommunalekonomiska kravet att bedriva sin skolutbildning ekonomiskt rationellt och motiven för en hög kvalitet och ett gott utbud av utbildning i kommunen.

En kritisk aspekt på en kursutformad gymnasieskola, som remissinstanserna anger, är att *klassgemenskapen* minskar till förfång för den sociala sammanhållningen mellan elever. Regeringen vill inte förneka att detta kan vara till nackdel i vissa fall. Vi är emellertid övertygade om att det också kan vara en fördel. På Island finns såväl kursutformade som klassorganiserade skolor. Erfarenheterna visar att mobbning inte förekommer i de kursutformade skolorna, vilket det däremot gör i de skolor som har klassorganisation. Likaså har disciplinproblem mer eller mindre försvunnit i isländska kursutformade skolor. Vi vill inte påskina att en kursutformad gymnasieskola skulle lösa alla problem i den svenska skolan, inklusive mobbning. Vi menar emellertid att det för elever, som hamnat i en klass eller grupp där de inte trivs kan vara en stor fördel att inte behöva vara i samma grupp hela tiden. Kursutformningen ger dem möjlighet att ingå i flera gruppkonstellationer under sin studietid. Vi menar också att det i sig kan innebära en nyttig social träning för elever att under sin gymnasietid lära sig att fungera i flera sammanhang.

Genom den form för införande av kursutformad gymnasieskola som vi förordar, finns det möjlighet att ha båda formerna av organisation, både den kursutformade och den som är organiserad i klasser. Elevunderlaget för en gymnasieskola i en kommun sätter dock ekonomiska

gränser för, när det finns utrymme för att i en skola eller i en kommun ha båda organisationsformerna.

En kursutformad skola gör det också möjligt att *låta elever genomföra sin gymnasieutbildning på kortare eller längre tid än tre år*. Genom de valmöjligheter som grundskolan kommer att erbjuda kan vissa elever redan i grundskolan hinna tillägna sig en del av de kunskaper i något eller några ämnen som övriga elever inhämtar i gymnasieskolan. Detta kan leda till att de slutför gymnasieskolans utbildning på kortare tid än tre år. Det kommer att dröja till hösten 1998 innan några elever från den nya grundskolan kommer till gymnasieskolan. Även dessförinnan bör dock studiemotiverade elever få möjlighet att gå snabbare fram än den genomsnittliga eleven. På motsvarande sätt bör elever med sämre utgångsläge eller inlärningsförutsättningar kunna, liksom för närvarande, få genomföra sin gymnasieutbildning på längre tid än tre år.

Enligt nuvarande regler gäller att en elev med otillräckliga kunskaper för att kunna följa undervisningen i en högre årskurs skall sättas kvar. Först om en elev har gått samma årskurs två gånger och ändå inte anses kunna bli uppflyttad, får eleven skiljas från den aktuella studievägen. Det förhållandet att eleven har skiljts från en studieväg innebär inte hinder mot att eleven tas in på en annan studieväg. Så länge eleven är i den ålderskategori, som gymnasieskolan riktar sig mot och inte har slutfört en gymnasieutbildning, har hemkommunen kvar sin skyldighet att erbjuda utbildning i gymnasieskolan. Detta följer av 5 kap. 5 och 13 §§ skollagen.

De nyss redovisade förslagen bör föranleda en viss justering i 5 kap. skollagen såvitt gäller angivelsen av längden på de nationella respektive de specialutformade programmen. Det bör i lagen anges att det är utbildningar som är avsedda att kunna genomgås på tre läsår.

Regeringen har övervägt i vilken utsträckning det bör regleras om elever, som slutfört en gymnasial utbildning på kortare tid än tre år, skall ha rätt att läsa ytterligare kurser för att härigenom kunna bredda eller fördjupa sitt kunnande. Regeringen gör den bedömningen att kommunernas skyldighet och elevernas rättighet endast skall gälla en fullständig gymnasieutbildning. Det står självfallet kommunerna fritt att gå utöver denna skyldighet. Sett ur den enskilde elevens synvinkel kan det finnas större anledning att påskynda studierna om detta innebär en möjlighet att få läsa ytterligare kurser. Regeringen är emellertid inte beredd att förorda att dessa elever får en sådan ovillkorlig rätt med hänsyn till de merkostnader detta skulle kunna innebära för kommunerna.

4.4 Ett system med gymnasiepoäng

De frågor vi nu behandlat aktualiserar behovet av att införa ett annat mått än tid på en fullständig gymnasieutbildning och på omfattningen av studier i kurser. Någon form av poängsystem ligger nära till hands såväl när det gäller utbildning på nationella som på specialutformade program. I utbildningen vid universitet och högskolor motsvarar en

poäng en veckas heltidsarbete. En kurs har alltid samma poängtal oavsett hur lång tid den enskilde studeranden använt för att tillägna sig kursens kunskaper. För gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning föreslår regeringen att ett *system med gymnasiepoäng* införs och att det minsta antalet garanterade undervisningstimmar i den av riksdagen fastställda timplanen blir utgångspunkten för gymnasiepoängsystemet. 30-timmarskurserna i religionskunskap, naturkunskap och estetisk verksamhet ger 30 gymnasiepoäng var, kärnämneskursen i matematik ger 110 gymnasiepoäng osv. Eleverna får gymnasiepoäng för kursen då de visat, att de med minst godkänt resultat fullgjort kursen, dvs. då de inhämtat de kunskaper som kursen skall ge. På samma sätt som inom den högre utbildningen spelar det då inte någon roll hur lång tid eleven har använt för att inhämta kunskaperna. Det bör heller inte spela någon roll hur många timmars faktisk undervisning eleven fått. Antingen eleven uppnått kunskapsmålen med mindre antal timmars undervisning eller med mera undervisning än den minsta garanterade tiden för kursen, skall eleven få samma antal gymnasiepoäng på kursen. Om kunskapsmålen i en kurs uppnåtts genom studier i gymnasieskolan eller i komvux, skall samma antal gymnasiepoäng ges. Antalet gymnasiepoäng är knutet till kunskapsmålet. Detta system gäller i princip redan för avgångsbetyg från gymnasial vuxenutbildning. En elev, som för att klara t.ex. kärnämneskursen i matematik om 110 timmar måste gå en repetitionskurs om 100 timmar, får ändå inte mer än 110 gymnasiepoäng, när kursen är klar.

Skillnaden mellan det system med gymnasiepoäng vi föreslår för gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning och det poängsystem som gäller för högre utbildning är följande. Poäng vid universitet och högskolor utgår från den beräknade genomsnittliga tid det tar för en student att inhämta en viss definierad kunskap. Gymnasieskolans och den gymnasiala vuxenutbildningens gymnasiepoäng utgår från den minsta undervisningstid som beräknas för att en elev skall inhämta en viss definierad kunskap. Hur mycket tid en elev behöver ägna åt kursen utanför lektionstid och lärarhandledning för att inhämta den definierade kunskapen innefattas inte i det system vi föreslår för gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning. Regeringen bedömer emellertid att denna skillnad inte är till nackdel. Det kan med visst fog hävdas att antalet undervisningstimmar i en kurs jämfört med en annan är en sammanvägning av ett antal faktorer, däribland både omfattningen ("mängden") och svårighetsgraden i de kunskaper som eleverna skall inhämta i kursen.

Den mer kursutformade gymnasieskolan har mycket stora möjligheter att låta eleverna börja på sin egen kunskapsnivå i de olika ämnena och ämnesområdena. De elever som har brister från grundskolan bör alltså få starta på den nivå, som motsvarar deras kunskaper. I detta sammanhang är det lämpligt att visa på samverkansmöjligheterna med den grundläggande vuxenutbildningen. Regeringen tar upp frågan om behörighet för nationella program i samband med behandlingen av förslaget

i dessa avseenden från Betygsberedningen i avsnitt 6 av denna proposition. I detta sammanhang vill regeringen föreslå att kurs, där elever inhämtar kunskaper på grundskolenivå i eller samtidigt med studierna i gymnasieskolan, inte skall ge några gymnasiepoäng. Utbildning inom grundläggande vuxenutbildning får på motsvarande sätt inte tillgodoräknas för gymnasiekompetens i komvux.

I en skola, där eleverna kan sätta samman sitt studieprogram genom val av kurser och där det får ta olika lång tid att fullfölja sina studier, måste det finnas ett annat mått än en tidsperiod om tre år för vad som är *en fullständig gymnasial utbildning*. Det system med gymnasiepoäng vi nyss föreslagit leder logiskt till att en fullständig gymnasial utbildning skall ha samma antal gymnasiepoäng som den minsta garanterade undervisningstiden. Detta innebär att en utbildning med i huvudsak studieförberedande kurser skall omfatta 2 180 gymnasiepoäng. En utbildning med en stor andel yrkesförberedande kurser skall då omfatta 2 400 gymnasiepoäng. Några flera mått på fullständig gymnasieutbildning än dessa båda vill regeringen inte förorda.

Det är emellertid nödvändigt att definiera närmare vad som är en "stor andel" yrkesförberedande kurser. I de nationella yrkesförberedande programmen är 1 370 av de totalt 2 400 timmarna yrkesämnen. Härtill kommer att timmarna för individuella val, lokalt tillägg och specialarbetet kan vara - men inte behöver vara - yrkesförberedande kurser. Dessa har sammantaget 350 timmar. Kärnan av allmänna ämnen uppgår till 680 timmar. Ett av motiven för en mer kursutformad gymnasieskola är att det skall bli möjligt att sätta samman studieprogram med en större blandning av studieförberedande och yrkesförberedande kurser än i dagens program. Regeringen anser att ett fullständigt i huvudsak yrkesförberedande studieprogram skall omfatta 2 400 gymnasiepoäng, om det ingår minst 1 200 gymnasiepoäng från yrkesförberedande kurser.

När eleverna sätter samman sitt studieprogram själva kan det innebära att de inte hamnar på exakt 2 400 eller på 2 180 gymnasiepoäng. Eleverna bör därför ha en ovillkorlig rätt att överskrida dessa poängtal med 29 gymnasiepoäng, dvs. en gymnasiepoäng mindre än den minsta kursen har. Vi har för avsikt att reglera detta i förordningsbestämmelser beträffande gymnasieskolan. Kommunen kan självfallet ge eleverna rätt att läsa fler gymnasiepoäng.

Systemet med att mäta studiernas omfattning i gymnasiepoäng bör, när det gäller gymnasieskolan, komma till uttryck i skollagen, eftersom systemet innefattar en viktig principiell förändring. En bestämmelse om systemet med gymnasiepoäng kan lämpligen tas in i 5 kap. skollagen som 4 a §.

En elev erhåller således gymnasiepoäng för en kurs när han eller hon har inhämtat kunskaperna som kursen skall ge. Har en elev inhämtat dessa kunskaper redan innan den minsta garanterade undervisningstiden gått till ända, skall eleven ha rätt att få betyg på kursen och få gymnasiepoäng för den. Detta gäller oavsett om eleven inhämtat de kunskaper som kursen skall ge innan kursen är klar eller om eleven valt en

undervisning, som redan från början planerats omfatta färre antal timmar än den minsta garanterade undervisningstiden. Om eleven fått minst godkänt resultat på kursen, är kommunen inte skyldig att erbjuda ytterligare undervisning på den kursen. I detta sammanhang vill vi betona att det skall vara på elevens initiativ som betyg ges på en kurs innan den minsta garanterade undervisningstiden är till ända och eleven själv som väljer en undervisning med färre antal timmar. Till frågor om minsta garanterad undervisningstid, betyg och komplettering av betyg återkommer vi senare i propositionen.

Genom förslagen i detta och de båda kommande avsnitten av propositionen ges möjligheter till en mer kursutformad gymnasieutbildning även inom de nationella programmen. Vi syftar här främst på förslagen om mätning av studiernas omfattning i gymnasiepoäng, betyg på varje kurs samt möjlighet att genomföra sina gymnasiestudier snabbare än de tre år, som utbildningen normalt omfattar. I den mån landstingen har rätt att anordna nationella program skall här redovisade förslag givetvis gälla även för deras gymnasieutbildningar.

För gymnasial vuxenutbildning finns i förordningen (1992:403) om kommunal vuxenutbildning (4 kap. 13 §) föreskrifter om krav på utbildningsvolym för avgångsbetyg. Volymen uttrycks i timmar. Volymen bör, i likhet med vad som föreslås för gymnasieskolan, uttryckas i gymnasiepoäng.

I följande avsnitt av propositionen kommer vi att behandla frågan om relationen mellan timplanen och kursplanen.

4.5 Eleverna bör ha en individuell studieplan

Ju större utrymmet för elevernas frihet att välja kurser är, desto större blir behovet av en studieplan. I en mer kursutformad skola gäller detta i hög grad. Det är rimligt att planeringen och valet av kurser dokumenteras. Detta aktualiserar frågan när eleverna skall välja kurser. Skall eleverna välja kurser för hela gymnasietiden i början av sina studier eller inför varje termin? På Island, som har en 20-årig erfarenhet av en kursutformad gymnasieskola, gör eleverna en plan för hela studietiden men anmäler sig till kurser inför varje termin. Det är orimligt att kräva att eleverna inte skall kunna ändra sina planer under gymnasietiden. Skulle det bli fallet, går en stor del av fördelarna med en kursutformad gymnasieskola förlorad och studierna blir mer bundna än i dag. En plan som skall kunna ändras kan rimligen inte kallas "kontrakt", vilket var det begrepp regeringen använde i direktiven till Läroplanskommittén.

Studiekontrakt har tidigare prövats i de s.k. FS-försöken, dvs. de försök som utgick från riksdagsbeslutet våren 1984 om en gymnasieskola i utveckling (prop. 1983/84:116). Försöken med studiekontrakt blev mindre framgångsrika. En förklaring härtill är att de endast band eleverna och inte skolan. Den dåvarande gymnasieskolan gav dessutom mycket litet utrymme för elevernas val.

Regeringen ansluter sig till Läroplanskommitténs förslag att i stället använda begreppet individuell studieplan. En studieplan är redan föreskriven i grundläggande vuxenutbildning och rekommenderad för övriga vuxenstuderande som läser mer än en kurs (2 kap. 11 § förordningen [1992:403] om kommunal vuxenutbildning). Av förslaget till läroplan framgår att alla elever skall ha en individuell studieplan. Regeringen anser detta vara ett gott förslag.

Enligt regeringens uppfattning måste eleverna i en mer kursutformad gymnasieskola få vissa garantier för att de får möjlighet att få undervisning i de valda kurserna under sin gymnasietid.

I den reformerade gymnasieskolan bör det finnas en plan för varje elev. I 5 kap. 20 § skollagen står det: "Den som har påbörjat en utbildning på ett specialutformat eller ett individuellt program i en kommun har rätt att fullfölja programmet enligt den plan som fanns när utbildningen inleddes. Om eleven har medgivit att programmet ändras, har han rätt att fullfölja utbildningen på det ändrade programmet." Detta stadgande skyddar elevens rättigheter att någon gång under sin gymnasietid få undervisning i alla de kurser som eleven tillsammans med skolan tagit med i sin studieplan. Samtidigt tvingar det inte kommunen att ge en kurs varje termin eller att ge kursen i sin gymnasieskola, om det på grund av elevernas ändrade planer återstår mycket få elever som vill läsa den aktuella kursen. Vid litet antal elever i en viss kurs är samläsning mellan gymnasie- och komvuxelever naturlig. Elever kan också få undervisning i kursen på annat sätt, t.ex. genom att gå kursen i annan kommun eller genom distansundervisning.

4.6 Behovet av syo

Många remissinstanser har i samband med den kursutformade gymnasieskolan påpekat att *behovet av studie- och yrkesvägledning ökar*. Regeringen instämmer i denna bedömning men vill samtidigt göra klart att detta enligt vår uppfattning inte är liktydigt med att behovet av tjänster i skolan för studie- och yrkesorientering ökar. Den vägledning eleverna behöver för att kunna göra de rätta valen av kurs inom ett ämne eller ämnesblock bör i huvudsak ges av lärare inom ämnet eller ämnesblocket.

Vissa högskolor och universitet har i sina remissyttranden framhållit att det blir negativa konsekvenser för *den högre utbildningen*, om gymnasieskolan blir mera kursutformad, eftersom de studerande kommer till den högre utbildningen med mera heterogena kunskaper än tidigare. Mot detta vill vi anföra att det motsatta förhållandet likaväl kan inträffa. Det är numera universiteten och högskolorna som själva beslutar om särskilda behörighetskrav. Det är därför rimligt att informationsansvaret gentemot de blivande studenterna ligger på universiteten och högskolorna själva. Det ligger i deras eget intresse att se till att de får tillräckligt många sökande som uppfyller behörighetskraven. På motsvarande sätt bör det ligga i arbetsmarknadens intresse att informera om

vilka kompetenser *arbetslivet* efterfrågar. Det bör vara ett självklart egenintresse för såväl den högre utbildningen som för arbetsmarknaden att ha en långsiktighet i sina bedömningar av vad gymnasieutbildade bör ha för kunskaper. Samtidigt ligger det i respektive kommuns intresse att informera alla intressenter om de utbildningar som kommunen anordnar.

Kursutformningen ställer, som vi nyss konstaterat, ytterligare krav på studie- och yrkesvägledning till eleverna. Utvecklingen av informationstekniken går synnerligen snabbt. Det är viktigt att se statens och kommunernas studie- och yrkesvägledning som en samlad resurs, som skall stödja individen i olika situationer när det gäller val av utbildning och arbete under olika skeden i livet. Vägledning i yrkesvalsfrågor bedrivs i dag både inom skolan och inom arbetsförmedlingen. Ett ökat samarbete mellan skolan och arbetsförmedligen i dessa frågor är angeläget.

5 Kursplaner i en mål- och resultatstyrd och mer kursutformad gymnasial utbildning

5.1 Kursplan för kurs

Regeringens bedömning: Alla ämnen och ämnesblock består av en eller flera kurser. Kursindelningen avgörs vid kursplanearbetet och utifrån ämnets eller ämnesblockets struktur.

Kursplanerna skall utformas med hänsyn till att de skall användas i en mer kursutformad gymnasieskola och gymnasial vuxenutbildning. De skall utformas så att de säkerställer samband med grundskolan. Eleverna skall börja studierna på sin kunskapsnivå och avsluta dem när de nått sitt kunskapsmål.

Av kursplanerna skall framgå dels kursens syfte och mål, dels vilken kunskapsnivå som alla elever skall ha uppnått vid kursens slut, kursens krav.

Målen skall vara utvärderingsbara.

Läroplanskommitténs förslag: Kommittén har - utöver konkreta kursplaneförslag för grundskolan - redovisat kursplanernas roll och funktion i det nya styrsystemet och kursplanernas struktur och uppbyggnad. Kursplanerna skall ge svar på frågor om varför man läser ämnet, vilken roll ämnet har i förhållande till läroplanens mål och vad skolämnet "är". De skall ange den centrala kunskap, förståelse och färdighet som eleverna skall uppnå i ett visst ämne och därvid skapa förutsättningar för nationell likvärdighet. Samtidigt skall de ge underlag för lärares och elevers beslut om innehåll och arbetssätt och på det sättet lämna ett frirum till den lokala nivån. De skall vara utvärderingsbara både i ett nationellt och ett individuellt perspektiv.

Målen är av två slag, strävansmål och uppnåendemål.

Remissinstanserna: Få remissinstanser har uppehållit sig vid den principiella utformningen av kursplaner i en mål- och resultatstyrd skola.

Svenska Akademien har svårt att se hur man skall kunna definiera ett skolämne utan att säga något om dess innehåll. KTH framhåller att den mottagande högskolan måste ha möjlighet att bedöma elevens bakgrundskunskaper samt om erforderliga förkunskapskrav är uppfyllda. Det är därför olyckligt att överlåta alltför mycket av kursplanearbetet till lokala instanser. Detta bör, speciellt vad gäller gymnasieskolan, vara en uppgift för Skolverket i samråd med berörda parter och Sveriges högskolor.

Skälen för regeringens bedömning: I en mål- och resultatstyrd skola är det målet som är det centrala. Det skall således av kursplanerna framgå vad eleverna skall kunna när de slutfört kursen. Man skulle av denna formulering kunna dra slutsatsen att det i den nya skolan bara är mot eleverna som kraven riktar sig. På ett sätt är detta korrekt. Det är eleverna som skall tillägna sig kunskapen. Regeringen är övertygad om att studieresultatet blir bättre och elevernas trivsel större, om eleverna får ta ett mera aktivt ansvar för sin inlärning. Det ankommer emellertid på lärarna att ge förutsättningarna för elevernas inlärning.

Lärarna skall i samarbete med eleverna lägga upp undervisningen så att eleverna når kunskapsmålet. Det finns inte *en* väg dit. Den målstyrda skolan ger läraren möjlighet att anpassa sina metoder och sina preciseringar av stoffurval vid olika tillfällen till den inlärningssituation, som eleverna befinner sig i. I en målstyrd skola är undervisningen individualiserad. Övergången till en mål- och resultatstyrd skola ger större utrymme för lärarnas professionalitet, för att använda hela sitt kunskapsregister samt för att vara flexibla och att själva tillsammans med eleverna planera undervisningen.

I en mål- och resultatstyrd skola har *precisionen i de kunskapsmål eleverna skall uppnå* avgörande betydelse. Det får inte råda något tvivel om vad som avses. Man skall inte kunna tolka kunskapsmålen på flera sätt, varken då läraren och eleverna skall arbeta utifrån kursplanerna eller då elevernas kunskaper värderas i förhållande till målen. Att kursplanerna inte skall innehålla några anvisningar för *hur* undervisningen skall bedrivas har i vissa sammanhang tolkats som om kursplanerna inte får innehålla något om det innehåll, det stoff, som eleverna skall ha tillägnat sig under kursen. *Av kursplanen skall kursens struktur framgå. Kursplanen skall innehålla kursens syfte och mål samt de kunskaper eleverna skall ha fått genom undervisningen.* Om dessa kunskapsmål uttrycks i form av insikter utan någon konkret substans, riskerar kursplanerna att bli så abstrakta att de inte kan fungera som underlag för lärarnas och elevernas arbete. Då kommer det i stället att vara läromedelsförfattarna som styr den svenska skolan. Det är inte vad som är meningen med en mål- och resultatstyrd skola.

Regeringen har tidigare i propositionen angett att det sammantaget av måldokumenten skall framgå, betydligt tydligare än vad som varit fallet

med tidigare läroplaner och kursplaner, dels vilka mål som skall uppnås, dels vilka mål som man i skolan skall sträva mot.

Läroplanskommittén har föreslagit att även kursplanerna skall innehålla dels mål som skall nås, dels mål att sträva mot. I propositionen om läroplan för grundskolan m.m. föreslår regeringen att detta skall vara fallet för kursplanerna för den obligatoriska skolans ämnen. Till skillnad från den obligatoriska skolan är i de frivilliga skolformerna ämnena och ämnesblocken uppdelade i kurser, som i vissa fall är påbyggbara. En kursplan för en kurs kan därför inte innehålla mål att sträva mot. Dessa skulle i så fall ligga så högt att det skulle bli svårigheter med kraven i efterföljande kurser. Däremot skall kursplanen innehålla kursens syfte och mål samt de krav på kunskaper som alla elever skall ha vid kursens slut. I förhållandet mellan kursmål och krav kommer det att finnas utrymme för flera kunskapsnivåer. I nästa avsnitt av propositionen föreslår regeringen att det till kursplanerna skall fogas kriterier för betygsättning.

Regeringen tar nu upp ett frågekomplex, som är centralt vid utvecklingen av en mer kursutformad skola, nämligen *kursbegreppet*. Det nuvarande regelverket kring t.ex. betyg är uppbyggt kring ämnesbegreppet. I timplanen för den reformerade gymnasieskolan förekommer emellertid vissa ämnen med flera olika timtal. Antalet timmar i ett ämne kan nämligen skifta från program till program. Eleverna har också möjlighet att genom att utnyttja sitt individuella val studera ett ämne med en större omfattning, dvs. högre svårighetsgrad, än som normalt ingår i programmet. Då kursplanen utarbetas ställs självfallet kraven på vilka kunskaper eleverna skall uppnå i relation till den tid som står till förfogande i timplanen. Detta innebär att det finns flera kursplaner i ett ämne. De benämns som kurs A, B osv. i X-ämnet. I vissa program finns ämnesblock, såsom estetiska ämnen, ekonomiska ämnen, tekniska ämnen och yrkesämnen. I dessa förekommmer olika ämnen. Planeringen sker i den reformerade gymnasiala utbildningen utifrån de mål som skall uppnås i kursen. Kursplanerna skall således avse en eller flera kurser inom ett ämne eller ämnesblock.

Som en logisk konsekvens av den redan beslutade gymnasiereformen bör *betyg sättas på kurs* inom ett ämne eller ett ämnesblock. Vi återkommer mera utförligt till betygsfrågan i ett senare avsnitt av denna proposition.

I anslutning till begreppet kurs bör det även föras en diskussion om *storleken på en kurs*. I den av riksdagen fastställda timplanen för gymnasieskolans program är den minsta ämneskursen 30 timmar. Sådana 30-timmarskurser är estetisk verksamhet på alla nationella program samt religionskunskap och naturkunskap på alla nationella program utom det samhällsvetenskapliga. Regeringen har i gymnasieförordningen lagt fast att lokala kurser inte får vara mindre än 30 timmar. Regeringen har för avsikt att föreskriva att inte någon kurs i den gymnasiala utbildningen får vara mindre än 30 timmar. I flertalet fall är även detta timtal en

väl liten kurs med hänsyn till att eleverna bör få sammanhang och djup i sina studier.

Det finns också relativt omfattande kurser som dessutom vanligtvis inte studeras koncentrerat utan under hela gymnasietiden. Som exempel på en sådan kurs vill vi nämna svenska, som omfattar 200 timmar på samtliga nationella program. Regeringen återkommer längre fram till svenskans ställning i gymnasieskolan. Här vill vi anmäla att vi i annat sammanhang kommer att ge Skolverket i uppdrag att dela upp sådana kurser i mindre kurser. Både av planeringsskäl och betygsskäl bör något mindre kurser vara lämpliga.

Regeringen är medveten om att vissa kommuner i samband med diskussioner om koncentrationsläsning och periodindelning av läsåret redan planerar för en indelning i delkurser. Regeringens bestämda uppfattning är att kursindelningen bör göras utifrån det enskilda ämnets struktur och således vid eller i anslutning till kursplanearbetet. I fråga om de nationellt giltiga kursplanerna är det således regeringen eller Skolverket som beslutar om uppdelningen i kurser, eftersom beslut om kursplaner fattas av regeringen beträffande kärnämnen och av Skolverket i övrigt. Vi återkommer till frågan om konsekvenser för betygsättningen i nästa avsnitt av propositionen. Genom att de nationellt fastställda kurserna blir uppdelade i mindre kurser bortfaller behovet av lokalt uppdelade kurser.

Vi föreslår också att möjligheterna till uppdelning i delkurser i komvux slopas beträffande gymnasial vuxenutbildning. För elever som har påbörjat studier före den 1 juli 1992 i syfte att få ett avgångsbetyg 2 eller avgångsbetyg 3 får sådana avgångsbetyg utfärdas. Mot den bakgrunden kan det under en övergångstid finnas behov av att anordna kurser som inte helt motsvarar de nya kursplanerna. Vidare kan vuxenstuderande, som redan har yrkeserfarenhet eller viss yrkesutbildning, ha behov av kurser som omfattar enbart yrkesteori. Sådana vuxenstuderande kan också behöva komplettera sina yrkeskunskaper genom kurser som omfattar endast delar av en eller flera nationellt fastställda kursplaner. Regeringen avser att anpassa bl.a. bestämmelserna om lokala kurser inom komvux så att detta är möjligt även i fortsättningen.

Vad vi här behandlat innebär att arbetet med *kursplanerna måste inriktas på* att de skall användas i *en mer kursutformad skola*. De skall således utformas så att kurserna är påbyggbara, utbytbara eller sidoordnade. De skall däremot inte vara överlappande. Det skall inte vara möjligt för en elev att i något studieprogram ha med flera kurser med innehåll, som täcker varandra helt eller delvis.

I alla nationella och specialutformade program skall det finnas en kärna av allmänna ämnen. Vissa av dessa ämnen finns även i individuella program för dem som följer en lärlingsutbildning.

Kursplanerna i kärnämnen skall utgå ifrån att elever med olika studieinriktning i stor utsträckning kan undervisas tillsammans. Genom studierna av kärnämnena skall eleverna både få en god allmän kunskapsgrund och ett stöd för studierna i övriga delar av sina respektive

program. I de fall tillämpningar eller fördjupningar ingår bör dessa därför väljas med hänsyn till respektive elevers studieinriktning. Skolan får dock inte göra dessa avvägningar mellan det gemensamma stoffet och det specifika stoffet på sådant sätt att elevers byte av studieinriktning i praktiken omöjliggörs. I undantagsfall kan det finnas behov av alternativa, dvs. sidoordnade, kursplaner i hela eller delar av kärnämnen. Vi tänker här på ämnet matematik som stöd för andra ämnen inom det naturvetenskapliga programmet och på svensk skrivning som "verktyg" inom de program som förbereder för verbala yrken.

Kursplanerna för gymnasiestadiet skall användas *både* i *gymnasieskolan*, antingen den är organiserad i klasser eller kurser, *och* i *gymnasial vuxenutbildning*. Kursplanerna skall, som Läroplanskommittén framhåller, på sikt utformas så att de både säkerställer ett samband med grundskolan och förhindrar onödig repetition. Det blir således möjligt att i kursplanerna se kunskapsutvecklingen i ett *1-12-årsperspektiv*. Regeringen har nyligen tillsatt en utredning med uppgift att utreda frågan om grundskolans längd och tidpunkten för skolstarten. En sådan diskussion och sådana eventuella förändringar har naturligtvis också inverkan på gymnasieskolan. Oberoende av hur många år grundskolan skall omfatta, är det angeläget att den kontinuerliga kunskapsutvecklingen främjas genom kursplanernas uppbyggnad.

Regeringen kommer att ge Skolverket i uppdrag att i sitt kursplanearbete utgå från här angivna riktlinjer.

5.2 Målstyrning eller tidsstyrning?

Regeringens förslag: Den minsta garanterade undervisningstiden innebär en skyldighet för kommunen att anordna och en rättighet för eleven att erhålla undervisning, om inte eleven dessförinnan nått sitt kunskapsmål.

Läroplanskommittén har pekat på den motsättning som finns mellan målstyrning och tidsstyrning och menar att målen bör styra mer än tiden, om den gymnasiala utbildningens kvalitet skall höjas.

Remissinstanserna: Instämmer i Läroplanskommitténs bedömning. Målen bör styra och inte tiden. Svenska Kommunförbundet har samma principiella inställning och föreslår att frågan övervägs i ett längre tidsperspektiv.

Skälen för regeringens förslag: Det finns anledning att uppehålla sig kring frågan om *vilket styrmedel som bör vara det överordnade, kursplanerna eller timplanen*. Skall kunskapsmålen, som lagts fast i kursplanerna, eller skall antalet timmar, som eleven skall ha undervisning, vara det som styr i första hand? Rimligen går det inte att resonera i termer av antingen kursplaner eller timplan. Frågan är vilken som skall vara överordnad den andra och var olika beslut skall fattas.

Riksdagen har beslutat om den minsta garanterade undervisningstiden dels totalt per program, dels per ämne inom respektive program. Timplanen är t.o.m. fastlagd som bilaga till skollagen, vilket innebär att inte något i timplanen kan ändras utan nytt riksdagsbeslut. Beslutet innebär att varje elev är garanterad att få minst den undervisning, som framgår av timplanen. Beslutet riktar sig därmed främst till kommunerna och skolorna, som har att se till att varje elev erbjuds den minsta garanterade undervisningstiden.

Beslutet riktar sig även till dem som gör kursplaner. Det antal timmar undervisning, som kursen har, avgör för dem som utarbetar och fastställer kursplaner vilken kunskapsnivå, som det är rimligt att eleverna skall nå.

I en mer kursutformad skola som är mål- och resultatstyrd skall emellertid eleverna kunna nå kunskapsmålen på kortare tid än den gängse. Det är en orimlig tanke att elever, som nått sina kunskapsmål på kortare tid än den minsta garanterade undervisningstiden, skall fortsätta studera samma kurs tills alla timmar "förbrukats". I de fall undervisningen är i verklig mening individualiserad, kan eleverna nå sina kunskapsmål vid olika tidpunkter. En sådan uppläggning av undervisningen är inte så vanlig, som modellen att alla elever går i samma kurs och blir färdiga vid samma tidpunkt. Kursutformningen ger möjligheten att redan från början låta eleverna välja grupper beroende på om de behöver mer eller mindre undervisningstid för att nå kunskapsmålen i kursplanen. För gymnasial vuxenutbildning gäller formellt samma timplan som för ungdomsskolans gymnasiala utbildning. I komvux är dock timplanerna riktvärden.

Mot den bakgrund vi angett finns det mycket som talar för att timplanerna skall vara riktvärden även i gymnasieskolan. Regeringens bedömning är att det är logiskt att i en mål- och resultatstyrd skola låta kursplanerna ha den överordnade styrningsrollen och att timplanerna skall vara riktvärden.

Regeringen bedömer dock att tiden ännu inte är mogen för detta i gymnasieskolan, i synnerhet som den nya gymnasieskolan med minsta garanterad tid inte börjar införas överallt förrän hösten 1995. Det finns också andra omständigheter, som talar emot att redan nu avskaffa timplanernas bindande karaktär och att låta kursplanerna bli det överordnade styrdokumentet. Förutsättningarna för att detta skall vara möjligt är att de nya kursplanerna, som alltså skall formuleras på ett för Sverige relativt nytt sätt, blir så tydliga att det är odiskutabelt när elever nått sina kunskapsmål. Om de nya kursplanerna inte når ända fram i detta avseende, kommer systemet inte att fungera. Skolan kommer då att ha svårt att hävda sina krav på resurser, i synnerhet för de elever som behöver lång tid för att inhämta kunskaper.

Vi föreslår nu den ändringen att den minsta garanterade undervisningstiden i respektive ämne skall vara den tid kommunerna är skyldiga att ställa till förfogande och eleven alltid kan räkna med för att nå sina kunskapsmål, om inte eleven redan dessförinnan har nått sitt kun-

skapsmål. De elever som så önskar skall kunna få undervisningen i en kurs upplagd med färre antal timmar än den minsta garanterade tiden, om skolan kan organisera en sådan kurs. Detta kan t.ex. rent praktiskt innebära att vissa kurser med lägre timtal arrangeras som "samläsningskurser" mellan gymnasieskolan och komvux. På sikt kan detta innebära att man i en skola inte talar om särskilda gymnasiekurser och särskilda komvuxkurser, utan i stället om korta koncentrerade kurser med mindre lärarhandledning och längre kurser med flera lärartimmar och att ungdomar och vuxna blandas i dessa kurser, beroende på vars och ens behov. Elever i gymnasieskolan skall emellertid inte kunna tvingas att gå en kurs med färre antal timmar än den minsta garanterade tiden. Att ungdomar som behöver mer undervisningstid har rätt att ställa anspråk på detta anser vi framgår av begreppet "minsta garanterad undervisningstid". Med den föreslagna lösningen underlättas alltså en mer kursutformad uppläggning av gymnasiestudierna även inom de nationella programmen. Vi vill här påminna om vad vi anfört om bl.a. gymnasiepoäng samt behovet av skollagsbestämmelser i föregående avsnitt av propositionen.

I föregående avsnitt av propositionen angav regeringen som en av de stora fördelarna med en kursutformad gymnasieskola att eleverna kan *starta sin utbildning i gymnasieskolan på vars och ens kunskapsnivå.* I ett senare avsnitt tar vi upp frågan om behörighet till nationella program. Vi utgår ifrån att eleverna i gymnasieskolan skall kunna komplettera sina bristande kunskaper i något eller några ämnen från grundskolan. Kursplaner som är utformade i ett 1-12-årsperspektiv kommer att underlätta detta.

Skolverket har utarbetat ett principförslag om en kursutformning av ämnet engelska, vilket Läroplanskommittén anslutit sig till. Regeringen finner att principförslaget kan bilda utgångspunkt för arbetet med kursplaner för en kursutformad gymnasieskola i den del som avser medvetenheten om att det bör finnas kurser för elever som behöver komplettera kunskaper på grundskolenivå. Regeringen anser emellertid att även elever, som börjat sina studier i gymnasieskolan på en lägre nivå än gymnasienivån i något eller några ämnen, i princip skall ha rätt att fortsätta i gymnasieskolan tills de nått slutkompetensen för gymnasieskolan. Ett av syftena med den gymnasiereform, som vi för närvarande håller på att införa, är att alla elever skall ha rätt att nå den kunskapsnivå som krävs för allmän behörighet för högskolestudier. Regeringen är inte beredd att ändra denna målsättning.

5.3 Timplanebestämmelser

Regeringens förslag: Nuvarande statliga reglering av antal friluftsdagar upphör.

Regeringen, eller den myndighet regeringen bestämmer, bemyndigas att göra begränsade avvikelser i timplanerna om det finns särskilda skäl.

Skäl för regeringens förslag: Regeringen har i propositionen om läroplan för grundskolan m.m. föreslagit att regleringen av antalet friluftsdagar bör upphöra. I konsekvens härmed bör motsvarande reglering för gymnasieskolan också upphöra.

I den nämnda propositionen begär regeringen också bemyndigande att få göra avvikelser från timplanen. Regeringen har för närvarande endast bemyndigande att göra avvikelser från de av riksdagen beslutade timplanerna för gymnasieskolan, när det gäller elever med handikapp och elever med behov av mindre studiekurs. Skulle något annat behov att göra avvikelse uppkomma, måste regeringen underställa riksdagen frågan. Sådant behov kan t.ex. gälla förskjutning av antalet timmar mellan ämnena inom respektive karaktärsämnesgrupp i de studieförberedande programmen.

Regeringen anser det vara naturligt att regeringen får samma bemyndigande beträffande timplaner för hela den offentliga skolan, dvs. att regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får föreskriva om begränsade avvikelser om det finns särskilda skäl. När det gäller gymnasieskolan finns redan ett bemyndigande för regeringen att meddela ytterligare föreskrifter om timplanerna. Detta bör givetvis kvarstå.

5.4 Förstärkning av undervisningen i svenska

Regeringens bedömning: För ämnet svenska införs en nationell kurs med en minsta garanterad undervisningstid på 50 timmar utöver de 200 timmar ämnet i dag omfattar. Kursen skall ge fördjupade kunskaper i att skriva svenska. De elever som följer ett nationellt program och vill välja denna kurs får göra det inom utrymmet för individuellt val eller lokal kurs.

Kommuner och landsting skall vara skyldiga att erbjuda kursen.

Läroplanskommitténs förslag: Kommittén föreslår en förstärkning av ämnet svenska på de studieförberedande programmen med 50 timmar inom ramen för karaktärsämnena och en motsvarande minskning av timtalet i ämnet idrott och hälsa.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser är positiva till en förstärkning av ämnet svenska. Ett antal instanser förordar att en förstärkning görs möjlig för elever på alla program. De flesta remissinstanserna avvisar att förstärkningen görs på bekostnad av ämnet idrott och hälsa, men anger vanligen inget alternativ.

Skälen för regeringens bedömning: Förslaget innebär att *alla* elever i gymnasieskolan, som önskar och kan tillgodogöra sig kursen, ges tillfälle att läsa den föreslagna kursen. I de fall eleverna följer ett nationellt program kan detta ske inom ramen för individuellt val eller lokalt tillägg. Kursen skall även kunna erbjudas i komvux.

Läroplanskommittén skulle enligt de nya direktiv regeringen gav i december 1991 föreslå "hur undervisningen i svenska kan förstärkas på alla programmen i gymnasial utbildning". Kommittén har valt en lösning, som endast delvis svarar mot direktiven, dvs. ingen förstärkning har föreslagits för de yrkesförberedande programmen.

Det är i och för sig riktigt att dessa i 1991 års timplanebeslut fick en relativt stor ökning av tiden i ämnet svenska. Enligt företrädare för arbetsmarknadens parter kommer dock framöver kraven på dem som lämnar en yrkesinriktad utbildning att i många avseenden likna dem som universitet och högskolor ställer. Som Skolverket påpekar kommer många elever, t.ex. de som följer medieprogrammet, att vara i stort behov av goda kunskaper och färdigheter i ämnet svenska.

Härtill kommer den önskan, som regeringen senast uttryckt i årets budgetproposition, att överbrygga gamla gränser mellan yrkesförberedande och studieförberedande utbildning. Ett medel är här en kursutformning av gymnasieskolan. Med en sådan inriktning, där eleverna själva kan påverka sin studiegång mer än hittills, kommer ämnen och kurser inte lika tydligt att bli knutna till bestämda program. I en mer kursutformad skola är det helt centralt att eleven avancerar från kurs till kurs, när han eller hon har den grund som behövs för den mer krävande kursen. Regeringen är samtidigt medveten om att det i första hand kommer att vara elever som siktar på högre studier eller på arbete med svenska språket som arbetsinstrument, som kommer att vilja ha en ytterligare fördjupning av sina färdigheter i att skriva och tala svenska.

Förstärkningen av ämnet svenska bör således genomföras i form av en nationell kurs. Skolhuvudmannen skall vara skyldig att ge eleverna möjlighet att välja kursen i gymnasieskolan. Regeringen anser härvidlag att det är viktigare att ungdomarna får möjlighet att fördjupa sin förmåga att uttrycka sig i tal och skrift än att i detta fall hålla fast vid principen om att skolhuvudmannen avgör utbudet av kurser för individuella val. Regeringen vill förutsätta att denna kurs normalt kommer att uppfattas som mycket attraktiv, när ungdomarna skall göra sina val. Det torde därför vara möjligt att undvika någon reglering av minsta antal elever för att kommunen skall vara skyldig att anordna kursen.

Föreskrifter om detta bör kunna ges med stöd av bemyndigandet i 5 kap. 4 § skollagen.

Regeringen avser ge Skolverket i uppdrag att utarbeta en kursplan för kursen.

5.5 Förstärkning av undervisningen i engelska och andra främmande språk

Regeringens bedömning: Skolverket kommer att få i uppdrag att utarbeta en kurs om 30 timmar i engelska, som skall kunna erbjudas elever som önskar djupare kunskaper än vad 150 timmars undervisning ger. Någon skyldighet för kommuner och landsting att ge förstärkt undervisning i engelska införs dock inte.

Användningen av främmande språk i undervisningen i andra ämnen, s.k. bilingual education, skall främjas.

Läroplanskommitténs förslag: Regeringen bör ge Skolverket i uppdrag att utveckla modeller för undervisning på engelska i andra ämnen och modeller för att använda hemspråkslärare som resurser.

Remissinstanserna: Flera instanser påpekar att eleverna, i ökande grad med en mer flexibel grundskola, kommer till gymnasieskolan med språkkunskaper på alltmer skiftande nivåer. Det kommer att behövas parallella kurser som kan svara mot dessa. En kursutformad språkundervisning med tydligt utformade mål anses av flera bli helt nödvändig. Förslaget om vidareutveckling av modeller för undervisning i första hand på engelska mottas positivt.

Skälen för regeringens bedömning: Regeringen kommer att ge Skolverket i uppdrag att utforma en kurs i engelska för elever som önskar djupare kunskaper än vad 150 timmars undervisning ger. Detta innebär att elever både i gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning, som så önskar och kan tillgodogöra sig den, ges tillfälle att läsa kursen om kommunen eller landstinget erbjuder den. I de fall eleverna följer ett nationellt program kan detta ske inom ramen för individuellt val eller lokalt tillägg. Kursen skall även kunna erbjudas i komvux. Läroplanskommittén skulle enligt de nya direktiv regeringen gav i december 1991 föreslå "hur undervisningen i moderna språk kan få ökat utrymme på de studieförberedande programmen". Kommittén har här inte ansett det möjligt att öka timtalet för engelska och hänvisar till sitt förslag om ökning i grundskolan.

Läroplanskommittén redovisar i stället ett par andra kvalitetshöjande åtgärder, bl.a. ett diskussionsmaterial om kursformad undervisning i engelska med tre kurser för olika nivåer och inriktningar samt med möjlighet att utveckla ett nordiskt språkcertifikat. Regeringen har i det föregående avsnittet kommenterat den av kommittén anförda modellen för kursformad undervisning i engelska. Modellen som sådan - med de justeringar regeringen angett - bör kunna användas även för bl.a. andra främmande språk.

Både kommittén och vissa remissinstanser har påmint om att "förstärkning" och kanske även "ökat utrymme" inte alltid behöver betyda mer lärarledd undervisning. En annan åtgärd för att långsiktigt främja ungdomars kunskaper i engelska är att utveckla s.k. *bilingual education*. Riksdagen har nyligen godkänt vad regeringen föreslog i propositionen om skolans internationalisering (prop. 1992/93:158, bet. 1992/93:UbU12, rskr. 1992/93:329) om en ökning av de statliga medel som redan finns för fortbildning på området. Regeringen gjorde i propositionen klart att den stödjer Internationaliseringsutredningens bedömning i fråga om rimlig ambitionsnivå. Redan en lokal ansats att starta med bara något eller några ämnen och därvid kanske inte heller fullt genomfört är lovvärd. En utökning kan senare göras allteftersom man ser vad den lokala kompetensen och möjligheterna tillåter. I den mån det finns kompetens lokalt bör sådana insatser även kunna ske på andra främmande språk än engelska, såsom t.ex. tyska, franska och spanska.

Det ankommer på skolhuvudmännen och på Skolverket att främja utvecklingen på detta område.

6 Betyg och provprogram för gymnasial utbildning

6.1 Ett nytt betygssystem

Regeringens förslag: Det nuvarande relativa, dvs. grupprelaterade, betygssystemet ersätts med ett mål- och kunskapsrelaterat, vilket innebär att betyget relateras till kraven i respektive kursplan. Betyg sätts på varje avslutad kurs efter en fyrgradig skala, Icke godkänd (IG), Godkänd (G), Väl godkänd (VG) och Mycket väl godkänd (MVG). Betyg ges även i specialarbete.

Godkända betyg i svenska, engelska och matematik från grundskolan skall gälla som behörighetskrav vid intagning till gymnasieskolans nationella program fr.o.m. läsåret 1998/99.

Regeringens bedömning: Till kursplanerna skall fogas betygskriterier. I slutbetyget från den gymnasiala utbildningen redovisas betygen på samtliga kurser. Nuvarande form av terminsbetyg avskaffas.

Det blir tillåtet att ta in nya betyg i slutbetyg.

Betygsberedningens förslag: Överensstämmer med regeringens förslag i fråga om övergången från det nuvarande relativa betygssystemet till ett kunskapsrelaterat betygssystem samt i fråga om betygsättning av specialarbetet.

Det av Betygsberedningen föreslagna betygssystemet är dock inte uppbyggt för att kunna användas i en kursutformad skola.

Remissinstanserna: Det råder stor enighet om att ett nytt betygssystem bör vara kunskapsrelaterat. En mycket stor majoritet av remissyttrande-

na tar emellertid avstånd från Betygsberedningens konstruktion av nytt betygssystem.

Skälen för regeringens förslag och bedömning:

Betygens syfte

Vid konstruktionen av ett nytt betygssystem är det naturligt att först göra klart vilket syfte betygen skall ha i den aktuella skolformen. Dessa överväganden leder till slutsatsen att det inte är nödvändigt att ha samma betygssystem i alla skolformer. Det nya betygssystemet för gymnasial utbildning skall, enligt regeringens förslag, ge besked om i vilken utsträckning en elev tillägnat sig den kunskap som studierna av de enskilda kurserna syftar till. Detta besked riktar sig såväl till den enskilda eleven och i förekommande fall dennes föräldrar som till blivande arbetsgivare eller läroanstalt där eleven fortsätter sina studier. Regeringens bedömning är således att betyg från gymnasiala studier även måste kunna fungera som ett urvalsinstrument. Den viktigaste uppgiften är dock att ge besked om hur elevens studieresultat förhåller sig till kunskapsmålen som de uttrycks i respektive kursplan.

Ett omdiskuterat syfte med betyg är deras studiemotiverande effekt. Regeringens uppfattning är att ett betygssystem som upplevs som informativt och rättvist har förutsättningar att även vara studiemotiverande.

Ett mål- och kunskapsrelaterat betygssystem

Det finns i remissyttrandena över Betygsberedningens betänkande mycket litet av kritiska tankegångar mot betyg generellt. Att kritik mot betyg som sådana praktiskt taget försvunnit är enligt vår bedömning en effekt av de klara besked som regeringen gett om att ett nytt betygssystem skall vara kunskapsrelaterat. Ett sådant betygssystem har betydligt större förutsättningar än ett grupprelaterat system att uppfattas som rättvist. Skolan skall förbereda eleverna för livet efter skolan. Till detta hör även insikten att det under hela livet ställs krav på oss människor och att vi bedöms.

Det relativa betygssystemet är konstruerat så att det i första hand ger besked om hur en enskild elevs kunskaper förhåller sig till andra elevers, närmare bestämt de elever i riket som samma år läser samma ämne på samma nivå. Det relativa betygssystemet har under årens lopp kritiserats, både på sina egna "meriter" och på grund av de missuppfattningar som ofta vidlått systemet. Att det behållits så länge trots den omfattande kritiken och de många utredningar som föregått Betygsberedningen beror på att det hittills inte funnits något acceptabelt alternativ, framför allt som urvalsinstrument. Nu synes det vara en näst intill fullständig uppslutning kring principen om ett mål- och kunskapsrelaterat betygssystem.

Regeringen ser övergången från ett grupprelaterat till ett mål- och kunskapsrelaterat betygssystem som en naturlig konsekvens av föränd-

ringen av skolan till att bli mål- och resultatstyrd. Ett kunskapsrelaterat betygssystem innebär att varje elevs kunskaper jämförs med de kunskapsmål som anges i kursplanen. Det betygssystem regeringen föreslår för gymnasial utbildning är en naturlig konsekvens av dessa skolformers uppbyggnad.

Betyg på kurs

Den reformerade gymnasieskolan är, som framgått av vår tidigare redovisning, redan till stor del uppbyggd efter ett kurssystem och kommer alltmer att utvecklas till en kursutformad skola. Komvux har i princip alltid varit en kursutformad skolform. Det är därför synnerligen naturligt att betyg sätts på kurs både i gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning. Den gamla ordningen innebär att betyg sätts i ämnen. I de fall ett ämne kan läsas med olika omfattning med stor skillnad i kunskapsnivå ger betyg i ämnet otillräcklig information. Som exempel kan nämnas att det i de av riksdagen beslutade timplanerna för den reformerade gymnasieskolan finns fem olika nivåer i ämnet matematik. I avvaktan på ett helt nytt betygssystem har regeringen måst göra en provisorisk förändring av betygsföreskrifterna för gymnasieskolan såtillvida att det i ämne, där det finns flera kurser, av betyget i ämnet skall framgå vilken kurs betyget avser. Vi föreslår att i det nya betygssystemet betyg sätts på varje avslutad kurs i gymnasial utbildning. Betyget skall ange i vilken utsträckning eleven uppnått de kunskaper som anges i kursplanen för den aktuella kursen.

I ämnet svenska ges i dag två betyg, nämligen ett i svenska språket och ett i litteraturkunskap och språklig orientering. Regeringen anser det viktigt att det av en elevs slutbetyg även i fortsättningen framgår vilket betyg han eller hon har i svenska språket respektive litteraturkunskap och språklig orientering. Detta behöver dock inte nödvändigtvis innebära att det skall ges två betyg på varje kurs i svenska. Huruvida ett eller två betyg skall ges på en kurs i svenska skall fastställas och anges i samband med beslutet om kursplan för kursen.

Ett betygssystem uppbyggt efter principen att riksgiltiga betyg ges vid avslutad kurs gör att de tidigare *terminsbetygen* blir överflödiga. När betyg ges på kurser och inte på ämnen i varje årskurs, finns inte heller något för alla gemensamt betygstillfälle. Förutsättningar för terminsbetyg fanns i den gamla gymnasieskolans årskursfördelade timplaner uttryckta i veckotimmar samt de relativt utförliga kursplanerna. För de ämnen, där det finns centrala prov, styr även tidpunkten för dessa planeringen av undervisningen. En av de fördelar som en mer kursutformad gymnasieskola ger, är just friheten att lokalt planera undervisningen. Vi anser därför att terminsbetyg skall slopas. I stället kommer eleverna att få besked på sina studieresultat i anslutning till att en kurs avslutats, dvs. betyg kommer att ges fortlöpande. Det är dock rimligt att elever på begäran kan få en skriftlig redovisning av lästa kurser och betyg. På så sätt kan eleverna alltid ha ett aktuellt betygsdokument om det behövs för att söka feriearbete e.d.

Slutbetyget skall utgöra en sammanställning av betygen i samtliga kurser. För lokala kurser bör betyget kompletteras med en beskrivning av kursens innehåll och omfattning. Regeringen anser att begreppet slutbetyg skall användas i såväl grundskolan som gymnasial utbildning. Ett slutbetyg från gymnasieskolan kommer att vara tämligen omfattande. Därför har vi övervägt om det skulle kunna vara tillräckligt att i slutbetyget ange betyget på den högsta kursen i ett ämne. Det är naturligt om en elev vill kunna visa att han eller hon fått ett högt betyg på en kurs även om eleven läst ytterligare kurser i ämnet. Skulle detta inte framgå av slutbetyget, skulle det i värsta fall kunna leda till att en elev drar sig för att läsa högre kurser. Om det i något sammanhang krävs en viss kurs, är det av vikt att betyget just på denna framgår av slutbetyget. Annars skulle detta behöva leda till en form av översättning av ett betyg på en högre kurs till betyg för den lägre. Mot denna bakgrund är regeringens uppfattning att betygen på samtliga kurser skall anges i slutbetyget från både gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning. För tydlighetens skull bör nämnas att ingen ändring är aktuell beträffande det s.k. samlade betygsdokumentet från komvux.

Definition av kurs

Genom ställningstagandet att betyg sätts på kurs får definitionen av kurs stor betydelse. Frågan har behandlats mer utförligt i avsnittet om kursplaner i en mål- och resultatstyrd och mer kursutformad gymnasieskola. Det är knappast rimligt att elever skall behöva vänta till slutet av en omfattande kurs, som studeras under flera år, innan de får några betyg. Som vi redan redovisat bör en indelning av ett ämne eller ämnesblock i kurser ske i anslutning till arbetet med kursplanen och fastställas av samma instans som beslutar om kursplanen. Detta innebär att i de fall kursplanen fastställts av regeringen eller Skolverket får någon underindelning av en kurs i delkurser med riksgiltig betygsättning inte göras lokalt. Ett betyg på en avslutad kurs skall således alltid avse studieresultat på en riksgiltigt definierad kunskapsnivå. Detta utesluter självfallet inte att betyg på lokalt fastställda kurser skall vara riksgiltiga. I annat fall skulle betygssystemet motverka förekomsten av lokala kurser. Lokala kurser skall dock, som framgår av 2 kap. 12 § gymnasieförordningen (1992:394), svara mot sådana behov som inte tillgodoses genom en nationellt fastställd kursplan. Som vi anfört i avsnitt 5.1 kommer bestämmelserna om lokala kurser i gymnasial vuxenutbildning att i viss mån avvika från detta.

Betygsättning av mindre delar av en ämneskurs skulle kunna ge eleverna en motivationsskapande förstärkning i omedelbar anslutning till studieprestationen. Även om regeringen är medveten om betygens motivationsskapande funktion, bör det dock kunna användas åtskilliga andra metoder än formella betyg för att under studiernas gång ge eleverna besked om hur de lyckas. Vi förutsätter att kontakten mellan lärare och

elever är sådan att eleverna fortlöpande får återkoppling vad gäller utvecklingsbehov eller framgångar i studierna.

Betyg på specialarbete

Regeringen föreslår i likhet med Betygsberedningen att betyg skall sättas även på specialarbete. Specialarbetet är tänkt att ge eleverna möjlighet att dels fördjupa sig inom ett ämnesområde, dels planera och genomföra ett självständigt arbete. Varje elev skall välja sitt specialarbete inom ett kunskapsområde, som finns inom elevens studieprogram. Frågan är då vad betyget i specialarbetet skall avse. Betyg inom en ämneskurs avspeglar elevernas kunskaper i ämnet. Det är inte rimligt att betyget på specialarbetet ger uttryck för samma sak. Det är i stället rimligt att detta betyg uttrycker det som är speciellt med specialarbetet, nämligen förmågan att själv planera, genomföra och redovisa en undersökande uppgift.

Betyg som urvalsinstrument

I remissyttranden över Betygsberedningens betänkande har några instanser betonat att betygens roll som urvalsinstrument minskar genom utbyggnaden av gymnasieskolan och den högre utbildningen. Vi vill först behandla frågan om urval till högre studier, dvs. vilken roll betygen från gymnasial utbildning skall spela i detta sammanhang.

Antalet studieplatser vid universitet och högskolor har ökat högst betydligt under denna regerings mandatperiod. Antalet ansökningar till universitetens och högskolornas utbildningar har under de senaste åren överstigit vad som förekommit tidigare, delvis beroende på den nuvarande arbetsmarknadssituationen. Det har alltid funnits populära utbildningar, som tilldragit sig betydligt fler ansökningar än det funnits platser. Enligt Verket för högskoleservice (VHS) fanns inför hösten 1992 i det centrala antagningssystemet till de allmänna utbildningslinjerna och merparten av de lokala linjerna 80 000 behöriga sökande. Varje individ sökte i genomsnitt sex olika alternativ. De sökande konkurrerade om 29 000 utbildningsplatser. Det fanns vissa linjer med över 16 behöriga förstahandssökande per nybörjarplats. Till de kommunala högskolorna var konkurrensen i vissa fall ännu större. Konkurrensen om platser vid universitet och högskolor varierar över tiden och de olika utbildningarnas popularitet kan skifta beroende på arbetsmarknadsläget eller av andra skäl.

Urvalsinstrumentens utformning får, som VHS påpekar, i en sådan konkurrenssituation en avgörande betydelse för vilka som kommer att antas. För att åstadkomma bästa möjliga resultat inom den högre utbildningen måste urvalsförfarandet bygga på kriterier, som har stort prognosvärde när det gäller att förutse förmågan att bedriva högre studier. Behörighetsbestämmelser och urvalsinstrument bör dessutom fastläggas med sådan långsiktighet, att de studerande ges rimliga förutsättningar att planera sina studier och att meritera sig. Enligt vår bedömning kommer betyg att vara det mest betydelsefulla urvalsinstrumentet under över-

skådlig tid, även om det kommer att kompletteras av andra underlag, såsom högskoleprovet och lämplighetsbedömningar av andra slag.

Det är numera universiteten och högskolorna själva som avgör vilken särskild behörighet som krävs för att bedriva studier där. Enligt regeringens bedömning kommer högskolorna och universiteten att få lov att i framtiden uttrycka sina särskilda behörighetskrav i termer av vissa kurser från gymnasial utbildning snarare än i termer av vissa linjer och program.

Antal betygssteg

De gymnasiala betygens funktion som underlag för universitetens och högskolornas urval av studerande påverkar behovet av antal betygssteg. Som vi nyss angav kommer betygen att under överskådlig tid användas som ett viktigt urvalsinstrument då antalet behöriga sökande till en högskoleutbildning överstiger antalet tillgängliga platser. Om betygen skall kunna spela denna roll bör de därför inte innehålla alltför få steg. Betygens funktion som underlag vid urval för högre studier får dock inte skymma betygens övriga funktioner. I dessa andra funktioner är många betygssteg inte nödvändiga. Regeringen har stannat för att föreslå fyra betygssteg för gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning, nämligen Icke godkänd (IG), Godkänd (G), Väl godkänd (VG) och Mycket väl godkänd (MVG). Eftersom det kursanpassade betygssystemet innebär att slutbetyget blir en redovisning av betygen på samtliga kurser och inte bara på hela årskurser, innebär detta de facto en större nyansrikedom, variation och därmed rättvisa för eleven. Förslag om fyra betygssteg har också SAF och LO framfört i sina respektive remissyttranden. Det har i vissa remissyttranden ifrågasatts om betyget Icke godkänd skall ges och om det inte är tillfyllest att något betyg inte ges förrän kursen godkänts. Vår utgångspunkt är att betyget Icke godkänd visar att en elev deltagit i en kurs, även om studieresultatet är otillfredsställande.

Det kan också diskuteras om det behövs fyra betygssteg i alla kurser i gymnasial utbildning. Så har t.ex. ifrågasatts om kurserna i yrkesämnen och specialarbetet bör ha lika många betygssteg som övriga ämnen. Det har även ifrågasatts om kurser som omfattar ett så litet antal timmar som 30 bör betygsättas. Regeringens uppfattning är att samtliga kurser i gymnasial utbildning skall betygsättas efter samma skala. Att inte alls sätta betyg på 30-timmarskurser som religionskunskap, naturkunskap eller estetisk verksamhet skulle ge en inte avsedd signal om att dessa kurser är mindre angelägna. För vissa kurser, såsom t.ex. kurserna i yrkesämnen, skulle det kunna vara tillfyllest med godkänt eller endast ett steg över godkänt. Vi anser att nackdelarna med olika skalor för olika kurser inom en och samma skolform överväger. Frågan om olika skalor för olika ämnen kan också kopplas till den fråga om värdering av kurser efter elevens arbetsinsats snarare än efter normalbehovet av lärarinsats eller efter kursens svårighetsgrad, som vi berört i avsnittet om en mer kursutformad gymnasieskola. Det är också fråga om vilka ämneskurser som har den största betydelsen i urvalssituationer t.ex. vid en an-

ställning eller ansökan till högre utbildning. Det finns möjligheter att ge kurser som anses vara av större betydelse i sammanhanget en större vikt, dvs. att vikta betygen. Enligt vår mening är det bättre att avnämarna i varje situation bestämmer vilka kursbetyg som har störst prognosvärde, än att skolan gör någon värdering av kurserna. Samma betygsskala bör således tillämpas för alla kurser i gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning.

Betygskriterier

Både Betygsberedningen och Läroplanskommittén har övervägt frågan om hur bedömningen av elevernas kunskaper skall kunna få stöd i centrala måldokument som läroplan och kursplaner. Båda kommittéerna har framhållit att kriterier för betygssättning lämpligen kan fogas till kursplanerna. Läroplanskommittén har särskilt betonat vikten av att kriterier för bedömning av prestationer inte bör uttryckas i form av mål, utan i stället utformas i relation till de mål alla skall uppnå i ämnet med hänsyn till den kvalitetsambition, som kommer till uttryck i de s.k. strävansmålen. Kriterier som stöd för lärares bedömning av elevprestationer bör därför dels relateras till angivna mål i ämnet, dels utformas så att kraven på kunskapernas art och kvalitet klart framgår.

Vi har beskrivit kursplanernas struktur i avsnitt 5. Förslaget innebär att kursplanerna kommer att innehålla dels kursmål, dels kunskapsmål som alla elever skall nå, kursens krav. För att precisera olika kvalitetsnivåer vid bedömningen av elevernas resultat på kursen bör betygskriterier utarbetas för varje kursplan. Vårt förslag till betyg omfattar två steg ovanför godkänt. Med utgångspunkt i kravnivån och med hänsyn tagen till kursmålen bör i anslutning till varje kursplan utarbetas betygskriterier för två nivåer, nämligen dels för godkänd nivå, dels nivån Väl godkänd. Vår uppfattning är att lärare utan stöd av ytterligare centralt utarbetade betygskriterier kan definiera kvalitetsnivån för det högsta betyget.

Regeringen avser ge Skolverket i uppdrag att utarbeta betygskriterier.

Komplettering av betyg

Betygsberedningen har föreslagit att komplettering skall få göras av avgångsbetyg från såväl komvux som gymnasieskolan, dock tidigast den 1 oktober för avgångsbetyg från slutet av vårterminen samma år. Förslaget tillstyrks av remissinstanserna, men de flesta anser att det inte bör finnas någon datumgräns för komplettering.

Var och en har redan i dag rätt att gå upp och pröva för ett nytt betyg inom både gymnasieskolan och komvux. Betyg får alltså redan förbättras genom prövningar. Det finns ingen tidsgräns nu och i likhet med remissinstanserna anser vi att det inte heller behöver införas någon sådan.

Enligt den nya högskolelagen kan bl.a. betyg användas som urvalsgrund vid antagning av sökande till högre utbildning. Det finns inga fö-

reskrifter om hur betygspoäng skall beräknas. Det innebär t.ex. att varje universitet och högskola bestämmer om och hur kompletterade betyg skall räknas vid urval.

I dag finns det vissa begränsningar i rätten att använda ett nytt betyg i ett avgångsbetyg eller slutbetyg. I ett kunskapsrelaterat system utgör betyget ett "kvitto" på vissa definierade kunskaper. Så snart det nya betygssystemet införts bör det givetvis vara den verkliga nivån på kunskaperna som dokumenteras i slutbetyget. Därför avser regeringen att slopa nuvarande begränsningar i rätten att beakta kompletterade betyg när slutbetyget utfärdas.

När slutbetyg är utfärdat skall kompletterade betyg utfärdas på separat dokument. Det är, som sagt, varje universitet och högskola som avgör om detta skall beaktas vid urval. Detta gäller oavsett i vilket betygssystem som kompletteringen gjorts. Rent faktiskt finns det dock goda skäl att beakta ett kompletterande betyg, eftersom det visar att eleven sedermera har förvärvat den kunskapsnivå som framgår av detta nya betyg.

Behörighet till gymnasieskolans nationella program

Betygsberedningen behandlade även frågan om behörighet till gymnasieskolans nationella program. Beredningen preciserade skolans resultatansvar så att alla elever skall ha uppnått betyget Godkänd i alla ämnen, när de lämnar grundskolan. Beredningen föreslog i linje med detta att för generell behörighet för gymnasieskolans nationella program skall eleven vara godkänd i alla ämnen i slutbetyget från grundskolan. För att inte hamna i en återvändsgränd bör dock eleven, enligt beredningen, kunna tas in på ett nationellt program, om eleven nått Godkänd-nivå i kärnämnena svenska, engelska och matematik och i det aktuella programmets karaktärsämnen. Samtidigt ansåg beredningen att eleven skall kunna tas in även utan betyget Godkänd i några ämnen av mindre vikt för det sökta programmet. Eftersom kravet på Godkänd i alla ämnen för generell behörighet satts för att garantera att eleven nått en bas för att klara gymnasiestudierna, måste eleven komplettera de aktuella ämnena. Detta kan ske redan vid slutet av grundskolan, under sommarferien eller, i undantagsfall, under tiden för tillval under första året i gymnasieskolan.

Förslagen har mötts av olika reaktioner i remissyttrandena beroende på vilken del av förslagen som satts i förgrunden. Flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget om godkända betyg som krav för allmän behörighet till nationella program.

Elevorganisationen avvisar beredningens förslag att elever som "skolan bedömer som icke godkända ska nekas tillträde till vidare studier i gymnasieskolan". Svenska Kommunförbundet anser att förslaget får direkta ekonomiska konsekvenser för kommunerna.

Enligt gällande bestämmelser i skollagen används begreppet behöriga sökande om elever, för vilka kommunen är skyldiga att erbjuda utbildning på nationella program. Skyldigheten gäller alla ungdomar i kommunen fram till och med första kalenderhalvåret det år de fyller tjugo

år, förutsatt att de har slutfört sista årskursen i grundskolan eller motsvarande och inte tidigare har gått igenom utbildning på ett nationellt program eller likvärdig utbildning.

Regeringen har förståelse för fördelen med att de elever som skall påbörja sina studier har så homogena kunskaper som möjligt. Frågan är hur detta motiv skall vägas mot elevernas rätt till gymnasial utbildning. Det är helt klart att kommunerna enligt nuvarande lydelse av skollagen är skyldiga att erbjuda sina ungdomar gymnasial utbildning på nationella program. Kommuner är också skyldiga att erbjuda gymnasieutbildning i form av specialutformade program eller individuella program för de ungdomar, som inte har tagits in på något nationellt program. Regeringen är inte beredd att göra några mera omfattande ingrepp i den i skollagen fastlagda rätten till gymnasial utbildning.

Som framgått av den tidigare redovisningen i denna proposition kommer gymnasieskolan att alltmer utvecklas till en kursutformad skola. Ett av skälen för detta är just behovet av att låta alla elever påbörja studierna i gymnasieskolan på sin egen kunskapsnivå.

Elever som i den nya grundskolan inte når godkänd nivå i något av de grundläggande ämnena svenska, matematik och engelska bör emellertid enligt regeringens bedömning hänvisas till studier på ett individuellt program i gymnasieskolan. De saknar enligt regeringens bedömning förutsättningar för att följa undervisningen på ett nationellt program innan de kompletterat sina kunskaper genom studier på individuellt program. Detta innebär i princip att det generellt, dvs. för alla nationella program, ställs upp behörighetskrav på godkänd nivå i svenska, engelska och matematik från grundskolan. En sådan ordning föranleder ändring i 5 kap. 5 § första stycket 1 skollagen. Med hänsyn till att förändringarna av grundskolan och dess betygssystem är fullt genomförda först läsåret 1997/98 bör dessa behörighetskrav gälla vid intagningen till gymnasieskolans nationella program fr.o.m. läsåret 1998/99.

Med hänsyn till att de specialutformade programmen i fråga om utbildningens nivå skall motsvara ett nationellt program bör motsvarande krav på godkänt betyg i svenska, engelska och matematik gälla för dem.

Regeringen finner det inte rimligt att en elev som saknar godkänt betyg i några andra ämnen än svenska, engelska och matematik skall kunna utestängas från ett nationellt program i gymnasieskolan. Det går dock inte att bortse från de svårigheter som kan uppstå i undervisningen och framför allt för eleverna, om eleverna har alltför stora kunskapsskillnader beroende på att någon eller några elever inte har godkända resultat från grundskolan. Regeringen anser därför att elever som inte har tillräckliga kunskaper från ett sådant ämne i grundskolan som också ingår i elevens studieprogram i gymnasieskolan skall hämta in de felande grundskolekunskaperna i förväg under sommaren eller jämsides med studierna i övriga ämnen på gymnasienivå. Dessa återhämtningsstudier kan, beroende på de lokala förutsättningarna, ske i särskilda grupper inom gymnasieskolan, i komvuxgrupp eller genom stödundervisning på annat sätt. Huruvida eleven samtidigt kan följa med i under-

visningen i detta ämne på gymnasienivå är en bedömning som endast kan göras av rektor i samråd med läraren i ämnet och eleven. Huvudregeln bör dock vara att en elev i gymnasieskolan fortsätter studierna i respektive ämne på sin kunskapsnivå. Av elevens individuella studieplan framgår vilka kurser eleven skall delta i. Den författningsreglering som kan behövas om den nu avhandlade inläsningen kan ges i förordningsform.

Som bekant finns också möjligheten att eleven befrias från att studera den kurs som eleven har uppenbara svårigheter med genom att begära att få mindre studiekurs.

I detta sammanhang vill regeringen också resa frågan om behovet att ha särskilda behörighetsvillkor för vissa nationella program. Betygsberedningen har i anslutning till sitt förslag om generell behörighet också nämnt det aktuella programmets karaktärsämnen. Enligt regeringens bedömning bör särskilda behörighetsvillkor, dvs. krav på godkänt betyg i något eller några ämnen, kunna fastställas i anslutning till Skolverkets kursplanearbete för de nationella programmen. Vi tänker här exempelvis på musik eller bild för det estetiska programmet. Enligt nu gällande lydelse av skollagen får regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, fastställa att särskilda krav på förkunskaper skall gälla för lokala grenar eller utbildningar på främmande språk. Regeringen förordar att skollagen får en mer generell lydelse på denna punkt.

Kompletterande urvalsgrunder

Betygsberedningen har haft i uppdrag att ge förslag till hur urval vid intagning till gymnasieskolan skulle kunna ske utan användning av betyg. Därvid skulle beredningen beakta ett förslag från Skolöverstyrelsen om kompletterande urvalsgrunder. Beredningen föreslår att arbetsprover och provperioder i kombination med intervjuer används som urvalsgrund, med eller utan användning av betyg. Särskild hänsyn skall enligt beredningens förslag också tas till verksamhet utöver grundskolan såvida den är av värde för den sökta utbildningen - i synnerhet om eleven därutöver visat intresse i form av upprepad ansökan. Beredningen förordar slutligen att viktning av betyg skall kunna användas då det vid jämngoda betyg behövs ytterligare urval. Beredningen betonar att det bör göras en samlad och noggrann prövning av hur olika urvalsgrunder skall viktas och användas inbördes.

Regeringen finner att det ur rättvisesynvinkel är nödvändigt att eleverna har tillgång till tydlig information om vilka urvalskriterier som skall tillämpas då de söker till gymnasieskolan. Det enda kriterium som är helt odiskutabelt är betyg. Regeringen föreslår därför ingen ändring av det förhållandet att betyg har störst betydelse vid urval mellan sökande till gymnasieskolan. De övriga kriterier som kan användas vid urval skall enligt regeringens bedömning användas som kompletterande urvalsgrund, inte som alternativ till betyg.

Till poängen av medelvärdet av elevens slutbetyg från grundskolan kan enligt dagens bestämmelser läggas poäng för intresse eller arbetslivs-

erfarenhet. Det är styrelsen för utbildningen som beslutar om hur många poäng som får tillgodoräknas. Enligt bestämmelserna i gymnasieförordningen får det dock vara högst 1,5 poäng. Enligt regeringens bedömning ger redan detta tillräckligt utrymme för hänsynstagande till verksamhet utöver grundskolan.

I dag får vid urvalet hänsyn tas till färdighetsprov eller intyg om färdighet, om utbildningens art kräver att den sökande har speciella färdigheter, såsom i musik eller liknande. Beredningen har föreslagit att arbetsprover och provperioder i kombination med intervjuer borde användas vid urval i en vidare omfattning än i dag. Regeringen delar denna bedömning. Regeringen är samtidigt medveten om att urval på sådana kompletterande grunder är kostsamma att genomföra, vilket också vissa kommunala remissyttranden berört. Vissa landsting har också i remissyttrandena funnit det positivt med en provperiod för antagning till omvårdnadsutbildning. Det bör enligt regeringens bedömning få ankomma på den lokala intagningsmyndigheten att avgöra huruvida och i vilken utsträckning sådana kompletterande urvalsmetoder skall användas. Regeringen finner det vara en självklar skyldighet för skolhuvudmännen att långt i förväg ange på vilket sätt de kommer att använda sig av kompletterande urvalsgrunder vid intagningen till gymnasieskolan.

Betygsberedningen har också förespråkat att betyg skall få viktas vid urval. Flertalet remissinstanser har inte något att erinra mot detta. Statens institut för handikappade i skolan (SIH) redovisar emellertid resultat av en utredning med simuleringar av viktning som Skolöverstyrelsen utförde i början av 1980-talet. Enligt dessa erfarenheter förändrades intagningen högst marginellt och endast för de sist antagna till en utbildning. Om viktningen skulle få någon effekt vid intagningen måste de aktuella ämnena viktas med så stort tal som 5. Detta innebar att betygen i övriga ämnen skulle ha blivit betydelselösa.

Regeringen är i princip positiv till viktning av betyg i ämnen som har stort prognosvärde. De erfarenheter som SIH redovisar är emellertid inte uppmuntrande. Regeringen är inte beredd att införa ett system som samtidigt ger den inte avsedda signalen till eleverna att under grundskoletiden nedprioritera de ämnen som inte viktas. Den utbildning, som eleverna får i grundskolan, har satts samman efter noggranna överväganden och politiska beslutsprocesser utifrån hänsynstaganden till vad som bör vara den gemensamma kunskapsgrunden hos alla människor i Sverige. Vad som skulle kunna vinnas genom viktning av betyg vid intagningen till gymnasieskolan är dels inte särdeles mycket enligt den tidigare refererade undersökningen, dels förenat med nackdelen att motverka det syfte som den samlade grundskoleutbildningen har. Av dessa skäl förordar regeringen att viktning av betyg tills vidare inte används vid intagningen till gymnasieskolan.

Regeringens bedömning: Centralt utarbetade kursprov skall finnas för vissa ämneskurser.

För utvärdering av den gymnasiala utbildningens resultat utvecklas särskilda bedömningsinstrument.

Skolverkets förslag: Skolverket redovisade i slutet av förra året med anledning av ett regeringsuppdrag förutsättningar och kostnader för nationella prov i anslutning till nya läroplaner och ett nytt betygssystem. Verket presenterade därvid sin allmänna syn på de nationella provens roll. De skall kunna utgöra ett test på likvärdig utbildningsstandard, även för fristående skolor, och de skall kunna ge underlag för den treårsredovisning verket skall ge om tillståndet i skolan. Provresultaten skall ge underlag för en nationell bedömning av kunskaps- och färdighetsnivån och för prioriteringar av forsknings- och utvecklingsarbetet. Nationella prov skall också tjäna som stöd för ett målrelaterat betygssystem, även om verket ser svårigheter i att beskriva och mäta nivåer i ett sådant system, eftersom nationella prov, lika litet som programmål och kursplaner, får begränsa den lokala friheten.

Skolverket föreslog två huvudtyper av prov, nämligen utvärderingsprov - programprov - och ämnesprov.

I fråga om de för Sverige nya *programproven* redovisade verket två alternativa modeller. Båda tänktes återge kunskaper *utöver* kunskaper och färdigheter i enskilda ämnen. Flera dimensioner och kvaliteter i elevernas prestationer skulle mätas, t.ex. förmåga att formulera problem, granska påståenden och självständigt formulera ståndpunkter.

Det första alternativet för programprov tänktes utformat mot programmålen. Skolverket ansåg det dock omöjligt att utforma bara 18 programprov, dvs. ett för vart och ett av de 16 programmen, ett för det specialutformade programmet och ett för avgångsbetyg för vuxenstuderande. Redan dessa prov skulle få en beräknad årlig driftkostnad på 54 miljoner kronor. Utvecklingskostnaderna beräknades till ca 30 miljoner kronor. Det skulle emellertid enligt Skolverket behövas prov på grennivå, vilket skulle medföra ännu högre kostnader.

Skolverkets alternativ till detta var att låta specialarbetet utvecklas till ett individuellt utformat examensprojekt, vanligen kombinerat med ett tidsfixerat delprov, som mäter måluppfyllelsen av programmålen men har sin bas i karaktärsämnena. Detta beräknades kräva lägre utvecklingskostnader (drygt 26 miljoner kronor).

I fråga om nationella *ämnesprov* föreslog Skolverket sådana för gymnasieskolans del i engelska, matematik och svenska.

Ämnesprov skall enligt Skolverket ges vid slutet av en ämneskurs och därvid ge stöd för att dels bedöma om eleven nått vissa kunskaps- och färdighetsmål, dels bedöma skolors och kommuners resultat, dels ock kalibrera betyg. I matematik, med stora skillnader mellan olika program i fråga om garanterad undervisningstid, förordar verket fyra, even-

tuellt fem olika prov.

Begränsningen av antalet ämnen med nationella prov till tre motiverar Skolverket, förutom med kostnadsskäl, med att ämnena franska, fysik, kemi, spanska och tyska, som i dag har centrala prov, inte läses av alla elever. Enligt Skolverkets åsikt kan kunskaperna i dessa ämnen mätas inom de föreslagna programproven.

Skälen för regeringens bedömning: Som nyss framgått kommer enligt regeringens förslag betyg att sättas på varje kurs i gymnasial utbildning. I ett system där betygen relateras till kunskapsmål, som tydligt anges i kursplanen och där kriterier anges för de olika betygsstegen kommer behovet av centralt fastställda prov att minska. Jämförbarheten finns så att säga inbyggd i systemet med kunskapsrelaterade betyg. De centrala proven har haft en viktig funktion i ett system med relativa betyg, där de utgjort en garanti för en likvärdig betygsättning. Kursplanernas kunskapsmål och de till kursplanerna fogade betygskriterierna blir i sig en garanti för kvaliteten och därmed också för jämförbarheten. Men med tanke på betygens stora roll som urvalsinstrument kan det ändå finnas skäl att ha kvar centralt utformade och fastställda prov som en kompletterande garanti för en rättvis betygsättning i landet. Dessa får då mer karaktären av avslutningsprov för vissa ämneskurser. De bör därför kallas kursprov.

Det finns för närvarande obligatoriska centrala prov i gymnasieskolan och komvux i följande ämnen, nämligen matematik, svenska, engelska och fysik samt i gymnasieskolan dessutom i tyska, franska och kemi. I vissa av dessa ämnen finns det prov för flera nivåer, såsom för såväl tvåsom treåriga linjer och motsvarande i komvux. Det finns även försök med centrala prov i spanska.

Det bör ankomma på regeringen att besluta om omfattningen av detta provprogram. Regeringen återkommer i ett annat sammanhang med uppdrag till Skolverket. För riksdagens information vill vi dock beröra några aspekter på denna fråga.

Det förekommer, som framgått, redan i dag prov på flera nivåer inom ett ämne. Genom att timplanen för den nya gymnasieskolan oftare förutsätter flera kurser i ett ämne ökar detta behovet av prov. Även om det inte behövs särskilda prov för varje kurs måste man räkna med en ökad kostnad.

Det centrala provet i ett ämne ges i dag vid ett tillfälle per år. Tidpunkten för proven påverkar därmed planeringen av undervisningen. Detta skall inte få bli fallet med kursproven i den nya gymnasieskolan. Kursprov bör därför erbjudas minst en gång per termin. Detta torde också innebära ökade kostnader. En möjlighet att kompensera dessa ökade kostnader är att avstå från kursprov i de ämnen som läses av relativt få elever.

Skolverket kommer också att få i uppdrag att pröva möjligheterna att skapa en provbank, från vilken skolor skall kunna hämta prov utifrån den egna planeringen av undervisningen. I provbanken bör både tidigare givna centralt utarbetade prov och lokalt av lärare utarbetade prov

kunna ingå. Urvalet av de prov som erbjuds måste ske med stor omsorg, eftersom proven kommer att uppfattas som signaler om både vilka kunskapsområden som anses mest centrala och vilka undervisningsmetoder som rekommenderas. De nuvarande centrala proven har en sådan avsedd effekt.

Skolverket hade i uppdrag att också pröva om det behövs en särskild anpassning eller t.o.m. särskilda *prov för den grundläggande vuxenutbildningen*. Skolverket föreslog att ämnesprov skall utvecklas i svenska, svenska som andraspråk, matematik och engelska. Kostnaden beräknades till 3 miljoner kronor.

Regeringen anser för sin del att det inte behöver utvecklas några separata prov för grundläggande vuxenutbildning. Det bör vara möjligt att använda grundskolans prov. Ett problem är att eleverna i denna skolform kan nå den kompetens utbildningen skall ge vid olika tidpunkter på läsåret. Att de som går ut sin kurs den termin det anordnas ett centralt utarbetat prov i grundskolan då också deltar i provet är naturligt. Därmed får läraren viss hjälp i sin betygsättning även för den andra terminen. Också i detta sammanhang kan givetvis en provbank vara en praktisk lösning. Särskilda betygsnormeringar måste utvecklas för grundläggande vuxenutbildning, eftersom betygsskalan inte är densamma som i grundskolan.

Regeringens inställning till de avgivna förslagen om *programprov* kan kort sammanfattas så här. Kostnaderna för det första alternativets programprov är inte acceptabla, dels jämfört med dagens totalkostnader för prov men framför allt med tanke på att program- och grenstrukturen, som proven tänktes profileras mot, kan förväntas bli inaktuell för alltfler elever i takt med en utveckling mot en mer kursutformad gymnasieskola.

Inte heller det alternativa examensprovet, utvecklat ur specialarbetet, synes för närvarande vara en framkomlig väg. För att fungera som tänkt måste i den föreslagna modellen valet av specialarbete bestämmas av utomstående i stället för av eleven själv utifrån hans eller hennes eget intresse för fördjupning. Denna motiverande grund för specialarbetet vill inte regeringen frångå.

Det råder stor tveksamhet om det för närvarande är möjligt att framställa prov som på en och samma gång utvärderar skolan och mäter den enskilda elevens resultat. Att följa upp och utvärdera skolans verksamhet är en av Skolverkets huvuduppgifter. Genom sin uppföljnings- och utvärderingsverksamhet skall Skolverket ge politiker och andra beslutsfattare den samlade bild av skolverksamheten som behövs för att konstatera vilka resultat som uppnås i skolan, och ge underlag för beslut om förändringar. Kunskaps- och färdighetsbedömningar enligt den modell som två gånger genomförts för grundskolan bör utvecklas även för de frivilliga skolformerna. En utvärdering av den gymnasiala utbildningen bör - med någon lämplig periodicitet - innehålla utvärderingsinstrument även i andra ämnen än de som har centralt utformade slutprov, och självfallet också för yrkesämnena.

Regeringen bedömer det för närvarande mindre aktuellt att utarbeta examensprov för elever kopplade till de nationella programmen. Däremot kan möjligen - i förlängningen - arbetet med den nationella utvärderingen av den gymnasiala utbildningen ge erfarenheter som kan användas för att göra någon form av gesäll- eller avslutningsprov.

Över hela världen pågår för närvarande intensivt arbete för att utveckla bättre provsystem både för att ge eleven återkoppling och för att mäta skolans resultatuppfyllelse. Regeringen ser det som angeläget att Skolverket noga följer och aktivt deltar i det utvecklingsarbetet. Regeringen avser att snarast ge Skolverket i uppdrag att starta arbetet på att ta fram instrument för utvärdering av den gymnasiala utbildningen. Viktigt är att arbetet görs tillsammans med avnämarna, vilka som direkta intressenter då kan förväntas bidra även ekonomiskt till utvecklingsarbetet. Detta ligger väl i linje med den ökade kontakt t.ex. SAF i sitt remissyttrande vill ha mellan skola och arbetsliv. SAF:s förbund är beredda att ta fram prov för yrkesinriktade kurser. Om eleverna får klart för sig vad deras kunskaper skall användas till i arbetslivet och om kontakterna mellan skola och företag förstärks, kan, som SAF framhåller, utbildningens kvalitet öka och båda parter finna samarbetet givande.

Fristående skolor

Enligt vår bedömning bör de fristående gymnasieskolor som får offentligt stöd delta i samma provprogram som används för den offentliga gymnasieskolan. En skyldighet bör anges i 9 kap. skollagen i anslutning till de bestämmelser om skyldighet att delta i uppföljning och utvärdering som har föreslagits i prop. 1992/93:230 om valfrihet i skolan.

7 Gymnasiesärskolan

7.1 Namnfrågan

Regeringens förslag: Beteckningen på den avslutande delen av särskolan ändras från den frivilliga särskolan till gymnasiesärskolan.

Skälen för regeringens förslag: För ungdomar, som inte kan gå i gymnasieskolan därför att de är utvecklingsstörda, finns särskolan. Bestämmelser om särskolan finns i huvudsak i 6 kap. skollagen. Den frivilliga särskolan består av yrkesutbildning, yrkesträning och verksamhetsträning. Utbildningen är fyraårig.

Den nuvarande officiella beteckningen *den frivilliga särskolan* är svår att använda i dagligt tal. Ett nytt begrepp har växt fram och används redan i dagligt tal i många kommuner, nämligen gymnasiesärskolan. Regeringen anser att beteckningen bör ändras till *gymnasiesärskolan*.

Förslaget leder till ändringar i skollagen.

Regeringens förslag: Kommunerna skall vara skyldiga att erbjuda olika typer av yrkesutbildning i gymnasiesärskolan. Nuvarande yrkesutbildning på linjer ersätts med yrkesförberedande nationella program. Program och programmål fastställs av regeringen.

Det skall också vara möjligt att anordna yrkesutbildning på specialutformade program. Programmål för lokalt sammansatta specialutformade program fastställs av styrelsen för utbildningen.

Ungdomar som inte kan gå ett nationellt eller ett specialutformat program i gymnasiesärskolan skall erbjudas ett individuellt program.

Bakgrund och skälen för regeringens förslag: 1973 års läroplan för särskolan (Lsä 73) gäller fortfarande i tillämpliga delar för gymnasiesärskolan. Supplement finns för:

- distributions- och kontorslinje
- distributions- och kontorslinje, gren för lagerutbildning
- grafisk linje
- konsumtionslinje
- lokalvårdsteknisk linje
- träteknisk linje
- verkstadsteknisk linje.

Den förändrade styrningen och ansvarsfördelningen beträffande skolan mot mål- och resultatstyrning och ett lokalt genomförandeansvar leder till att helt nya styrdokument behövs även för gymnasiesärskolan. Regeringen har föreslagit en gemensam läroplan för gymnasieskolan och komvux samt för bl.a. gymnasiesärskolan och särvux.

Ungdomarna i särskolan har rätt att efter skolpliktens upphörande tas emot i gymnasiesärskolan för en fyraårig utbildning. Inom gymnasiesärskolans målgrupp finns ungdomar med mycket vitt skilda behov och förutsättningar.

Den nuvarande yrkesutbildningen på linjer bör ersättas av *yrkesförberedande nationella program* i gymnasiesärskolan. Dessa program bör ansluta till programmen i gymnasieskolan i den meningen, att man för gymnasiesärskolan anpassar de av gymnasieskolans program eller delar av program som kan bedömas vara lämpliga att erbjuda gymnasiesärskolans målgrupp. Inom Skolverket pågår för närvarande ett arbete med att anpassa Hotell- och Restaurangprogrammet samt delar av Industriprogrammet för gymnasiesärskolan. Vår uppfattning är att utbildning inom ytterligare några yrkesförberedande program successivt bör kunna erbjudas.

Regeringen bör bemyndigas att föreskriva vilka nationella program som skall finnas i gymnasiesärskolan. Regeringen kommer att fastställa programmål för de nationella programmen i gymnasiesärskolan.

En elev i gymnasiesärskolan, som vill ha en mer individuellt utformad yrkesutbildning, bör kunna gå ett *specialutformat program*. Ett sådant program skall sättas samman av kurser ur gymnasiesärskolans yrkesförberedande nationella program. Huvudmannen skall också kunna sätta samman specialutformade program, som kan erbjudas till grupper av elever. För sådana program skall styrelsen för utbildningen fastställa programmålen.

Utbildningen inom nationella och specialutformade program i gymnasiesärskolan skall omfatta kurser i kärnämnen och kurser i karaktärsämnen. Dessutom skall det finnas utrymme för dels elevens individuella val, dels lokal profilering. Vi återkommer till frågan om timplaner och kursplaner i avsnitt 7.3.

Kommunerna skall vara *skyldiga att erbjuda* yrkesutbildning på nationella eller specialutformade program för de ungdomar som styrelsen för särskolan bedömer kan klara av att gå en yrkesutbildning. Det är viktigt att ungdomarna i görligaste mån får en utbildning i enlighet med egna önskemål. Erbjudandet bör därför omfatta flera olika slag av yrkesutbildning. Det är styrelsen för utbildningen som avgör vilka olika utbildningar som skall erbjudas.

Ungdomar som inte kan eller vill delta i nationella eller specialutformade program skall erbjudas utbildning på *individuella program*. Sådana program är avsedda för en del av de elever som i dag får yrkesträning och verksamhetsträning. Ett annat syfte med ett individuellt program är att förbereda eleven för att fortsätta på ett nationellt eller specialutformat program. Ytterligare ett syfte är att ge en mer begränsad utbildning, som t.ex. omfattar endast vissa ämnen eller sådana delar av ämnen, som eleven kan tillgodogöra sig.

Oavsett vilket slag av utbildning eleven skall gå, är det viktigt att en *individuell studieplan* upprättas för varje elev. Detta kommer att framgå av läroplanen.

Målgruppen för gymnasiesärskolan är relativt liten. Det kommer därför ofta att vara få elever i samma kommun som vill ha samma utbildning, varför det är nödvändigt att *kommunerna samverkar*. Detta förutsätts ske utan statliga regler, på frivillig bas genom avtal.

I propositionen Valfrihet i skolan (prop. 1992/93:230) har regeringen föreslagit att elevernas val av särskola skall vara utgångspunkt vid fördelning av eleverna på de olika skolorna. Önskemål om placering vid en viss skola skall beaktas så långt det är möjligt med hänsyn till andra elevers berättigade krav på att få så kort skolväg som möjligt. I regel torde ersättningsfrågan vara löst i samverkansavtal. En kommun som utan samverkansavtal tar emot en elev från en annan kommun skall ha rätt till ersättning från elevens hemkommun. Om kommunerna inte kommer överens om ersättningen, föreslås att hemkommunen skall vara skyldig att betala en minimiersättning som bestäms av regeringen.

Samläsning mellan gymnasiesärskolan och särvux bör i vissa fall kunna ske. Även viss samläsning med gymnasieskolan kan ibland förekomma. De förslag som vi här för fram medför inte något behov av att ändra på den nuvarande föreskriften i 5 kap. 13 § skollagen om rätt för elever från särskolan att gå på ett individuellt program i gymnasieskolan. Bestämmelserna innebär att elever från särskolan skall tas in på ett individuellt program i gymnasieskolan, om de inte tas emot i särskolan därför att de bedöms kunna gå i gymnasieskolan.

7.3 Ämnen, kursplaner och timplaner

Regeringens förslag: För gymnasiesärskolan anges en minsta garanterad undervisningstid för varje elev. Den skall utgöra 3 600 timmar om 60 minuter.

Regeringen bemyndigas att föreskriva att utbildningen i gymnasiesärskolan skall omfatta minst vissa ämnen och omfattningen av dessa ämnen.

Regeringens bedömning: Inom både nationella och specialutformade program i gymnasiesärskolan skall vissa kärnämnen vara obligatoriska. I övrigt skall dessa program omfatta karaktärsämnen (yrkesämnen).

Ämnen och ämnesblock består av en eller flera kurser. Kursindelningen avgörs vid kursplanearbetet och utifrån ämnets eller ämnesblockets struktur. Kursplanerna skall på sikt utformas så att de säkerställer samband med den obligatoriska särskolan.

Av kursplanerna skall framgå dels kursens syfte och mål, dels vilken kunskapsnivå eleverna skall ha uppnått vid kursens slut. Målen skall vara utvärderingsbara.

Kursplaner för kärnämnen fastställs av regeringen. Riksgiltiga kursplaner i övrigt fastställs av Statens skolverk.

I timplaner anges riktvärden som får jämkas genom beslut av styrelsen för utbildningen.

Styrelsen för utbildningen får inrätta lokala kurser i yrkesämnen och skall fastställa kursplaner och timplaner för dessa.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Det bör ankomma på regeringen att fastställa vilka ämnen som skall finnas i gymnasiesärskolan och att fastställa timplaner.

I princip samma *kärnämnen* som på gymnasieskolans program skall vara obligatoriska för de elever som följer ett nationellt eller ett specialutformat program i gymnasiesärskolan, dvs. kärnämnena svenska, engelska, matematik, samhällskunskap, naturkunskap, religionskunskap, idrott och hälsa samt estetisk verksamhet. Varken innehållet i eller proportionerna mellan de olika kärnämnena kan emellertid vara desamma som i gymnasieskolan.

Betygsatta specialarbeten bör inte förekomma i gymnasiesärskolan.

Särskilda kursplaner skall utformas också *för yrkesämnena* i gymnasiesärskolan. På samma sätt som gymnasieskolan och komvux har gemensamma kursplaner, bör dessa kursplaner utarbetas och fastställas gemensamt för gymnasiesärskolan och särvux.

Eleverna som deltar i *individuella program* kommer att utgöra en mycket heterogen grupp med vitt skilda förutsättningar och behov. Skolverket har möjlighet att ge ut exempel på varierande uppläggning av verksamheten för dessa elever. Inom Skolverket pågår för närvarande ett arbete med att utarbeta kursplaner för yrkesträningen inom de estetiska, husliga, mekaniska och trätekniska områdena. För elever som får *yrkesträning* inom ramen för ett individuellt program bör utbildningen omfatta ämnena svenska, matematik, samhällsorientering, idrott och hälsa, estetisk verksamhet samt praktik. Elever som får *verksamhetsträning* bör få undervisning i kommunikation och socialt samspel, verklighetsuppfattning och omvärldskunskap, estetisk verksamhet, idrott och hälsa samt vardagsaktiviteter.

Liksom i gymnasieskolan skall omfattande ämnen delas upp i flera kurser. Kursindelningen skall avgöras vid kursplanearbetet och utgå från respektive ämnes struktur. Kurser får emellertid inte vara hur korta som helst. Regeringen avser att föreskriva att ingen kurs i gymnasieskolan får understiga 30 timmar. Även för gymnasiesärskolan bör ett sådant lägsta timtal fastställas, men det bör sättas högre än för gymnasieskolan. Regeringen bedömer att 50 timmar är det lägsta antal timmar som bör få gälla för kurser i gymnasiesärskolan. I regel bör timantalet vara högre.

Regeringen avser att fastställa kursplaner för kärnämnena i likhet med vad som gäller beträffande övriga skolformer som har kärnämnen. Övriga riksgiltiga kursplaner fastställs av Skolverket.

Vi har i avsnittet om den nya läroplanen betonat att det är vår avsikt att måldokumenten tillsammans skall uttrycka den strävan som skall genomsyra skolans undervisning och de kunskapsmål som eleverna skall nå, kraven. I kursplaner för ämnen, som finns i den obligatoriska skolan, kommer varje kursplan att innehålla både mål att sträva mot och krav. Som framgår av avsnitt 5 av denna proposition ställer en mål- och resultatstyrd skola som är kursutformad andra krav på uppbyggnaden av kursplanerna. Kursplanerna skall i sådan skola innehålla kursens syfte och mål samt de kunskaper eleverna skall ha fått genom undervisningen, kraven. Av kursplanen skall kursens struktur frampå.

Timplanerna för gymnasiesärskolan skall utgöra nettotid och anges i timmar om 60 minuter på samma sätt som sker för bl.a. gymnasieskolan. Vid omräkningen till nettotid har vi utgått från nuvarande timplan, som omfattar 38 veckotimmar, och från att läsåret har 178 skoldagar. Detta ger, i timmar om 60 minuter och efter en viss avrundning, en nettotid på 3 600 timmar. Detta timtal bör fastställas som en minsta garanterad undervisningstid för varje elev och framgå av skollagen. Fördelningen av tiden mellan olika ämnen kan inte vara densamma som i motsvarande program i gymnasieskolan. Så bör särskolans elever t.ex.

ha betydligt mer tid för idrott och hälsa samt estetisk verksamhet än gymnasieskolans elever.

En del av eleverna i gymnasiesärskolan kan ha behov av att få ägna mer tid åt vissa ämnen än timplanen anger och mindre tid åt andra ämnen. Därför är det viktigt att timplanerna inte är centralt låsta, utan att de kan jämkas lokalt genom beslut av styrelsen för utbildningen för att tillgodose behoven hos elever med skilda förutsättningar. Det skall också vara möjligt för rektorn att befria en elev från delar av undervisningen, om det finns särskilda skäl. Sådana kan vara t.ex. att eleven inte orkar delta i eller kan tillgodogöra sig heltidsundervisning.

Liksom i gymnasieskolan och i särvux bör styrelsen för utbildningen få besluta om att inrätta *lokala kurser i yrkesämnen*. En lokal kurs skall ge kunskaper i ett eller flera ämnen inom ett yrkesområde och svara mot sådana behov som inte tillgodoses genom en nationellt fastställd kursplan.

Kursplaner och timplaner för lokala kurser skall fastställas av styrelsen för utbildningen. Även lokala kurser skall omfatta minst 50 timmar.

7.4 Arbetsplatsförlagd utbildning

Regeringens bedömning: Av gymnasiesärskolans totala timtal skall minst 15% av timmarna på nationella och specialutformade program utgöras av arbetsplatsförlagd utbildning. Sådan utbildning syftar bl.a. till tillämpningsövningar och till inskolning i arbetslivet. Styrelsen för utbildningen beslutar vilka kurser eller delar av kurser som skall arbetsplatsförläggas och ansvarar för anskaffningen av platser.

På motsvarande sätt som för närvarande gäller för gymnasieskolan bör det dock finnas en möjlighet att byta ut den arbetsplatsförlagda utbildningen mot motsvarande utbildning i skolan, om arbetsplatser inte kan skaffas.

Bakgrund och skälen för regeringens bedömning: I den nuvarande särskolan anordnas undervisning i arbetsteknik i form av inbyggd utbildning (19 § särskoleförordningen (1986:573) jämförd med 7 kap. 4, 5 och 7 §§ förordningen (1992:396) med vissa bestämmelser för linjer och specialkurser i gymnasieskolan). Eleverna i särskolans yrkesutbildning är i regel ute på arbetsplatser under tre eller fyra 6-veckors praktikperioder per år de två sista läsåren.

I gymnasieskolan skall den arbetsplatsförlagda utbildningen uppgå till lägst 15 % av den totala utbildningstiden på de yrkesförberedande programmen. Flertalet av eleverna i gymnasiesärskolans yrkesutbildning är i dag ute på arbetsplatser under i storleksordningen 35-50 veckor. De behöver även i fortsättningen få möjlighet att vara på arbetsplatser i högre grad än gymnasieskolans elever och genom vistelsen där få möj-

lighet till tillämpningsövningar. Särskolelever behöver också få möjlighet till en social träning i arbetslivet, till erfarenheter från flera olika arbetsplatser och till inskolning på en blivande arbetsplats. Regeringen anser att en stor del av tiden för yrkesämnena bör förläggas till arbetsplatser och att omfattningen anges till minst 15% av gymnasiesärskolans totala undervisningstid. Med denna utformning av regeln kan andelen höjas genom lokala beslut.

Gymnasiesärskolan har - i likhet med vad som gäller för gymnasieskolan - ansvaret för eleverna även under utbildningen på arbetsplatserna. Styrelsen för utbildningen skall besluta vad som skall arbetsplatsförläggas och ansvara för anskaffningen av platser.

På samma sätt som för närvarande föreskrivs i 5 kap. 10 § gymnasieförordningen (1992:394) bör skolan ha möjlighet att ersätta arbetsplatsförlagd utbildning med utbildning i skolan, om man praktiskt inte kan skaffa platser.

Den nu förordade regleringen om arbetplatsförläggning av undervisning bör få ankomma på regeringen att meddela i förordningsform.

7.5 Betyg

Regeringens förslag: De nuvarande relativa betygen för elever i yrkesutbildningen ersätts med ett mål- och kunskapsrelaterat betygssystem, som innebär att betygen relateras till krav som anges i respektive kursplan. Betyg sätts på varje avslutad kurs efter en betygsskala med betygsstegen Godkänd (G) och Väl godkänd (VG). För den elev som inte uppnår betyget Godkänd utfärdas i stället ett intyg att eleven har deltagit i kursen.

Regeringens bedömning: Till kursplanerna skall fogas betygskriterier.

Nuvarande form av läsårsbetyg avskaffas.

I ett slutbetyg samlas de betyg på kurser och de intyg om deltagande i kurser, som eleven har fått under sin utbildning i gymnasiesärskolan.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Enligt särskoleförordningen skall elever, som får yrkesutbildning i dagens frivilliga särskola, få betyg i slutet av varje årskurs. Om det finns särskilda skäl får dock rektor besluta att betyg i ett eller flera ämnen skall ersättas med intyg om att eleven har deltagit i undervisningen. Elever som får yrkesträning eller verksamhetsträning skall få intyg om avslutad utbildning. Av Lsä 73 (s. 89) framgår att betyg skall sättas enligt den femgradiga betygsskalan.

Regeringen förordar en tvågradig betygsskala, som nära anknyter till den fyrgradiga skala som föreslås för gymnasieskolan. Av varje kursplan skall det framgå vilka mål varje elev avses uppnå. Betygskriterier skall fogas till kursplanerna.

Den elev som når högre än till Godkänd-gränsen bör kunna få betyget Väl godkänd. För elever som inte når upp till Godkänd-gränsen i gymnasiesärskolan bör inget betyg sättas. I stället bör liksom nu ett intyg utfärdas om att eleven har deltagit i kursen.

När ett system med betygsättning successivt vid slutet av varje kurs införs, kan nuvarande läsårsbetyg avskaffas.

De betyg och intyg om deltagande som en elev har samlat ihop under sin skoltid i gymnasiesärskolan skall samlas i ett slutbetyg.

7.6 En lagteknisk fråga

I propositionen (1992/93:220) om läroplan för grundskolan m.m. har vi föreslagit att stadieindelningen tas bort för alla skolformer på grundskolenivå. Detta föranleder ändring bl.a. i skollagens kapitel om särskolan (6 kap.). Som det emellertid stod klart att ytterligare ändringar nu skulle föreslås i detta kapitel i den paragraf som berördes av stadieindelningen har vi samlat förslaget till ändringar i 6 kap. 3 § skollagen i denna proposition.

8 Vissa komvux- och särvuxfrågor

8.1 Programmål, kursplaner och timplaner

Regeringens bedömning: Programmål och kursplaner för grundläggande vuxenutbildning och särvux bör revideras efter principerna för läroplanens två typer av mål, dvs. krav och mål att sträva mot. Timplanerna bör vara oförändrade.

Skälen för regeringens bedömning: Regeringen har fastställt programmål, kursplaner i kärnämnen samt timplan för grundläggande vuxenutbildning. Skolverket har fastställt kursplaner för övriga ämnen. Regeringen har också fastställt programmål för de delar av särvux som motsvarar den obligatoriska särskolan samt timplaner. Det ankommer på Skolverket att fastställa kursplaner.

Regeringen avser att fastställa programmål som är reviderade enligt den nya läroplanens principer med två typer av mål, dvs. mål som skall uppnås av alla elever, kraven, och mål som läraren skall sträva efter i sin undervisning. Avsikten är också att nya kursplaner skall fastställas för grundläggande vuxenutbildning och för särvux att gälla fr.o.m. den 1 juli 1994. De nya kursplanerna skall huvudsakligen avse en anpassning efter principerna för läroplanens två typer av mål.

Regeringen bedömer att de förändringar som i dag har föreslagits beträffande grundskolan och den obligatoriska särskolan inte bör påverka timplanerna för de så nyligen införda utbildningarna grundläggande vuxenutbildning och särvux.

Vi har i föregående avsnitt föreslagit att yrkesutbildningen i särvux och gymnasiesärskolan skall ha gemensamma kursplaner i likhet med vad som gäller beträffande gymnasieskolan och komvux.

8.2 Vissa ytterligare frågor om betygssystem och kurser

Regeringens förslag: Den nuvarande tvågradiga betygsskalan i grundläggande vuxenutbildning och särvux med betygsgraderna Icke godkänd och Godkänd kompletteras med betygsgraden Väl godkänd.

Denna tregradiga betygsskala tillämpas även i påbyggnadsutbildningar inom komvux.

Särvux anpassas till förändringen av gymnasiesärskolan.

I skollagen tas in bestämmelser om att utbildningen i komvux och särvux skall bestå av kurser. Bestämmelser införs i skollagen om att elever i komvux och särvux har rätt att fullföja en kurs som de har tagits in på och påbörjat. Bestämmelsen att undervisningen skall upphöra, om en elev saknar förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen eller annars inte gör tillfredsställande framsteg skall även omfatta elever i gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning.

Regeringens bedömning: Till kursplanerna skall fogas betygskriterier.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Den relativa betygsättningen har redan tidigare övergivits inom den grundläggande vuxenutbildningen till förmån för målrelaterade betyg i två steg. Även i särvux används en sådan betygsättning. Vad som krävs för betyget Godkänd anges i alla kursplaner. En centralt fastställd kursplan får lokalt delas upp på flera delkurser. Betyg sätts vid slutet av en kurs eller delkurs.

Nuvarande tvågradiga skala skulle i och för sig kunna bibehållas. Men mot bakgrund av att regeringen i dag har föreslagit att antalet betygssteg skall utökas till sex i grundskolan och att gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning skall ha en fyrgradig betygsskala, är det motiverat att införa möjligheten att få överbetyg även inom den grundläggande vuxenutbildningen och särvux. Däremot finns det ingen anledning att utöka antalet steg till fler än tre. Flera steg behövs inte i en utbildning, vars slutbetyg inte används för urval till fortsatt utbildning.

I särvux kan rektorn nu besluta att ge intyg i stället för betyg. För att undvika missförstånd vill regeringen påpeka att ingen förändring härav föreslås.

I olika påbyggnadsutbildningar inom komvux förekommer nu antingen relativ betygsättning i en femgradig skala eller den tvågradiga skalan Godkänd och Icke godkänd. Regeringen föreslår att den tregradiga be-

tygsskalan Icke godkänd, Godkänd och Väl godkänd skall tillämpas även i dessa utbildningar.

Enligt 12 kap. 1 § skollagen syftar särvux till att ge vuxna som är utvecklingsstörda kunskaper och färdigheter motsvarande de som ungdomar kan få i den obligatoriska särskolan och i den del av den frivilliga särskolan som omfattar yrkesutbildning. Vi föreslår under avsnitt 7.1 att den frivilliga särskolan skall betecknas gymnasiesärskolan. Det som hittills betecknats som yrkesutbildning kommer att återfinnas i de nationella och de specialutformade program som vi föreslår skall införas i gymnasiesärskolan. 12 kap. 1 § bör ändras i detta avseende.

Bestämmelser om att utbildningen i komvux och särvux skall bedrivas i fristående kurser finns i förordningarna för respektive skolform. Att utbildningen består av fristående kurser är så grundläggnde för dessa skolformer att det bör framgå redan av skollagen. Den möjlighet till lokal indelning i delkurser som finns för komvux och särvux bör bibehållas när det gäller grundläggande vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning inom komvux samt den del av särvux som motsvarar den obligatoriska särskolan. Detta bör alltjämt regleras i respektive förordning.

Bestämmelserna i 11 kap. 13 § och 12 kap. 12 § skollagen om att undervisningen i grundläggande vuxenutbildning respektive särvux skall upphöra så snart som eleven har uppnått sådana kunskaper som utbildningen avses ge, passar mindre bra för utbildning som anordnas i form av kurser och där betyg skall sättas först vid kursens slut. En elev som har tagits in för studier i en kurs i komvux eller särvux bör som huvudregel ha rätt att fullfölja den kurs som han eller hon har påbörjat. Dock bör, på samma sätt som i dag, undervisningen för en elev i grundläggande vuxenutbildning och särvux kunna upphöra, om eleven saknar förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen eller annars inte gör tillfredsställande framsteg. Detta bör även införas beträffande gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning.

9 Lärare

9.1 Professionalitet

Den tidigare detaljregleringen av skolan har ersatts av mål- och resultatstyrning. Viktiga byggstenar i skolans övergång från detaljreglering till målstyrning är renodlingen av ansvaret mellan stat och kommun samt en tydligare ansvarsfördelning mellan politiker och skolans personal. Skolverksamheten är politiskt styrd genom att avgörande beslut om mål och resurser fattas av förtroendevalda på olika nivåer. Det faktiska genomförandeansvaret för att uppnå målen vilar emellertid på rektorer och lärare. Den nya läroplanen utgår från denna ansvarsfördelning.

Mot denna bakgrund får lärarnas och rektorernas kompetens en ökad betydelse. Ansvaret att välja arbetssätt och precisera innehåll för att eleverna skall kunna uppnå de nationellt fastställda målen ankommer på lärarna. Detta ansvar gäller såväl de kunskapsmål som fastställs i kurs-

planerna för respektive kurs som de övergripande mål som läroplanen anger. Rektorernas pedagogiska ledningsansvar, uppdraget att främja de nationella målen för skolan, liksom deras ansvar som chefer för en kommunal verksamhet, får ökad tyngd. Förutom det pedagogiska ansvaret har rektorerna i dag ofta ett ekonomiskt ansvar och ett ansvar för skolans personal. Allt detta kräver rektorer med en bredare kompetens än tidigare.

Det är emellertid inte bara förändringar i styrsystemen som har ökat kraven på lärarna och rektorerna. Skolan har under en lång period fått ett ständigt utökat ansvarsområde. Den har, bl.a. till följd av att de flesta barn och ungdomar nu befinner sig i skolan i 12 år, kommit att få en allt större betydelse för elevernas uppfostran. Utbildningsnivån bland medborgarna har höjts kraftigt i vårt land under de senaste decennierna. Detta förhållande utgör i sig en grund för utveckling och fördjupning av demokratin. Denna förutsätter medborgare som kan ta ställning på grundval av såväl personliga värderingar som sakunderlag och orientering om omvärlden. Den förutsätter också en kultur som är öppen för motsättningar, uppmuntrar till debatt och till att kontroversiella frågor diskuteras. Sådana diskussioner måste även lärarna i skolan vara beredda på. Det krävs att lärarna uppmuntrar eleverna att självständigt ta ställning i etiska frågor, samtidigt som läraren i sin undervisning skall ta ställning för den värdegrund som skolan vilar på.

Föräldrar och elever kräver ett ökat inflytande över skolan. Den valfrihetsreform som regeringen har inlett inom skolans område ger elever och föräldrar möjligheter att i stor utsträckning välja skola. Detta innebär att grunden för konkurrensen inte enbart kommer att vara en viss profil på en skola utan också utbildningens kvalitet och lärarnas kompetens. Ett ökat inflytande över skolan innebär också en möjlighet att påverka själva undervisningen i skolan.

Övergången till målstyrning, decentralisering och avregleringen av den svenska skolan innebär att förutsättningarna ökar för att lärarna och andra anställda i skolan skall kunna utnyttja, utveckla och fördjupa sitt kunnande. Personalen på den enskilda skolan får ett allt större självständigt ansvar för verksamheten samtidigt som kraven på vilka resultat undervisningen skall leda till blir tydligare. Lärarna har genom decentraliseringen av ansvaret för skolan även fått ökade möjligheter och skyldigheter att utveckla den egna skolan och att delta i beslut om hur skolans resurser bäst skall användas. Detta ansvar delar den enskilde läraren med kolleger och annan personal inom skolan.

Detta medför en ny lärarroll och behov av en vidgad kompetens. Djupa kunskaper om och i undervisningsämnena är en självklar utgångspunkt, liksom förmågan att stimulera elevernas lärande. Läraren behöver dessutom social förmåga, dvs. kunna kommunicera, få kontakt, vara kreativ och ha självkänsla. Läraren behöver känna till skolan som system och hur beslut fattas. Vidare skall läraren kunna initiera och delta i utvecklingsarbete och känna till och kunna använda utvärderingsmetoder och ny teknik. Läraren skall också både kunna undervisa i och

tillämpa demokrati. Förmågan att hantera ett betydande inflytande över undervisningen från elever och föräldrar är en viktig del av en lärares kompetens. Detsamma gäller förmågan att skapa kontakter mellan den gymnasiala utbildningen och arbetslivet.

Samtidigt är lärarna en yrkesgrupp som kanske mer än någon annan är utsatt för omgivningens krav och förväntningar. Alla har egna erfarenheter av lärare och således en uppfattning om vad som kännetecknar en bra eller dålig lärare. Därtill har samhället stora förväntningar på skolan och de problem och brister skolan skall lösa. Det finns knappast något samhällsproblem, socialt problem eller någon kunskapslucka som inte leder till förhoppningar om skolans möjlighet att finna en lösning. Många hoppas att skolan kan rätta till bristerna och ge de unga allt som är bra att kunna och veta. Betydligt färre vill ta på sig att prioritera mellan krav och önskemål. Den uppgiften lämnas i praktiken ofta till läraren, med risk för att också lärarna får bära kritiken för allt det som skolan inte kan, bör eller hinner göra. Detta förhållande kan vara en viktig del i bakgrundsbeskrivningen när lärarnas arbetssituation diskuteras.

I allt för hög grad är läraryrket ett ensamarbete med begränsade möjligheter till erfarenhetsutbyte och till att utvecklas kompetens-, personlighets- och karriärmässigt. Yrket är ensamt i den meningen att läraren ensam ställs inför att prioritera mellan många och delvis motstridiga krav och förväntningar. Samtidigt har det reella friutrymmet att göra sådana prioriteringar hittills varit otillräckligt. Men det är också ensamt i den praktiska arbetssituationen, där modern arbetsorganisation i arbetslag och institutioner med gemensamt ansvar och professionell utveckling ännu inte har fått tillräckligt genomslag.

Lärarnas karriärmöjligheter inom skolområdet är starkt begränsade. För närvarande innebär en karriär oftast att läraren måste lämna undervisningen. Det är viktigt att kommunerna erbjuder möjligheter till karriär och kompetensutveckling. Kompetensutvecklingen av lärare är av yttersta vikt för att regeringens mål om att skapa Europas bästa skola skall kunna uppnås. Regeringen presenterar i det följande riktlinjer för kompetensutvecklingen av lärare inom skolområdet.

Den snabba tekniska utveckling och de växande krav på skolan, som har beskrivits tidigare i denna proposition, ställer stora krav framför allt kanske på gymnasielärare med inriktning mot yrkesämnen.

Utbildningen av gymnasielärare med inriktning mot yrkesämnen sker i dag genom en praktisk-pedagogisk utbildning om 40 poäng. För examen ställs det också krav på relevanta ämnesteoretiska kunskaper, yrkesutbildning och yrkeserfarenhet eller omfattande yrkeserfarenhet.

Den snabba förändringen av arbetsuppgifter inom främst tekniska yrken påverkar i hög grad kompetensbehovet hos gymnasielärarna med inriktning mot yrkesämnen. Samarbetet mellan lärare i allmänna ämnen och yrkesämnen betonas allt mer. De senares skyldigheter att i allt högre grad knyta kontakter med arbetslivet ökar. Till dessa "klassiska" krav på gymnasielärare med inriktning mot yrkesämnen kommer följderna av reformeringen av gymnasieskolan.

Traditionellt har gymnasielärarna med inriktning mot yrkesämnen själva haft hand om praktiskt taget hela undervisningen i yrkesämnena. Som statsrådet Ask anförde i propositionen om vissa gymnasie- och vuxenutbildningfrågor m.m. (prop. 1991/92:157) innebär emellertid reformeringen av yrkesutbildningarna till 14 yrkesförberedande program att var och en av utbildningarna innehåller en mängd kurser som fordrar olika lärarkompetenser. Det blir därför i framtiden mycket svårt för en lärare att besitta alla skilda yrkeskompetenser inom ett program. En del av den utbildning som fordrar speciella lärarkompetenser eller utrustningar kan förläggas till arbetsplatser. Skolan kan också för vissa utbildningsinslag ta in "experter", som har sin huvudsakliga verksamhet inom det aktuella yrkesområdet. Den lärare som har merparten av sin undervisning inom programmet kan få ansvar för att hålla samman programmet.

Av bl.a. dessa skäl kommer regeringen inom kort att tillkalla en utredare för att göra en översyn av kompetenskraven för gymnasielärare med inriktning mot yrkesämnen utifrån deras framtida funktion och roll. En sådan översyn har också förordats i Läroplanskommitténs betänkande.

Genom avvecklingen av den statliga regleringen av tjänster för lärare har det blivit lättare att skapa nya kombinationer av tjänster för lärare i olika utbildningsformer. Möjligheterna har således ökat för att ha utbytestjänstgöring mellan lärare från gymnasieskolan och komvux respektive universitet och högskolor. Regeringen anser att det är av stort värde, både för fördjupandet av lärarnas ämneskunskaper och för möjligheten att få fler forskarutbildade lärare till gymnasieskolan och komvux, att sådan utbytestjänstgöring kommer till stånd. Det är emellertid kommunernas respektive universitetens och högskolornas ansvar att som arbetsgivare genomföra detta.

Det bör också vara möjligt att erbjuda lärare ett vidgat pedagogiskt ansvar. Inom universitet och högskolor byggs på flera platser upp didaktiskt inriktad forskarutbildning, vilken kan vara en lämplig grund för mer avancerade pedagogiska ledningsuppgifter i skolan.

Lärare bör också uppmuntras att fördjupa sina ämneskunskaper genom forskning. Det finns i dag för få lektorer inom gymnasieskolan. Regeringen tar upp detta i avsnitt 9.2 om lektorer.

I vid mening handlar läraryrkets utveckling om att komma bort från den snäva tidsstyrningen där kraven på läraren oftast definieras i krav på hur läraren skall använda sin tid i stället för vilka resultat som skall åstadkommas. Såväl hos kommuner som bland lärare förs nu en intensiv diskussion om hur läraryrket kan utvecklas. Under senare år har det, enligt vår mening, blivit uppenbart att ett framgångsrikt förändrings- och utvecklingsarbete kräver lärare som är självständiga samtidigt som de är lojala mot de nationella målen. Övergången till en mål- och resultatstyrd skola förstärker detta utvecklingsbehov. Diskussioner om ökad lärarprofessionalitet bör utgå från dessa förhållanden. En ökad lärarprofessionalitet är en viktig förutsättning för att uppnå den höjning

av kvaliteten på undervisningen, som är ett viktigt mål för skolpolitiken. Med professionalism menas här inte enbart motsatsen till amatörism. För att lärarna, liksom vilken annan yrkesgrupp som helst, skall kunna arbeta tillsammans krävs en ram kring yrkesutövningen. En gemensam kunskapssyn, ett gemensamt yrkesspråk och en gemensam etik är viktiga faktorer för en yrkesgemenskap och en professionalisering av yrket.

Frågor av denna art bör fortlöpande hållas öppna för diskussion inom lärarkåren och mellan lärarna och de politiska beslutsfattarna.

Ett led i lärarkårens professionalisering är att kraven på lärarna görs tydliga. Ett annat är att utbildning, fortbildning och forskning ordnas så att de stödjer en professionalisering. Det är sannolikt så att man därmed skulle komma till rätta med en del av de lågstatusproblem som många lärare upplever i dag.

I samband med diskussioner om lärarprofessionalitet har frågan om lärarcertifikat aktualiserats.

Chefen för Utbildningsdepartementet presenterade vissa principer för lärarcertifikat i propositionen om lärarutbildning (prop. 1991/92:75).

Han framhöll att lärarcertifikatet skulle komplettera underlaget för anställning av lärare. För att få certifikat skulle en person ha dels högskoleutbildning, dels en av rektor godkänd provtjänstgöring. Chefen för Utbildningsdepartementet framhöll att lärarnas kompetens och bakgrund har en avgörande betydelse för kvaliteten i skolans arbete. Utbildningsutskottet hänvisade särskilt till detta uttalande och fann det motiverat att införa en ordning med provtjänstgöring efter avslutad lärarutbildning. Utskottet förutsatte att riksdagen skulle få ta ställning till ett förslag efter det att ärendet beretts ytterligare av regeringen (bet. 1991/92:20, rskr. 1991/92:282).

I årets budgetproposition (prop. 1992/93:100 bil. 9) anför statsrådet Ask att hon avser att under året ta initiativ för att ytterligare belysa frågorna om hur lärarkåren i yrkesutbildningen i synnerhet och den nya gymnasieskolan i allmänhet skall kunna tillföras kvalificerad kompetens från universiteten och yrkeslivet. Lärarcertifikat kan, framhöll statsrådet Ask, vara en väg att uppnå detta.

Frågorna om gymnasielärarna för yrkesämnen och om lektorer samt om kontakter mellan den gymnasiala utbildningen å ena sidan och universiteten och högskolorna å den andra behandlas i denna proposition i flera sammanhang.

När det gäller frågan om lärarcertifikat vill vi framhålla följande. Det förs för närvarande en intensiv diskussion om dessa frågor inom lärarnas och skolledarnas organisationer. Lärarnas förslag har dock karaktären av legitimation, med såväl återkallelserätt som etiska regler. Den diskussionen är såväl viktig som intressant. Men det är också viktigt att den drivs av lärarnas och skolledarnas egna organisationer. Till saken hör att professionalitet bara kan utvecklas av de professionella själva. Med den pågående debatten har lärare och skolledare markerat en vilja och ett intresse för att göra detta. Det finns därför skäl att följa den vi-

dare diskussionen om lärarcertifikat och lärarlegitimation med stor öppenhet och uppmärksamhet.

9.2 Lektorer

Regeringens förslag: Kommuner och landsting skall sträva efter att anställa lärare med forskarutbildning för undervisningen i gymnasieskolan, den gymnasiala vuxenutbildningen och påbyggnadsutbildningen. Detta bör framgå av skollagen.

Regeringens bedömning: Skolverket skall i sin uppföljning särskilt redovisa tillgången på lektorer i kommuner och landsting samt redovisa omfattningen av deras rekryteringsåtgärder.

Läroplanskommitténs förslag: Kommittén framhåller vikten av att olika åtgärder vidtas för att öka antalet forskarutbildade lärare i den gymnasiala utbildningen. Kommittén framhåller också att det finns andra vägar att stimulera kontakterna mellan den gymnasiala utbildningen och högskolan. I betänkandet föreslås utbytestjänstgöring mellan gymnasieskola/komvux och universiteten och högskolorna samt att gymnasieskolan/komvux anlitar experter för vissa moment eller inslag i utbildningen.

Remissinstanserna: Har inget att erinra.

Skälen för regeringens förslag och bedömning:

Bakgrund

Riksdagens revisorer framhåller i sin rapport (1992/93:RR4) Gymnasieskolan - Resurser, resultat och utveckling att tillgången på lektorer kan ses som en viktig värdemätare på kvalitet i gymnasieskolan. Riksdagen har vid ett flertal tillfällen betonat att det behövs en ökning av antalet lektorer i gymnasieskolan. Även regeringen har framhållit vikten av fler forskarutbildade lärare i skolan. I propositionen (1991/92:75) om lärarutbildning underströk chefen för Utbildningsdepartementet lektorernas betydelse för gymnasieskolan. Han framhöll också att hela gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen skulle vara väl betjänta av lärare med den högre utbildning som lektorer har. Detta innebär ett betydligt större underlag för anställande av lektorer än tidigare, då lektorer bara anställdes på de teoretiska linjerna i gymnasieskolan.

Tidigare fanns en omfattande statlig reglering av lektorstjänsterna. Så har det t.ex. funnits av riksdagen och regeringen uttalade riktlinjer för antalet inrättade lektorstjänster. Antalet tjänster som faktiskt varit besatta med behöriga personer har dock aldrig nått upp till de eftersträvade talen. Skälen härför är flera. Ett är bristen på forskarutbildade och ett annat är bristen på forskarutbildade som velat tjänstgöra i skolan. Nu tillkommer också det i vissa fall svaga intresset hos kommunerna för att

utannonsera lektorstjänster. Möjligen kan detta ha sin grund i bristande insikter om värdet av forskarutbildade i skolan.

Varför forskarutbildade i gymnasieskolan och komvux?

Den mål- och resultatstyrda skolan ställer på flera sätt högre krav på lärarna än vad den tidigare regelstyrda skolan gjorde. Kursplanerna anger de kunskaper och färdigheter som eleverna skall uppnå och lärarna får i kursplanerna inte någon vägledning i hur undervisningen skall genomföras. Skolverket kan dock ge ut kompletterande material. Det ställs därmed högre krav på lärarnas professionalitet än tidigare. Genom kraven på vad undervisningen skall ge för resultat har samhällets uppdrag till lärarna gjorts tydligare samtidigt som metoderna för att uppnå målen överlämnas till lärarnas professionalitet. I de gymnasiala utbildningarna blir ett vetenskapligt betraktelsesätt en viktig del av undervisningen. Med ett sådant betraktelsesätt är tillgången på forskarutbildade lärare, lektorer, mycket viktig. Lektorer är genom sin forskarutbildning en stor tillgång i undervisningen. Lektorer kan också genom den specialiserade utbildning de har i högre grad ge förklaringar, belysa sammanhang och strukturera kunskap inom sitt ämnesområde. De har också kontakt med nyare forskningsrön inom sitt ämnesområde från forskningen och symposier och kan sprida denna kunskap både till sina elever och till kolleger. Då eleverna gör sitt specialarbete kan de få en kvalificerad handledning i hur man finner och hanterar källor. De forskarutbildade lärarna kan också vara ett stöd för sina kolleger med sina fördjupade ämneskunskaper och större erfarenhet av att värdera och analysera information. De kan på så sätt höja kvaliteten på skolans undervisning.

Det nya styrsystemet förutsätter att skolans resultat utvärderas. Utvärderingsuppgiften åvilar inte bara staten och huvudmannen utan även den enskilda skolan och den enskilda läraren. Den träning som lektorer fått under sin vetenskapliga utbildning är en utmärkt förberedelse för detta utvärderingsarbete. I dessa avseenden kan således lektorerna vara ett stöd för skolledningen och sina kolleger. Även för utvecklingsuppgifter bör lärare med forskarutbildning kunna vara av stort värde för huvudmannen. Om skolan på ett mer systematiskt sätt utnyttjar den speciella kompetens som personer med forskarutbildning tillägnat sig, kommer skolan att kunna bli ett positivt yrkesalternativ för forskare. Detta skulle i sig också kunna bidra till att höja lektorstjänsternas status.

Fler forskarutbildade

Regeringen har i propositionen (1992/93:170) Forskning för kunskap och framsteg uttryckt en målsättning att fördubbla antalet doktorsexamina som avläggs per år till år 2000. Det ökade antalet doktorer bör, enligt regeringens mening, betyda att antalet forskarutbildade som kan

söka sig till skolan ökar. Detta ger kommunerna möjlighet att rekrytera en större andel forskarutbildade lärare än i dag.

Tjänster

Det finns inte längre några bestämmelser om behörighetskrav för lektorer - utöver kraven för lärartjänst i allmänhet i skollagen. I samband med att den statliga regleringen av lärartjänsterna avskaffades upphävdes de tidigare mycket detaljerade bestämmelserna om vilken utbildning som krävdes för den ena eller andra typen av lärartjänst. Skollagen stadgar att det för tillsvidareanställning som lärare krävs lärarutbildning med huvudsaklig inriktning mot den undervisning anställningen avser (med vissa möjligheter till undantag som anges i lagen).

De tidigare bestämmelserna och Skolöverstyrelsens allmänna råd för tillsättning av lektorstjänster innebar att endast doktorsexamen och licentiatexamen enligt de bestämmelser som gällde före den 1 juli 1969 medförde behörighet för lektorstjänst. Kommuner och landsting - som numera har det fulla arbetsgivaransvaret - bör sträva efter att som lektorer i första hand rekrytera personer med doktorsexamen eller licentiatexamen enligt den gamla ordningen.

Det finns nu en ny licentiatexamen där man kan avsluta sina forskarstudier efter 80 poäng av forskarutbildningen. För licentiatexamen fordras en vetenskaplig uppsats om minst 40 poäng.

Regeringen anser att det är av stor vikt att öka antalet lektorer inom gymnasieskolan, den gymnasiala vuxenutbildningen och påbyggnadsutbildningen. Därför bör även personer med licentiatexamen enligt den nya ordningen kunna anställas som lektorer. Såväl doktorsexamen som licentiatexamen ryms inom begreppet forskarutbildning, även om licentiatexamen i första hand är tänkt som en etapp i en fullständig forskarutbildning.

Det bör av skollagen framgå att varje kommun och landsting bör sträva efter att anställa lärare med forskarutbildning för undervisning i gymnasieskolan, den gymnasiala vuxenutbildningen och påbyggnadsutbildningen. Vi föreslår ett sådant tillägg.

Regeringen kommer att ge Skolverket i uppdrag att särskilt följa vilka rekryteringsåtgärder kommunerna vidtar.

Utbytestjänstgöring

I likhet med Läroplanskommittén vill vi betona att det utöver en ökning av antalet lektorer i gymnasial utbildning bör eftersträvas andra former av kontakter mellan den gymnasiala utbildningen och universiteten och högskolorna.

Genom regeringens förslag i denna proposition kommer gymnasieskolan att kunna öka kvaliteten och flexibiliteten på utbildningen genom kursutformningen. Eleverna kommer redan i gymnasieskolan att stifta bekantskap med den högre utbildningens sätt att arbeta. Tillgången på forskarutbildade lärare är av väsentlig betydelse för kvaliteten på

utbildningen. Chefen för Utbildningsdepartementet tog i propositionen om lärarutbildning upp frågan om utbytestjänstgöring mellan gymnasieskolan samt universitet och högskolor. Regeringen vill än en gång understryka det betydelsefulla i kontakter mellan den gymnasiala utbildningen och universitet och högskolor. Nya impulser och en berikad undervisning kan komma både skolan och universitet och högskolor till del.

9.3 Kompetensutveckling för skolans personal

Regeringens förslag: Kommuner och landsting åläggs i skollagen att se till att det finns en planering för personalens kompetensutveckling.

Skälen för regeringens förslag: Riksdagen uttalade i samband med beslutet om kommunalt huvudmannaskap för lärare, skolledare, biträdande skolledare och syofunktionärer (prop. 1989/90:41, bet. 1989/90:UbU9, rskr 1989/90: 58) att både lärarutbildning och lärarfortbildning är mycket viktiga faktorer när det gäller att åstadkomma en likvärdig undervisning i den svenska skolan.

I riksdagens beslut med anledning av propositionen om ansvaret för skolan (prop. 1990/91:18, bet. 1990/91:UbU4, rskr. 1990/91:76) betonades ånyo att fortbildningen för skolans personal utgör en viktig del i en mål- och resultatorienterad styrning av skolan. Som ett led i att skapa och vidmakthålla en likvärdig skola för alla har staten ett ansvar för att det finns tillgång till fortbildning av god kvalitet i alla delar av landet liksom till sådan fortbildning som är betingad av centralt beslutade reformer.

Riksdag och regering har således ett flertal gånger understrukit vikten av att staten kan använda fortbildning eller kompetensutveckling som ett medel i en mål- och resultatorienterad styrning av skolan. Samtidigt har kommunernas ansvar för utvecklingen av sin personal understrukits.

De nya principerna för skolans styrning innebär att Skolverket får ett tydligare ansvar och större befogenheter att direkt leda den statligt finansierade fortbildningsverksamheten och också att ange dess konkreta innehåll utifrån de mål riksdagen och regeringen ställer upp för fortbildningen. De signaler som styr Skolverkets prioriteringar kan sägas vara av tre slag:

- riksdagens och regeringens målformuleringar för fortbildningen
- målen för skolans verksamhet
- resultaten av utvärderingen av skolan.

Till detta kommer givetvis det intresse som visas från skolpersonalens sida och från de ansvariga skolhuvudmännen.

Sedan den 1 januari 1991 har dessutom kommunerna det fulla arbetsgivaransvaret för lärarna. De är enligt skollagen skyldiga att se till att

fortbildning anordnas för den personal som har hand om utbildningen. Statens detaljreglering av vilka fortbildningsbehov som kommunerna skall tillgodose upphörde när sektorsbidraget infördes den 1 juli 1991. Den 1 januari 1993 har ett kommunalt utjämningsbidrag införts i stället för sektorsbidraget.

Trots betoningen av statens intresse för fortbildningen som styrmedel så har verkligheten inneburit en svagare statlig styrning av fortbildningsverksamheten. Skolverkets undersökning av fortbildningen i kommunerna visar dock att många kommuner har blivit medvetna om fortbildningens strategiska betydelse.

Före 1991 styrde staten inriktningen av fortbildningen genom att

- kommunen fick angivet vilka fortbildningsområden som ansågs nationellt angelägna och därför berättigade till ledighet för studier med viss löneförmån
- högskolans fortbildningsavdelningar via Skolöverstyrelsen tilldelades medel för att genomföra kurser.

I nuvarande system anger staten övergripande mål för skolans verksamhet, angelägna fortbildningsområden och liknande i propositioner och riksdagsbeslut. I vad mån statens mål och utpekade fortbildningsområden verkligen påverkar kommunernas fortbildningsplanering och leder till fortbildning inom angivna områden kan konstateras först i efterhand genom utvärdering av Skolverket.

Riksdag, regering och de centrala skolmyndigheterna har använt fortbildning som ett medel att genomföra förändringar i nationella styrdokument såsom läroplaner och kursplaner. Samtidigt har lärare haft behov av kompetensutveckling inom sina ämnesområden. Under senare år har också sambandet mellan lokalt utvecklingsarbete och personalutbildning stärkts. För att markera det bredare syfte som fortbildning har i dag kommer vi fortsättningsvis att benämna den *kompetensutveckling*.

Staten har således ett särskilt ansvar för kompetensutveckling i samband med förändringar av centrala mål genom läroplan och kursplaner. Regeringen har därför i direktiven till den fördjupade anslagsframställning Skolverket skall lämna hösten 1993 gett Skolverket i uppdrag att presentera en planering för genomförandet av lärarnas och skolledarnas kompetensutveckling i samband med genomförandet av de förändringar som blir följden av denna proposition.

Former för kompetensutveckling

Lärare använder många olika sätt för att hålla sig à jour med utvecklingen inom sina undervisningsämnen och vidga sin kompetens. Arbetsgivaren prövar olika sätt att informera om nyheter eller genomföra reformer. Kurser, studier vid universitet och högskolor och studiedagar är några vanliga kompetensutvecklingsformer. I pilotutbildning, utbildning av personallag och liknande har man utbildat en nyckelgrupp som i sin tur för kunskapen vidare. Kompetensutveckling sker också genom individuella litteraturstudier, genom utlandsstudier och genom studie- och resestipendier. För yrkeslärare förekommer yrkesstudier. Utbytes-

tjänstgöring både inom och utom landet är ytterligare en form av kompetensutveckling som förekommer. Regeringen har i proposition om skolans internationalisering föreslagit åtgärder för kompetensutveckling av lärare och rektorer inom detta område.

Distansutbildning är en form av personalutbildning som skulle kunna utvecklas betydligt. Sett ur ekonomisk synvinkel är distansutbildning en mycket rationell utbildningsform. Regeringen tillkallade våren 1992 en särskild utredare (Dir. 1992:48) för att belysa statens ansvar för den framtida utvecklingen av distansutbildning och i vilka organisatoriska former ett sådant ansvar bör tas. Utredaren har lämnat betänkandet (SOU 1993:23) Kunskapens krona. Förslagen remissbehandlas för närvarande.

Skolverkets kartläggning av kompetensutvecklingen i kommunerna visar att drygt hälften av landets skolchefer anser att högskolornas betydelse har minskat som utbildningsanordnare. Kommunerna använder sig i stället i större utsträckning av konsulter eller den egna personalen. Ändå anger nästan alla skolchefer att högskolan fortfarande är den viktigaste utbildningsanordnaren.

Forskningen ger inte belägg för att en särskild kompetensutvecklingsform skulle vara mer effektiv än en annan. Forskningen visar att det är viktigare att lärarna känner att de kan påverka sin kompetensutveckling och att omgivningen ställer tydliga krav och ger stöd än att kompetensutvecklingen har en särskild form.

Regeringen vill därför inte peka ut en särskild form av kompetensutveckling som mer värdefull än andra. Däremot kan säkert exempel finnas på former för kompetensutveckling som ur kostnadsynpunkt är mer eller mindre rationella. Utvärderingar visar att skolpersonalens öppenhet för förändringar ökar i takt med deras delaktighet i förändringsarbetet. För att kompetensutveckling skall ge förbättringseffekter i skolan behöver den också arrangeras utifrån en mycket god kännedom om den lokala skolan.

Omgivningen behöver ställa tydliga krav på skolan och återkommande visa tyngden bakom kraven och samtidigt ge sitt stöd till skolans egna ansträngningar att förbättras för att förbättringen skall inträffa.

Studiedagar ingår i finska, norska och svenska skolors kompetensutvecklingssystem. Lärare ger en förhållandevis negativ recension av studiedagar som instrument för kompetensutveckling. Många utvärderingar visar att framför allt enstaka studiedagar är en ineffektiv form av kompetensutveckling. Trots detta visar studier över flera år att svenska skolor samordnar sina insatser för kompetensutveckling dåligt eller inte alls och att studiedagar ofta anordnas utan att vara inordnande i någon systematisk plan.

Tillsammans med feriearbetstiden representerar studiedagarna en avsevärd resurs för kompetensutveckling. Maximalt utnyttjad kan tiden räcka till 13-17 dagars kompetensutveckling under ett år. Denna resurs borde i större utsträckning än för närvarande kunna slås ihop till mer sammanhängande utbildning för den enskilde läraren. Av Skolverkets

kartläggning framgår att många kommuner redan i dag lägger samman fortbildningstid till längre utbildningsomgångar. Särskilt tycks kompletteringsfortbildningen för grundskollärare ha bidragit till ett sådant mer effektivt utnyttjande av den tid som står till förfogande.

Att kompetensutvecklingen ingår i en samordnad plan tycks vara viktigare för god effekt än själva formen för kompetensutveckling.

Regeringen vill understryka betydelsen av att insatserna för kompetensutveckling koncentreras på att sådant sätt att en viss längd och därmed djup säkerställs. Kommunen har också möjligheter att erbjuda lärare längre, mer sammanhängande kompetensutveckling genom att använda de betydande resurser som kombinationer av studiedagar och ferieförlagd kompetensutveckling ger.

En planering för skolpersonalens kompetensutveckling

Enligt 2 kap. 7 § skollagen skall varje kommun och landsting se till att fortbildning anordnas för den personal som har hand om utbildningen.

Skolverket utkom i september 1992 med en rapport som behandlar fortbildningen för lärare. Enligt rapporten kunde kommunerna då inte precisera sitt fortbildningsbehov i samband med gymnasiereformen. Det fanns däremot ett stort behov av kunskaper om bakgrunden till och konsekvenserna av reformen. Rapporten visade också att en stor del av kommunerna saknade planer för sin gymnasiefortbildning.

Som vi nyss påpekade är det av avgörande betydelse för effekten av olika kompetensutvecklingsinsatser om det finns en samordnad plan för kompetensutvecklingen. Regeringen anser det därför vara av stor betydelse för skolans utveckling att kommuner och landsting ser till att det finns en genomtänkt planering för kompetensutvecklingen av personalen och att denna planering görs utifrån klara prioriteringar. Huruvida denna planeringen skall ske centralt i kommunen eller inom respektive skola måste avgöras lokalt. Regeringen utgår ifrån att varje kommun beslutar om medelsfördelning för kompetensutveckling utifrån bestämda prioriteringar.

Mot bakgrund av de förhållanden vi nyss redovisat föreslår vi nu att kommuner och landsting i skollagen åläggs att se till att det finns en planering för personalens kompetensutveckling. Genom att föreslå en sådan skyldighet vill regeringen markera kompetensutvecklingens betydelse för att främja en utveckling av skolan och ett genomförande av de nationella målen för skolan. Skyldigheten kommer, om riksdagen bifaller vårt förslag till komplettering av 2 kap. 7 § skollagen, att gälla den pedagogiska personalen i hela det offentliga skolväsendet.

10 Ikraftträdande och genomförande

Regeringens förslag: Den nya gemensamma läroplanen för gymnasieskolan, komvux, SSV, gymnasiesärskolan och särvux införs den 1 juli 1994. Läroplanen gäller all utbildning inom de angivna skolformerna. Det nya betygssystemet träder i kraft den 1 juli 1994 för de reformerade utbildningarna.

Från samma tidpunkt tillämpas de ändringar som krävs i skollagen, med undantag för de bestämmelser i 5 kap. 5 § första stycket om behörighetskrav för nationella program, som skall gälla fr.o.m. läsåret 1998/99, i 6 kap. 3 § andra stycket om stadieindelningen, som gäller fr.o.m. den 1 juli 1995, och i 6 kap. i övrigt angående gymnasiesärskolan, som skall vara genomförda senast läsåret 1995/96.

Läroplanskommitténs förslag: Läroplanskommittén föreslår att läroplanen och övriga måldokument för gymnasieskolan och komvux skall träda i kraft den 1 juli 1993.

Remissinstanserna: Kommenterar i allmänhet inte Läroplanskommitténs förslag på denna punkt. Svenska Kommunförbundet förordar i likhet med Stockholms kommun att staten endast fastställer en senaste tidpunkt då de nya läroplanerna skall gälla och att man i övrigt får besluta lokalt om genomförandestrategi. Kommunförbundet, liksom ett antal kommuner, framhåller vikten av resurser för implementeringen. Detta hindrar inte, menar Kommunförbundet, att Skolverket kan erbjuda t.ex. informationsinsatser eller stöd för utvecklingsarbete. Skolledarförbundet framhåller likaledes behovet av resurser, som bör gå öronmärkta till kommunerna för fördelning genom skolstyrelsen till skolorna.

Malmö kommun menar att både Läroplanskommittén och Betygsberedningen tycks utgå ifrån att målstyrning och decentralisering av ansvar är redan genomförda reformer. Utgångsläget är i verkligheten ett annat. Läroplansförslaget visar tydligt på betydelsen av att alla berörda blir engagerade i sin skolas gemensamma mål. Förankringen bland lärarna bör utgå ifrån att förändringarna inte främst handlar om ökade krav utan om andra krav. Intresset för skolutveckling riskerar att förlamas om skolans personal inte bereds utrymme för att göra läroplanens mål och värderingar till sina.

Skälen för regeringens förslag:

Tidpunkt för genomförandet

Som vi inledningsvis redovisat är den nya läroplanen för de frivilliga skolformerna en konsekvens av de beslut som redan fattats om dels en ändrad styrning av skolan, dels reformeringen av gymnasieskolan och komvux. Komvuxreformen genomfördes den 1 juli 1992 medan gymnasiereformen införs successivt efter beslut av resp. kommun. Flertalet kommuner kommer att ha börjat införa reformen för merparten av sin

gymnasiala utbildning hösten 1993. Det hade därför varit önskvärt, om en ny läroplan hade kunnat träda i kraft till hösten 1993, som Läroplanskommittén föreslog. Detta har emellertid inte varit möjligt. Vi föreslår därför att den nya läroplanen får gälla för all utbildning i det frivilliga skolväsendet fr.o.m. den 1 juli 1994. Detta innebär att den nya läroplanen skall gälla även i de fall kommunen ännu inte infört den nya gymnasieskolan. Detta överensstämmer med det tillvägagångssätt regeringen valde vid revideringen av 1970 års läroplan för gymnasieskolan. Regeringen räknar med att kunna utfärda den nya läroplanen under senhösten 1993.

De förändringar som regeringen i avsnitt 7 föreslår för gymnasiesärskolan, vilka syftar till att så långt möjligt och lämpligt göra denna skolform likvärdig med gymnasieskolan, bör få genomföras med start i årskurs 1 tidigast år 1994/95. De skall senast vara genomförda i årskurs 1 år 1995/96. Den nya läroplanen skall dock, som framgått, införas i hela gymnasiesärskolan den 1 juli 1994.

Förslagen i denna proposition medför behov av ändringar av kursplaner eller, som är fallet med kärnämnena, nya kursplaner. Dessutom skall de betygskriterier utarbetas, vilka skall fogas till kursplanerna. Regeringen kommer i annat sammanhang att ge Statens skolverk i uppdrag att förbereda detta arbete så att regeringen resp. Skolverket kan, vid riksdagens bifall till förslagen i denna proposition, fatta beslut om kursplaner och betygskriterier som skall gälla fr.o.m. den 1 juli 1994. Det nya betygssystemet skall tillämpas från detta datum för de reformerade skolformerna.

Tidigare kursplaner, timplaner och betygssystem tillämpas för linjer och specialkurser i gymnasieskolan och för gymnasiesärskolan fram till dess de gamla utbildningarna upphör.

Som framgår av avsnitt 4 syftar förslagen till att underlätta en övergång till en mer kursutformad uppläggning av utbildningen i gymnasieskolan inom programmens ram. Förslagen innebär emellertid inte något tvång för kommunerna att ändra sin organisation på något annat sätt än vad som följer av redan fattade beslut om bl.a. övergång från linjer och specialkurser till treåriga program med stadietimplan. Regeringen lägger följaktligen inte något förslag om tidpunkt för införande av en mer kursutformad gymnasieskola.

Information och kompetensutveckling

Den nya läroplanen och de nya kursplanerna förutsätter en hög grad av lokal planering och lokala initiativ. Förändringarna av skolans styrdokument ställer därmed stora krav på kompetensutveckling hos alla berörda personalkategorier. Som Malmö kommun påpekar handlar det ändå inte så mycket om ökade krav på skolan som om *andra* krav än tidigare. Regeringen bedömer det som mycket viktigt att den korta planeringstiden fram till den 1 juli 1994 används för att få genomslag för de nya principerna i styrdokumenten. Alla berörda rektorer och lärare

skall således vara beredda att tillämpa den nya läroplanen, de nya kursplanerna och det nya betygssystemet.

Staten måste ta på sig ett stort ansvar för styrdokumenten - såväl för att de är tydliga och att målen i dem är utvärderingsbara som för att de blir kända av dem som skall tillämpa styrdokumenten.

Regeringen har för avsikt att inom Utbildningsdepartementet utarbeta en information med tyngdpunkt på målen för skolan och intentionerna bakom förändringarna. Denna information är i första hand avsedd för kommunala beslutsfattare, skolans personal och lärarutbildare.

Regeringen har i direktiven till Skolverkets fördjupade anslagsframställning uppdragit åt verket att lägga fram en plan för implementeringen av skolreformerna. Skolverket har i sitt remissvar på Läroplanskommitténs betänkande framhållit att Skolverket förutsätter att man får det samlade ansvaret för de centrala insatserna omfattande information, stöd för lokal kompetensutveckling samt stöd till utveckling och idéspridning. Regeringen räknar med att Skolverket kommer att genomföra en intensiv informations- och utvecklingsinsats för nyckelpersoner inom det frivilliga skolväsendet. Regeringen utgår vidare ifrån att skolhuvudmännen, som ju har det yttersta ansvaret för att genomföra skolverksamheten, kommer att se till att införandet av de nya styrdokumenten fullföljs genom att alla som arbetar i skolan tar till sig dem och förstår tankarna bakom dem.

För att så genomgripande förändringar som nu är aktuella skall få fullt genomslag krävs, som flera remissinstanser framhållit, ett långvarigt utvecklingsarbete, som bör starta före genomförandet och därefter intensifieras och fördjupas. Huvuddelen av detta arbete ligger lokalt på kommunerna som ansvariga huvudmän för skolan och på personalen i de enskilda skolorna. Kommunerna har således ett stort ansvar för att förankra förändringarna, och intentionerna bakom dem, bland alla berörda. Kommunerna skall ju också med de övergripande bestämmelserna som grund utforma egna skolplaner. I de enskilda skolenheterna skall arbetsplaner utarbetas.

Genomförandet av de många förändringar, som de frivilliga skolformerna nu genomgår, har kommit olika långt, dels i olika skolformer, dels i olika kommuner. Detta är en naturlig följd av den genomförandestrategi som valts. När också en ny läroplan skall införas är det självklart att insatserna för införandet av förändringarna samordnas, där så är möjligt.

Finansieringsprincipens tillämpning

I enlighet med den s.k. finansieringsprincipen bör kommuner och landsting inte åläggas nya uppgifter utan att de samtidigt ges möjligheter att finansiera dem på annat sätt än genom höjda skatter. Om statsmakterna fattar beslut, som medför utgiftsökningar för kommunsektorn, bör de således finansieras genom en ökning av statsbidragen eller genom att staten fattar beslut som möjliggör besparingar.

Finansieringsprincipen innebär också att statsbidragen bör minska om kommunerna fråntas skyldigheter eller om de till följd av regeländringar får möjlighet att bedriva en effektivare verksamhet.

Det kan inte uteslutas att det kan uppstå vissa ökade kostnader genom förslaget att elever i gymnasieskolan skall påbörja sina studier på sin kunskapsnivå. Det kommer att ställa ökade krav på den kommunala planeringen för att undvika alltför små och kostnadsineffektiva undervisningsgrupper. Detta förhållande uppvägs emellertid enligt regeringens uppfattning mer än väl av de betydligt ökade förutsättningarna för rationella lokala lösningar av undervisningens organisation som förslagen om en mer kursutformad gymnasieskola ger.

Sammantaget bedömer regeringen således att de förslag som lämnats i denna proposition inte är av den art att de medför några ökade kostnader för kommunerna.

11 Upprättat lagförslag

I enlighet med vad som anförts har inom Utbildningsdepartementet upprättats förslag till lag om ändring i skollagen (1985:1100).

12 Specialmotivering

Förslaget till lag om ändring i skollagen (1985:1100)

2 kap.

3 §

Varje kommun och landsting är skyldig att för undervisningen använda lärare som har en utbildning avsedd för den undervisning de i huvudsak skall bedriva.

Undantag får göras endast om personer med sådan utbildning inte finns att tillgå eller det finns något annat särskilt skäl med hänsyn till eleverna.

Varje kommun och landsting skall vidare sträva efter att för undervisning i gymnasieskolan, gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning anställa lärare som har forskarutbildning.

I paragrafen har införts ett nytt tredje stycke som innebär att kommuner och landsting skall sträva efter att anställa lärare som har forskarutbildning, dvs. lektorer. Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen under avsnitt 9.2.

Varje kommun och landsting skall se till att fortbildning anordnas för den personal som har hand om utbildningen. Kommuner och landsting skall vinnlägga sig om en planering av personalens fortbildning.

I paragrafen har det tillägget gjorts att kommunerna och landstingen åläggs att ha en planering av fortbildningen av den undervisande personalen. Det är att märka att bestämmelsen inte ställer krav på en central planering. Tvärtom har det ansetts önskvärt att planeringen delegeras så långt det är rimligt med tanke på att få en rationell planering. Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 9.3.

5 kap.

3 §

Utbildningen i gymnasieskolan skall utgöras dels av utbildning på nationella program, som är avsedd att kunna genomgås på tre läsår, dels av utbildning på specialutformade program, som också är avsedd att kunna genomgås på tre läsår, dels av individuella program.

Inom de nationella programmen kan finnas olika grenar. Grenarna kan vara nationellt eller lokalt fastställda. Regeringen får meddela närmare förskrifter om grenar.

I första stycket har den ändringen gjorts att det nu stadgas att undervisningen på ett nationellt eller ett specialutformat program är avsedd att ske på tre läsår. Skälet till detta är att eleverna kan lägga upp sina studier så att de klarar av studierna på kortare tid även om normalstudietiden för ett program är tre läsår. En elev kan också i vissa fall behöva längre tid än tre läsår.

4 §

De nationella programmen skall vara grund för fortsatt utbildning på högskolenivå och för yrkesverksamhet.

Vilka de nationella programmen är framgår av bilaga 1. Vissa bestämmelser om utbildningens omfattning på de nationella programmen (timplaner) framgår av bilaga 2. Ytterligare föreskrifter om timplaner får meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får vidare meddela föreskrifter om begränsade avvikelser från timplanerna, om det finns särskilda skäl.

Varje kommun skall informera om de nationella programmen och om möjligheterna att få utbildning på specialutformade eller individuella program.

I andra stycket har den ändringen gjorts att regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer ges möjlighet att meddela föreskrifter om begränsade avvikelser från timplanerna om det finns särskilda skäl. Särskilda skäl kan exempelvis vara att timplanen behöver jämkas på grund av att eleven är funktionshindrad eller behöver mindre studiekurs. Dessa fall framgick tidigare av lagtexten. Dessutom kan andra begränsade avvikelser från timplanerna behövas, t.ex. för att göra justeringar mellan antalet timmar för karaktärsämnen inom ett program.

4 a §

Omfattningen av studierna i de ämnen som anges i bilaga 2 betecknas med gymnasiepoäng. För varje ämne motsvarar antalet gymnasiepoäng antalet minsta garanterade undervisningstimmar i ämnet. En elev har uppnått det antal gymnasiepoäng som sålunda gäller för varje ämne, när eleven har inhämtat den kunskap som utbildningen i ämnet avses ge.

Utbildningen inom varje ämne som anges i bilaga 2 sker i form av en eller flera kurser. För varje kurs skall anges hur många gymnasiepoäng den omfattar.

Efter varje kurs har eleven rätt att få betyg. Har eleven enligt detta betyg minst uppfyllt kurskraven är kommunen inte skyldig att erbjuda eleven ytterligare utbildning inom den kursen. Detta gäller även om eleven begärt och fått kortare undervisningstid än den minsta garanterade.

Paragrafen är ny.

I första stycket införs begreppet gymnasiepoäng. Det antal gymnasiepoäng som ett ämne ger är detsamma som den minsta garanterade undervisningstiden för ämnet enligt bilaga 2 till lagen. Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen avsnitt 4.

I andra stycket slås det fast att utbildningen inom varje ämne sker i form av en eller flera kurser och att det skall bestämmas hur många gymnasiepoäng varje kurs omfattar.

I tredje stycket slås det fast att eleverna skall få betyg på varje kurs. Om en elev begär och får betyg på kursen innan kursen är avslutad och det då visar sig att eleven har nått kunskapsmålet för kursen, dvs. fått minst godkänt betyg, är kommunen inte skyldig att ge eleven flera undervisningstimmar på just den kursen. En kommun kan även lägga upp kursen med ett färre antal timmar än den garanterade minsta undervisningstiden. Om en elev väljer att gå kursen på detta sätt och får minst godkänt betyg har eleven därefter inte rätt till ytterligare undervisning inom den kursen. Eleven har inte heller rätt till undervisning på någon annan kurs på dessa resterande timmar eftersom dessa timmar får anses

vara förbrukade. Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen avsnitt 4.4.

5 §

Varje kommun är skyldig att erbjuda utbildning på nationella program för samtliga de ungdomar i kommunen som avses i 1 § första stycket förutsatt att de

1. har slutfört sista årskursen i grundskolan eller motsvarande med godkända betyg i svenska, engelska och matematik, samt

2. inte tidigare har gått igenom utbildning på ett nationellt program i gymnasieskolan eller en i förhållande därtill likvärdig utbildning eller avlagt International Baccalaureate (IB).

Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval av nationella program. Antalet platser på de olika programmen och deras grenar skall anpassas med hänsyn till elevernas önskemål.

Erbjudandet skall avse utbildning som anordnas inom kommunen eller i en annan kommun eller annat landsting i enlighet med samverkansavtal. Två eller flera kommuner som gemensamt erbjuder en utbildning på ett nationellt program bildar ett samverkansområde för den utbildningen. Kommuner som har slutit samverkansavtal med ett landsting om en viss utbildning bildar ett samverkansområde för den utbildningen.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får bestämma att särskilda krav på förkunskaper skall gälla för vissa utbildningar.

I denna paragraf har två ändringar gjorts, dels i första stycket punkten 1, dels i sista stycket.

I första stycket punkten 1 har den ändringen gjorts att behörighetskraven för att tas emot på ett nationellt program har skärpts. För att vara behörig till ett nationellt program krävs att eleven har godkända betyg i svenska, engelska och matematik från grundskolan eller motsvarande. Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1. Enligt en särskild övergångsbestämmelse skall denna föreskrift tillämpas först vid intagningen till läsåret 1998/99.

I sista stycket har den ändringen gjorts att regeringen eller den myndighet som regeringen har bestämt får bestämma vilka förkunskapskrav som får ställas upp. Tidigare fick förkunskapskrav endast gälla lokala grenar och utbildningar på främmande språk. Bemyndigandet har således utvidgats. Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1.

Varje kommun är skyldig att erbjuda gymnasieutbildning i form av specialutformade program eller individuella program för de ungdomar i kommunen som avses i 1 § och som inte har tagits in på något nationellt program i gymnasieskolan eller en likvärdig utbildning eller har avlagt Internationell Baccalaureate (IB). Detsamma gäller den som har tagits emot på ett nationellt program i gymnasieskolan eller till en likvärdig utbildning, men som har avbrutit utbildningen där. I fråga om elever från särskolan gäller skyldigheten dock endast individuella program och endast om eleven vid prövning enligt 6 kap. 7 § inte tas emot i särskolan, därför att eleven bedöms kunna gå i gymnasieskolan.

Ett specialutformat program kan utformas individuellt för en elev eller gemensamt för en grupp elever. Det skall i fråga om utbildningens nivå motsvara ett nationellt program och därmed kunna ligga till grund för fortsatt utbildning på högskolenivå eller för yrkesverksamhet. Styrelsen för utbildningen skall fastställa programmål för varje specialutformat program som erbjuds en grupp elever. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om omfattningen av ett specialutformat program och krav på förkunskaper på ett sådant program. Regeringen får föreskriva att utbildningen skall omfatta minst vissa av de ämnen som anges i bilaga 2.

Ett individuellt program kan

1. syfta till att stimulera eleven att senare gå över på ett nationellt program eller ett specialutformat program,

2. göra det möjligt för ungdomar att förena en anställning som syftar till yrkesutbildning med studier av vissa ämnen i gymnasieskolan,

3. avse utbildning för udda yrken och

4. möta speciella behov hos eleven.

Utbildningen på ett specialutformat eller ett individuellt program skall följa en plan, som skall fastställas av styrelsen för utbildningen. I fråga om sådana individuella program som avses i tredje stycket 2 får regeringen föreskriva att utbildningen i skolan skall omfatta minst vissa av de ämnen som anges i timplanerna i bilaga 2.

I andra stycket har ett förtydligande gjorts om att ett specialutformat program kan läggas upp för en enstaka elev eller för en grupp elever. Vidare slås det fast att styrelsen för utbildningen skall fastställa programmål för programmet om programmet är upplagt för en grupp elever. Om det är en enstaka elev som vill ha ett specialutformat program behöver styrelsen inte fastställa programmål, men det måste finnas en individuell studieplan. Detta framgår av sista stycket. Vidare får regeringen ett bemyndigande att bestämma omfattningen av specialutformade program, dvs. hur många undervisningstimmar ett program minst skall omfatta, samt att bestämma vilka av de ämnen som finns i bilaga 2 som måste ingå. Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen avsnitt 4.

3 §

Särskolan omfattar obligatorisk särskola (grundsärskola och träningsskola) samt gymnasiesärskola (nationella, specialutformade och individuella program).

Grundsärskolan och träningsskolan skall ha nio obligatoriska årskurser, årskurserna 1-9, och en för eleverna frivillig årskurs, årskurs 10. Träningsskolan är avsedd för elever som inte kan gå i grundsärskolan. Styrelsen för särskolan avgör om en elev som tas emot i särskolan skall gå i grundsärskolan eller träningsskolan.

I första stycket har den ändringen gjorts att det som tidigare kallades den frivilliga särskolan nu betecknas gymnasiesärskolan. Vidare slås det fast att utbildningen i gymnasiesärskolan sker på nationella, specialutformade och individuella program.

I andra stycket har den ändringen gjorts att stadieindelningen har tagits bort. Skälet till detta är att stadieindelningen i grundskolan har tagits bort enligt det förslag som lagts i propositionen om läroplan för grundskolan m.m. (prop. 1992/93:220). Dessa ändringar träder i kraft den 1 juli 1995.

Bestämmelsen i det gamla tredje stycket har flyttats till nya 9 §.

7 §

Ungdomar har rätt att efter skolpliktens upphörande tas emot i gymnasiesärskolan i utbildning som är avsedd att påbörjas fram till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år om

1. styrelsen för särskolan i hemkommunen bedömt att de inte kan gå i gymnasieskolan därför att de är utvecklingsstörda och

2. de inte bereds utbildning i specialskolan.

Varje kommun är skyldig att erbjuda sådana ungdomar utbildning under fyra år i gymnasiesärskolan.

En elev som har påbörjat utbildning i gymnasiesärskolan före utgången av det första kalenderhalvåret det år eleven fyller 20 år, har rätt att fullfölja utbildningen.

I denna paragraf har endast den ändringen gjorts att begreppet gymnasiesärskolan införts.

9 §

Gymnasiesärskolan bygger på den obligatoriska särskolan.

Styrelsen för särskolan avgör om en elev i gymnasiesärskolan skall gå på

1. ett nationellt eller ett specialutformat program eller

2. ett individuellt program.

Styrelsen avgör vidare om eleven inom det individuella programmet skall få yrkesträning eller verksamhetsträning.

Bestämmelserna överensstämmer i princip med vad som tidigare stadgades i 3 § tredje stycket. Det är således fortfarande styrelsen för utbildningen som avgör om eleven skall gå ett nationellt eller specialutformat program eller om eleven skall gå ett individuellt program. Vidare avgör styrelsen om en elev på ett individuellt program skall få yrkesträning eller verksamhetsträning.

10 §

Varje kommunen skall erbjuda de elever som har bedömts kunna gå ett nationellt program ett urval av olika program. Antalet platser på de olika programmen skall anpassas med hänsyn till elevernas önskemål.

Erbjudandet skall avse utbildning som anordnas inom kommunen eller i en annan kommun i enlighet med samverkansavtal.

Paragrafen är ny.

I paragrafen stadgas att kommunerna skall erbjuda de elever som har bedömts kunna gå ett nationellt program ett urval av sådana program. Med ett urval avses att kommunen skall ha ett varierat utbud. När det gäller gymnasieskolan föreskrivs att urvalet skall vara allsidigt och med detta avses att kommunen skall erbjuda minst hälften av de nationella program som finns för gymnasieskolan. Något krav på att kommunen skall erbjuda hälften av befintliga nationella program för gymnasiesärskolan finns inte. Det skall dock finnas mer än ett program att välja för eleverna. Det är elevernas önskemål om utbildningarna som skall styra hur många platser som kommunen skall erbjuda på varje program.

Kommunen kan välja mellan att anordna utbildningen själv eller att sluta samverkansavtal med en annan kommun om utbildningen.

11 §

Den minsta garanterade undervisningstiden för varje elev skall utgöra 3 600 timmar.

Regeringen får föreskriva att utbildningen i gymnasiesärskolan skall omfatta minst vissa ämnen och omfattningen av dessa ämnen.

Paragrafen är ny.

I första stycket har intagits en bestämmelse om hur många undervisningstimmar som en elev i gymnasiesärskolan har rätt till.

I andra stycket finns bemyndigande för regeringen att föreskriva vilka ämnen som eleverna skall läsa och hur många timmar det skall vara i varje ämne.

9 kap.

13 §

Fristående skolor som får bidrag för viss utbildning enligt 8 § skall, i fråga om den utbildningen, stå under tillsyn av Statens skolverk. Skolorna är i fråga om dessa utbildningar skyldiga att delta i den uppföljning och utvärdering av skolväsendet som genomförs av Statens skolverk.

Fristående skolor som avses i 8 § är vidare skyldiga att delta i riksomfattande prov i den utsträckning som föreskrivs av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

I paragrafen har införts ett nytt andra stycke. Bestämmelsen här innebär att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan föreskriva att även fristående skolor skall delta i de centralt utarbetade prov som kommer att finnas för gymnasieskolorna. En motsvarande bestämmelse finns för de fristående grundskolorna. Jfr prop. 1992/93:220.

16 §

Ungdomar kan tas emot i en fristående skola som motsvarar gymnasiesärskolan, om styrelsen för särskolan i hemkommunen har bedömt att de är utvecklingsstörda.

I bestämmelsen har endast den ändringen gjorts att begreppet gymnasiesärskolan har införts.

11 kap.

1 §

Komvux består av grundläggande vuxenutbildning, gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning.

Utbildningen i komvux skall anordnas i form av kurser.

Bestämmelsen i det nya andra stycket har med viss redaktionell ändring överförts från förordningen (1992:403) om kommunal vuxenutbildning.

Den som har påbörjat utbildning på en kurs i komvux har rätt att fullfölja kursen.

Undervisningen för en elev skall dock upphöra, om eleven saknar förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen eller annars inte gör tillfredsställande framsteg.

Den för vilken grundläggande vuxenutbildning har upphört enligt andra stycket, skall på nytt beredas sådan utbildning, om särskilda skäl talar för detta. Den för vilken annan komvux har upphört enligt andra stycket får på nytt beredas sådan utbildning, om särskilda skäl talar för detta.

Paragrafen, som är ny och ersätter 13 §, reglerar rätten att fullfölja en kurs i komvux. Bakgrunden till bestämmelsen har behandlats i avsnitt 8.2.

Med kurs avses även, i förekommande fall, delkurser. Jfr avsnitt 5.1 och 8.2. Bestämmelsen innebär att en elev som flyttar till en annan kommun under studietiden har rätt att gå kvar en påbörjad kurs i den gamla kommunen.

Andra och tredje styckena motsvarar i huvudsak tidigare 13 § andra och tredje styckena och innehåller bestämmelser om undervisningens upphörande under vissa förutsättningar m.m. Till skillnad från tidigare gäller bestämmelserna om undervisningens upphörande även gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning.

När det gäller frågan om att bereda en elev för vilken utbildning har upphört utbildning på nytt gäller olika regler för de olika formerna av komvux. Detta beror på att skyldigheten att anordna komvux är olika. För en elev i grundläggande vuxenutbildning skall eleven beredas utbildning på nytt, om särskilda skäl finns. När det gäller gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning får eleven beredas utbildning på nytt, om det finns särskilda skäl. Detta innebär att ett beslut om undervisningens upphörande inte avstänger en elev från fortsatt utbildning för all framtid.

Enligt 14 § (beträffande grundläggande vuxenutbildning) och 22 § (beträffande gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning) är det styrelsen för utbildningen som beslutar om utbildning för en elev skall upphöra och om att på nytt bereda en elev sådan utbildning. Styrelsens beslut i dessa frågor får enligt 15 § respektive 23 § överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd av eleven.

22 §

Frågor om mottagande av en elev till gymnasial vuxenutbildning och om intagning till sådan utbildning avgörs av styrelsen för utbildningen.

Styrelsen beslutar även om utbildningen för en elev skall upphöra och om att på nytt bereda en elev utbildning.

Intagningsorganisationen får vara gemensam för flera kommuner samt för gymnasial vuxenutbildning och gymnasieskolan.

23 §

Styrelsens beslut om mottagande, om att utbildningen för en elev skall upphöra och beslut om att inte på nytt bereda en elev utbildning får överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd av eleven.

Beslut om intagning får inte överklagas.

I paragraferna har gjorts tillägg med anledning av införandet av möjligheten att besluta att undervisningen för en elev i gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning skall upphöra under vissa förutsättningar. Ett sådant beslut skall fattas av styrelsen för utbildningen. Det är också styrelsen för utbildningen som skall fatta beslut om att en elev, för vilken utbildningen upphört, skall beredas utbildning på nytt. Beslut i dessa frågor får överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd av eleven.

12 kap.

1 §

Särvux syftar till att ge vuxna som är utvecklingsstörda kunskaper och färdigheter motsvarande de som ungdomar kan få i den obligatoriska särskolan och på nationella eller specialutformade program i gymnasiesärskolan.

Utbildningen i särvux skall anordnas i form av kurser.

Ändringarna i första stycket är föranledda av bytet av beteckning på den frivilliga särskolan till gymnasiesärskolan. Den del av den frivilliga särskolan som omfattat yrkesutbildning återfinns på nationella och specialutformade program i gymnasiesärskolan.

Det nya andra stycket innehåller en bestämmelse som för komvux del motsvaras av 11 kap. 1 § andra stycket, jfr specialmotiveringen till den bestämmelsen.

12 §

Den som har påbörjat utbildning på en kurs i särvux har rätt att fullfölja kursen.

Undervisningen för en elev skall dock upphöra, om eleven saknar förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen eller annars inte gör tillfredsställande framsteg.

Den för vilken särvux har upphört enligt andra stycket får på nytt beredas sådan utbildning, om särskilda skäl talar för detta.

Paragrafen motsvaras för komvux del av 11 kap. 7 a §, jfr specialmotiveringen till den bestämmelsen.

13 Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår att riksdagen

dels

1. antar förslaget till lag om ändring i skollagen (1985:1100)

dels godkänner de föreslagna riktlinjerna för

2. en ny gemensam läroplan för de frivilliga skolformerna (avsnitt 3.1),
3. den principiella uppbyggnaden av läroplanen (avsnitt 3.2),
4. regleringen av friluftsdagarna (avsnitt 5.3),
5. betygssystemet för gymnasial utbildning (avsnitt 6.1),
6. betygssystemet för gymnasiesärskolan (avsnitt 7.4),
7. betygssystemet i grundläggande vuxenutbildning, särvux och påbyggnadsutbildning i komvux (avsnitt 8.2),
8. ikraftträdande såvitt gäller läroplanerna och det nya betygssystemet för den reformerade utbildningen (avsnitt 10).

Propositionens lagförslag

Förslag till

Lag om ändring i skollagen (1985:1100)

Härigenom föreskrivs i fråga om skollagen (1985:1100)[1]

dels att 11 kap. 13 § skall upphöra att gälla,

dels att rubriken närmast före 11 kap. 13 § skall utgå,

dels att 2 kap. 3 och 7 §§, 5 kap. 3, 4, 5 och 13 §§, 6 kap. 3 och 7 §§, 9 kap. 13 och 16 §§, 11 kap. 1, 22 och 23 §§, 12 kap. 1 och 12 §§ samt att rubriken närmast före 12 kap. 12 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas fem nya paragrafer, 5 kap. 4 a §, 6 kap. 9-11 §§ och 11 kap. 7 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
2 kap.	
3 §[2]	
Varje kommun och landsting är skyldig att för undervisningen använda lärare som har en utbildning avsedd för den undervisning de i huvudsak skall bedriva.	
Undantag får göras endast om personer med sådan utbildning inte finns att tillgå eller det finns något annat särskilt skäl med hänsyn till eleverna.	
	Varje kommun och landsting skall vidare sträva efter att för undervisning i gymnasieskolan, gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning anställa lärare som har forskarutbildning.
7 §[3]	
Varje kommun och landsting skall se till att fortbildning anordnas för den personal som har hand om utbildningen.	Varje kommun och landsting skall se till att fortbildning anordnas för den personal som har hand om utbildningen. *Kommuner och landsting skall vinnlägga sig om en planering av personalens fortbildning.*

[1] Lagen omtryckt 1991:1111.
[2] Senaste lydelse 1991:1684.
[3] Senaste lydelse 1991:1684.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
5 kap.	
3 §[4]	
Utbildningen i gymnasieskolan skall utgöras dels av utbildning på nationella program, som omfattar tre årskurser, dels av utbildning på specialutformade program, som också omfattar tre årskurser, dels av individuella program.	Utbildningen i gymnasieskolan skall utgöras dels av utbildning på nationella program, som *är avsedda att kunna genomgås på tre läsår,* dels av utbildning på specialutformade program, som också *är avsedda att kunna genomgås på tre läsår,* dels av individuella program.

Inom de nationella programmen kan finnas olika grenar. Grenarna kan vara nationellt eller lokalt fastställda. Regeringen får meddela närmare föreskrifter om grenarna.

4 §[5]

De nationella programmen skall vara grund för fortsatt utbildning på högskolenivå och för yrkesverksamhet.

Vilka de nationella programmen är framgår av bilaga 1. Vissa bestämmelser om utbildningens omfattning på de nationella programmen (timplaner) framgår av bilaga 2. Ytterligare föreskrifter om timplaner får meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får vidare meddela föreskrifter om avvikelser från timplanerna *när det gäller elever med handikapp och elever med behov av mindre studiekurs.*	Vilka de nationella programmen är framgår av bilaga 1. Vissa bestämmelser om utbildningens omfattning på de nationella programmen (timplaner) framgår av bilaga 2. Ytterligare föreskrifter om timplaner får meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får vidare meddela föreskrifter om *begränsade* avvikelser från timplanerna, *om det finns särskilda skäl.*

Varje kommun skall informera om de nationella programmen och om möjligheterna att få utbildning på specialutformade eller individuella program.

[4] Senaste lydelse 1992:599.
[5] Senaste lydelse 1992:599.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	4 a §
	Omfattningen av studierna i de ämnen som anges i bilaga 2 betecknas med gymnasiepoäng. För varje ämne motsvarar antalet gymnasiepoäng antalet minsta garanterade undervisningstimmar i ämnet. En elev har uppnått det antal gymnasiepoäng som sålunda gäller för varje ämne, när eleven har inhämtat den kunskap som utbildningen i ämnet avses ge.
	Utbildningen inom varje ämne som anges i bilaga 2 sker i form av en eller flera kurser. För varje kurs skall anges hur många gymnasiepoäng den omfattar.
	Efter varje kurs har eleven rätt att få betyg. Har eleven enligt detta betyg minst uppfyllt kurskraven är kommunen inte skyldig att erbjuda eleven ytterligare utbildning inom den kursen. Detta gäller även om eleven begärt och fått kortare undervisningstid än den minsta garanterade.
	5 §[6]
Varje kommun är skyldig att erbjuda utbildning på nationella program för samtliga de ungdomar i kommunen som avses i 1 § första stycket förutsatt att de	
1. har slutfört sista årskursen i grundskolan eller motsvarande *och*	1. har slutfört sista årskursen i grundskolan eller motsvarande *med godkända betyg i svenska, engelska och matematik, samt*
2. inte tidigare har gått igenom utbildning på ett nationellt program i gymnasieskolan eller en i förhållande därtill likvärdig utbildning eller avlagt International Baccalaureate (IB).	

[6] Lydelse enligt prop. 1992/93:230.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval av nationella program. Antalet platser på de olika programmen och deras grenar skall anpassas med hänsyn till elevernas önskemål.	
Erbjudandet skall avse utbildning som anordnas inom kommunen eller i en annan kommun eller ett annat landsting i enlighet med samverkansavtal. Två eller flera kommuner som gemensamt erbjuder en utbildning på ett nationellt program bildar ett samverkansområde för den utbildningen. Kommuner som har slutit samverkansavtal med ett landsting om en viss utbildning bildar ett samverkansområde för den utbildningen.	
Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får bestämma att särskilda krav på förkunskaper skall gälla för *lokala grenar eller* utbildningar *på främmande språk.*	Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får bestämma att särskilda krav på förkunskaper skall gälla för *vissa* utbildningar.

13 §[7]

Varje kommun är skyldig att erbjuda gymnasieutbildning i form av specialutformade program eller individuella program för de ungdomar i kommunen som avses i 1 § och som inte har tagits in på något nationellt program i gymnasieskolan eller en likvärdig utbildning eller har avlagt International Baccalaureate (IB). Detsamma gäller den som har tagits emot på ett nationellt program i gymnasieskolan eller till en likvärdig utbildning, men som har avbrutit utbildningen där. I fråga om elever från särskolan gäller skyldigheten dock endast individuella program och endast om eleven vid prövning enligt 6 kap. 7 § inte tas emot i särskolan, därför att eleven bedöms kunna gå i gymnasieskolan.

[7] Lydelse enligt prop. 1992/93:230.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
Ett specialutformat program *bör* i fråga om utbildningens nivå motsvara ett nationellt program och därmed kunna ligga till grund för fortsatt utbildning på högskolenivå eller för yrkesverksamhet.	Ett specialutformat program *kan utformas individuellt för en elev eller gemensamt för en grupp elever. Det skall* i fråga om utbildningens nivå motsvara ett nationellt program och därmed kunna ligga till grund för fortsatt utbildning på högskolenivå eller för yrkesverksamhet. *Styrelsen för utbildningen skall fastställa programmål för varje specialutformat program som erbjuds en grupp elever. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om omfattningen av ett specialutformat program och krav på förkunskaper på ett sådant program. Regeringen får föreskriva att utbildningen skall omfatta minst vissa av de ämnen som anges i bilaga 2.*

Ett individuellt program kan

1. syfta till att stimulera eleven att senare gå över på ett nationellt program eller ett specialutformat program,
2. göra det möjligt för ungdomar att förena en anställning som syftar till yrkesutbildning med studier av vissa ämnen i gymnasieskolan,
3. avse utbildning för udda yrken och
4. möta speciella behov hos eleven.

Utbildningen på ett specialutformat eller ett individuellt program skall följa en plan, som skall fastställas av styrelsen för utbildningen. I fråga om sådana individuella program som avses i tredje stycket 2 får regeringen föreskriva att utbildningen i skolan skall omfatta minst vissa av de ämnen som anges i timplanerna i bilaga 2.

6 kap.

3 §[8]

Särskolan omfattar obligatorisk särskola (grundsärskola och träningsskola) samt *frivillig särskola (yrkesutbildning, yrkesträning och verksamhetsträning).*	Särskolan omfattar obligatorisk särskola (grundsärskola och träningsskola) samt *gymnasiesärskola (nationella, specialutformade och individuella program).*

[8] Senaste lydelse 1992:598.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
Grundsärskolan och träningsskolan skall ha nio obligatoriska årskurser, årskurserna 1-9, och en för eleverna frivillig årskurs, årskurs 10. *Av dessa utgör 1-3 lågstadium, 4-6 mellanstadium och 7-10 högstadium.* Träningsskolan är avsedd för elever som inte kan gå i grundsärskolan. Styrelsen för särskolan avgör om en elev som tas emot i särskolan skall gå i grundsärskolan eller träningsskolan. *Den frivilliga särskolan bygger på den obligatoriska särskolan. Styrelsen för särskolan avgör om en elev i den frivilliga särskolan skall få yrkesutbildning, yrkesträning eller verksamhetsträning.*	Grundsärskolan och träningsskolan skall ha nio obligatoriska årskurser, årskurserna 1-9, och en för eleverna frivillig årskurs, årskurs 10. Träningsskolan är avsedd för elever som inte kan gå i grundsärskolan. Styrelsen för särskolan avgör om en elev som tas emot i särskolan skall gå i grundsärskolan eller träningsskolan.

7§[9]

Ungdomar har rätt att efter skolpliktens upphörande tas emot i *den frivilliga särskolan* i utbildning som är avsedd att påbörjas fram till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år om	Ungdomar har rätt att efter skolpliktens upphörande tas emot i *gymnasiesärskolan* i utbildning som är avsedd att påbörjas fram till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år om

1. styrelsen för särskolan i hemkommunen bedömt att de inte kan gå i gymnasieskolan därför att de är utvecklingsstörda och
2. de inte bereds utbildning i specialskolan.

Varje kommun är skyldig att erbjuda sådana ungdomar utbildning under fyra år i *den frivilliga särskolan.*	Varje kommun är skyldig att erbjuda sådana ungdomar utbildning under fyra år i *gymnasiesärskolan.*
En elev som har påbörjat utbildning i *den frivilliga särskolan* före utgången av det första kalenderhalvåret det år eleven fyller 20 år, har rätt att fullfölja utbildningen.	En elev som har påbörjat utbildning i *gymnasiesärskolan* före utgången av det första kalenderhalvåret det år eleven fyller 20 år, har rätt att fullfölja utbildningen.

[9] Lydelse enligt prop. 1992/93:230.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	9 § *Gymnasiesärskolan bygger på den obligatoriska särskolan.* *Styrelsen för särskolan avgör om en elev i gymnasiesärskolan skall gå på* *1. ett nationellt eller ett specialutformat program eller* *2. ett individuellt program.* *Styrelsen avgör vidare om eleven inom det individuella programmet skall få yrkesträning eller verksamhetsträning.*
	10 § *Varje kommun skall erbjuda de elever som har bedömts kunna gå ett nationellt program ett urval av olika program. Antalet platser på de olika programmen skall anpassas med hänsyn till elevernas önskemål.* *Erbjudandet skall avse utbildning som anordnas inom kommunen eller i en annan kommun i enlighet med samverkansavtal.*
	11 § *Den minsta garanterade undervisningstiden för varje elev skall utgöra 3 600 timmar.* *Regeringen får föreskriva att utbildningen i gymnasiesärskolan skall omfatta minst vissa ämnen och omfattningen av dessa ämnen.*

9 kap.

13 §[10]

Fristående skolor som får bidrag för viss utbildning enligt 8 § skall, i fråga om den utbildningen, stå under tillsyn av Statens skolverk. Skolorna är i fråga om dessa utbildningar skyldiga att delta i den uppföljning och utvärdering av skolväsendet som genomförs av Statens skolverk.

[10] Lydelse enligt prop. 1992/93:230.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	Fristående skolor som avses i 8 § är vidare skyldiga att delta i riksomfattande prov i den utsträckning som föreskrivs av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.
16 §[11]	
Ungdomar kan tas emot i en fristående skola som motsvarar *den frivilliga särskolan,* om styrelsen för särskolan i hemkommunen har bedömt att de är utvecklingsstörda.	Ungdomar kan tas emot i en fristående skola som motsvarar *gymnasiesärskolan,* om styrelsen för särskolan i hemkommunen har bedömt att de är utvecklingsstörda.
11 kap.	
1 §	
Komvux består av grundläggande vuxenutbildning, gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning.	Komvux består av grundläggande vuxenutbildning, gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning. *Utbildningen i komvux skall anordnas i form av kurser.*
	7 a § *Den som har påbörjat utbildning på en kurs i komvux har rätt att fullfölja kursen.* *Undervisningen för en elev skall dock upphöra, om eleven saknar förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen eller annars inte gör tillfredsställande framsteg.*

[11] Lydelse enligt prop. 1992/93:230.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	Den för vilken grundläggande vuxenutbildning har upphört enligt andra stycket skall på nytt beredas sådan utbildning, om särskilda skäl talar för detta. Den för vilken annan komvux har upphört enligt andra stycket får på nytt beredas sådan utbildning, om särskilda skäl talar för detta.
22 §	
Frågor om mottagande av en elev till gymnasial utbildning och om intagning till sådan utbildning avgörs av styrelsen för utbildningen.	Frågor om mottagande av en elev till gymnasial utbildning och om intagning till sådan utbildning avgörs av styrelsen för utbildningen. *Styrelsen beslutar även om utbildningen för en elev skall upphöra och om att på nytt bereda en elev utbildning.*
Intagningsorgansiationen får vara gemensam för flera kommuner samt för gymnasial vuxenutbildning och gymnasieskolan.	
23 §	
Styrelsens beslut om mottagande får överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd av eleven.	Styrelsens beslut om mottagande, *om att utbildningen för en elev skall upphöra och beslut om att inte på nytt bereda en elev utbildning* får överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd av eleven.
Beslut om intagning får inte överklagas.	
12 kap.	
1 §[12]	
Särvux syftar till att ge vuxna som är utvecklingsstörda kunskaper och färdigheter motsvarande de som ungdomar kan få i den obligatoriska särskolan och *i den del av den frivilliga särskolan som omfattar yrkesutbildning.*	Särvux syftar till att ge vuxna som är utvecklingsstörda kunskaper och färdigheter motsvarande de som ungdomar kan få i den obligatoriska särskolan och *på nationella eller specialutformade program i gymnasiesärskolan.* *Utbildningen i särvux skall anordnas i form av kurser.*

[12] Lydelse enligt prop. 1992/93:230.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
Undervisningens upphörande	*Rätt att slutföra en kurs*
12 §	
Undervisningen i särvux skall upphöra så snart eleven uppnått sådana kunskaper som utbildningen avses ge.	*Den som har påbörjat utbildning på en kurs i särvux har rätt att fullfölja kursen.*
Undervisningen för en elev skall *också* upphöra, om eleven saknar förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen eller annars inte gör tillfredställande framsteg.	Undervisningen för en elev skall *dock* upphöra, om eleven saknar förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen eller annars inte gör tillfredställande framsteg.

Den för vilken särvux har upphört enligt andra stycket får på nytt beredas sådan utbildning, om särskilda skäl talar för detta.

---

1. Denna lag träder i kraft, om inte annat framgår nedan, den 1 juli 1994.

2. Bestämmelsen i 5 kap. 5 § första stycket 1 om krav på godkända betyg i svenska, engelska och matematik skall dock inte tillämpas förrän vid intagning till läsåret 1998/99.

3. Sådana utbildningar i den frivilliga särskolan som har påbörjats före den 1 juli 1994 men då ännu inte slutförts skall huvudmannen fortsättningsvis anordna till dess eleverna har avslutat dem.

4. En kommun som under läsåret 1993/94 anordnade utbildning på linjer i den frivilliga särskolan får även efter den 1 juli 1994, som alternativ till de nationella programmen, anordna dessa linjer. Intagning till årskurs 1 får dock inte ske efter läsåret 1994/95.

5. Ändringen i 6 kap. 3 § andra stycket, varigenom föreskriften om stadieindelning tas bort, träder i kraft den 1 juli 1995.

6. Sådant samarbetsavtal som avses i 6 kap. 10 § andra stycket får också slutas med landsting i den mån landstinget har rätt att vara huvudman för särskolan.

Läroplanskommitténs förslag till läroplan för gymnasieskolan och komvux, bearbetat av en arbetsgrupp till att avse även gymnasiesärskolan, särvux och statens skolor för vuxna

Ändringar och tillägg i förhållande till Läroplanskommitténs förslag i betänkandet Skola för bildning (SOU 1992:94) har markerats med *kursiv* stil.

Förslag till läroplan för gymnasieskolan och komvux *samt övriga frivilliga skolformer*

Inledning

Gymnasieutbildning i dagens mening har sitt ursprung i två olika traditioner, båda med rötter i medeltiden. Yrkesutbildningen har sin grund i skrå- och lärlingsväsendet där de unga fick lära sig grunderna i yrket direkt i arbetslivet. Den andra traditionen utgår från katedral- och latinskolorna som utbildade för främst kyrkliga ändamål och de senare reallläroverken med mer allmänbildande uppgifter. Genom ett stegvis reformarbete under de senaste decennierna har de två traditionerna förts samman till en gemensam utbildning.

Även undervisning av ungdomar med utvecklingsstörning har lång tradition och stark förankring i Sverige. Redan år 1886 undervisades vissa barn och ungdomar med utvecklingsstörning. Genom 1967 års omsorgslag fick även gravt utvecklingsstörda elever med tilläggshandikapp skolplikt och rätt till utbildning.

Gymnasieskolan och gymnasiesärskolan för *vilka* denna läroplan gäller skall ge en gemensam grund för alla ungdomar, oavsett vald inriktning. Den skall vara likvärdig och erbjuda alla ungdomar en kvalificerad utbildning. Genom att utbildningen[1] innehåller en gemensam kärna av ämnen skall den ge en god grund för såväl yrkesliv som högskolestudier. Härigenom sätts de gemensamma målen för all utbildning *för ungdomarna* på ett annat sätt än tidigare i centrum.

Den kommunala vuxenutbildningen (komvux) kom till 1968 för att ge vuxna möjlighet till utbildning motsvarande den som gavs i ungdomsskolan. Först år 1982 fick komvux en egen läroplan, Lvux 82, och vuxenanpassade kursplaner. Den kommunala vuxenutbildning för vilken denna läroplan gäller skall både till form och innehåll anpassas till vuxnas behov och förutsättningar. Utbildningen skall vara likvärdig med ungdomsskolans. *Statens skolor för vuxna (SSV) erbjuder utbildning av i huvudsak samma slag som komvux i form av distansundervisning.*

Efter mångårig försöksverksamhet infördes vuxenutbildning för utvecklingsstörda (särvux) som en reguljär skolform genom riksdagsbeslut 1988.

[1] Uppgiften att utbildningen är treårig har strukits.

År 1991 utvidgades särvux till att gälla även vuxna med behov av utbildning på en nivå som motsvarar särskolans träningsskola. Särvux för vilken denna läroplan gäller skall både till form och innehåll anpassas till dessa vuxnas behov och förutsättningar.

Denna läroplan gäller för såväl gymnasieskolan som komvux *och övriga frivilliga skolformer*. Grundläggande värden och mål är gemensamma för hela det frivilliga skolväsendet. Förutsättningar för en ökad samverkan mellan de frivilliga skolformerna har också getts genom en gemensam läroplan. Organisation, samverkan och utformning av undervisningen är dock enligt nu gällande ansvarsfördelning främst föremål för beslut på lokal nivå. I denna läroplan ges övergripande riktlinjer för arbetet. Lokalt är det de professionellas ansvar att sätta upp undervisningsmål och utifrån dessa välja arbetsformer samt att utforma undervisningen efter olika elevgruppers behov och förutsättningar.

Gymnasieskolan är en 3-årig utbildning för ungdomar med en gemensam kärna av ämnen för alla oavsett inriktning. *Gymnasiesärskolan är en 4-årig utbildning. Skolformerna* skall dock utvecklas mot en kursutformad organisation. Komvux, *SSV och särvux är helt igenom kursutformade utbildningsformer* där eleverna studerar enligt individuellt utformade studieplaner av varierande omfattning.

De skillnader mellan *de olika skolformerna* som behöver framgå i den gemensamma läroplanen anges främst på så sätt att det under rektors ansvar särskilt framhålls vad som ankommer på rektor när det gäller respektive skolform.

Läroplanen är det dokument som skall styra skolans verksamhet och ange vem som har ansvar för olika delar av skolverksamheten och vad detta ansvar innebär. Detta uttrycks dels i grundläggande värden och principer, dels i mål och riktlinjer för verksamheten. Läroplanen uttrycker därmed vilka krav och förväntningar eleverna kan ställa på skolan och vilka krav skolan ställer på eleverna.

Läroplanen anger utbildningens värdegrund och dess mål - den bildning och utbildning som samhället skall svara för. En läroplan är därmed ett av de viktigaste kulturdokumenten i samhället.

Samhället förändras och utvecklingen ställer successivt nya krav på kunskaper. Denna läroplan skall verka i ett samhälle där den samlade kunskapen och antalet informationskällor växer snabbt. Mot denna bakgrund står gymnasie- och vuxenutbildningen inför en delvis annan bildningsuppgift än tidigare.

Förändringar i *den obligatoriska skolan* medför också nya krav på *efterföljande skolformer* och motiverar en mer samlad syn på elevers kontinuerliga kunskapsutveckling.

Föreliggande läroplan för *de frivilliga skolformerna* skall svara både mot en omvärld i förändring och en förändrad styrning av skolans verksamhet samt mot utvecklingen inom pedagogisk och ämnesdidaktisk forskning.

De grundläggande målen för skolväsendet anges i skollagens första kapitel. Dessa mål innebär bl.a. att alla *ungdomar* skall ha lika tillgång till

utbildning. *Utbildning inom varje skolform* skall oavsett var den anordnas vara likvärdig.

Utöver dessa mål finns i denna läroplan särskilda **mål för utbildningen** och **riktlinjer för arbetet**. De nationella utbildningsmålen utgörs av målen i läroplanen samt de mål i kursplanerna för de olika ämnena som utbildningen skall sträva mot. Dessa utbildningsmål skall konkretiseras i den lokala arbetsplanen och i de **undervisningsmål** som varje lärare tillsammans med eleverna utformar.

Målen för utbildningen är organiserade i

- mål för utbildningen i sin helhet - läroplanen
- mål för gymnasieskolans nationella program samt mål för komvux och dess olika delar - programmål
- mål för utbildningen i enskilda ämnen och ämnesområden - kursplanerna.

Läroplanen är utformad på följande sätt.

Inledningsvis anges den värdegrund som skolans arbete skall vila på och de uppgifter skolan har. De mål och riktlinjer som därpå följer skall förstås mot denna bakgrund.

Målen anger vad skolan skall arbeta mot och sträva efter. De uttrycks i kunskaper, färdigheter och erfarenheter som eleverna skall skaffa sig i utbildningen. Riktlinjerna är utformade så att ansvarsfördelningen i skolan framgår tydligt. Ansvaret för att skolans arbete bedrivs i riktning mot målen åvilar såväl skolhuvudmannen som skolans personal.

Mål och riktlinjer är grupperade i fyra områden

★ Kunskaper och färdigheter
★ Normer och värden
★ Elevernas ansvar och inflytande
★ Utbildningsval - arbetsliv.

Därefter ges riktlinjer för rektors särskilda ansvar samt riktlinjer för betyg och bedömning.

Kommunerna har från den 1 juli 1991 ett odelat ansvar för att skolverksamheten genomförs i enlighet med lag och förordning. *Senast den 1 januari 1996 skall kommunerna ta över ansvaret för gymnasiesärskolan och särvux.* Denna läroplan är anpassad till den nya ansvarsfördelningen och till en mål- och resultatorienterad styrning av skolan. Den anger värden, mål och grundläggande riktlinjer för arbetet i gymnasieskolan och komvux *samt övriga frivilliga skolformer* och klargör även ansvarsförhållanden. Det ankommer på lärare och skolledare att tillsammans med eleverna välja arbetsmetoder och arbetsformer för att nå målen.

I bilaga 1 till läroplanen anges de styrdokument och definieras de begrepp som ansvarsfördelning och styrning vilar på.

Sverige har som nation förbundit sig att följa vissa internationella överenskommelser. Av betydelse för skolan är främst sådana som har sin grund i de mänskliga fri- och rättigheterna som de proklamerades av Förenta Nationerna den 10 december 1948. De är förankrade i vårt rättsliga och politiska system och ger uttryck för det svenska folkets ställningstaganden i dessa frågor. De utgör därför en given grund för

skolans verksamhet. I bilaga 2 anges vissa internationella överenskommelser som Sverige anslutit sig till och åtagit sig att verka för inom bl.a. skolans område.

Skolans värdegrund och uppgifter

Det offentliga skolväsendet vilar på **demokratins grund**. En demokrati är inte värdeneutral, den speglar samhälleliga värden som historiskt vuxit fram. Skollagen fastslår att verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar i skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Dessa värden utgör grunden för det kulturarv skolväsendet skall förmedla.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet, solidaritet med svaga och utsatta och alla människors lika värde utgör kärnan i de värden skolan skall gestalta och förmedla. Tillsammans med aktningen för varje människas egenvärde och respekten för det levande utgör de den **etiska grunden** för skolans arbete. Det är värden som bland annat genom kristen etik och västerländsk humanism har en djup förankring i vårt land.

Principerna om öppenhet och respekt för människor med olika värderingar och ursprung hör till grunderna för demokratin. Ingen skall i skolan behöva utsättas för mobbning eller trakasserier. Fientlighet mot eller avståndstagande från det som är annorlunda måste i skolan bemötas med kunskap, öppen diskussion och medmänsklighet som främsta vapen.

Genom internationaliseringen och en stor rörlighet över gränserna ställs höga krav på förmågan att leva med **kulturell mångfald** och se den som en positiv kraft. Skolan har som social och kulturell mötesplats en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där. Medvetenhet och kunskap om kulturarvet - såväl det svenska som från den vidare kulturkrets vi tillhör - och en trygg identitet är viktiga att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingsgrunder. Kontakter med skolor och elever i andra länder bidrar till detta.

Skolan skall vara öppen för och uppmuntra att skilda uppfattningar framförs och hävda betydelsen av personliga ställningstaganden. I frågor där det föreligger olika uppfattningar skall undervisningen alltid vara **saklig och allsidig**. Alla som verkar i skolan skall dock alltid hävda vårt samhälles väsentliga värden och klart ta avstånd från det som strider mot dessa.

Skolan skall verka för jämställdhet mellan kvinnor och män.

Undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Alla skall oberoende av kön, boendeort, sociala och ekonomiska förhållanden ha lika tillgång till utbildning i det offentliga skolväsendet. Utbildningen inom varje skolform skall oavsett var i landet den anordnas vara **likvärdig**. Normerna för **likvärdigheten** anges genom de natio-

nellt fastställda målen. Men likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen varhelst den erbjuds skall utformas på samma sätt. Hänsyn skall tas till elevers olika förutsättningar. Det finns också olika vägar att nå målen. Med dessa utgångspunkter kan undervisningen aldrig bli lika för alla.

Skolan skall klargöra för eleverna vilka mål utbildningen har, vilka krav den ställer och vilka rättigheter och skyldigheter eleverna har. Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla grundläggande demokratiska värden. Undervisningen måste bedrivas enligt demokratiska principer och i demokratiska arbetsformer och utveckla elevernas förmåga och vilja att ta **personligt ansvar** för sina studier. Elevernas ansvarstagande och rätt till inflytande och påverkan förutsätter att mål, innehåll och arbetsformer tydligt anges.

Huvuduppgiften för *de frivilliga skolformerna* är att ge eleverna **kunskaper och färdigheter**. Utbildningen skall främja elevernas utveckling till ansvarskännande människor som aktivt deltar i och utvecklar yrkes- och samhällslivet.

Alla ungdomar i gymnasieskolan *och gymnasiesärskolan* skall ges möjlighet till en harmonisk utveckling. De skall få en sådan grund för ett livslångt lärande att de har beredskap för den omställning som krävs när betingelser i arbetsliv och samhällsliv förändras. Genom komvux, *SSV och särvux* skall vuxna kunna komplettera och bygga på sin utbildning för att på samma sätt kunna utvecklas i arbetsliv och samhällsliv. Det kan gälla grundläggande basfärdigheter såväl som yrkesutbildning och behörighetskomplettering. Komvux, *SSV och särvux* skall i första hand erbjuda utbildning till dem som fått minst av utbildningsresurserna i samhället och anpassa undervisningen och villkoren till dessa målgrupper.

Skolan har uppgiften att dels överföra värden, kunskaper och färdigheter, dels förbereda för att leva, arbeta och verka i det framtida samhället. Skolan skall förmedla sådana mer beständiga kunskaper och färdigheter som utgör den gemensamma referensram som alla i samhället behöver. Eleverna skall också kunna orientera sig i en komplex verklighet med stort informationsflöde och snabb förändringstakt. Studiefärdigheter och förmåga att tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktiga. Det är också nödvändigt att **kritiskt kunna granska fakta och förhållanden** och inse konsekvenserna av olika alternativ. Eleverna skall på så vis tillägna sig ett alltmer vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. *Eleverna inom gymnasiesärskolan skall tillägna sig ett alltmer undersökande sätt att tänka och arbeta.*

Förändringar i arbetslivet, ny teknologi, internationaliseringen och miljöfrågornas komplexitet ställer krav på människors kunskaper. Detta ställer också krav på deras förmåga att ta **initiativ** och **ansvar** och på att kunna arbeta och lösa problem både självständigt och tillsammans med andra. Sambanden mellan lokala, regionala, nationella och globala frågor måste uppmärksammas. Internationella kontakter, utbildningsutbyte och praktik i andra länder skall främjas. Utvecklingen i yrkeslivet in-

nebär bl.a. gränsöverskridanden mellan olika yrkesområden samt krav på medvetenhet om sin egen och andras kompetens. Detta ställer i sin tur krav på skolans arbetsformer och arbetsorganisation.

De etiska perspektiven är av betydelse i många av de frågor som tas upp i skolan. Undervisningen i olika ämnen skall därför behandla dessa perspektiv och ge en grund för och främja elevernas förmåga till **personliga ställningstaganden**.

En viktig uppgift för skolan är att ge överblick och sammanhang. I undervisningen i skolans ämnen skall läggas ett **historiskt perspektiv**, som bland annat låter eleverna utveckla en beredskap inför framtiden och som främjar förmågan till dynamiskt tänkande.

Varje elev skall få stimulans att utvecklas efter sina förutsättningar och skall möta respekt för sin person och sitt arbete. Detta grundlägger en positiv attityd till lärande och kan återskapa en sådan attityd hos elever med negativa skolerfarenheter.

Skolan kan inte själv förmedla alla de kunskaper och färdigheter som eleverna kommer att behöva. Det väsentliga är att skolan skapar de bästa samlade betingelserna för elevernas bildning, tänkande och kunskapsutveckling.

Utbildningen som helhet måste utvecklas för att svara mot uppställda mål. Därvid skall den ta tillvara kunskaper och erfarenheter bland annat från det övriga arbetslivet. Den värld eleven möter i skolan och det arbete eleven deltar i skall till sin form och sitt innehåll förbereda för *vuxenlivet*. Utprövande av nya metoder, utvärdering och ifrågasättande är nödvändigt inte bara för elevernas utan också för skolans utveckling.

Mål och riktlinjer

Kunskaper och färdigheter

Den *frivilliga* utbildningen skall med med utgångspunkt i elevernas *tidigare skolgång* fördjupa och utveckla deras kunskaper och färdigheter som förberedelse för högre utbildning, *samhällsliv* och yrkesliv.[2]

Mål

Strävan i skolan skall vara att eleven

- ★ tillägnar sig goda kunskaper och färdigheter i de ämnen som ingår i elevens studieprogram
- ★ kan använda kunskaper som redskap för att
  - formulera och pröva antaganden och lösa problem
  - reflektera över erfarenheter
  - kritiskt granska och värdera påståenden och förhållanden
  - genomföra och lösa praktiska problem och arbetsuppgifter
- ★ utvecklar insikten om sitt eget sätt att lära och förmågan att utvärdera sitt eget lärande

[2] En mening struken.

- ★ utvecklar förmågan att arbeta såväl självständigt som tillsammans med andra
- ★ har kunskaper om internationell samverkan och globala samband samt om förutsättningar för en god miljö
- ★ känner till grunderna för samhällets lagar och regler samt sina rättigheter och skyldigheter i skolan och samhället.

För *gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning* gäller särskilt en strävan mot att eleven

- ★ kan överblicka större kunskapsfält och utvecklar ett alltmer vetenskapligt sätt att arbeta och tänka
- ★ utvecklar kunskaper för ett föränderligt yrkesliv
- ★ ökar sin förmåga att självständigt formulera ståndpunkter grundade på såväl empirisk kunskap, kritisk analys som förnuftsmässiga och etiska överväganden
- ★ kan använda kunskaper som redskap för att formulera och pröva hypoteser och lösa problem både självständigt och tillsammans med andra
- ★ kan kommunicera på minst två främmande språk
- ★ har en god insikt i centrala delar av det svenska och västerländska kulturarvet.

För utbildning inom gymnasiesärskolan gäller särskilt en strävan mot att eleven

- ★ *utvecklar en medvetenhet om sig själv som person och om sina förutsättningar och möjligheter*
- ★ *utvecklar kunskaper för ett meningsfullt vuxenliv i arbete, boende och fritid*
- ★ *kan kommunicera och behärska det svenska språket/teckenspråk eller alternativ kommunikation*
- ★ *kan använda kunskaper som redskap för att lösa problem i vardagslivet självständigt eller i samverkan med andra.*

Riktlinjer

Läraren skall

- ★ utgå från den enskilda elevens behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande
- ★ stärka varje elevs självförtroende och vilja och förmåga att lära
- ★ organisera arbetet så att eleven
  - utvecklas efter sina egna förutsättningar och samtidigt stimuleras att använda och utveckla hela sin förmåga
  - upplever att kunskap är meningsfull och att den egna kunskapsutvecklingen går framåt
  - får stöd i sin språk- *och kommunikations*utveckling
  - successivt får fler och större självständiga uppgifter och ökat eget ansvar

- ★ allsidigt bedöma elevens kunskapsutveckling och föra en fortlöpande dialog med eleven om denna
- ★ i undervisningen skapa en sådan balans mellan teoretiska och praktiska kunskaper som främjar elevernas lärande
- ★ tydliggöra vilka värderingar och perspektiv kunskaperna vilar på och låta eleven ta ställning till hur kunskaper kan användas
- ★ stimulera, handleda och stödja eleven och ge särskilt stöd till elever med svårigheter
- ★ samverka med andra lärare i arbetet för att nå utbildningsmålen.

Alla som arbetar i skolan skall

- ★ hjälpa elever som är i behov av särskilt stöd
- ★ samverka för att göra skolan till en lärande miljö.

Normer och värden

Skolan skall aktivt och medvetet påverka och stimulera ungdomar och vuxna att vilja omfatta demokratins grundläggande värderingar och låta dessa komma till uttryck i praktisk vardaglig handling.

Mål

Strävan i skolan skall vara att eleven

- ★ vidareutvecklar förmågan att göra medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper och personliga erfarenheter
- ★ respekterar andra människors integritet
- ★ tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och medverkar till att bistå människor med problem och svårigheter
- ★ kan leva sig in i och förstå hur andra människor har det och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen
- ★ visar respekt för och omsorg om såväl närmiljön som miljön i ett vidare perspektiv.

Riktlinjer

Läraren skall

- ★ klargöra och med eleverna diskutera det svenska samhällets grundläggande värden och konsekvenserna av dessa för det personliga handlandet
- ★ öppet redovisa och tillsammans med eleverna analysera skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem
- ★ klargöra skolans normer och hur dessa är en grund för arbetet samt tillsammans med eleverna diskutera och utveckla regler för arbetet och samvaron i gruppen
- ★ visa respekt för den enskilda eleven och i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt förhållningssätt.

Alla som arbetar i skolan skall

- ★ utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen
- ★ i arbetet med eleverna verka för solidaritet med eftersatta grupper både i och utanför vårt land.

Elevernas ansvar och inflytande

De demokratiska principerna om att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktig måste omfatta alla elever. Elevernas ansvar för att planera och genomföra sina studier och delta i undervisningen samt deras inflytande på såväl innehåll som former skall vara bärande principer i utbildningen.

Mål

Strävan i skolan skall vara att eleven

- ★ tar personligt ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö
- ★ aktivt utövar inflytande över sin utbildning
- ★ autifrån kunskap om demokratins principer vidareutvecklar sin förmåga att arbeta i demokratiska former
- ★ utvecklar sitt kunnande om och sin vilja att aktivt bidra till en fördjupad demokrati i arbetsliv och samhällsliv
- ★ stärker sin tilltro till att själv och tillsammans med andra kunna ta ansvar och påverka sina villkor.

Riktlinjer

Läraren skall

- ★ utgå från att eleverna kan och vill ta personligt ansvar för sin inlärning och sitt arbete i skolan
- ★ se till att alla elever, oavsett kön och social och kulturell bakgrund får ett reellt inflytande på arbetssätt, arbetsformer och innehåll i undervisningen
- ★ svara för att eleverna får pröva olika arbetssätt och arbetsformer
- ★ tillsammans med eleverna planera och utvärdera undervisningen.

Alla som arbetar i skolan skall

- ★ verka för att demokratiska arbetsformer utvecklas och praktiseras i skolan
- ★ gemensamt med eleverna ta ansvar för den sociala, kulturella och fysiska skolmiljön.

Utbildningsval – arbetsliv

De frivilliga skolformerna skall nära samverka med arbetslivet, med högskolan och med det omgivande samhället i övrigt. Detta krävs för att

eleverna skall få en utbildning av hög kvalitet och få underlag för val av kurser, fortsatta studier eller yrkesverksamhet.

Mål

Strävan i skolan skall vara att eleven

- ★ utvecklar sin självkännedom och sin förmåga till individuell studieplanering
- ★ medvetet kan ta ställning till fortsatt studie- och yrkesinriktning på grundval av samlade erfarenheter, kunskaper och aktuell information
- ★ ökar förmågan att analysera olika valmöjligheter och bedöma vilka konsekvenser dessa kan medföra
- ★ får kännedom om arbetslivets villkor särskilt inom sitt studieområde samt om möjligheter till utbildning, praktik m.m. i andra länder.

Riktlinjer

Läraren skall

- ★ i undervisningen utnyttja kunskaper och erfarenheter av arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång
- ★ bidra med underlag för elevernas val av utbildning och yrke
- ★ utveckla kontakter med högskolan samt med handledare och andra inom arbetslivet som kan bidra till att målen för undervisningen nås.

Syopersonalen skall

- ★ informera och vägleda eleverna inför val av fortsatt utbildning och yrkesverksamhet
- ★ vara till stöd för den övriga personalens studie- och yrkesorienterande insatser.

All personal skall

- ★ sträva efter att utnyttja de tillgångar i utbildningen som kontakter med arbets-, förenings- och kulturlivet kan utgöra
- ★ bidra till att motverka sådana begränsningar i elevens studie- och yrkesval som grundar sig på kön eller social eller kulturell bakgrund.

Rektors ansvar

Rektor har ansvar för att lokal arbetsplan upprättas, där de nationella målen konkretiseras i undervisningsmål och verksamhetsmål och för att arbetsplanen fortlöpande följs upp och utvärderas.

Rektor har ett övergripande ansvar för att verksamheten som helhet

inriktas på att nå de nationella målen. Rektor har därvid, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att

- ★ utbildningen organiseras så att den så långt möjligt anpassas efter elevernas önskemål och val av kurser och så att återvändsgränder i studiegången undviks
- ★ undervisningens uppläggning, innehåll och arbetsformer anpassas efter elevernas skiftande behov och förutsättningar
- ★ arbetsmiljön i skolan utformas så att eleverna får tillgång till handledning och läromedel av god kvalitet samt andra medel för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, bl.a. bibliotek, datorer och andra tekniska hjälpmedel
- ★ lärare och annan personal får möjligheter till den utveckling och fortbildning som krävs för att de professionellt skall kunna genomföra sina uppgifter
- ★ undervisning och elevvårdsverksamhet utformas så att elever som behöver särskilt stöd och hjälp får detta
- ★ varje elev vid olika tillfällen under utbildningen i dialog med skolan gör upp en individuell studieplan
- ★ eleverna får information inför studiernas början, får en väl utformad introduktion i studierna och i ämnet/kursen och får stöd att formulera mål för sina studier
- ★ samverkan med högskolan och arbetslivet utanför skolan utvecklas så att eleverna får en kvalitativt god utbildning samt en förberedelse för yrkesverksamhet och fortsatt utbildning
- ★ den studie- och yrkesorienterande verksamheten organiseras så att eleverna får vägledning inför de olika val som skolan erbjuder och inför val av fortsatt utbildning och yrke
- ★ stimulera till internationella kontakter, samverkan och utbyte i utbildningen.

Rektor har när det gäller gymnasieskolan *och gymnasiesärskolan* ett särskilt ansvar för att

- ★ föräldrar får information om och inflytande över elevernas skolgång
- ★ skolans arbete med kunskapsområden, där flera ämnen skall bidra, samordnas så att de blir en helhet för eleven
- ★ eleverna får kunskaper inom områdena sex och samlevnad, ANT (alkohol, narkotika och tobak), trafikfrågor samt bok- och bibliotekskunskap.

Rektor har när det gäller gymnasiesärskolan dessutom ett ansvar för att

- ★ *varje elev ges stöd vid arbetsplatsförlagd utbildning och praktik och senare vid utslussning till arbetslivet.*

Rektor har när det gäller komvux, *SSV och särvux* ett särskilt ansvar för att

- ★ utbildningen erbjuds på ett sådant sätt att vuxna kan delta

- ★ utbildningen organiseras så att elever kan börja på en nivå som bestäms av deras förkunskaper och avsluta den efter de studier som svarar mot den enskildes behov
- ★ vuxna med kort eller bristfällig utbildning får stöd i att påbörja och genomföra utbildning.

Betyg och bedömning[3]

[3] Varken Läroplanskommittén eller Utbildningsdepartementets arbetsgrupp har lämnat textförslag.

Definitioner m.m.

Utbildningsmålen anger de värden och principer undervisningen skall omfatta och de kunskaper och färdigheter eleven skall ha kännedom om och behärska efter avslutad skolgång. Grunden för skolans mål och arbete anges i skollagens första kapitel 2 *och 9* §§. Målen utvecklas i tre steg.

I denna **läroplan** anges de mål som gäller för utbildningen i sin helhet. Här anges också de grundläggande riktlinjer som gäller för arbetet.

- I **programmålen** anges mål för vart och ett av de nationella program inom gymnasial utbildning samt mål m.m. för komvux och dess olika delar.
- I **kursplanerna** anges hur dessa mål kommer till uttryck i enskilda ämnen och ämnesgrupper.
- Den **lokala arbetsplanen** utgör en konkretisering för den enskilda skolenheten av läroplan och kursplaner och den kommunala skolplanen.

Slutligen tar målen gestalt i planeringen och genomförandet av undervisningen i enskilda ämnen, ämnesområden, teman och i olika arbetsuppgifter för eleverna.

Som ett stöd för den lokala skolenhetens planering, arbete med den lokala arbetsplanen, uppföljning och utvärdering skall Skolverket utge **kommentarer och referensmaterial**. Detta utgörs av kommentarer till läroplan och kursplaner och redovisar resultat från forsknings- och utvecklingsarbete och exempel på olika lösningar, metoder och arbetssätt.

Kommunen skall upprätta en **skolplan**. Skolplanen antas av kommunfullmäktige. I denna skall anges hur kommunens skolväsende skall gestaltas och utvecklas. Det skall särskilt framgå vilka åtgärder kommunen avser att vidta för att de nationella målen skall uppnås. Kommunen skall kontinuerligt följa upp och utvärdera skolplanen.

Timplanerna garanterar varje elev en minsta undervisningstid i olika ämnen. Genom fördelningen av tiden anges också balansen mellan olika ämnen. Timplanerna fyller en viktig roll för att eleverna skall få en likvärdig utbildning. För komvux utgör timplanerna en rekommendation.

Undervisningsmål är de mål som den enskilde läraren tillsammans med eleverna ställer upp för undervisningen. Det sker genom val av stoff, sekvensering och organiserande av stoffet samt val av undervisningsmetod. Det är varje lärares skyldighet att tillsammans med eleverna utforma sina undervisningsmål och genomföra sin undervisning utifrån de i läroplan och kursplaner fastställda utbildningsmålen. **Läromedel** är sådant som lärare och elever väljer att använda för att uppnå uppsatta mål.

Internationella överenskommelser

Till utgångspunkterna för läroplaner och kursplaner hör också ett antal grunddokument som Sverige undertecknat i internationella fördrag och konventioner. Dels utgör dessa en grund för skrivningarna i läroplaner och kursplaner, dels har Sverige åtagit sig att i utbildningen föra ut kännedomen om dokumenten.

Dokument som det åligger lärare och rektor att beakta är:

- ★ FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna (antagen av FN:s generalförsamling år 1948)
- ★ Konventionen om barnets rättigheter (antagen av FN:s generalförsamling år 1989)
- ★ Rekommendation om utbildning för internationell förståelse, samarbete och fred och undervisning om de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (antagen av UNESCO:s generalkonferens år 1974)
- ★ Deklaration och rekommendationer om undervisning i miljöfrågor (antagen vid UNESCO:s ministerkonferens i Tblisi år 1977).

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 19 maj 1993

Närvarande: statsministern Bildt, ordförande, och statsråden B. Westerberg, Friggebo, Hörnlund, Olsson, Svensson, af Ugglas, Dinkelspiel, Hellsvik, Wibble, Björck, Davidsson, Könberg, Odell, P. Westerberg, Ask.

Statsrådet Ask anmäler fråga om *en ny läroplan och ett nytt betygssystem för gymnasieskolan, komvux, gymnasiesärskolan och särvux.*

Regeringen beslutar att genom proposition lämna förslag till riksdagen om en ny läroplan och ett nytt betygssystem för gymnasieskolan, komvux, gymnasiesärskolan och särvux i enlighet med bilagan till detta protokoll.

Ur protokollet

Innehåll

Propositionens huvudsakliga innehåll 1
1 Ärendet och dess beredning 2
2 Kompetens för nästa sekel 7
3 Den nya läroplanens innehåll och struktur 15
3.1 En gemensam läroplan för de frivilliga skolformerna .. 15
3.2 Läroplanens principiella uppbyggnad 16
3.3 Särskilda mål 23
3.4 Mål och riktlinjer 25
3.4.1 Kunskaper 26
3.4.2 Normer och värden 27
3.4.3 Elevernas ansvar och inflytande 27
3.4.4 Utbildningsval - arbetsliv 28
3.4.5 Rektors ansvar 28
3.4.6 Betyg och bedömning 29
3.5 Internationella överenskommelser 30
4 En mer kursutformad gymnasieskola 30
4.1 En mer kursutformad gymnasieskola inom programramen 31
4.2 Organisatoriska frågor 33
4.3 Flexibilitet för eleverna 37
4.4 Ett system med gymnasiepoäng 38
4.5 Eleverna bör ha en individuell studieplan 41
4.6 Behovet av syo 42
5 Kursplaner i en mål- och resultatstyrd och mer kursutformad gymnasial utbildning 43
5.1 Kursplan för kurs 43
5.2 Målstyrning eller tidsstyrning? 47
5.3 Timplanebestämmelser 50
5.4 Förstärkning av undervisningen i svenska 50
5.5 Förstärkning av undervisningen i engelska och andra främmande språk 52
6 Betyg och provprogram för gymnasial utbildning 53
6.1 Ett nytt betygssystem 53
6.2 Prov och utvärdering 64
7 Gymnasiesärskolan 67
7.1 Namnfrågan 67
7.2 Utveckling av gymnasiesärskolan 68
7.3 Ämnen, kursplaner och timplaner 70
7.4 Arbetsplatsförlagd utbildning 72
7.5 Betyg 73
7.6 En lagteknisk fråga 74
8 Vissa komvux- och särvuxfrågor 74
8.1 Programmål, kursplaner och timplaner 74
8.2 Vissa ytterligare frågor om betygssystem och kurser ... 75
9 Lärare 76
9.1 Professionalitet 76

9.2 Lektorer 81
9.3 Kompetensutveckling för skolans personal 84
10 Ikraftträdande och genomförande 88
11 Upprättat lagförslag 91
12 Specialmotivering 91
13 Ärendet till riksdagen 101
Propositionens lagförslag 102
Bilaga A Läroplanskommitténs förslag till läroplan för gymnasieskolan och komvux, bearbetat av en arbetsgrupp till att avse även gymnasiesärskolan, särvux och statens skolor för vuxna 112
Utdrag ur regeringsprotokollet 1993-05-19 126

gotab 43825, Stockholm 1993

Sammanfattning av Läroplanskommitténs betänkande (SOU 1992:94) Skola för bildning

Uppdraget

Läroplanskommittén har främst haft till uppgift att utarbeta förslag till läroplaner för grundskolan, gymnasieskolan och komvux samt till timplan och kursplaner för grundskolan. Vidare har den haft att utarbeta förslag till utgångspunkter för den skolförberedande verksamheten och förslag till förstärkt undervisning i svenska och språk i de olika skolformerna. Kommittén har även haft vissa andra uppdrag som rör den gymnasiala utbildningen.

Bakgrund och motiv

Ett läroplansarbete handlar ytterst om frågor kring utbildningens grund och vad ett offentligt skolväsende kan göra och skall göra. Det handlar också om bildning i dess djupaste och vidaste mening.

Utifrån detta har kommittén haft följande frågor som utgångspunkter för sitt arbete.

- Vilka uppgifter blir viktiga och möjliga för skolan att ha i framtiden?
- Vilka mål skall skolan ha och hur skall de utformas?
- Vilket innehåll skall väljas ut för lärande och hur skall det organiseras?
- Vad skall styras nationellt och vilken frihet skall finnas lokalt?

Arbetet med en ny läroplan kan aldrig ske förutsättningslöst. Nu gällande läroplaner och den utbildningsdiskussion som pågår inom och utom landets gränser måste utgöra en utgångspunkt. Hänsyn måste också tas till hur ansvaret för skolans utveckling nu är fördelat mellan politiker och professionella, mellan stat och kommun. Hänsyn måste vidare tas till behovet av att säkerställa en likvärdig och kvalitativt god utbildning över hela landet och att samtidigt ge utrymme för en lokal och individuell valfrihet. Andra viktiga utgångspunkter är den övergripande struktur som beslutade reformer utgör, de förändringar som skett och sker i skolans omvärld liksom aktuell forskning om kunskap och lärande.

Läroplaner och skolans uppgifter

Läroplaner är viktiga i ett pluralistiskt samhälle för att fastställa och legitimera såväl skolans värdegrund som urvalet och organisationen av innehållet i skolan. En läroplan måste sålunda innehålla både värden och mål. I skollagen anges de grundläggande värden som skall gälla för det offentliga skolväsendet: lika tillgång till utbildning, likvärdig utbildning, grundläggande demokratiska värderingar, varje människas egenvärde,

respekt för vår gemensamma miljö. Sådana värden, som även kommer till uttryck i bl.a. grundlagen, i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och i FN:s konvention om barnets rättigheter, kan kallas oförytterliga, genom att de i en given kulturkrets gäller under alla omständigheter. De kan aldrig sättas ur spel, även om de under vissa omständigheter kan te sig opraktiska, oekonomiska eller onyttiga.

Mål anger däremot sådant som skall uppnås eller eftersträvas. Målen i läroplanen, och i kursplanerna, skall inte sätta ett tak för kunskapsutvecklingen. Utöver värden och mål skall läroplanen innehålla riktlinjer för arbetet i skolan. Riktlinjerna avser rättesnören eller principer för arbetet i skolan.

I Sverige har läroplans- och kursplanearbete länge betraktats som en angelägenhet för politiker, adminstratörer och ämnesexperter. De som är verksamma i skolan har förväntats "förverkliga" läroplanen. En konsekvens av den förändrade styrningen av det offentliga skolväsendet och av de nya möjligheterna att etablera fristående skolor är att skolans personal fått ett större ansvar för hur stoff väljs ut och organiseras och för val av arbetssätt och metoder. Lärare och elever får anledning att arbeta med frågor som tidigare i hög grad skötts av den centrala skoladministrationen och läromedelsförlagen.

Den förändrade styrningen ger förnyad aktualitet också åt frågan om likvärdighet och valfrihet. Likvärdighet har varit ett centralt begrepp för utvecklingen av svensk skola, och har motiverat en lång rad av statliga insatser för att styra den svenska skolan. Frågan om valfrihet har emellertid också varit central i diskussionen om skolan och har under årens lopp tagit sig olika uttryck. De gångna årens erfarenheter visar att frågor om likvärdighet och valfrihet är lika viktiga som någonsin tidigare.

Den obligatoriska skolan skall ge alla barn och ungdomar en gemensam grund att stå på, men möjligheterna att på lokalt och enskilt initiativ utforma en skola som präglas av rik mångfald och variation måste också säkerställas. Förslagen till nya måldokument måste därför utformas så att nationell likvärdighet bevaras och att utrymme finns för lokal och individuell frihet.

"Kunskap och färdigheter" och "fostran" har angetts som skolans huvuduppgifter i nästan alla styrdokument för skolan. Dessa uppgifter har ibland ställts mot varandra, men motsättningen dem emellan är skenbar. All undervisning innebär fostran i någon mening. Bakom detta ryms emellertid frågor som en större läroplansförändring väcker och som varje tid måste ge sina svar på. Några exempel på sådana frågor är: Vilka uppgifter för skolan är viktiga och möjliga i framtiden? Vilka mål skall skolan ha och vilket innehåll skall väljas ut? Vilken frihet skall finnas? De grundläggande frågorna kring undervisningens mål och hur dessa skall förverkligas måste ställas och besvaras av alla verksamma i skolan. Läroplanerna ger inga färdiga svar.

Varje skolsystem och läroplan bygger på vissa bestämda föreställningar om människans förmåga och möjligheter att lära. Varje tidsepok har

sina dominerande föreställningar om vad som är meningsfullt att lära och vad lärande är. Olika bildningstraditioner, inklusive våra inhemska är därför en viktig plattform när frågorna skall besvaras. Frågan om vad bildning i vår tid är, måste ställas i relation till det konkreta arbetets förutsättningar och villkor. Med varje genomgripande läroplansförändring aktualiseras den klassiska bildningsfrågan och därmed frågor kring vad ett offentligt utbildningsväsende kan göra och vilken roll det skall ha. Frågorna kan aldrig ges ett enkelt svar eftersom framtiden inte kan förutsägas. Frågorna måste dock ställas då de markerar att skolan inte kan nöja sig med att verkställa nuets krav. Skolans bildningsarbete måste snarare bygga på seklers samlade erfarenheter. Detta handlar dock inte om att söka återskapa något som funnits tidigare. En skola för alla, där bildningsarbetet är huvudsak, har aldrig funnits.

Kunskaper och lärande

Varje skolsystem och varje läroplan bygger på föreställningar om vad kunskap är och hur lärande sker. I ett system där staten endast skall ange mål för och inriktning av skolverksamheten blir det än viktigare att i läroplansarbetet redovisa en uppfattning om kunskap och lärande. Mål- och resultatstyrning ställer krav på tydliga nationella beskrivningar av vilka kunskaper eleverna skall utveckla och detta förutsätter i sin tur en kvalificerad kunskapsdiskussion bland skolledare, lärare och elever på de lokala skolorterna.

Som grund för förslagen om vilka slags kunskaper det är skolans uppgift att förmedla redovisas en uppfattning om kunskap och lärande med utgångspunkt i aktuell forskning.

Det är framför allt tre aspekter av kunskap, vars betydelse kommit alltmer i fokus under de senaste decennierna. Den första är kunskapens konstruktiva aspekt. Detta innebär att kunskap inte är en avbildning av världen, utan ett sätt att göra världen begriplig. Kunskaper utvecklas i ett växelspel mellan vad man vill uppnå, den kunskap man redan har, problem man upplever med utgångspunkt i denna samt de erfarenheter man gör. Den andra aspekten på kunskap är den kontextuella. Kunskap är beroende av sitt sammanhang, vilket utgör den grund mot vilken kunskapen blir begriplig. Den tredje är kunskapens funktionella, eller instrumentella, aspekt dvs. kunskap som redskap.

Det finns kunskaper av olika slag. Man kan t.ex. veta att saker förhåller sig på vissa sätt, man kan veta hur något skall göras och kunna göra det, man kan förstå sammanhang och innebörder och man kan handla med gott omdöme. Fyra olika kunskapsformer diskuteras i betänkandet; fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet. Det måste finnas en balans mellan dessa kunskapsformer eftersom de kompletterar varandra och utgör varandras förutsättningar.

Kommittén ger vidare en redovisning av hur inlärningsforskningen bidragit till en förändrad förståelse av individers lärande. Förändringen kan beskrivas i tre steg, nämligen lärande som

- införlivande av yttre kunskaper
- förståelse utifrån elevens utvecklingsnivå
- ett samspel mellan individ och miljö.

Människans förståelse och tänkande är inte något enbart mentalt. Det är alltid något som skall förstås av någon i ett sammanhang. Detta sammanhang är såväl språkligt som praktiskt. Det är genom interaktion med andra människor såväl som med den fysiska omgivningen som individen lär sig.

Med utgångspunkt i den forskningsgenomgång som kommittén gjort kan skolans kunskapsuppgift inte enkelt reduceras till en fråga om urval av kunskaper att förmedla. Kunskaper kan inte betraktas som färdiga produkter, som kan förstås isolerade från de sammanhang där de utvecklades. På samma sätt påverkas elevernas kunskapsutveckling av hur skolans verksamhet är organiserad. Skolan måste erbjuda ett socialt sammanhang där elevernas "kunskapande" blir meningsfullt. Eleverna måste tillägna sig begrepp och strukturer från olika ämnesområden på ett sätt så att de kan fungera som intellektuella verktyg.

I skolan skall det finnas en balans mellan praktiska och teoretiska kunskaper. Genom reflektion över praktiska erfarenheter och genom praktisk erfarenhet av teoretiskt arbete utvecklas förmågan till tänkande och reflektion. Härigenom läggs en första grund för utveckling av ett vetenskapligt sätt att arbeta och tänka. I det kunskapande arbetet ingår också kreativa, estetiska och etiska dimensioner.

Genomgången av begreppen kunskap och lärande mynnar ut i en diskussion om de kunskaper skolan skall förmedla, samt hur detta kan komma till uttryck i läro- och kursplaner.

Skolan och omvärldsförändringarna

Frågor om urval och organisation av kunskap behandlas med utgångspunkt i de förändringar som aktualiserats främst sedan de nu gällande läroplanerna utformades. Förändringar både i och utanför skolan, i Sverige såväl som i det övriga Europa och världen ställer successivt nya krav riktade mot skolan. Kraven måste noggrant prövas i relation till de huvuduppgifter det offentliga skolväsendet har och till den ansvarsfördelning som nu gäller på skolområdet. I fokus står därmed de urvalsfrågor som är knutna till vad som nationellt skall anges och vad som är föremål för lokala beslut och överväganden.

Barns och ungdomars livsvärldar påverkas av strukturen hos och rollfördelningen mellan familj, skola och samhället i övrigt. Skolans roll och betydelse har ökat samtidigt som den både som informationsförmedlare och normskapare utsätts för konkurrens på ett annat sätt än tidigare. Skolans, främst då grundskolans, samverkan med hemmen måste utvecklas. Skolan som en trygg, utvecklande och socialt fostrande plats måste samtidigt betonas. Skolans verksamhet skall bygga på och har som en viktig uppgift att förmedla och stärka grundläggande demo-

kratiska och etiska värden. En viktig förutsättning för detta är att elevernas personliga ansvar och inflytande i skolan stärks.

Den pågående internationaliseringen ställer skolan inför delvis nya uppgifter. Detta har konsekvenser såväl för de nationella styrdokumenten som för det lokala arbetet i skolan. Utbildningen i främmande språk behöver förstärkas. Skolans uppgift att förmedla centrala delar av vårt kulturarv får ny aktualitet som grund för internationell samverkan och för förståelse och respekt för andra folks kultur och värdegrund. Skolan präglas av en allt större mångkulturalitet som i sig kan utveckla kulturell medvetenhet och bidra till att skilda kulturmönster och språk som representeras i skolan, ses som en tillgång. Kontakter med skolor i andra länder samt utbildningsutbyte av skilda slag skall aktivt främjas. Internationell samverkan, t.ex. i form av överenskommelser och konventioner, är viktig att stödja och sprida kännedom om inom skolans värld.

Det medialt präglade samhället skapar nya villkor för opinionsbildning och bidrar till framväxten av olika ungdomskulturer. För att få överblick i informationsflödet, förstå sin omgivning och sin egen tid och ta ställning till öppna och dolda budskap, behövs förmåga att kunna sovra och kritiskt granska samt att kunna tolka ord och bild - läsa det visuella språket. Det är förmågor som skolan bör utveckla genom att låta eleverna använda sig av moderna hjälpmedel som datorer, video m.m. Det är mer fråga om att använda sig av nya hjälpmedel och tillgänglig teknik än att göra dessa till ett innehåll i skolan. Informationsteknologins utveckling ger nya förutsättningar för bl.a. tillgång till nya kunskapskällor för kontakter mellan skolor och även för lärarfortbildning.

Omsorgen om den gemensamma miljön, lokalt och nationellt såväl som internationellt, förutsätter grundläggande kunskaper om centrala sammanhang såsom resursförbrukning, kretslopp och ekologiska system. Konsekvenser av materiell konsumtion och levnadsvanor måste bli klara för alla, engagemang och uppfinningsrikedom krävs för ett bemästrande av miljöproblemen. Miljökunskap behöver i grundskolan få en fast ämnesförankring samtidigt som samverkan mellan ämnen är väsentlig.

Utvecklingen i samhället innesluter ökade krav på medborgerligt inflytande och att kunna välja mellan alternativ. Skolan har en viktig roll i att ge medborgerlig bildning. Detta innebär bl.a. att kunna, vilja och våga använda det talade och skrivna språket, ha förmåga till kritisk granskning och att kunna möta och värdera argument. Det innebär också en vana att fungera i demokratiska former och en delaktighet i vårt kulturarv i vid mening. Kraven på inflytande och eget ansvar ställs också alltmer i arbetslivet, där människors kompetens, förmåga att värdera kompetens samt kommunikations- och samarbetsförmåga accentueras. Förändringar i ungdomars villkor och i arbetslivet innebär att arbetslivsorientering och studie- och yrkesorientering även fortsättningsvis måste vara en del av skolans verksamhet, men formerna för bl.a. den

praktiska arbetslivsorienteringen i grundskolan skall främst vara föremål för lokalt bestämmande.

Förståelsen av förändringar som sker i omvärlden och även förståelsen av kunskapens förändring, kräver ett historiskt perspektiv inte bara i ämnen inriktade på samhällets utveckling utan i all undervisning.

De etiska grundfrågorna har alltid varit närvarande men de aktualiseras på nya sätt genom internationalisering, teknologisk utveckling och andra förändringar i samhället. Etiska perspektiv skall läggas i undervisningen i många ämnen. Genom att tas upp i naturliga sammanhang, både i skolans vardagshändelser och som en aspekt av kunskapens konsekvenser, skapas förutsättningar för utveckling av elevernas medvetna personliga ställningstaganden och för att de kan grunda dessa på såväl värderingar som kunskaper.

Måldokumenten och styrsystemet

Den beslutade ansvarsfördelningen för skolan innebär en tydligare fördelning av ansvaret mellan den nationella och den lokala nivån och mellan dem som skall besluta om verksamhetens mål och inriktning (politiker) och dem som skall arbeta för förverkligandet (främst lärare och skolledare). Detta ställer nya krav på styrdokumentens form och funktion. Det ställer också krav på de instrument som måste utvecklas för att nationellt följa och utvärdera skolans verksamhet och för vilka Statens skolverk har ett ansvar.

Mål- och resultatorientering innebär att skolans verksamhet inte behöver eller skall styras främst genom regler och föreskrifter utan genom de nationellt uppsatta målen. Lärare, skolledare och elever skall omforma de mål som anges på nationell nivå till undervisningsmål på den egna skolan och på det sättet utforma sin lokala arbetsplan. Genom detta och det större utrymme som skall finnas lokalt att bestämma vägarna och medlen för att nå målen kan en slags deltagande målstyrning åstadkommas. Graden av måluppfyllelse skall sedan avgöras genom de utvärderingsinsatser som utvecklas nationellt och lokalt. Utvärderingen skall ge signaler tillbaka till beslutsfattarna om var något behöver förbättras och var resurser skall sättas in.

Elevers och föräldrars delaktighet och inflytande över elevernas skolgång yttrar sig bl.a. i rätten att välja skola och inriktning på utbildningen. Därutöver är möjligheten för elever att inom ramen för en utbildning göra individuella val en viktig form av inflytande som bör stärkas. Men också läroplanernas och kursplanernas form och inriktning har stor betydelse för möjligheterna lokalt att komma överens om hur man skall arbeta och vilket konkret innehåll undervisningen skall ha. Målen som anges nationellt måste vara tydliga i sin inriktning men samtidigt lämna ett friutrymme för den lokala nivån.

Läroplan har i svenskt språkbruk i regel avsett ett dokument som innesluter såväl övergripande mål och riktlinjer som timplaner och kursplaner. I våra direktiv anges att läroplanerna skall innehålla övergripan-

de mål och riktlinjer för utbildningen i landet medan kursplaner och timplaner skall vara särskilda dokument. När vi fortsättningsvis talar om läroplan avser vi alltså endast övergripande mål och riktlinjer. Detta ligger också närmare det synsätt som alltmer vinner internationell terräng.

De nationellt fastställda målen föreslås vara av två principiellt skilda slag. "Strävansmål" är sådana mål som man skall sträva mot och arbeta efter. De skall styra inriktningen av arbetet i skolan. Strävansmålen är vida och högt ställda och meningen är inte att de skall kunna uppnås helt, men de skall vara utgångspunkter för undervisningen. De skall spegla de möjligheter till utveckling som finns i skolan och de skall ge stöd för den lokala urvalsdiskussionen. Till skillnad från strävansmål anger "uppnåendemål" de kunskaper alla elever skall garanteras att få i grundskolan. Sådana mål skall vara en grund för utvärdering, lokalt och nationellt, och ge signaler om hur långt eleverna har nått i sin kunskapsutveckling och om resurser av olika slag behöver omfördelas. Kursplanerna för grundskolan föreslås därför innehålla sådana uppnåendemål som avser slutet av det femte resp. det nionde skolåret.

Läroplaner och kursplaner skall således lämna ett friutrymme för en professionell lokal utveckling av skolan utan att den nationella likvärdigheten äventyras. Samma principer skall gälla den timplan som nationellt fastställs för skolan. Timplanen skall främst utgöra en grund för vilka resurser kommunen minst måste avsätta för undervisning och ange en minsta garanterad tid för bl.a. de för alla elever obligatoriska ämnena. Till styrdokumenten på lokal nivå hör skolplanen som fastställs av kommunfullmäktige. Den anger bl.a. vilka resurser kommunen anslår för att de nationella målen skall nås och hur det kommunala skolväsendet skall utvecklas.

Samverkan med förskola och skolbarnsomsorg

För att skolan skall kunna erbjuda en så trygg och utvecklande miljö som möjligt är det viktigt att skolan har ett nära och förtroendefullt samarbete med förskola och skolbarnsomsorg. Samarbetet med förskolan skall främst sikta till att utveckla en skolförberedande verksamhet som skapar kontinuitet för barnen och underlättar skolstarten. Genom en samverkan mellan skola och skolbarnsomsorg kan man inom de olika verksamheterna skapa optimala förutsättningar för barnets allsidiga utveckling och lärande. Skolan skall ta sin del av ansvaret för att en samverkan kommer till stånd. Förutsättningarna för samverkan har väsentligt underlättats av att kommunerna fått rätt att fritt organisera sina nämnder.

Den viktigaste förutsättningen för ett gott samarbete mellan skola, förskola och skolbarnsomsorg är att samverkan mellan de olika personalgrupperna bygger på en ömsesidig respekt för varandras yrkeskunnande. Det handlar inte om en sammanvävning av roller och uppgifter utan om en nära kommunikation för att skapa gemensamma synsätt

och lösa gemensamma problem. Betydelsen av en sådan samverkan bör avspeglas både i grundskolans läroplan och i pedagogiska program för förskola och fritidshem. För skolans del bör såväl rektors som lärares ansvar framgå. Hur samarbetet skall formas och underlättas liksom frågor om ändamålsenlig lokalplanering och gemensam fortbildning ligger på kommunal nivå att besluta om. Barnets behov av kontinuitet, trygghet och allsidig stimulans måste stå i förgrunden. Detta skall speglas i läroplanen.

Förslag

Läroplaner

Kraven på en läroplan är att den skall svara på frågor om vilka värden utbildningen skall vila på och vilken slags kunskap som skall väljas ut för lärande. Den skall ange vilket kulturarv i vid mening som skall överföras från en generation till nästa och hur skolan skall förbereda för en omvärld i förändring. Den skall också klargöra ansvarsfördelningen mellan olika inblandade aktörer och hur ansvaret skall utövas.

Läroplanen skall ange de nationella målen, men den skall, till skillnad från tidigare, inte ge anvisningar om hur målen skall nås, dvs. val av stoff, arbetssätt och arbetsmetod. Detta innebär inte att urvalsfrågan helt läggs över på lokal nivå. I stället ökar kraven på att de nationellt fastställda målen skall vara tydliga och kunna utgöra en grund för lokala prioriteringar. Samtidigt ges inflytande och ansvar till lärare och rektorer att utforma verksamhetsmål och undervisningsmål i linje med de nationella målen och att i det praktiska arbetet verka för att nå dem.

Kommitténs betänkande i sin helhet kan ses som en kommentar till läroplanerna.

Kommitténs läroplansförslag innefattar skolans värdegrund och uppgifter, nationella utbildningsmål samt väsentliga riktlinjer för arbetet i skolan, för skolans samarbete med hemmen samt för samverkan med förskola, gymnasieskola m.m.

Det svenska skolväsendet vilar på grundläggande demokratiska värden som historiskt vuxit fram och fått förankring i vårt land. Våra förslag bygger liksom nuvarande läroplaner på denna grund. Förslagen till läroplan för grundskolan respektive gymnasieskolan och komvux har stora likheter. Grundläggande värden samt övergripande mål och riktlinjer är i huvudsak gemensamma för de olika skolformerna. Det som skiljer skolformerna åt, deras olika uppdrag, målgrupper, elevernas ålder m.m., kommer främst fram i andra måldokument samt genom hur man på lokal nivå organiserar verksamheten.

Vi lägger förslag till läroplan för grundskolan och till en gemensam läroplan för gymnasieskolan och komvux. Våra läroplansförslag skiljer sig från tidigare läroplaner främst genom att de har en annan uppbyggnad och form. De främsta skillnaderna är att våra förslag till läroplaner generellt har ett mindre omfång, är mer koncentrerade, skiljer mellan

värden, mål och riktlinjer, inte har anvisningar om arbetssätt, arbetsformer m.m. utan endast väsentliga riktlinjer samt har tydliga adressater.

Målen är i läroplansförslagen disponerade i några områden. Gemensamma områden i de båda läroplanerna är Kunskaper och färdigheter, Normer och värden samt Elevernas ansvar och inflytande. Målen uttrycks i ett elevperspektiv; det är elevens kunskapsutveckling som är utgångspunkten. Till målen är också knutna riktlinjer där lärarens och skolpersonalens skyldigheter anges. I ett särskilt avsnitt ges riktlinjer för rektor.

I läroplanen används, så som vi tidigare redovisat, två typer av mål; strävansmål som skolan skall arbeta mot och sträva efter och, under avsnittet Kunskaper och färdigheter, uppnåendemål som uttrycker vad varje elev minst skall ha med sig när hon eller han lämnar grundskolan. Det är skolhuvudmannens och skolans ansvar att verksamheten inriktas mot de nationella strävansmålen och att alla elever når de angivna uppnåendemålen.

I läroplanernas riktlinjer anges lärarens respektive skolpersonalens ansvar. Läroplanen uttrycker därför vad läraren skall, vad all personal skall respektive vad rektor särskilt skall ansvara för. I och med att det läggs ansvar på någon kan också ansvaret utkrävas. Skolpersonal, elever, föräldrar, politiker vet vem som är ansvarig.

Eftersom vi dels skapar vissa nya begrepp, dels använder etablerade begrepp med delvis nya innebörder föreslår vi också att vissa definitioner m.m. läggs som bilaga 1 till läroplanen. Vi föreslår också att som bilaga 2 till läroplanen skall förtecknas internationella konventioner och andra överenskommelser som Sverige förbundit sig att verka för på utbildningens område och som det ankommer på lärare och rektor att beakta.

Kursplaner för grundskolan

Vi har enligt våra direktiv i uppdrag att för grundskolan lämna färdiga kursplaneförslag i svenska, matematik och musik och förslag till huvudsakligt innehåll i övriga ämnen senast den 1 september. Färdiga kursplaneförslag i övriga ämnen skall redovisas senast den 30 december 1992.

Det är främst genom undervisningen i ämnena som skolans övergripande mål skall nås. Läroplanen är därför en av de viktigaste utgångspunkterna för kursplanerna i olika ämnen. Inte bara läroplanens utan också kursplanernas roll förändras vid övergång till en mål- och resultatorienterad styrning. Kursplanerna skall enligt vårt förslag ge svar på frågor om varför man läser ämnet, vad ämnets roll är i förhållande till läroplanens mål och vad skolämnet består i. De skall ange centrala kunskaper, uttryckta i t.ex. förståelse, färdighet och erfarenhet, som eleverna skall uppnå i ett visst ämne och därvid skapa förutsättningar för nationell likvärdighet. Samtidigt skall de lämna ett utvecklingsmässigt frirum till lärare och elever. De skall vara utvärderingsbara både i ett nationellt och ett individuellt perspektiv.

Målen i kursplanerna är liksom i läroplanen av två slag, strävansmål och uppnåendemål. Det som skall styra undervisningen är, förutom strävansmålen, det som anges om ämnets kärna och de centrala perspektiv ämnet bygger på. Uppnåendemålen anger vad eleverna minst skall ha nått i slutet av det femte resp. nionde skolåret.

Strävansmålens utformning innebär således att det finns utrymme inom kursplanens ram för både den fördjupning eller breddning i ett ämne som eleverna vill göra inom sitt fria val och den profil skolan väljer inom sitt disponibla timutrymme.

Utifrån läroplanens och kursplanens mål skall lärare och elever formulera sina undervisningsmål, välja konkret innehåll, metoder och arbetsformer. Eleverna skall med ökande mognad ha ett allt större inflytande i denna process. Kursplanerna kommer inte att ge anvisningar om hur detta skall gå till och inte ange några vägar till målen. De kan därigenom komma att uppfattas som torftiga jämfört med tidigare kursplaner. Det ligger inom Skolverkets generella uppdrag att via kommentarer och referensmaterial kring bl.a. olika ämnen stödja utvecklingen i skolan och på så sätt bidra till att underlätta skolornas övergång till en mer målstyrd verksamhet. I bilaga 7 till detta betänkande ger vi ett exempel på kommentarer.

Vår ambition har inte varit att göra kursplanerna formmässigt enhetliga. Detta skulle vara att göra våld på ämnenas karaktär. Vi har valt att ha en i huvudsak enhetlig disposition, men inom den ramen har lämnats stort utrymme för anpassning till respektive ämne. Punkt 2 nedan kan exempelvis ha olika rubriker beroende på ämne.

Kursplanerna har en inledande text där ämnets syfte och roll i förhållande till skolans allmänna mål beskrivs, och där ämnet sätts in i sitt sammanhang. Kursplanen är sedan uppdelad i fyra huvudområden:

1. Mål för ämnet
2. Ämnets uppbyggnad, "väsen" eller struktur
3. Mål som skall ha uppnåtts vid slutet av femte årskursen
4. Mål som skall ha uppnåtts vid grundskolans slut.

Målen för ämnet är uttryckta i vad eleven skall kunna, behärska, ha insikt i, utveckla etc.

De uttrycker vad skolan skall sträva efter och arbeta mot och de anger inriktningen på arbetet i skolan. I ett målorienterat system kan inte ämnet definieras genom sitt innehåll i meningen det stoff eller de moment som skall behandlas. I stället beskrivs ämnets kärna eller karaktär genom exempelvis ämnets centrala begrepp, teorier, frågeställningar, perspektiv, aspekter, kunskapsområden etc. Denna ämnets struktur ser olika ut i olika ämnen och beskrivs också på skilda sätt. Mål och struktur kan sägas tillsammans definiera ämnet som skolämne på den nivå som kursplanen gäller.

Uppnåendemålen i kursplanen anger vad varje elev minst skall ha uppnått i ämnet. Alla elever kan inte komma lika långt, men i en obligatorisk skola skall alla garanteras en mimininivå. Målen för vad eleverna minst skall ha nått vid slutet av det femte skolåret avses vara en sorts

kontrollstation. Även om eleverna utvecklas olika snabbt, även om en del börjar skolan vid 6 års ålder och andra vid 7 bör det finnas en avstämningspunkt där en samlad och allsidig bedömning av elevens kunskaper och utveckling sker. Det skall vara lärarens skyldighet att göra en sådan bedömning med utgångspunkt i kursplanens mål och att också analysera orsakerna till eventuella kunskapsbrister hos eleverna. Rektor skall få del av dessa bedömningar så att de kan ligga till grund för hur man lokalt fördelar resurser och planerar för eleverna fortsatta utbildning.

Denna avstämning får inte likställas med en traditionell betygsättning av eleverna. Syftet är att skolan skall kunna göra rätt avvägning av vilka insatser som behövs för elevernas fortsatta utveckling. Detta är särskilt viktigt med tanke på de skillnader i mognad och utveckling som finns bland elever i dessa åldrar. Elever och föräldrar skall få ta del av den samlade bedömningen skriftligt men också ges möjlighet att i samtal diskutera den och planeringen framåt. Detta skall vara en naturlig fortsättning på den dialog mellan hem och skola som fortlöpande bör ha skett. För att inte den utvärdering som målen för femte skolåret medför skall bli alltför formell eller bunden till test, ser vi det som viktigt att olika modeller att över tid dokumentera elevernas utveckling tas fram.

Grundskolans timplan

Timplanen kommer framöver att ha en annan funktion än tidigare. Knytningen till statsbidragssystemet har upphört. Timplaneförslaget anger den minsta undervisningstid som eleverna har rätt att få och därmed den tid som kommunen minst är skyldig att avsätta resurser för. Kommunen kan om den så vill använda tid utöver timplanen inom ramen för skoldagens längd och läsårets skoldagar.

All tid i timplanen avser lärarledd undervisning, dvs. undervisning som planerats av lärare och elev och som eleven genomför under lärares ledning. Tiden uttrycks i timmar (60 minuter) och inte i veckotimmar som hittills.

Timplanen föreslås bestå av i princip fyra olika tidsutrymmen. Huvuddelen upptas av minsta garanterad tid för i timplanen angivna obligatoriska ämnen. Skolan skall lokalt ha ett timplaneutrymme för sin profilering och ett utrymme skall finnas för elevens personliga val. Dessa båda tidsutrymmen upptar vardera ca 8 procent av timplanens totala tid. Ett mindre utrymme finns slutligen för undervisning som syftar till att ge orientering om utbildning och arbetsliv m.m.

Genom behovet av en avstämning eller "kontrollstation" vid slutet av det femte skolåret och en övergång från integrerade ämnen till ämnesuppdelning, har kommittén funnit skäl att presentera timplanen med en uppdelning mellan å ena sidan årskurserna 1-5 och å andra sidan årskurserna 6-9. Denna uppdelning av tiden föreslår vi skall kunna jämkas genom beslut av styrelsen för skolan.

Vissa av de obligatoriska ämnena har i förslaget till timplan fått en ökad timtid, t.ex. svenska och främmande språk samt matematik. Andra

ämnen har, som konsekvens bl.a. av att skolan och eleven skall ha ett valutrymme, i förslaget fått en minsta timtid som i regel understiger den tid ämnet har i gällande timplan.

Bland de övriga förslag som vi lägger i anslutning till förslaget till timplanen märks

- Vissa ämnen har fått en ny inriktning och ny benämning, bl.a. ämnena teknik och miljö samt barn- och ungdomskunskap.
- Språkprogrammet i grundskolan förstärks. Engelska föreslås starta första skolåret (med viss övergångstid) och ett obligatoriskt B-språksval införs fr.o.m. år 6.
- I stället för B-språk skall elev som önskar kunna läsa svenska, engelska, I teckenspråk eller hemspråk.
- Eleverna skall inom ramen för sitt personliga val eller skolans profil kunna välja att läsa ett tredje främmande språk, C-språk, under grundskolans sista år.
- Nuvarande reglering om alternativkurser i engelska och matematik föreslås upphöra.

I förslagen ingår också att frågorna om skolpliktsålder och ett tionde skolår utreds.

Förutom förslaget till ny timplan lämnas också förslag till föreskrifter till denna timplan.

Gymnasieskolan och komvux

Utifrån en diskussion om måldokumenten för gymnasieskolan och komvux föreslås att Skolverket får i uppdrag att utarbeta programmål för den kommunala vuxenutbildningen och dess olika delar samt för individuella program, specialutformade program och kompletteringskurser i gymnasieskolan.

Olika vägar att höja den gymnasiala utbildningens kvalitet diskuteras utifrån tid, elevernas förkunskaper, lärarnas kompetens, studieorganisation, lokaler och utrustning samt gymnasieutbildning som förberedelse för högskolestudier och yrkesliv. Förstärkning av undervisning i svenska och främmande språk behandlas i särskilda avsnitt liksom frågan om studiekontrakt.

Sammanfattningsvis förordar kommittén

- en snabbare utveckling mot en kursutformad gymnasieskola och ökad flexibilitet i gymnasieskolans organisation
- en utveckling mot grundskole- och gymnasieutbildning som en sammanhängande studiegång, med gemensamma kommentar- och referensmaterial och på sikt gemensamma kursplaner
- en spridning via Skolverket av idéer och resultat från lokala utvecklingsprojekt som rör bl.a. kursutformad gymnasieskola, kunskapscentra m.m.
- att regelsystemet medger att elever kan slutföra ett gymnasieprogram på kortare tid än tre år samt att frågan om ett tionde skolår utreds

- att kontakterna och utbytet mellan gymnasieskolan och högskolan utvecklas och utvidgas liksom mellan gymnasieskolan och arbetslivet
- att översyn görs av utbildning och kompetenskrav för yrkeslärare
- att karaktärsdelen i de studieförberedande programmen tillförs en kurs i svenska om 50 timmar, med inriktning mot mer avancerade studier och att garantitiden för ämnet idrott på de studieförberedande programmen minskas med 50 timmar
- att det i läroplanen betonas att eleverna skall ha ansvar för sina studier, kunna arbeta självständigt, överblicka större kunskapsfält, utveckla kritiskt tänkande och ett alltmer vetenskapligt sätt att arbeta och tänka
- att det förslag till kurssystem i engelska som Skolverket utvecklat genomförs generellt i den gymnasiala utbildningen, att ett liknande kurssystem utvecklas för B- och C-språk och att kursutformade modeller utvecklas också för andra ämnen
- att i läroplanen betonas att eleverna skall utveckla sin självkännedom och förmåga till individuell studieplanering och att det läggs på rektors ansvar att eleverna i dialog med skolan gör upp en individuell planering för sina studier
- en fortsatt avreglering för att skapa utrymme för lokal utveckling.

Ikraftträdande och genomförande

Frågor om när föreslagna styrdokument m.m. skall träda i kraft och hur genomförandet av förslagen skall ske, har inte legat i kommitténs uppdrag. Några tänkbara alternativ diskuteras dock i betänkandet eftersom detta är viktiga frågor för den remissbehandling som skall ske av våra förslag.

Att från statens sida föreskriva hur ett implementationsarbete kring nya läroplaner och andra styrdokument skall gå till på lokal nivå, skulle strida mot andan i det nya ansvars- och styrsystemet. Sådana beslut måste fattas i kommunerna. Däremot bör man på nationell nivå informera olika grupper, erbjuda fortbildning till nyckelpersoner i den lokala organisationen och erbjuda idé- och studiematerial som stöd och service för det lokala arbetet.

Vi föreslår att en genomföranderesurs ställs till kommunernas förfogande under exempelvis en treårsperiod.

Sammanställning av remissyttranden över Läroplanskommitténs betänkande (SOU 1992:94) Skola för bildning

Remissinstanserna

Remissyttranden har kommit in från Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Socialstyrelsen (SOS), Statens handikappråd (SHR), Statskontoret, Riksrevisionsverket (RRV), Statens skolverk, Statens institut för handikappfrågor i skolan (SIH), Verket för högskoleservice (VHS), Centrala Studiestödsnämnden (CSN), Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), Statens invandrarverk (SIV), Jämställdhetsombudsmannen (JämO), Statens ungdomsråd, Universitetet i Stockholm, Tekniska högskolan i Stockholm, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Konstfackskolan, Musikhögskolan i Stockholm, Idrottshögskolan i Stockholm, Universitetet i Uppsala, Högskolan i Falun/Borlänge, Högskolan i Gävle/Sandviken, Högskolan i Örebro, Universitetet i Linköping, Högskolan i Jönköping, Universitetet i Lund, Högskolan i Kalmar, Högskolan i Kristianstad, Högskolan i Växjö, Universitetet i Göteborg, Chalmers tekniska högskola, Högskolan i Karlstad, Universitetet i Umeå, Högskolan i Luleå, Högskolan i Sundsvall/Härnösand, Svenska Språknämnden, Läroplanskommittén, Botkyrka, Danderyds, Haninge, Nacka, Stockholms, Södertälje, Österåkers, Enköpings, Uppsala, Älvkarleby, Eskilstuna, Katrineholms, Nyköpings, Kinda, Linköpings, Motala, Norrköpings, Ödeshögs, Gislaveds, Gnosjö, Jönköpings, Markaryds, Tingsryds, Växjö, Borgholms, Emmaboda, Kalmars, Oskarshamns, Vimmerby, Gotlands, Karlskrona, Olofströms, Hässleholms, Helsingborgs, Malmö, Svedala, Trelleborgs, Halmstads, Göteborgs, Orusts, Öckerö, Borås, Färgelanda, Vänersborgs, Gullspångs, Götene, Lidköpings, Skara, Skövde, Tibro, Arvika, Grums, Karlstads, Torsby, Karlskoga, Nora, Örebro, Norbergs, Skinnskattebergs, Västerås, Borlänge, Faluns, Bollnäs, Gävle, Hofors, Ljusdals, Sundsvalls, Ånge, Östersunds, Lycksele, Skellefteå, Umeå, Vilhelmina, Vindelns, Bodens, Jokkmokks, Luleå, Piteå och Övertorneå kommuner, Stockholms och Västerbottens läns landstingskommuner, Svenska Akademien, Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien, Kungliga Vetenskapsakademien, Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), Svenska Kommunförbundet (SK), Landstingsförbundet (LF), Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF), Företagarnas Riksorganisation (FR), Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO), Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Landsorganisationen i Sverige (LO), Lärarnas Riksförbund (LR), Lärarförbundet, Sveriges Skolledarförbund, Riksförbundet Hem och Skola (RHS), Elevorganisationen i Sverige, Samarbetsorganisationen för Sveriges vuxenstuderande (SAMVUX), Elevkårernas centralorganisation (ECO), Ekumeniska Skoldelegationen, Handikappförbundens Centralkommitté (HCK), De Handikappades Riksförbund (DHR), Överbefälhavaren (ÖB), Folkhälsoinstitutet, Arbetarskyddsstyrelsen (ASS), Trafiksäkerhetsverket (TSV), Statens Livsmedelsverk, Statens kulturråd, Statens na-

turvårdsverk, Riksantikvarieämbetet (RAÄ), Barnmiljörådet, Föreningen Norden, Föreningen Svenska Läromedelsproducenter (FSL), Läromedelsförfattarnas Förening, Sveriges Förenade Studentkårer (SFS), Riksförbundet för Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna (FUB), Humanetiska förbundet, Svenska naturskyddsföreningen, Sveriges Riksidrottsförbund, Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU), Svenska Dyslexistiftelsen/Svenska Dyslexiföreningen, Förbundet mot läs- och skrivsvårigheter (FMLS), Föräldrar för ordblinda barn, Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdom (RBU), Svenska Förbundet för specialpedagogik, Rädda Barnen, Samarbetsorgan för Invandrarorganisationer i Sverige (SIOS), Biologilärarnas förening, FilosofiPsykologilärarföreningen, Fransklärarföreningen, Föreningen lärare i ekonomiska ämnen, Föreningen lärare i religionskunskap, Föreningen lärare i samhälls- och socialkunskap, Geografilärarnas förening, Historielärarnas förening, Lärare i matematik, fysik och kemi (LMFK), Lärare i moderna språk (LMS), Svensklärarföreningen, Svenska skolläkarföreningen, Sveriges skolkuratorers förening, Föreningen Sveriges Socialchefer, Utbildningssamrådet för grundskollärarstudenter, Barn- och ungdomsdelegationen, Jämställdhetsarbetares förening (JA), Kooperativa Institutet, Lutherhjälpen, Kyrkornas U-forum, Sveriges kristna ungdomsråd, Svenska kyrkans mission, Svenska Missionsrådet.

Dessutom har yttranden kommit in från lokala föreningar, sammanslutningar och enskilda personer.

Disposition av remissammanställningen

1. Allmänna synpunkter.
2. Bakgrund och motiv.
3. Läroplaner för grundskolan samt gymnasieskolan och komvux.
4. Kursplaner för grundskolan.
5. Timplan för grundskolan.
6. Speciella förslag för gymnasieskolan och komvux.
7. Ikraftträdande och genomförande.

1. Allmänna synpunkter

En majoritet av de remissinstanser som kommenterat betänkandet i dess helhet tillstyrker detta. Grundtonen är positiv även hos dem som endast har haft synpunkter på delar av förslaget. Flera instanser, bland annat *Skolverket, RHS, SFS, Västerås kommun, Karlstads kommun, Lunds Universitet* och *Högskolan i Kristianstad*, anser inledningskapitlen vara så värdefulla och intressanta att de borde spridas till en vidare krets, t.ex. i samband med fortbildning. I förkortad och strukturerad form borde de publiceras tillsammans med läroplanen.

Även de som är övervägande positiva har emellertid nästan alltid någon eller några invändningar eller påpekanden. De flesta av dessa gäller bristande samstämmighet mellan den inledande bildningssynen, vissa

delar av läroplanen samt grundskolans timplan. Några instanser, bland andra *HCK*, beklagar att den viktiga frågan om skolans framtid inte blivit tillräckligt utredd p.g.a. tidsskäl. Många påtalar den bristande samordningen med Betygsberedningens betänkande.

Beträffande allmänna synpunkter, som gäller alla skolformer, riktar sig invändningarna främst mot delar av resonemangen om internationalisering, miljö och etik/humanism. Det förekommer även synpunkter på bland annat textavsnitten om bildningsbegreppet, kunskapssynen, mål- och resultatorientering, utvärdering, jämställdhet, valfrihet samt omsorgen om elever med svårigheter.

Nedan redovisas remissinstansernas synpunkter.

2. Bakgrund och motiv

Avsnittet Bakgrund och motiv tar upp vissa faktorer som påverkat och påverkar läroplaners innehåll och utformning. I kapitlet Kunskap och lärande ges en samlad syn på lärande och kunskapsutveckling. Vissa förändringar i omvärlden såsom den pågående internationaliseringen, miljöfrågor och informationsteknologins utveckling, aktualiserar frågor på ett nytt sätt och ställer nya krav på skolan. Dessa frågor tas upp i kapitlet Skolan och omvärldsförändringarna.

Den nya ansvarsfördelningen för skolan och övergången från regelstyrning till mål- och resultatorientering tas upp i kapitlet Måldokumenten och styrsystemet. I kapitlet Samverkan med förskola och skolbarnsomsorg konstateras att en skolförberedande verksamhet behövs. Frågan om skolpliktens inträdande och skoltidens längd föreslås ges en samlad översyn.

En majoritet av remissinstanserna ställer sig positiva till avsnittet i dess helhet.

Läroplaner och skolans uppgifter

Remissinstanserna skriver i stort sett positiva kommentarer till detta avsnitt. Så noterar exempelvis *Högskolan Falun/Borlänge* med tillfredsställelse ansatsen i betänkandets två första kapitel och anser kapitlen mycket viktiga som utgångspunkt inom såväl det allmänna skolväsendet, som inom lärarutbildningen.

Exempelvis *Uppsala Universitet* ser dock vissa spänningar, mellan de "oförytterliga värdena" och dels skolvardagen i resursbristens tecken, dels kravet på pluralism och mångfald.

Vissa instanser saknar ett tydligare bakgrundsresonemang och klarare ställningstagande beträffande olika typer av segregation. *Högskolan i Kristianstad* efterlyser såväl klass- som könsperspektiv och invandrarperspektiv. LO vill sätta jämlikhetsmålet i förgrunden. Bl.a. *Umeå Universitet, Statens Ungdomsråd* och *Luleå kommun* efterlyser tydligare skrivningar om flickors och pojkars olika och ojämlika villkor i skolan. *Lärarförbundet, Statens Skolverk, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm,*

Uppsala Universitet, Göteborgs Universitet, RBU, Olofströms kommun, Grums kommun och *Skara kommun* m.fl. påpekar att helhetssynen på elever med behov av särskilt stöd inte betonas tillräckligt.

Bildningsbegreppet och kunskapssynen

De flesta remissinstanser instämmer, vissa entusiastiskt, i kommitténs resonemang om humanistisk bildning samt synen på kunskap. Tillstyrker gör bland andra *Göteborgs Universitet, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Lärarförbundet, LO, Skolledarförbundet, Statens Ungdomsråd* och *Stockholms kommun.*

Invändningar finns, likaså påpekanden om att vissa aspekter saknas eller är för vagt utformade. *Högskolan i Linköping* menar i fråga om bildningsbegreppet att kommittén allt för mycket koncentrerat sig på det kognitiva och borde ha försökt tillämpa sitt resonemang också på sådant som i tidigare läroplaner diskuterats i personlighets- eller värdetermer. *Konstfackskolan*, bland andra, anser att kommitténs bildningsbegrepp saknar två väsentliga områden, bildkonst och musik.

Högskolan i Örebro, Högskolan i Karlstad m.fl. anser att det dynamiska bildningsideal som kommittén pläderar för i avsnittet Bakgrund och motiv tyvärr inte går att återfinna i förslagsdelen, där i stället ett statiskt bildningsideal dominerar. *Högskolan i Kristianstad* ställer sig frågande till om bildningsbegreppet går att förena med speciella uppnåendemål.

Enligt *Högskolan i Jönköping* framstår utredningens förslag som positivt och konstruktivt på ett sådant sätt att harmoniseringen gömmer den konkreta vardag i vilken människorna i skolan befinner sig. LO menar att utredningens analys och diskussion av kunskapsbegreppet inte tillräckligt beaktat skillnader i elevernas inlärningsvillkor med hänsyn till social bakgrund, intresse, kön och begåvningsprofil.

Enligt *Kungl. Vetenskapsakademien* är det i gymnasieskolan ett möjligt och önskvärt förhållningssätt att beakta kunskapers relativitet; för lägre stadier har detta föga relevans. Huvuddelen av undervisningen i grundskolan bör gälla områden och frågor där baskunskapen är etablerad och allmänt accepterad och inte sådant som ligger vid den aktiva forskningsfronten där olika tolkningar av resultatens innebörd alltjämt är möjliga.

Många gläder sig åt betoningen av det historiska perspektivet. *Riksantikvarieämbetet* vill i bildningssammanhanget framhålla den pedagogiska potential som finns i de fysiska föremål som presenteras i muséerna och som i form av fornlämningar, äldre byggnader och kulturmiljöer finns bevarade i kulturlandskapet.

Till de kunskaper och färdigheter som alla elever som lämnar grundskolan skall ha, vill några remissinstanser foga ytterligare områden. *ÖB* har t.ex. betonat vikten av att alla elever i skolan får kunskaper om grunderna för den svenska säkerhetspolitiken och om sina rättigheter och skyldigheter i samhället, däribland den allmänna värnplikten. *Folkhälsoinstitutet* har speciellt framhållit skolans ansvar för att bibringa eleverna hälsoundervisning och hälsofostran.

Övriga anmärkningar gäller exempelvis avvägningen teori/praktik och ett allför insnävat humaniorabegrepp.

Internationaliseringen i världen

De flesta remissinstanser instämmer i att internationaliseringen utgör en viktig faktor att ta hänsyn till. Ett stort antal instanser, däribland *Rädda Barnen, SFS, Högskolan i Kalmar, Vänersborgs, Bollnäs, Umeå* och *Skellefteå kommuner*, menar dock att det globala perspektivet måste lyftas fram tydligare i texten. Det påpekas att det egna kulturarvet och europeisk identitet betonas på bekostnad av global förståelse. *Högskolan för lärarutbildning i Stockholm* anser att vissa internationella frågor som miljö, krig, etniska konflikter, internationell solidaritet och förståelse och respekt för andra folk inte ges tillräcklig tyngd i uppnåendemålen. SIV menar att utvecklingen i vårt samhälle under senare tid varit så präglad av orientering mot EG att den nordiska dimensionen kommit i skymundan. Även *Föreningen Norden* påpekar att behovet av nordiskt samarbete tydligare behöver framskrivas i läroplanerna. Föreningen Norden föreslår bl.a. att Helsingforsavtalet, som anger riktlinjer för de nordiska ländernas samarbete, läggs till de internationella överenskommelser som ingår som bilaga i läroplansförslaget.

RHS anser att överlevnadsfrågorna och det globala perspektivet blivit allt för nedtonat - konflikter, krig och fred, miljöproblem och jordens försörjning ges inte det utrymme som det borde ha. *Svenska kyrkans mission* m.fl. hävdar att fredsperspektivet saknas helt och anser att det är betecknande för utredningen att den inte funnit det angeläget att förnya eller fördjupa solidaritets- och rättvisebegreppet. *Ekumeniska skoldelegationen* menar att internationaliseringen och etiken måste behandla frågor som t.ex. en global människosyn, där rättvise-, freds- och miljöfrågor integreras med ekonomiska, historiska, etiska och religiösa aspekter.

Vår gemensamma miljö

Flertalet remissinstanser finner det glädjande att miljöfrågorna fått en så stark roll i den nya läroplanen. En del instanser vill dock inte att miljö behandlas ensidigt kopplat till teknik, eftersom den berör människor på många skilda områden (se vidare avsnittet om Teknik och miljö).

Bl.a. *Naturskyddsföreningen* och *Fältbiologerna* påpekar dock att betänkandet inte följer de synpunkter som förts fram på UNCED-konferensen 1992 i dokumentet Agenda 21. Där uppmanas regeringarna att förbereda strategier med mål att integrera miljö och utveckling i övergripande strukturer på alla nivåer i skolan.

Vissa instanser, t.ex. *Umeå kommun*, anser inte att miljö skall kopplas så hårt till internationella frågor, eftersom miljö inte enbart är en internationell fråga och internationella frågor är mycket mer än miljön.

Vägverket uppmärksammar några av de mest påtagliga förändringarna i barnets närmaste omvärld: bilismens utveckling har förändrat de ung-

as närmiljö och skapat stora risker för deras fysiska, psykiska och sociala hälsa.

Kulturellt perspektiv

När det gäller det kulturella perspektivet menar *SIV* att det är rätt och riktigt att betrakta kulturell mångfald som en naturlig del av ökad komplexitet i tillvaron som hör ihop med internationaliseringen, den europeiska integrationen, sekulariseringsprocessen och moderniseringen av samhällsstrukturen. SIV anser vidare att detta nya perspektiv tydligt måste föras in i all lärarutbildning och läromedelsproduktion.

SIOS menar att kommittén negligerar det faktum att Sverige är ett mångkulturellt samhälle och att det idag i den svenska skolan finns hundratusentals elever med annan språklig och kulturell bakgrund. *Botkyrka kommun* vill framhålla att människor med annat ursprung än det nuvarande svenska utgör en stor resurs i sin kunskap om såväl det egna landets kultur som det så kallade genuint svenska, vilket gör att de kan jämföra och överföra kunskaper som är oerhört värdefulla för att fungera i ett internationellt samhälle. Även *Socialstyrelsen* anser att kommittén inte tillräckligt beaktat den tillgång som de många språk och kulturer som eleverna representerar utgör i dagens skola och den resurs som de flerkulturella eleverna kan bli i framtiden.

Kristen etik och västerländsk humanism

På detta område finns den mest påtagliga spännvidden i åsiktsformuleringen, alltifrån önskemål om mer uttalad betoning på just den kristna etiken till avståndstagande från det kristna med hänvisning till religionsfriheten. Vissa önskar mer fokusering på allmänmänskliga etiska värden. Ordet livstolkning anses oklart.

Ekumeniska skoldelegationen bland andra anser att den kristna etiken behöver definieras närmare än vad som sker i bilaga 8 beträffande skolans värdegrund och mål, tillämpbarhet i skolans vardag och undervisningen i olika ämnen, särskilt religionskunskapen.

Vänersborgs kommun, bland andra, anser att den kristna etiken allena inte kan ligga till grund för de värderingar som präglar ett mångkulturellt samhälle som Sverige. *Högskolan i Sundsvall* påpekar vikten av att den starka betoningen på tio Guds bud och humanismens grundläggande principer inte ställs i motsatsförhållande till andra religioners och kulturers etiska grundprinciper. *Högskolan i Kalmar* menar att det tydligare bör framgå att kristendomen är en av många religioner, och att den inte, i ett globalt perspektiv, har en överlägsen ställning.

Högskolan i Luleå anser att den etiska grunden, betydelsen av att stärka det egna kulturarvet som grund för samverkan, att utveckla förmåga att förstå och leva sig in i andras villkor, ytterligare borde förstärkas, så att läroplanens behandling av frågorna inte blir så snävt Europacentrerad.

Mål- och resultatorienterad styrning

Avsnittet Måldokument och styrsystem har fått övervägande positiv kritik bland remissinstanserna. Bland andra *Ekumeniska skoldelegationen* ställer sig positiv till den nya ansvarsfördelningen för skolan och övergången från en regelstyrning till en mål- och resultatorienterad sådan, under förutsättning att såväl individens som samhällets bästa står i centrum.

SIOS anser dock att kommittén, i ambitionen att ange tydliga mål och riktlinjer, påtagligt har förbisett att det i den svenska skolan finns ett ansenligt antal invandrar- och minoritetselever med annat modersmål än svenska och "om skolan skall främja dessa elevers harmoniska utveckling" krävs angivelse av tydliga mål och riktlinjer. *RBU* menar att de nationellt fastställda målen kräver en betydligt mer distinkt skrivning vad avser behoven hos elever med rörelsehinder än vad som nu är fallet.

Kommunförbundet påpekar att frågan huruvida en centralt reglerad timplan är förenlig med en mål- och resultatstyrd skola, bör övervägas i ett längre perspektiv.

Samverkan med förskola och skolbarnsomsorg

I frågan om samverkan med förskola och skolbarnsomsorg beklagar ett antal instanser, däribland *Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Högskolan i Sundsvall/Härnösand, Lärarförbundet, TCO* och *Föreningen Sveriges Socialchefer*, att de tidigare intentionerna med ett gemensamt styrdokument för barnomsorg och skola inte fullföljdes. *Skellefteå kommun* anser att en gemensam arbetsplan för såväl förskola som skola och skolbarnsomsorg med fördel kan utarbetas lokalt. *Växjö kommun* förespråkar att en tydligare definition av vem som har ansvaret för att samverkan kommer till stånd och genomförs, exempelvis rektor, bör uttalas.

BRÅ anser att det till de motiv kommittén anger för skolans samverkan med förskola och skolbarnsomsorg bör läggas det förebyggande. Senare års forskning tyder, enligt BRÅ, på att tidiga insatser är av stort brottsförebyggande värde. *Bollnäs kommun* framhåller i sammanhanget att förskolan har ett egenvärde och att förskolepersonalens kompetens bör tillvaratas, inte bara i en samverkan inför skolstarten, utan också i övrigt i undervisningen, framför allt på lågstadiet. *Statens ungdomsråd* tillstyrker resonemanget om samarbetet med skolbarnsomsorgen, men påpekar att liknande resonemang om samverkan mellan skola och socialtjänsten samt fritids- och kulturverksamhet möjligen saknas.

Skoltidens längd

Ett flertal instanser, däribland *LR, Lärarförbundet, RBU, Rädda Barnen, Högskolan i Karlstad, Högskolan i Jönköping, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Kommunförbundet, Socialstyrelsen, Malmö, Markaryd,*

Botkyrka, Örebro, Katrineholms, Gotlands, Motala, Vilhelmina, Östersunds och *Hässleholms kommuner*, instämmer i att frågan om skoltidens längd och skolpliktens inträdande kräver en samlad översyn. *Ljusdals kommun* menar att frågan om tidpunkt för skolstart och skoltidens längd bör avgöras innan en ny läroplan fastställes. Även *Borås kommun* anser att det hade varit bra om läroplanskommittén haft ett förslag till lösning och inte bara ett krav på översyn.

Sundsvalls kommun anser att vi även fortsättningsvis bör ha en nioårig skola, men med möjlighet till ett tionde frivilligt år för de elever som så önskar eller som inte kunnat nå de mål som anges för den obligatoriska skolan. *Tibro kommun* förespråkar att ett tionde skolår införs för att undvika minskning av de praktisk-estetiska ämnena och för att möjliggöra de nya områden som kommittén förslår, bl.a. en satsning på språkinlärning och teknik- och miljöområdet. *Lärarförbundet* föreslår en obligatorisk förskola för sexåringar, som skulle innebära att det sista året i förskola utgör det första i en tioårig skolgång för alla barn. *Socialstyrelsen* delar kommitténs uppfattning att en samlad översyn behövs, men anser samtidigt att kommittén inte beaktat de möjligheter till samverkan mellan skola och skolbarnsomsorg som finns såväl organisatoriskt som innehållsmässigt. *Barnmiljörådet* ser med stor oro på den tidigarelagda skolstarten och dess konsekvenser för barn.

3. Läroplaner för grundskolan samt gymnasieskolan och komvux

Läroplanen avser de övergripande målen och riktlinjerna för grundskolan respektive gymnasieskolan och komvux. Läroplanerna fastställer även skolformernas värdegrund och uppgifter. Målen är disponerade i bl.a. områdena: Kunskaper och färdigheter, Normer och värden samt Elevernas ansvar och inflytande. Viktiga byggstenar i förslaget är uppdelningen av mål i strävansmål och uppnåendemål. Nedan behandlas några av de delar i läroplansförslagen remissinstanserna haft synpunkter på.

Av de remissinstanser som yttrat sig i frågan har den övervägande delen i princip tillstyrkt förslagen. Instanserna har särskilt uppskattat den kortfattade strukturen och den tydliga ansvarsfördelningen.

Allmänt

Ett antal remissinstanser påpekar att samstämmigheten mellan begynnelsekapitlen och läroplanens utformning är bristfällig. T.ex. *Skolverket, Lunds Universitet, Högskolan i Växjö, Göteborgs Universitet, BRÅ* och *RBU* saknar en koppling, i flera sammanhang, mellan de inledande resonemangen och läroplansförslaget. Remissinstanserna har i regel inte uttalat sig om läroplanen för gymnasieskolan och komvux separat, utom i vissa begränsade avsnitt.

Flertalet remissinstanser stöder förslaget att gymnasieskolan och komvux får en gemensam läroplan. Detta anses förbättra förutsättningarna för ett livslångt lärande och minska risken för återvändsgränder.

Socialstyrelsen anser att samtliga läroplaner borde ha omarbetats samtidigt. Det borde, enligt Socialstyrelsen ha prövats om mål och riktlinjer för grundskola, grundsärskola, träningsskola och specialskola kunde sammanföras till ett måldokument. *Teologiska institutionen vid Lunds Universitet* förordar att samtliga avsnitt om skolans värdegrund ses över igen, samordnas, preciseras och får ett enhetligt språkbruk - allt med syftet att skapa teoretisk klarhet, men också underlätta för alla dem som sedan skall försöka omsätta detta i skolans arbete. *Högskolan i Gävle/ Sandviken* framhåller att texten till läroplanen bör omarbetas så att elever och lärare förstår syfte och innehåll. RHS påpekar att det kan bli svårt att få en djupare förståelse för "målet" då texterna i förslaget är korta och få motiveringar finns med.

Skolans värdegrund

Skolans värdegrund tillstyrks på samtliga punkter av *Skolverket*. Den etik, som utredningen föreslår att skolan skall präglas av, har sin historiska bakgrund i kristendomens ställning och den västerländska traditionen i det svenska samhället. Skolverket vill dock föreslå, med utgångspunkt från den faktiska verkligheten i dagens mångkulturella samhälle, att det inte görs en inskränkning till kristendom och västerländsk humanism. *Kommunförbundet* menar däremot att den kristna etiken och den västerländska humanismen såsom grund för skolans arbete tydligare bör framhållas och inte sammanblandas med andra värdegrunder. *Elevorganisationen* anser att hänvisningarna till kristen etik och västerländsk humanism bör lyftas ur förslaget, då de kan misstolkas, även om synen på att vårt samhälle i mångt och mycket bygger på detta delas av organisationen.

Även *Skellefteå kommun* föreslår att begreppen "kristen etik och västerländsk humanism" stryks på alla punkter där de ingår i förslagen. Motiveringen är att begreppen har vållat en omfattande diskussion där varje inlägg vittnat om att definitionerna av begreppen är lika många som antal personer som deltar i debatten. Skellefteå kommun framhåller vidare att det är viktigt att skolans undervisning är neutral i religion i vårt pluralistiska samhälle. *Utbildningssamrådet för grundskollärarstudenter* påpekar att genom att hävda den kristna etiken, och därmed kristendomen som religion, som vägledande följer en direkt motsägelse i kravet på kulturell mångfald. Utbildningssamrådet anser att den svenska skolan måste anamma samtliga konsekvenser av en alltmer internationaliserad tillvaro och bygga på en demokratisk samhällssyn och en humanistisk människosyn.

SFS anser att den beskrivning av kulturarvet som ges i den inledande texten och i uppnåendemålen i avsnittet Kunskap och färdigheter är alltför etnocentrisk. Det är enligt SFS orimligt att elevernas insikter skall begränsas till svenska och västerländska värden då vi går mot en alltmer mångkulturell värld. SFS anser också att förslaget alltför lättvindigt avfärdar den komplexa problematik som jämställdhet mellan könen utgör och menar att frågan bör få en mer framskjuten plats under rubriken Normer och värden. Även *Utbildningssamrådet för grundskollärarstudenter* saknar normer om jämställdhet mellan kvinnor och män. *Jämställdhetsarbetares förening (JA)* konstaterar att jämställdhetsaspekter kan och bör läggas på alla de fem huvudområden som behandlas i mål och riktlinjer i läroplanen. Föreningen har förslag till skrivningar som omfattar bl.a. nyfikenhet och intresse för det som är för könet otraditionellt, medvetenhet om värderingar kring kvinnligt och manligt, behovet av att utveckla en trygg och tidsenlig könsidentitet etc.

Skolverket föreslår att målet om det svenska samhällets grundläggande värden och konsekvenserna för det personliga handlandet bör kompletteras så att även konflikter mellan grundläggande värden och existerande verklighet skall belysas. Bland annat *Högskolan i Kristianstad* och *Naturvårdsverket* anser att miljöfrågorna behöver ges större tyngd i läroplansförslaget.

SAF anser att de föreslagna läroplanerna är alltför likartade. Man vill att det skall framgå att grundskolan skall ge alla elever en tillräcklig medborgerlig bildning medan gymnasieskolan skall förbereda för yrkesliv och högskolestudier. Flera remissinstanser, exempelvis *Göteborgs kommun* och *SAMVUX*, påpekar att läroplanstexten i vissa avsnitt bör kompletteras i syfte att åstadkomma vuxenanpassning.

LR påpekar i likhet med t.ex. *Komvux Kristianstad* att den utformning som läroplansförslaget har fått ibland leder till oklarhet om vilken skolform som avses. Begreppen "skolan" och "eleven" känns fel eller otydligt när man avser vuxna studerande. Vidare påpekar *LR* i likhet med t.ex. *Stockholms, Enköpings* och *Gävle kommuner*, att vissa strävansmål under rubriken Kunskaper och färdigheter uppenbarligen endast gäller elever i gymnasieskolan som läser ett helt program. Det gäller målen "- kan kommunicera på minst två främmande språk" och "- har en god insikt i centrala delar av det svenska och västerländska kulturarvet". Dessa strävansmål kan inte gälla för studerande i komvux, som t.ex. läser enstaka yrkesämnen eller deltar i grundläggande vuxenutbildning.

I förslaget till läroplan för grundskolan finns bland riktlinjerna en uppmaning till grundskolan att nära samverka med gymnasieskolan. Flera remissinstanser framhåller att det bör vara ett åliggande även för gymnasieskolan att samverka med grundskolan.

Uppnåendemål och strävansmål

Majoriteten av de remissinstanser som kommenterat uppnåendemålen och strävansmålen har ställt sig positiva till förslaget. De synpunkter som dock framkommer gäller framförallt ordvalet och uppdelningens tillämpbarhet.

Bland andra *Svenska Akademien, Högskolan i Kalmar* och *Örebro kommun* avvisar orden som sådana och föreslår i stället de språkliga konstruktionerna "mål att sträva efter", "mål att uppnå". Vidare föreslår *Högskolan i Sundsvall/Härnösand* begreppen "visioner och mål". *Svenska språknämnden* rekommenderar "mål och ideal".

LR anser att uppdelningen strävans-uppnåendemål är riktig men finner samtidigt att den kan vara svår att tillämpa. Även *Högskolan i Örebro* är i huvudsak positiv till uppdelningen men framhåller att innebörden av den måste preciseras.

KTH menar att strävansmålen är, om de tolkas bokstavligt, alltför utopiska, medan *Högskolan i Kristianstad* ställer sig frågande till om bildningsbegreppet går att förena med speciella uppnåendemål.

Kungl. Vetenskapsakademien pekar på vissa oklarheter vid tillämpningen av uppdelningen av målen. Bland annat är det, enligt Vetenskapsakademien, oklart hur uppnåendemålen skall relateras till skolans läroplaner och hur utbildningen skall bedrivas i skolans verklighet. *Statskontoret* anser det angeläget att måldefinitionerna klarläggs. T.ex. bör mål, enligt Statskontorets mening, vara konsistenta och uppföljningsbara. Strävansmålen motsvarar mer den anda och det förhållningssätt som bör prägla skolarbetet. De motsvarar närmast begreppet riktlinjer, menar Statskontoret. Även *Utbildningssamrådet för grundskollärarstudenter* har synpunkter på uppdelningen och menar att man måste se över vad som ska stå var. Det finns, enligt Utbildningssamrådet, exempel på strävansmål som i stället borde vara uppnåendemål. *Stockhoms Universitet* framhåller att "strävansmålen" dels är värderingar som borde utarbetas i skolorna, dels är svåra att följa upp. "Uppnåendemålen" däremot kan och bör följas upp på såväl lokal som nationell nivå. *Luleå kommun* anser att uppdelningen i två slags mål är överarbetad och medför att målformuleringarna blir onödigt otydliga.

Bland andra *Barn- och ungdomsdelegationen* påpekar att det är viktigt att uppnåendemålens minimikrav inte blir maximikrav. Elevernas ambitioner måste, enligt delegationen, uppmuntras. T.ex. *Skolledarförbundet, Högskolan i Sundsvall/Härnösand, Karlstads, Norrköpings* och *Nyköpings kommuner* menar att uppnåendemålen i vissa fall är orealistiska och vill varna för att sätta målen för högt. RHS föreslår att även uppnåendemål formuleras som inte direkt är inriktade på kunskaper och färdigheter som t.ex. förmågan att samarbeta, att generellt lösa problem, att ta personlig ställning, att ta ansvar osv.

Exempelvis *Skolverket, Oskarshamns kommun, HCK, SIH* och *RBU* uttrycker oro över att uppnåendemålen i vissa fall är formulerade så att de ej kan uppnås av elever med svårigheter. *Oskarshamns kommun* anser att sådana mål bör omformuleras till strävansmål. *Svenska Förbundet för*

Specialpedagogik menar att den styrning av kunskapsutveckling som uppnåendemålen kan leda till är olycklig för elever med vissa svårigheter.

Göteborgs Universitet anser att vissa strävansmål som formulerats i läroplansförslaget för gymnasieskolan och komvux är intetsägande och inte visar något av de kompetenskrav i arbetslivet som betänkandet kort diskuterar (sid. 108): "Kommunikations- och observationsförmåga, analytisk förmåga och förmåga att ta initiativ och att arbeta i lag blir viktigare än faktakunskaper med kort livslängd." Universitetet anser detta olyckligt både med tanke på de krav på en utvidgad kompetens som har rests från näringslivets sida och med utgångspunkt i de vetenskapliga studier som har visat på problemen i gymnasieskolan med just utvecklingen av denna sorts kompetens.

Ansvaret i skolan

Ansvarsfördelningen bland skolans personal har generellt fått ett positivt mottagande bland remissinstanserna. Ett antal instanser har dock vissa kommentarer. *Östersunds kommun* anser att den statliga styrningen fortfarande är för stor på skolområdet. Kommunens ansvar bör omfatta mer än enbart medelstilldelningen och med det möjligheten att uppnå de nationella målen. Ansvarsfördelningen bör kommunen svara för och den bör inte regleras av den nya läroplanen. *Högskolan i Karlstad* saknar svar på ansvar för skolans verksamhetsplanering i förslaget. Det är enligt högskolan väsentligt att lärarna ges en stor del av ansvaret för verksamhetsutvecklingen såväl i mer snäv mening inom den egna ämneskompetensen, som inom skolan som helhet. *SFS* framhåller att rektor skall vara ytterst ansvarig för att arbetet utvärderas och att resultatet synliggörs.

Speciellt rektors ansvar är det flera remissinstanser som har synpunkter på. *Skolverket* påpekar att avsnittet om rektors ansvarsområde när det gäller grundskolan bör harmonieras bättre med gymnasieskolans motsvarande avsnitt. *LR* ser det som angeläget att ett antal uppgifter, som i förslaget lagts under såväl rektors som lärares ansvar, samlas under rektors ansvar.

Bl.a. *SAF* och *LR* vill att rektors personalansvar tydligare skall framgå. *SAF* anser att det tydligare bör anges i läroplanen att rektor har en chefsroll för all personal i skolan samt ett samlat ansvar för att skolan producerar ett bra utbildningsresultat. *Skolledarförbundet* konstaterar bl.a. att det blir rektors uppgift att entusiasmera lärare och annan personal inför utformningen av lokala arbetsplaner och handlingsplaner liksom att ansvara för kontakten och samarbetet med föräldrarna och ansvaret för föräldrainflytandet över elevernas skolgång.

Arbetarskyddsstyrelsen, och även *LR*, vill i läroplanen betona rektors ansvar för att i enlighet med arbetsmiljölagen och föreskrifterna om internkontroll av arbetsmiljön integrera arbetsmiljöarbetet i den övriga verksamheten. Rektors ansvar för trafikundervisning ifrågasätts, bland annat av *Helsingborgs kommun* och *Arvika kommun*. *Vägverket* anser

däremot att det är ytterst angeläget att läroplanen klarlägger rektors ansvar för att se till att eleverna har säkra skolvägar samt att trafiksäkerhetsfrågor tas upp i undervisningen.

Folkhälsoinstitutet och *BRÅ* anser att rektor eller annan lämplig person bör tilldelas särskilt ansvar för områdena sex och samlevnad, alkohol, narkotika och tobak, trafikfrågor samt bok- och bibliotekskunskap på motsvarande sätt som gäller för gymnasieskolan. *Borås kommun* och *Bibliotekshögskolan i Borås* saknar den nuvarande läroplanens skrivning om ansvar för att eleverna har tillgång till skolbibliotek. *Arvika kommun* vill att rektors ansvar för miljöfrågorna lyfts fram mer i läroplanen.

Socialstyrelsen påpekar att rektors ansvar bör omfatta även uppföljning och utvärdering av samarbetet mellan grundskola, förskola och skolbarnomsorg. Företeelserna skolk och mobbning borde, enligt Socialstyrelsen, ha belysts i betänkandet. Särskilt rektors och lärares ansvar borde tydliggöras. *RHS* påpekar vikten av att rektor ges ett tydligare ansvar för att skolverksamheten i sin helhet bedrivs med utgångspunkt från alla uttryckta strävansmål i läroplanen. RHS vill även att läroplanen starkare betonar rektors ansvar för att samverkansformer mellan skola och föräldrar utvecklas och att föräldrarna får inflytande över elevernas skolgång. Även bl.a. *BRÅ* och *Ljusdals kommun* anser att kommitténs behandling av samverkan mellan skola och hem är alltför defensiv och enkelriktad. *Svenska förbundet för specialpedagogik* framhåller att man klarare än som skett bör markera skolans ansvar för samverkan med hemmen, särskilt under det inledande gymnasieåret.

Kommunförbundet riktar på vissa punkter kritik mot den detaljeringsnivå som Läroplanskommittén använder i utformningen av ansvaret på olika nivåer. Ett exempel är regleringen av SYO-personalens arbetsuppgifter. Kommunförbundet och flera kommuner påpekar att studie- och yrkesorienteringen är viktig, men att regering och riksdag inte skall tala om för kommunerna hur de skall organisera sina insatser. Det räcker enligt många remissinstanser med att ge ett övergripande ansvar till rektorn. *AMS* tycker att det är bra att rektorns ansvar för syoverksamheten tydliggörs. AMS framhåller också att lärarnas insatser kan komplettera, men inte ersätta, den specialkompetens i vägledning som syopersonalen har.

Bl.a. *Barnmiljörådet* och *BRÅ* vill betona att stor vikt måste läggas på skolans arbetssätt. Det blir enligt *Barnmiljörådet* viktigare att utveckla metoder för hur inlärningen skall gå till än att precisera exakt vad barn skall lära sig. Enligt *BRÅ:s* uppfattning finns det en risk att arbetsuppgifter som kräver samarbete och gemensamt ansvarstagande, vilket är viktigt att eleverna får träning i, kommer att minska. *Skolledarförbundet* saknar i betänkandet begreppen arbetsenheter och studieledare, vilket är en arbetsgrupp, som rektor även i fortsättningen behöver. *Skolkuratorers förening* vill att det i läroplanen anges vilka uppgifter elevvårdspersonalen skall arbeta med.

SFS framhåller att Läroplanskommittén inte genomgående använt sina kunskaper om inlärningssituationen vid utformandet av läroplanen. Nästan genomgående har kommittén formulerat sig att "skolan skall ge kunskaper, eleverna får kunskaper, lärarna skall ge eleverna".

Elevorganisationen och *Statens ungdomsråd* anser att de av Läroplanskommittén föreslagna formuleringarna om elevinflytande är för generella och svaga. Rådet tar i sitt remissyttrande också upp problemet med mobbning och refererar till en intervjuundersökning av ungdomar i åldern 16-25 år. Drygt en fjärdedel uppgav att de någon gång blivit utsatta för mobbning, den övervägande delen i skolan. Bara en fjärdedel av dem som utsatts för mobbning hade diskuterat det med, fått stöd eller hjälp av en lärare. Enligt rådets uppfattning skulle mobbningsproblemen kunna förebyggas bättre genom ett utvidgat inflytande och ansvarstagande för lärare och elever inom detta område. Rådet framhåller likaså att elevernas sociala utveckling främjas av delaktighet och ansvarstagande.

Västerås komun framhåller att lärares skyldighet att samverka över ämnesgränserna uttryckligen bör framgå av läroplanen medan *SFS* föreslår att det i lärares åligganden bör ingå att kontinuerligt hålla sig à jour med utvecklingen både inom de egna ämnena och den pedagogiska forskningen.

Stöd för svaga elever

Många remissinstanser anser att det saknas en övergripande idé om hur skolan skall möta och förebygga svårigheter för dels elever med en komplicerad inlärningssituation, dels elever med funktionshinder.

Bland andra *Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Lärarförbundet, Umeå Universitet, Uppsala Universitet, Göterborgs Universitet, SIH, Rädda Barnen, Statens Ungdomsråd, Kooperativa institutet, Skara, Umeå, Grums* och *Österåkers kommuner* menar att större uppmärksamhet borde riktas mot de svaga eleverna. *Socialstyrelsen* anser att Läroplanskommittén i alltför liten utsträckning berört olika grupper av elever som behöver speciella insatser för att utbildningen skall bli likvärdig för alla. Att den föreslagna nedskärningen av praktiskt-estetiska ämnena är särskilt olycklig för dessa elever poängteras av t.ex. *Skolledarförbundet, LO, Svedalas* och *Nyköpings kommuner*. Bl.a. *SIH* har påpekat att läroplanerna skall omfatta alla elever, dvs även dem som har funktionshinder av olika art och grad och att läroplansförslaget därför måste bearbetas.

När det gäller kursplanerna uppskattas allmänt avsnittet i kursplanen i Svenska om barn med behov av stöd. Däremot anser t.ex. *Skolverket, Lärarförbundet, HCK, Rädda Barnen* och *Trelleborgs kommun* att samtliga kursplaner bör innehålla ett avsnitt om barn, som behöver särskilt stöd.

Remissinstanserna har, när det gäller döva och hörselskadade elever, särskilt poängterat vikten av tvåspråkighet och att såväl teckenspråk som svenska måste ingå i utbildningen. Bl.a. *Skolverket* och *SIH* har

framfört behovet av en, för elevgruppen med grava språkstörningar, särskilt anpassad målformulering.

En klarare skrivning i ansvarsfördelningen vad gäller elever med svårigheter efterfrågas av bl.a. *RBU, Lärarförbundet, Utbildningssamrådet för grundskollärarstudenter, SFS* och *Umeå kommun*. Elevvårdspersonalens roll behöver särskilt klargöras enligt t.ex. *Sveriges Skolkuratorers Förening, Svenska Förbundet för Specialpedagogik, Lärarförbundet, Umeå* och *Borås kommuner*.

4. Grundskolans kursplaner

Läroplanskommittén redovisar i betänkandet färdiga kursplaneförslag i svenska, matematik och musik och förslag till huvudsakligt innehåll i övriga ämnen. Det ges även en allmän redovisning av kursplanernas funktion, struktur och uppbyggnad.

Allmänt

Av de remissinstanser, som har kommenterat kursplanerna, tillstyrker de flesta förslaget. *Skolverket* delar Läroplanskommitténs syn på kursplanernas roll, funktion, struktur och uppbyggnad. I de förslag som har lagts fram krävs dock, enligt Skolverket, en tydligare åtskillnad mellan de delar i kursplanerna som har föreskriftsstatus, och de delar, som måste anses vara kommentarer till kursplaner. *Skellefteå kommun* saknar i kursplaner och timplan utrymme för aktiviteter, som ej går att hänföra till enskilt ämne, eftersom de ofta är ämnesövergripande eller integrerade. Det gäller tema och/eller projektstudier, periodläsning m.m., som nuvarande läroplan uppmanar till. *Statskontoret* anser att målstrukturen och hierarkin i förslagen till kursplaner inte är konsistenta. Som exempel hänvisar Statskontoret till kursplanen i B-språk där delmålen går längre i kraven på kunskaper än huvudmålet för ämnet.

Uppnåendemål och strävansmål

Även när det gäller uppdelningen av mål i uppnåendemål och strävansmål ställer sig de flesta instanser, som har yttrat sig, positiva. Ett antal remissinstanser, däribland *Skolverket, Skolledarförbundet, Högskolorna i Kalmar och Luleå, Elevorganisationen, Norrköpings, Grums, Ånge* och *Trelleborgs kommuner*, anser dock att uppnåendemålen i vissa fall, särskilt när det gäller svenska, matematik och musik, är orealistiska och har satts för högt.

Bollnäs kommun varnar för att det i och med uppdelningen i uppnåendemål och strävansmål finns en risk för att uppnåendemålen blir alltför styrande. Bollnäs kommun anser även att kursplanerna bör kompletteras med en tydligare och utförligare skrivning kring bl.a. flyktingfrågor, rasism och resursfördelning i ett globalt perspektiv. *SFS* påpekar att uppnåendemålen stannar vid det direkt mätbara, vilket kan bidra till att undervisningen begränsas till detta. Vidare menar SFS att klargöran-

det av lärarens och skolans skyldigheter har försvunnit på kursplanenivå. Många av de mål som är strävansmål borde, enligt SFS, i stället uttryckas som åligganden för läraren, varigenom de blir lättare att utvärdera.

5. Grundskolans timplan

Timplaneförslaget anger den minsta undervisningstid som eleverna har rätt att få och därmed den tid som kommunen minst är skyldig att avsätta resurser för. Tiden uttrycks i timmar (60 minuter).

Timplanen anger en minsta garanterad tid för angivna obligatoriska ämnen. Härutöver anges ett lokalt timplaneutrymme för profilering och ett utrymme för elevens personliga val.

Genom behovet av en avstämning eller "kontrollstation" i slutet av det femte skolåret och en övergång från integrerade ämnen till ämnesuppdelning, har kommittén funnit skäl att presentera timplanen med en uppdelning mellan å ena sidan årskurserna 1-5 och å andra sidan årskurserna 6-9.

Vissa av de obligatoriska ämnena har i förslaget till timplan fått en ökad timtid, t.ex. svenska och främmande språk samt matematik. Andra ämnen har, som konsekvens bl.a. av att skolan och eleven skall ha ett valutrymme, i förslaget fått en minsta timtid som i regel understiger den tid ämnet har i gällande timplan.

Bland de övriga förslag som Läroplanskommittén lägger i anslutning till förslaget till timplan märks:

- Vissa ämnen har fått en ny inriktning och ny benämning, bl.a. ämnena teknik och miljö samt barn- och ungdomskunskap.
- Språkprogrammet i grundskolan förstärks. Engelska föreslås starta första skolåret (med viss övergångstid) och ett obligatoriskt B-språksval införs fr.o.m. årskurs 6.
- I stället för B-språk skall elev som så önskar kunna läsa svenska, engelska, teckenspråk eller hemspråk.
- Eleverna skall inom ramen för sitt personliga val eller skolans profil kunna välja att läsa ett tredje främmande språk, C-språk, under grundskolans sista år.
- Nuvarande reglering om alternativkurser i engelska och matematik föreslås upphöra.

Nedan framförs remissinstansernas synpunkter kring vissa av dessa frågor.

Timplanen utgör det område som remissinstanserna ställt sig mest kritiska till. Minskningen av tid för praktiskt-estetiska ämnen, och då särskilt Idrott, lek och hälsa, är det förslag, som instanserna i störst utsträckning vänt sig emot, men även uppdelningen av timplanen i skeden 1-5 och 6-9, införandet av engelska från årskurs 1 och B-språk från årskurs 6, har varit föremål för flera remissinstansers ogillande.

Allmänt

Ett antal remissinstanser, däribland t.ex. *LO, Nacka kommun* och *Naturskyddsföreningen*, ser en inkonsekvens mellan läroplansförslaget och förslaget till timplan. *Olofströms kommun* hävdar att det inte alltid känns som om författarna till kursplaner och beräknarna av timplaner har läst den egna inledningen. Enligt *Sundsvalls kommun* är det en kvalitativ förändring av undervisningen som behövs och inte kvantitativ, mer lärartimmar, som Läroplanskommittén föreslår.

Enligt *Kommunförbundet* räcker systemet med en garanterad minimitid för att tillgodose kravet på likvärdighet över landet. Det bör dock överlåtas till varje enskild kommun att fördela timmarna över hela grundskoletiden. Bestämmelserna om senaste tidpunkt för att införa vissa ämnen är tillräckliga som reglering, menar Kommunförbundet. *RHS* föreslår att timplanen görs friare för att ge större möjligheter till temastudier och mera övergripande kunskapsområden. *Östersunds* och *Nacka kommuner* är inne på möjligheten att helt låta läroplanen med tillhörande kursplaner styra undervisningens mål. *SFS* menar att frågan om hur målen i kursplaner och läroplan bäst uppnås, borde åligga varje skola att avgöra utifrån varje elevs behov och skolans förutsättningar. I detta arbete är, enligt SFS, timplanen ett hinder.

Högskolan i Växjö anser att relationen mellan teoretiska och praktiska ämnen i timplanen utgår från argument som inte är analyserade. En analyserad argumentering i förslaget kunde, enligt Högskolan, ha lett till andra pedagogiskt sakliga alternativ.

Utbildningssamrådet för grundskollärarstudenter anser att den ämnesindelning som timplanen föreskriver är irrationell. Frågan om hur målen i kursplaner/läroplaner bäst uppnås, borde åligga varje skola att avgöra. I detta arbete är timplanen ett hinder, fastslår Utbildningssamrådet, och reserverar sig mot hela timplaneförslaget. *Högskolan i Linköping* frågar sig hur Läroplanskommittén motiverat varför lärandet skall delas upp i just de ämnen kursplaner och timplaner avser och med just den angivna blandningen av akademiskt motiverade ämnen och skolmotiverade ämnen. *RHS* ställer sig kritisk till en strikt uppdelning av timplanen i traditionella skolämnen, i stället för en uppdelning i kunskapsområden. *Naturskyddsföreningen* konstaterar att förslaget innebär en minskning av disponibel tid för de fastlagda ämnesstudierna. Det kan därför diskuteras om utrymmet är tillräckligt för att ge de baskunskaper som behövs för struktur och förståelse och som skall betygsättas.

SAF anser att man genom att på lämpligt sätt fördela elevens totala arbetstid mellan traditionell lärarledd undervisning, eget arbete med tillgång till handledning och helt självständigt arbete, kan frilägga resurser i skolan. Dessutom menar SAF att timtalet på lågstadiet bör kunna utökas med ca 20% inom ramen för oförändrade resurser. Detta gör det t.ex. möjligt att organisera om timplanen i grundskolan så att ett ökat utrymme för t.ex. C-språk eller andra ämnen med låg timtilldelning skapas. Även *Västerås kommun* anser att man, på längre sikt, måste höja det totala timtalet i skolorna. Detta kan man, enligt Västerås kommun,

göra genom att ta ut fler timmar per vecka eller förlänga skolåret. *Socialstyrelsen* efterlyser en utredning av möjligheterna att förlänga den totala veckoarbetstiden i grundskolan.

Vissa kommuner har ur ett glesbygdsperspektiv synpunkter på timplaneförslaget. I och med att timplanen skall ange en minsta garanterad undervisningstid för eleverna frågar sig *Motala kommun* bl.a. om det kommer att uppstå skillnader mellan kommuner på grund av olika resurser och om det kommer att uppstå problem för elev som byter skola mellan kommuner med olika system. *Tingsryds kommun* framhåller att förslaget för en landsbygdskommun kommer att medföra vissa problem och ökade kostnader. Detta gäller i främsta rummet dels den mer ämnesinriktade undervisningen i orienteringsämnen från årskurs 6, dels B-språket från samma årskurs.

Stadieindelning, kontrollstation i årskurs 5 och ämnesuppdelning i årskurs 6.

Då den föreslagna kontrollstationen i årskurs 5 och ämnesuppdelningen av natur- och samhällsorienterande blocken i årskurs 6 hänger så intimt samman med frågan om stadieindelning, behandlas dessa frågor delvis ihop.

Förslaget om avskaffandet av nuvarande stadieindelning tillstyrks allmänt av remissinstanserna. Däremot uppfattas den föreslagna avstämningspunkten i årskurs 5 och ämnesuppdelningen av natur- och samhällsorienterande blocken generellt som en ny stadieindelning 1-5 och 6-9, vilket flertalet instanser motsätter sig. Några instanser, däribland *Högskolan i Växjö* och *Högskolan i Örebro*, efterlyser ett klargörande på den punkten.

Även när det gäller frågan om en avstämningspunkt i årskurs 5 väger de negativa rösterna över. Förutom att det framförs synpunkter på att kontrollstationen förstärker känslan av stadieindelning, riktar kritiken framför allt in sig på att det är för få avstämningstillfällen och att första kontrolltillfället kommer för sent.

Uppdelningen av natur- och samhällsorienterande blocken i årskurs 6 avstyrks av en övervägande majoritet av de instanser som kommmenterat frågan. Remissinstanserna menar bland annat att ämnesuppdelningen förstärker stadieindelningen. Vidare påpekar några remissinstanser att helhetsbilden går förlorad och att man går miste om ämnessamverkan, vilket leder till ineffektivitet.

Skolverket ställer sig positiv till förslaget till timplan, med den reservationen att ingen uppdelning görs i två skeden. Därigenom blir möjligheterna till lokala lösningar större, och hela grundskoletiden ses i ett samlat perspektiv, menar Skolverket.

Skolledarförbundet frågar sig om det inte finns en risk för att den nya stadietimplanen medför alltför många lokala varianter, som kan urholka begreppet en likvärdig skola och försvåra möjligheterna att byta skola.

Kungl. Vetenskapsakademien motsätter sig avskaffandet av den nuvarande stadieindelningen. Goda skäl talar, enligt Vetenskapsakademien, för denna då uppdelningen har motiverats av en successiv utveckling av utbildningens innehåll och utformning. Bl.a. är det stimulerande och värdefullt för eleverna att få markera sina framsteg i utbildningen genom att vart tredje år flyttas upp till ett högre skolstadium med nytt innehåll och nya lärare, menar Vetenskapsakademien.

Stockholms kommun ställer sig däremot bakom förslaget till uppdelning av grundskolan i två stadier. Stockholms kommun framhåller dock att förslaget, tillsammans med förstärkt språkundervisning, ställer ekonomiska krav på skolorna, såväl vad gäller fortbildning av lärare som nya krav på lokalerna. *Borås kommun* vänder sig mot den föreslagna stadieindelningen, men föreslår i stället att grundskolan delas i två stadier, 1-6 och 7-9 med bibehållande av nuvarande högstadium.

Bland annat *Svenska Förbundet för Specialpedagogik, Luleå, Borås, Gävle, Helsingborgs, Skellefteå* och *Bodens kommuner*, menar att helhetssynen, som framförs i bakgrundsdelen i betänkandet, går förlorad med en uppdelning i två skeden. T.ex. *Gävle kommun* hävdar att grundskolan i och med denna uppdelning riskerar att klyvas i två helt skilda delar. Grundskolan bör i stället, enligt Gävle kommun vara så väl sammanhållen som möjligt med helhetssyn på både elever och kunskaper. Enligt *Botkyrka kommun* strider förslaget mot målstyrning, decentralisering och den pedagogiska grundsyn som redovisas i betänkandets inledning.

Barn- och ungdomsdelegationen anser att förslaget till stadieindelning kan missförstås och leda till en permanentning av den gamla tradition från folkskolans och realskolans tid som vi, enligt delegationen, aldrig lyckats bli av med. *Oskarshamns kommun* ser förslaget som ett steg i utvecklingen mot en stadielös grundskola, vilket uppfattas som positivt. De föreslagna två stadierna får dock, enligt kommunen, inte innebära att vi får ett "klasslärarstadium" och ett "ämneslärarstadium".

Flera remissinstanser, däribland *Högskolan i Luleå, Högskolan i Falun/Borlänge, Borås, Motala, Uppsala, Växjö, Luleå, Bollnäs, Skellefteå* och *Nacka kommuner*, menar att förslaget dåligt korresponderar med intentionerna bakom den genomförda förändringen av grundskollärarutbildningen.

Bl.a. *Lärarförbundet, Göteborgs Universitet, Högskolan i Gävle/ Sandviken* och *Botkyrka kommun*, avvisar förslaget med hänvisning till att de saknar pedagogiska och organisatoriska motiveringar till skedesindelningen. *FR* anser att uppdelningen endast får någon pedagogisk betydelse om de två blocken betraktas som årskurslösa och respektive kursplan får klart definierade s.k. uppnåendemål. Enligt *Botkyrka kommun* har förslaget inneburit negativa konsekvenser i den pedagogisk/didaktiska diskussionen. T.ex. *Älvkarleby kommun* menar att förslaget leder till organisatoriska konsekvenser som starkt kommer att begränsa den lokala skolans möjligheter att välja "egen väg" fram till målen. Även *Statskon-*

toret menar, att skedesindelningen kan medföra olika former av strukturella och organisatoriska problem.

Ett flertal kommuner har ur ett glesbygdsperspektiv synpunkter på den föreslagna skedesindelningen, med avstämningspunkt och ämnesuppdelning i årskurs 5.

Trelleborgs kommun anser att kontrollstationen i årskurs 5 inte får ha en sådan utformning att det blir en avgränsning mellan årskurs 1-5 och 6-9. Den föreslagna timplanen med garanterad undervisningstid bör följaktligen, enligt Trelleborgs kommun, inte delas upp utan överlåtas till kommmunerna att själva avgöra när de ämnen som kommittén föreslår skall starta i årskurs 6-9. Även *Skara kommun* avvisar en ny tvingande indelning i skeden och utgår från att man lokalt i varje kommun får möjlighet att lösa praktiska problem som kan uppstå vid införande av en ny läroplan vad gäller årskursernas fördelning på skolenheten och lärarnas tjänstgöring på bästa sätt utan styrande regleringar. *Kalmar kommun* ställer sig tveksam till att dela upp timplanen i två skeden och påpekar att den kontrollstation som man lägger in i slutet av femte skolåret inte får uppfattas som ett organisatoriskt hinder för hur skolverksamheten kan organiseras ute i kommunerna.

Skolledarförbundet och även *Östersunds* och *Emmaboda kommuner* ställer sig tveksamma till förslaget då de ser en rad negativa konsekvenser: risk för nedläggning av vissa glesbygdsskolor, brist på utrymme i högstadieskolorna, ökade skolskjutskostnader, dyrare undervisning, behov av lärarfortbildning och vissa problem med lärartillgång. *Skolledarförbundet* pekar även på extra kostnader då organisationen av arbetet med ämnesundervisning i fyra i stället för tre årskurser kommer att kräva större skolledarresurser. Även *Barn- och ungdomsdelegationen, Luleå, Gotlands, Lycksele, Svedala* och *Motala kommuner* befarar ökade kostnader och problem för landsbygdsskolor. Motala kommun efterlyser bättre motiveringar, analyser och konsekvensbeskrivningar. *Ljusdals kommun* anser att stadieindelningen kommer att innebära en omorganisation av skolan, främst i glesbygdskommuner med många låg- och mellanstadieskolor. Detta kommer, genom flyttning mellan kommuner eller mellan skolor med olika system, att medföra problem för den enskilde individen, menar kommunen. *Lycksele kommun* hävdar att den föreslagna skedesindelningen, för en glesbygdskommun, innebär betydande merkostnader utan motsvarande pedagogiska vinster.

Övertorneå kommun menar att förslaget innebär en "ny" stadieindelning som starkt missgynnar de kommuner som försöker behålla småskolor i glesbygden eftersom elevunderlaget minskar kraftigt. *Piteå kommun* och även *Högskolan i Kristianstad* anser att förslaget innebär stora svårigheter att organisera skolverksamheten i en kommun med många små skolor. Förslaget är mer anpassat för storstadsområde än genomtänkt för hela landet, hävdar kommunen och högskolan.

Enköpings kommun ser ingen konflikt i att man i en årskurs 1-9 skola, från centralt håll, anger när vissa ämnen introduceras - exempelvis B-språk från årskurs 6, men anser att timplanen bör anges i ett 1-9 per-

spektiv. Även *Umeå kommun* anser att den bästa lösningen är att hela grundskoletiden utgör ett stadium och att avgörandet om kontrollstationeras placering får göras på lokal nivå.

Skinnskattebergs kommun föreslår att timplanen fastställs för hela grundskolan och att varje kommun får besluta om fördelningen mellan årskurserna och att kontrollstationen utformas så, att den inte blir styrande för timmarnas utläggning på årskurser. Även *Jönköpings kommun* förordar en sammanhållen kurs- och timplan för grundskolan, dvs. för årskurs 1-9, där en garanti för förekomsten av de olika delarna bör skrivas in i timplaneföreskrifterna. *Haninge kommun* föreslår att det bör ligga på kommunens och skolstyrelsens ansvar att ur ett pedagogiskt, metodiskt och ämnesorganisatoriskt och administrativt perspektiv besluta om hur förändringen mellan årskurserna 5 och 6 skall genomföras.

Linköpings kommun framhåller att en ny tvingande stadieindelning motsäger den överenskomna ansvarsfördelningen mellan stat och kommun om staten på nytt skall kunna styra kommunens organisation av skolverksamheten.

Ett flertal remissinstanser, däribland *Lärarförbundet, Göteborgs Universitet, Umeå Universitet, Rädda Barnen, HCK, Botkyrka, Borås, Gävle, Lycksele, Svedala, Linköpings, Piteå* och *Örebro kommuner*, avvisar förslaget om kontrollstation i årskurs 5 med hänvisning till att arbetet i skolan kontinuerligt bör stämmas av. Flera instanser menar att utvärderingen måste påbörjas tidigare. T.ex. *RHS* och *Gotlands kommun* föreslår att kontrollstationen i årskurs 5 flyttas till årskurs 4.

DHR framhåller att det inte är acceptabelt att elever tidigt delas in i en A- och en B-grupp. För att motverka detta måste skolan tidigt sätta in resurser för elever med särskilda behov. Skolan kan, enligt DHR, inte vänta med att göra detta tills en avstämningsstation har infunnit sig (efter årskurs 5 och 9). *Utbildningssamrådet för grundskollärarstudenter* föreslår att utvärdering görs vid olika tillfällen för olika ämnen. Det har, enligt Utbildningssamrådet, bl.a. framförts från företrädare för matematikämnet att det vore önskvärt med en tidigare kontroll av elevernas utveckling i matematik. Dessutom kan en stor utvärdering bli alltför betonad så att den viktigaste utvärderingen, den kontinuerliga, blir åsidosatt, menar Utbildningssamrådet.

Bl.a. *Lärarförbundet* och *Elevorganisationen* motsätter sig en avstämningspunkt i årskurs 5, då detta kan leda till att skolans resurser koncentreras till det andra skedet trots att det är bättre att koncentrera specialresurser till de första årskurserna. *SFS* vill, för att motarbeta tendenserna till stadieindelning, sprida utvärderingarna så att olika ämnen utvärderas vid olika tillfällen. Även *Lärarhögskolan i Lund* motsätter sig den utformning som kontrollstationen i årskurs 5 fått i förslaget och förordar i stället en gradvis ämnesdifferentiering och förändring i övrigt av grundskolans struktur och organisation.

Eskilstuna kommun menar att det föreslagna systemskiftet i undervisningen mellan årskurserna 5 och 6, med bl.a. nya lärare i årskurs 6, försvårar den önskade uppföljningen av elevernas fortsatta utveckling. *Gö-*

tene kommun anser att behovet av utvärdering efter årskurs 5 och årskurs 9 kan lösas utan den föreslagna stadieindelningen.

Katrineholms kommun ifrågasätter starkt gränsen mellan årskurs 5 och 6 och menar att ett genomförande av förslaget förutsätter, sett ur såväl pedagogisk som ekonomisk synvinkel, att många olika organisatoriska lösningar tillåts. *Högskolan i Linköping* menar att både pedagogiska och ekonomiska skäl talar för att mellanutvärderingarna i grundskolan fördelas över flera årskurser. Timplanen bör därför, enligt Högskolan, då inte heller utformas så att den uppmuntrar en skarp stadiegräns, som lätt blir en ny skarp gräns mellan lärarkategorier och styr lokalutnyttjandet. *Umeå Universitet* vill understryka att årskurs 5 inte får ses som en "vattendelare" vad avser användandet av klass- respektive ämneslärare.

Bl.a. *Skolverket, Kommunförbundet, LO* och *Olofströms kommun* tillstyrker förslaget om en obligatorisk skriftlig och muntlig utvärdering av varje elev i årskurs 5. Formerna för den övriga kontinuerliga utvärderingen av eleverna och kontakten mellan skola och föräldrar bör dock, enligt *Kommunförbundet,* vara en fråga för den enskilda kommunen eller skolan att avgöra. *LO* påpekar att det faktum att "ribban" läggs vid 5:e årskursen inte innebär någon frihet att avstå från uppföljning av varje enskild elevs kunskapsutveckling under tidigare årskurser.

Borgholms kommun tycker att kommitténs förslag om uppnåendemål för årskurs 5 respektive 9 är bra. Kommunen anser dock att det vore önskvärt med en kontrollstation även i årskurs 8, för det nationella uppföljningssystemet.

Även *Norrköpings kommun* tillstyrker den föreslagna avstämningspunkten i årskurs 5, vilken är positiv utifrån kommunens/skolans ansvar för elevernas studieresultat.

Östersunds kommun anser att en kontrollstation efter fem och nio år kan vara bra men ej nödvändig. Det viktigaste är, enligt kommunen, att en kontinuerlig uppföljning sker genom åren, med individuell utbildningsplanering och uppföljning av eleverna med ett eventuellt åtgärdsprogram.

När det gäller förslaget om ämnesuppdelningen av natur- och samhällsorienterande blocken framhåller ett flertal instanser att helhetssynen i undervisningen går förlorad. Några exempel på instanser som framför denna åsikt är *Lärarförbundet, Barn- och ungdomsdelegationen, BRÅ, Sundsvalls, Gotlands, Borås, Ånge, Skellefteå, Västerås, Kristianstad, Bollnäs, Eskilstuna, Lycksele* och *Umeå kommuner.*

TCO hävdar att Läroplanskommittén i liten utsträckning intresserat sig för kopplingen mellan skolan och det omgivande samhället. Om kommittén hade gjort det skulle den knappast ha föreslagit en starkt ämnesuppdelad undervisning.

Ekumeniska skoldelegationen anser däremot att ett blockämne som samhällslära försvårar överblick och progressionstänkande för kursplanernas utformning och för de lärare som skall tolka och tillämpa dem. Skoldelegationen menar att varje ämne behöver en egen kursplan i

samtliga årskurser och samhällslära bör därför ersättas med samma separata ämnen som i årskurs 6-9.

Högskolan i Gävle och även *Malmö* och *Kalmar kommuner* menar att en tematisk uppläggning av studierna är väsentlig och avvisar därför förslaget. *RBU* anser att ämnesuppdelningen blir speciellt problematisk för elever med rörelsehinder. För dessa elever är det, enligt RBU, väsentligt att det finns möjligheter till tematisk läsning och sammanhängande arbetspass utan avbrott och tidspress. *Barnmiljörådet* vill betona att ett ämnesöverskridande arbetssätt underlättar ett arbetssätt som utgår från barns egna frågor, vilka sällan är insnävade inom ett enda ämne.

RHS hävdar att ämnesuppdelningen är ett hinder för det ämnesövergripande arbetssätt, som utredningen själv argumenterar för. *Karlskrona kommun* anser att samverkan mellan de undervisande lärarna i respektive block ytterligare bör betonas. *Högskolan i Kalmar* vill att samverkan, såväl inom som mellan ämnesgrupperna, tydligare bör skrivas fram. *Kooperativa institutet* förordar att skolan uppmuntras att använda sig av ämnesövergripande studier och av projektarbetsmetodik i undervisningen. *Högskolan i Linköping* anser att det som skrivs i läroplansförslaget om skolans värdegrund och uppgifter måste förverkligas i samverkan mellan ämnena.

Trelleborgs kommun framhåller att ämnesuppdelningen kommer att leda till en splittrad och i kunskapshänseende ineffektiv undervisning. Trelleborgs kommun vill, tillsammans med t.ex. *Lycksele kommun*, peka på risken för att undervisningen blir fragmentarisk. *TCO* anser att förslaget om en ämnesuppdelad undervisning går stick i stäv med utvecklingen i arbetslivet.

Borås kommun anser att avskaffandet av blockämnen innebär ett stort steg tillbaka och påpekar, tillsammans med t.ex. *Högskolan i Luleå*, att den nya grundskollärarutbildningen bygger på ett ämnesintegrerat arbetssätt. Även *Botkyrka kommun* ser förslaget som en tillbakagång och anser att undervisningen bör organiseras utifrån ett tvärvetenskapligt och problemorienterat synsätt. *Umeå Universitet* ser förslaget som olyckligt och menar att det inom lärarutbildningen gjorts goda erfarenheter vad gäller integration och samverkan mellan olika delämnen inom natur- respektive samhällslära.

Högskolan i Luleå menar att den trygghet och arbetsro barnen och ungdomarna behöver motverkas och påpekar även att den komplexa verkligheten inte är uppdelad ämnesvis.

Högskolan i Kristianstad varnar för att förslaget kan uppfattas som en återgång till den gamla realskolans tradition, där ämnena lästes isolerade från varandra. *Lärarförbundet* anser bl.a. att en strikt ämnesindelad undervisning motverkar arbete i lärarlag, står i strid med decentraliseringssträvandena och att årskurs 6 kan komma att betraktas som en del av det traditionella högstadiet. *Oskarshamns kommun* anser att samhälls- och naturlära tidigast kan uppdelas i årskurs 7.

Barn- och ungdomsdelegationen anser att undervisningen organisato-

riskt och pedagogiskt bör anordnas så att man får en växelverkan mellan ämnesuppdelning och integration.

Skinnskattebergs kommun föreslår att varje enskild kommun ges befogenhet att själv fatta beslut ifall undervisningen skall ske integrerat eller med mer omfattande ämnesfördelning samt att kommunens befogenhet inrymmer möjlighet att själv avgöra i vilken årsklass och i vilken omfattning i övrigt ämnesfördelningen skall genomföras. *Katrineholms kommun* menar att det borde falla inom ramen för den pedagogiska professionen - läraren tillsammans med eleverna - att avgöra vilken organisationsprincip man vill arbeta efter. Renodlad ämnesundervisning eller temaundervisning med stoff från olika So-/No-ämnen är två organisationsprinciper som, enligt kommunen, bägge kan leda fram till de uppställda målen.

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm poängterar att skrivningen i läroplanen om skolans/arbetslagets/lärarens möjlighet att organisera undervisningen som de själva vill bör förtydligas. Högskolan vill peka på att även om betygen ska sättas i varje enskilt ämne, kan undervisningen organiseras i större ämnesblock. *Skolverket* framhåller att det klart bör framgå i skrivningarna i kursplanerna, att innehåll och organisation inte är givna av att varje ämne får en garanterad undervisningstid. Skolverket konstaterar vidare att den garantin kan lösas på fler sätt än med en strikt ämnesindelning.

Elevernas valfrihet och skolornas profilering

Majoriteten av de remissinstanser som yttrat sig i frågan ställer sig positiva till ökat timplaneutrymme för valfrihet för elever och lokal profilering.

Av de kommuner som har negativa kommentarer kring förslaget utgör majoriteten kommuner av mindre storlek. Kritiken, som i huvudsak riktar in sig på den lokala profileringen, utgår från ett glesbygdsperspektiv. Några små kommuner som t.ex. *Borgholms, Gullspångs, Ljusdals* och *Vilhelminas kommuner* och även andra instanser, t.ex. *Umeå Universitet* och *Högskolan i Kristianstad*, påpekar att den lokala profileringen i praktiken kan medföra att valet för elever inskränks för dem som ej kan välja skola. *Kommunförbundet* anser emellertid att en ännu större andel av den totala tiden i timplanen borde användas för lokal profilering. Härigenom skulle kommunerna få större möjligheter att erbjuda eleverna ett rikare utbud inom bl.a. det praktiskt-estetiska området, menar Kommunförbundet.

Flera kommuner, och andra instanser, har kommentarer av olika slag till förslaget.

Växjö kommun påpekar att förslaget kommer att skapa svårigheter i den kommunala verksamheten, på grund av bl.a. att kostnaderna ökar för mindre grupper och att profileringen skapar problem för elever som byter skola. *Gävle kommun* menar att valfriheten vid små enheter blir ytterst begränsad, eftersom ekonomin inte tillåter små grupper.

Luleå kommun menar att förslaget bygger på ett storstadstänkande, då möjligheterna att realisera detta förutsätter stort befolkningsunderlag, stora skolor och god tillgång på välutbildade lärare.

Katrineholms kommun menar att existensen av en mindre låg- och mellanstadieskola på landsbygden kan bli hotad om rätten att välja skola görs obegränsad.

Linköpings kommun bedömer det som orealistiskt med en utveckling som innebär att alla skolor skulle kunna erbjuda alla typer av efterfrågade ämnen/kurser inom ramen för elevernas fria val.

Oskarshamns kommun föreslår att valfrihet och lokal profilering slås samman och att det överlåts till kommunerna att avgöra fördelningen.

Södertälje kommun är positiv till förslaget, men anser att det krävs att sektorsbidraget justeras så att kommunerna ges ekonomiska möjligheter att leva upp till förslaget.

Skolverket konstaterar att de ökade valmöjligheterna ställer stora krav på informationsinsatser och kvalificerad studievägledning från skolans sida samt en organisatorisk och pedagogisk utveckling inom skolan så att inte elevernas valmöjligheter i praktiken begränsas till ett fåtal ämnen.

HCK vill understryka att en ökad valfrihet inom skolväsendet inte får leda till att elever med funktionshinder drabbas av ökad ojämlikhet. *DHR* och *SIH* poängterar att alla skolor måste vara tillgängliga för alla elever. *Göteborgs Universitet* framhåller att omfattande "fria" val är förbundna med en klar risk för socialt baserad segregering. *TCO* påpekar att ett större utrymme för val alltid innebär en risk för skiktning av eleverna efter kön och samhällsgrupp.

Elevorganisationen avvisar förslaget om lokalt timplaneutrymme och elevens fria val med hänvisning till att organisationen vill se en sammanhållen grundskola. Det problem organisationen ser med valfriheten är att den stjäl så mycket utrymme från de obligatoriska ämnena.

Skolledarförbundet anser att det kan övervägas om valfriheten i stället kan tillgodoses genom ett s.k. dubbelt tillval.

Högskolan i Karlstad understryker att valfrihet alltid innebär frihet att såväl välja till som bort. Det innebär att ämnen kan riskera få låg prioritet av ekonomiska skäl (på den kommunala nivån) och av kortsiktigt nyttoinriktade skäl (på den individuella nivån). Högskolan menar att en konsekvensdiskussion om denna sida av valfriheten hade varit på sin plats.

Umeå Universitet anser att valfriheten främst bör gälla val av stoff och arbetsmetoder, och menar att kommittén utförligt borde ha diskuterat valfrihetens gränser.

Statens Ungdomsråd anser att elevinflytande, vad gäller att delta i undervisningens uppläggning och att delta i de formella beslutsprocesserna om skolans ekonomi och förvaltning, bör betonas hårdare.

LO ställer sig positiv till förslaget, men menar att utrymmet för skolans val och elevens val måste vara underordnat de "resultatmål" som är satta, enligt LO:s synsätt.

Flera remissinstanser, däribland *Lärarförbundet, LR, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Högskolan i Kristianstad, RHS, Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien, Enköpings, Karlskoga, Kalmar, Jönköpings, Karlstads, Borås, Helsingborgs, Hässleholms, Eskilstuna, Götene, Piteå* och *Gävle kommuner*, några av dem positiva till själva grunden i förslaget, vill dra ner på tiden för elevernas valfrihet och särskilt det lokala timplaneutrymmet. Ett antal instanser vill att reduceringen ska ske till förmån för mer tid för den obligatoriska ämnesundervisningen och särskilt de praktiskt-estetiska ämnena.

JämO är av den åsikten att neddragningarna av antalet timmar i ämnena Hemkunskap och Lek, idrott och hälsa, inte kan uppvägas av elevens fria val. Det är när alla elever, oavsett kön, deltar i dessa ämnen i lika stor utsträckning som jämställdheten främjas på bästa sätt.

Uppsala Universitet förhåller sig något tveksamt till omfattningen av den valfria delen av utbildningen. Det torde, enligt Universitetet, bli svårt att med en så stor valfrihet inom utbildningen uppnå den ur nationell synpunkt likvärdiga och kvalitativt goda utbildning som är ett av målen i förslaget. Universitetet påpekar även att irrationella överväganden kan leda till att elever kan göra tillval som försvårar deras senare utbildning. Detta gäller framför allt flickor och deras tillval av matematik, naturvetenskap och teknik. Även *KTH* vill varna för att ett alltför stort utrymme lämnas för elevens personliga val och skolornas profilering. För att kunna garantera kunskapsnivån, när en elev lämnar grundskolan respektive gymnasiet, måste det finnas centralt fastställda, tvingande kursplaner i alla läroämnen, menar KTH.

RHS är i princip positiv till valfrihet och profilering, men påpekar att detta förutsätter att det finns en reell möjlighet att välja. Det finns det ännu inte, enligt RHS, och många kommer sannolikt "tvingas" välja en annan inriktning än man egentligen vill. Då det, enligt *Rädda Barnen*, finns en risk för att de kommunala besparingarna omintetgör många val, förordar organisationen särskilda föreskrifter till timplanen som garanterar det fria valet. Detta, i kombination med den lokala profileringen, innebär annars att eleven kan "påtvingas" ämnen eller ökat antal timmar i ämnen som hon inte skulle ha valt själv. *RRV* pekar på risken att tillgången på lärare i olika ämnen blir styrande för valet av lokal profil.

SFS välkomnar förslaget. Utrymmet för elevens fria val ger dels elevens skolgång en personlig prägel, dels en vana att göra vägval.

Högskolan i Sundsvall/Härnösand ser möjligheten att lokalt planera för fria val och profilering som ett bemyndigande av skolenheter, elever och föräldrar. Kanske återvänder arbetsglädjen till skolan när eleven får ökad valmöjlighet, menar högskolan.

Ekumeniska skoldelegationen ställer sig mycket positiv till ett utvecklingsarbete kring lokal profilering av mer konfessionell inriktning och till annan form av samverkan med lokala församlingar. Skoldelegationen föreslår vidare att Skolverket får i uppdrag att i kommentarmaterial ta fram några sådan exempel på hur lokal profiltid skall kunna använ-

das. *Statens Kulturråd* ser profilering och valfrihet som en utmaning och möjlighet också för kulturområdet. *Munkfors kommun* anser att profilvalet skall styras så att det blir praktisk-estetisk verksamhet som erbjudes eleverna vid detta val.

Språkens ställning

Läroplanskommittén föreslår en förstärkning av språkprogrammet i skolan. Bl.a. föreslås engelska starta första skoåret och att ett obligatoriskt B-språksval införs fr.o.m. årskurs 6.

Majoriteten av de remissinstanser som kommenterat förslaget ställer sig positiva till att språkens ställning stärks. Däremot har flera remissinstanser synpunkter på tidigareläggandet av introduktionen av engelska och införandet av B-språk i årskurs 6.

Förslaget om introduktion av engelska i årskurs 1 möter massiv kritik bland de instanser som kommenterat frågan. Kritikerna menar i huvudsak att det inte finns några pedagogiska argument för en tidigareläggning och att det är bättre för eleverna att först lära sig svenska ordentligt. Det skulle dessutom, enligt flera instanser, kräva kostsamma fortbildningsinsatser.

Även när det gäller införandet av B-språk i årskurs 6, väger de negativa rösterna över. Kritiken riktar framför allt in sig på praktiska problem och att det bör anpassas till skolornas olika förutsättningar. Flera remissinstanser vill senarelägga starten för B-språk och lägga över beslutet till kommunen och skolan.

SIV förespråkar att alla elever från och med det första läsåret läser ett tredje språk förutom svenska och engelska. Detta skulle, enligt SIV, motiveras av samhällets internationalisering och den nationella resurs som finns i de olika språkgruppernas modersmålskunskaper.

SAF menar att näringslivets krav på främmande språk, i och med förslaget, är tillgodosedda.

Gävle kommun har en positiv inställning till en tidigarelagd och utökad språkundervisning, men pekar samtidigt på vissa konsekvenser och svårigheter: t.ex. fortbildning av 1-7 lärare, utveckling av metodiken i språk, praktiska problem för skolor som inte ligger i direkt anslutning till högstadieskolor med tanke på lärarkompetens och elevunderlag för minst två B-språksalternativ.

Lyckseles kommun konstaterar att bristen på behöriga språklärare och fåtalet elever i respektive språkgrupp endast ger skenbara valmöjligheter för eleverna i glesbygdsskolorna.

Linköpings kommun delar kommitténs uppfattning om språkens betydelse. Kommunen anser emellertid att betydelsen av kommunikativ förmåga, att utrycka sig och förstå även på annat sätt än genom det talade och skrivna språket, bör komma till tydligare uttryck i strävansmålen.

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm är tveksam till att de främmande språken får en så stor plats i den obligatoriska timplanen. Högskolans förslag är att införa engelska i årskurs 4 i stället för i årskurs 1 och att inte göra valet av ytterligare ett främmande språk obligatoriskt

från årskurs 6, vilket skulle ge utrymme för den ökning av timtalet för de hårdast drabbade ämnena, som högskolan anser nödvändig.

Ett flertal remissinstanser, däribland *Svenska Akademien, Svenska Språknämnden, Botkyrka, Sundsvall, Karlstads, Vänersborgs, Österåkers kommuner, Umeå Universitet, Uppsala Universitet* och *Göteborgs Universitet*, framhåller att det inte finns några pedagogiska motiveringar till att introducera engelskan redan i årskurs 1.

Flera kommuner, däribland *Malmö, Katrineholms, Trelleborgs, Kalmar, Bollnäs och Gotlands kommuner*, och även *Skolverket* och *Lärarförbundet*, förespråkar att tidpunkten för engelskundervisningens början överlämnas för beslut på lokal nivå. *Uppsala kommun* anser däremot inte det alternativet vara möjligt, då många elever flyttar mellan olika skolor. Kommunen finner vidare att undervisningen i engelska bör påbörjas i årskurs 3.

Elevorganisationen ställer sig något tveksam till förslaget om engelska från årskurs 1, då man anser att det beror på hur förhållandena i den lokala skolan ser ut. *Västerås kommun* anser att skolan bör erbjuda flera "starttillfällen" för engelskundervisningen.

Högskolan i Kristianstad avslår förslaget att engelska skall vara obligatoriskt från årskurs 1, främst p.g.a. kostnader för fortbildning och förändring av lärarutbildningen för att alla lärare skall kunna undervisa i ämnet. Även bl.a. *Högskolan i Kalmar* samt *Karlstads, Österåkers* och *Motala kommuner* känner tveksamhet till förslaget p.g.a. de krävande fortbildningsinsatserna. *LR* tillstyrker att engelska förekommer som komplement i andra ämnens undervisning redan under de första skolåren, men accepterar inte på grund av brist på kompetenta lärare att ämnet får egen tid på timplanen redan under de första årskurserna. *Statskontoret* och *Barn- och ungdomsdelegationen* konstaterar att omfattningen av fortbildning kan bli avsevärd, vilket innebär kostnader som faller på kommunerna.

Helsingborgs kommun tillstyrker förslaget, men vill betona vikten av att engelskundervisningen inleds under de första grundskoleåren med en för eleverna anpassad pedagogisk uppläggning. Detta kräver, enligt kommunen, omfattande fortbildningsinsatser.

Örebro kommun anser att man kan tillvarata elevernas naturliga kontakter med engelska i lämpliga sammanhang utan att för den skull ta in en bestämmelse om att språket skall påbörjas i årskurs 1. *RHS* menar att engelska bör ingå naturligt i kommunikativa övningar från år ett, men inte utgöra ett eget ämne.

Bl.a. *Svenska Språknämnden* uttrycker farhågor för att elevernas svenskkunskaper kan bli lidande genom en tidig start av engelskundervisningen. *Bodens* och *Eskilstuna kommuner* anser att satsningarna i stället bör göras på svenska. *Borås kommun* vänder sig emot förslaget om engelska från årskurs 1, och hänvisar till att många lärare hävdar att inlärningen i svenska blir lidande. *Botkyrka kommun* kan inte ställa sig bakom förslaget, med hänvisning till att det är viktigt att de första årskurserna satsa på modersmålet, oavsett vilket modersmålet är. Även

Vimmerby och *Färgelanda kommuner* menar att det är angeläget att först utveckla goda kunskaper i modersmålet.

Falu kommun anser inte att elevernas tid för engelska behöver utökas. Kommunen menar att införandet av engelska i årskurs 1 kan möjliggöras inom ramen för skolans profilering, om så önskas. Även *Kommunförbundet, LR* och *Barn- och ungdomsdelegationen* anser att eleverna bör kunna erbjudas engelska i de första årskurserna inom ramen för det personliga valet eller inom skolans lokala profil vid skolor som har lärare utbildade för undervisning i ämnet.

Högskolan i Sundsvall/Härnösand ställer sig positiv till tidigarelagda studier i B-språk och C-språk, vilket ses som en anpassning till samhällsutvecklingen och internationaliseringen. Även *Elevorganisationen* ställer sig positiv till förslaget om obligatoriskt B-språk. Organisationen vill dock betona hur viktigt det är att en ordentlig förändring av undervisningen i främmande språk kommer till stånd.

RHS och även *Bodens kommun* anser att B-språk bör vara frivilligt och föreslår därför ett system liknande dagens med möjlighet till dubbla tillval. Även *Umeå Universitet* och *Eskilstuna kommun* är inne på att erbjuda B-språk i årskurs 6 men utan att göra valet tvingande. *Högskolan i Gävle/Sandviken* menar att B-språket i fortsättningen bör vara ett valfritt ämne, och att starten i huvudsak bör förläggas till samma tidpunkt som i nuvarande läroplan. *Västerås kommun* är tveksam till att tvinga alla elever i grundskolan att lära sig ett andra främmande språk utöver engelska. *Borås kommun* anser det för tidigt att börja studera ett B-språk redan vid 11-12 års ålder.

Skolverket föreslår att det inte skall regleras vilket år studierna i B-språk skall påbörjas. Detta p.g.a. att Läroplanskommittén, enligt Skolverket, underskattat svårigheterna med att omedelbart införa ett andra främmande språk. Ett sådant beslut kommer bl.a. att medföra kostnadsökningar i många kommuner, främst vad gäller transporter mellan låg- och mellanstadieskolor och högstadieskolor. Det kommer även att behövas en viss fortbildning för att göra något bra av situationen, menar Skolverket. Vidare föreslår Skolverket att spanskan blir ett nytt alternativ till franska och tyska, som B-språk.

Bl.a. *Oskarshamns, Borgholms* och *Bollnäs kommuner* konstaterar att B-språksundervisning från årskurs 6 kommer att ge kommunen ekonomiska, organisatoriska och pedagogiska problem. Även *Hässleholms kommun* påpekar att införandet av B-språk från årskurs 6 innebär praktiska problem för skolor på mindre orter och för bygdeskolor med enbart låg- och mellanstadier beträffande tillgång till lärare. *Gotlands kommun* avstyrker införandet av B-språk i årskurs 6 och konstaterar att det för kommuner med glesbygdsskolor innebär att små resurskrävande språkgrupper bildas och att eleverna i de små skolorna får en inskränkt valfrihet.

Vimmerby kommun tillstyrker att skolan skall erbjuda undervisning i B-språk och C-språk enligt förslaget, dock under förutsättning att B-språkstillvalet kan ske årskurs 7 efter lokalt beslut. Motiveringen är

främst de problem och ökade kostnader som en glesbygdskommun har för att kunna erbjuda ett rimligt B-språkstillval i årskurs 6. Även *Örebro kommun* och *Katrineholms kommun* föreslår att B-språk startar i årskurs 7, p.g.a. organisatoriska problem av både tids- och kostnadsart. *LR* avstyrker förslaget om en obligatorisk start i årskurs 6. I stället bör det, enligt LR, till de särskilda föreskrifterna till timplanen fogas en regel om att B-språket skall påbörjas senast i årskurs 7.

Malmö kommun och *Växjö kommun* föreslår att obligatoriskt B-språk i stället kallas obligatoriskt språkval, då språkvalet avser B-språk, hemspråk, teckenspråk eller förstärkning i svenska eller engelska. *Gävle kommun* föreslår beteckningen språkligt tillval.

Svenska och matematik

I likhet med de främmande språken har svenska samt matematik fått en förstärkning i timplaneförslaget. De flesta remissinstanser tillstyrker i och för sig denna förstärkning, t.ex. *Svenska Akademien* och *LO*, men vissa är kritiska till effekterna på tidsfördelningen till övriga ämnen. T.ex. *Vimmerby* och *Borlänge kommuner* menar att tiden för svenska och matematik bör reduceras. Genom en mer stram kursplan, menar *Vimmerby kommun* att undervisningen i stället bör kunna effektiviseras. Även *Västerås kommun* anser att man, innan man höjer timantalet i ett visst ämne, bör pröva om man inte kan nå samma mål genom att effektivisera undervisningen. Bl.a. *Vänersborgs* och *Skellefteå kommuner* kan inte se något stöd för att just tiden för matematikundervisningen måste utökas.

Praktiskt-estetiska ämnen

Som en konsekvens av att vissa av de obligatoriska ämnena i förslaget fått en ökad timtid, t.ex. främmande språk, svenska samt matematik, har de flesta andra ämnen fått en minsta timtid som understiger den tid som ämnet har i gällande timplan. Däribland återfinns de praktiskt-estetiska ämnena, vilket har medfört en massiv kritikerstorm bland remissinstanserna.

En överväldigande majoritet av remissinstanserna avstyrker Läroplanskommitténs förslag om minskad garanterad tid för de praktiskt-estetiska ämnena; lek, idrott och hälsa, slöjd, bild, musik och hemkunskap.

Flera remissinstaser, t.ex *Lärarförbundet, Lunds Universitet, LO, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, RHS, Elevorganisationen, Rädda Barnen, Folkhälsoinstitutet, Botkyrka, Umeå, Nyköpings, Lycksele, Vimmerby, Trelleborgs, Gävle, Hässleholms, Enköpings, Svedala, Katrineholms, Vilhelmina, Borgholms, Norbergs* och *Färgelanda kommuner* menar att förslaget innebär en alltför markant övervikt av teoretiska moment.

Högskolan i Luleå anser att den underton som finns i förslaget inne-

bär en tydlig icke acceptabel markering av de praktiskt-estetiska ämnena som mindre betydelsefulla.

Högskolan i Sudsvall/Härnösand anser att ett inslag av de praktiskt-estetiska ämnena i alla ämnen och områden har positiva konsekvenser för elevers totala inlärning och deras progression vad gäller senare kunskapsinhämtning.

T.ex. *Lärarförbundet, Högskolan i Luleå, Barn- och ungdomsdelegationen, Ljusdals, Ödeshögs* och *Falu kommuner* påtalar de praktiskt-estetiska ämnenas betydelse för bl.a. intellektuell och känslomässig personlighetsutveckling och för ett stärkt självförtroende.

Bl.a. *Motala, Bodens* och *Skinnskattebergs kommuner* påpekar de praktiskt-estetiska ämnenas funktion som "ventil" eller "andningshål" i det övriga skolarbetet.

Statskontoret anser att timplaneförslaget ligger i linje med strävan att stärka skolans roll som kunskapsförmedlare.

Remissinstansernas kritiska synpunkter har framför allt gällt lek, idrott och hälsa. Flera remissinstanser, däribland t.ex. *LR, Högskolan i Jönköping, Umeå Universitet, Högskolan i Kristianstad, Arbetarskyddsstyrelsen, Folkhälsoinstitutet, Barn- och ungdomsdelegationen, Barnmiljörådet, Västerbottens läns landsting, Nyköpings, Östersunds, Borås, Västerås, Eskilstuna, Skövde, Ljusdals* och *Orust kommuner* hänvisar till att folkhälsan blir lidande av en tidsnedskärning i timplanen. *Idrottshögskolan* framhåller att ämnet är viktigt för den unga generationens framtida hälsa och därmed för den framtida samhällsekonomin. Även *SAF* påtalar att elevernas fysiska hälsa är en god investering för samhället. *Föreningen Sveriges Socialchefer* befarar att arbetsskadorna inom vårdyrket kan komma att öka om undervisningen och utövandet av lek, idrott och hälsoämnet skärs ner i skolan.

HCK, SIH, SRF och *RBU* poängterar att lek, idrott och hälsa och även andra praktiskt-estetiska ämnen, har stor betydelse för många elever med funktionshinder.

Ett antal instanser, däribland *Borås* och *Motala kommuner* påtalar att Läroplanskommittén konstaterar att andelen barn och ungdomar som inte alls ägnar sig åt idrott under sin fritid ökar markant, vilket uppfattas stå i motsatsförhållande till själva förslaget.

Idrottshögskolan anser inte att det fria valet löser de problem den föreslagna timplanen skapar. Det är i och för sig troligt att vissa skolor profilerar sig mot idrott, men denna profilering kommer då självfallet att attrahera redan idrottsaktiva elever, menar högskolan.

Några remissinstanser, t.ex. *LR* framför att bild och konst har betydelse för elevernas kreativitet. *Chalmers tekniska högskola* menar att ämnet har betydelse för t.ex. arkitektutbildningen, men även för civilingenjörs- och ingenjörsutbildningarna. *Högskolan i Kristianstad* påpekar bildämnets nyckelroll när det gäller att förstå och tolka bilder. *Barnmiljörådet* och *Ljusdals kommun* menar att bildämnet ger eleverna en rimlig möjlighet att analysera och värja sig mot massmedias stora påverkan.

Nyköpings kommun konstaterar att även själen måste må bra under skolåren. Därför behövs, enligt kommunen, både bild och musiklektioner för att eleverna ska kunna hämta kraft till den övriga delen av skoldagen.

LR anser att den kraftiga minskningen av ämnet musik i årskurserna 6–9 utgör en allvarlig fara för att elevernas intresse för musik i alltför hög grad kommer att styras av det kommersiella musikutbudet. *Statens kulturråd* påpekar att nedrustningen i många kommuner av den frivilliga kulturverksamheten innebär att skolan får ett större ansvar för elevernas musikutveckling. *Högskolan i Kristianstad* menar att ämnet läroplansmässigt är bra, men att timplanen inte medger att förslaget kan genomföras. *Eskilstuna kommun* anser att ämnena bild och musik inte bara är viktiga för enskilda elever, utan också för kulturlivet i stort i vårt samhälle.

LRF menar att ämnet hemkunskap ger eleverna en för alla nödvändig vardagskunskap. *Kooperativa institutet* vill ha en förstärkt hemkunskap respektive konsumentkunskap, då eleverna behöver en handlingsberedskap i sin roll som blivande konsumenter. *KF* betonar att hemkunskapen inrymmer starka kreativa inslag där skapandet sker parallellt med tillämpningar av annars enbart teoretiska kunskaper från andra ämnesområden t.ex. matematik. *JämO* anser att antalet timmar för ämnet hemkunskap även fortsättningsvis bör ligga kvar på dagens nivå, då ämnet främjar jämställdheten mellan könen. *Folhälsoinstitutet* påtalar hemkunskapens roll i det hälsobefrämjande och sjukdomsförebyggande arbetet i skolan, vilket på sikt kan förbättra folkhälsan väsentligt.

Bl.a. *Nyköpings kommun* anser att alla behöver de kunskaper eleverna får i slöjd och hemkunskap för att klara sin vardag som vuxen. *Eskilstuna kommun* betonar att slöjdämnet är en väl förankrad kulturell verksamhet i skolan, som samtidigt utvecklar elevernas konstnärliga anlag.

Samhälls- och naturkunskapsämnen

Även timantalet för de samhälls- och naturvetenskapliga blocken har minskat. Detta kritiseras av ett antal remissinstanser, även om omfattningen inte går att jämföra med reaktionen mot tidsminskningen för de praktiskt-estetiska ämnena. T.ex. *Borlänge kommun* och *Naturskyddsföreningen* vänder sig mot minskningen av tiden för SO-och NO-ämnen i helhet. *Ekumeniska skoldelegationen* vänder sig mot att tidsminskningen relativt sett drabbat SO-ämnena hårdare. Vissa instanser vänder sig mot tidsminskningen för separata ämnen. T.ex. *Riksantikvarieämbetet* anser att timantalet för historia bör utökas. *Borgholms kommun* tycker att det är märkligt att ämnen som historia och religionskunskap misshandlats i timplanen.

Ämnen med en ny inriktning och nytt innehåll: Teknik och miljö, Barn- och ungdomskunskap

Vissa ämnen har fått en ny inriktning och ny benämning, bl.a. ämnena teknik och miljö samt barn- och ungdomskunskap.

När det gäller ämnet Teknik och miljö ställer sig remissinstanserna generellt positiva till att miljöfrågorna uppmärksammas. Däremot anser majoriteten av de instanser som kommenterat förslaget, däribland *Lärarförbundet, LR, Elevorganisationen, RHS, LRF, Konsumentverket, Naturskyddsföreningen, Kungliga Vetenskapsakademien, Högskolan i Kristianstad, Lunds Universitet, Göteborgs Universitet, Högskolan i Jönköping, Borås, Gävle, Katrineholms, Kalmar, Svedala* och *Trelleborgs kommuner*, att undervisningen i natur- respektive samhällsorienterande ämnen är en bättre utgångspunkt för skolans miljöundervisning.

Även bl.a. *Skolverket, Högskolan i Gävle/Sandviken, Högskolan i Luleå, Högskolan i Linköping, Umeå Universitet, KF, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Örebro, Bollnäs, Götene* och *Sundsvalls kommuner*, är tveksamma till att koppla miljöfrågorna så ensidigt till teknikämnet.

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm tillstyrker kommitténs förslag, men vill kraftigt understryka att samarbete/samverkan med andra ämnen skall vara uttalat, eftersom miljöämnet måste ses ur många olika perspektiv och behandlas inom flera av skolans ämnen.

SAF påpekar att det är viktigt att teknik och miljö får en sådan utformning att det konskvent stödjer naturvetenskaperna och blir en tillämpning av dem.

Skolledarförbundet menar att ämnets införande är förenat med lärarsvårigheter, då olika lösningar kommer att behövas lokalt eftersom inga lärare har kompetens för hela ämnet. Även *Chalmers tekniska högskola* och *Uppsala Universitet* påpekar att det är nödvändigt att ha frågan om lärarkompetens aktuell vid arbetet med kursplaner för ämnet.

Även i fråga om ämnet barn- och ungdomskunskap ställer sig remissinstanserna allmänt positiva till att barn- och ungdomsfrågor lyfts fram. Precis som med ämnet Teknik och miljö, ser dock majoriteten av de instanser som kommenterat förslaget, t.ex. *LR, Trelleborgs, Gullspångs, Borås, Gävle, Vimmerby, Örebro, Växjö* och *Svedala kommuner*, hellre att barn- och ungdomskunskapen integreras i andra, redan existerande ämnen. T.ex. *Kungliga Vetenskapsakademien* föreslår att ämnets biologiska innehåll ingår i biologiämnet och att det sociala innehållet ingår i samhällskunskapen. De etiska frågorna bör, enligt Vetenskapsakademien, behandlas i religionskunskapen.

Uppsala Universitet påpekar att ett genomförande av förslaget kräver en lärarkompetens som med säkerhet torde saknas i dag. *Ånge kommun* ser ett problem att i glesbygd kunna finna all den kompetens som behövs för en bra undervisning. *Elevorganisationen* poängterar att det är viktigt att det satsas resurser på utbildning av nya lärare samt fortbildning av redan verksamma lärare.

Remissinstanserna stödjer allmänt att särskild tid avsätts i timplanen för undervisning och orientering om utbildning och arbetsliv. Däremot anser ett antal instanser, t.ex. *Sveriges Vägledarförening, AMS, TCO, RHS* och *Kooperativa institutet*, att tiden för syoinsatser inte får reduceras, vilket är en konsekevens av Läroplanskommitténs förslag.

6. Speciella förslag för gymnasieskolan och komvux

Läroplanskommittén lägger förslag till en gemensam läroplan för gymnasieskolan och komvux. Man anser att det är angeläget att så långt möjligt ha gemensamma måldokument för skolformer som nära skall samverka med varandra för att ge både ungdomar och vuxna tillgång till ett större och rikhaltigare utbildningsutbud. Värden samt övergripande mål och riktlinjer för arbetet är i huvudsak gemensamma redan i nuvarande läroplaner för gymnasieskolan och komvux. De delvis skilda uppgifter och mål som gäller för de båda skolformerna liksom vilka målgrupper de vänder sig till bör enligt Läroplanskommitténs mening i första hand framkomma i andra måldokument.

Flertalet remissinstanser stöder förslaget att gymnasieskolan och komvux får en gemensam läroplan. Detta anses förbättra förutsättningarna för ett livslångt lärande och minska risken för återvändsgränder. Man uppskattar också att förutsättningarna för samverkan mellan de båda skolformerna ökar. Det anses positivt med ett gemensamt måldokument "där också skillnaderna skapar en kompletterande helhet" *(Botkyrka kommun)*. Många saknar dock en tydlig markering vad gäller utbildningsmål och organisation i de olika skolformerna.

Skolverket, LR, Göteborgs, Ånge och Bodens kommuner, Komvux Karlstad, SAMVUX m.fl. framhåller att målskrivningarna måste korrigeras så att skolformernas skilda profiler tydligt lyfts fram. En översyn av förslaget bör göras så att det klart framgår vad som är unikt för respektive skolform. Ett särskilt avsnitt bör föras in i läroplanen om komvux mål, uppgifter och prioriteringar.

Det finns också remissinstanser som opponerar sig mot en gemensam läroplan för gymnasieskolan och komvux. *Elevkårernas Centralorganisation (ECO)* och *Svenska Folkhögskolans Lärarförbund (SFHL)* anser att vuxen- och ungdomsutbildning bäst gynnas av att utvecklas parallellt och helst med separata läroplaner. ECO ser skäl att bevara, hålla samman och renodla det som kännetecknar vuxenutbildningen i stället för att röra ihop den med andra utbildningsformer. *TCO* anser också att det är mycket som talar för att det skall vara skilda läroplaner för gymnasieskolan respektive komvux, vilket inte hindrar att vissa delar av innehållet kan vara gemensamt.

Programmål för den kommunala vuxenutbildningen

> Programmål finns för gymnasieskolans nationella program (gäller i tillämpliga delar för gymnasial vuxenutbildning) och för den grundläggande vuxenutbildningen. Läroplanskommittén föreslår att Skolverket ges i uppdrag att till regeringen föreslå programmål för hela den kommunala vuxenutbildningen. I programmålen skall anges de allmänna målen för vuxenutbildningen och vad komvux uppgift är i relation till dem. Dessutom skall komvux målgrupper, mål och specifika riktlinjer för verksamheten framgå. Programmålen bör bestå av en gemensam del och specifika delar för grundläggande vuxenutbildning, gymnasial vuxenutbildning respektive påbyggnadsutbildning.

Endast ett mindre antal remissinstanser har yttrat sig i denna fråga. Åsikterna går isär. Tolkningen av svaren kompliceras dessutom av att några instanser uppfattat förslaget som att samtliga gymnasieskolans program borde ha en speciell komvuxversion, vilket inte har varit kommitténs avsikt.

De flesta tillstyrker Läroplanskommitténs förslag om gemensamma mål för komvux som helhet, exempelvis *Högskolan i Karlstad, Oskarshamns kommun* och *AMS*. Hälften av dem som tillstyrker anser emellertid att termen programmål i detta fall är olycklig. Man rekommenderar, som exempelvis *Nyköpings kommun, Elevkårernas Centralorganisation, Göteborgs* och *Gävle kommuner*, någon annan benämning, t.ex. "utbildningsmål" eller "gemensamma mål". *Norrköpings kommun* liksom *Lärarförbundet* anser att komvux mål med fördel kan tas in i läroplanen.

De flesta av dem som yttrat sig tillstyrker också separata mål för komvux olika delar. Även här föreslår hälften av instanserna, bl.a. *LR*, annan benämning än programmål, t.ex. "särskilda mål" eller "speciella mål".

Ytterligare programmål inom gymnasieskolan

> Läroplanskommittén föreslår att Skolverket får i uppdrag att till regeringen förslå programmål för gymnasieskolans individuella program, specialutformade program, kompletteringskurser samt lärlingsutbildning på motsvarande sätt som för vuxenutbildningen.

Endast ett tiotal instanser har uttalat sig i denna fråga. Remissbilden är splittrad och svårtolkad: ungefär hälften tillstyrker läroplanskommitténs förslag medan övriga är helt negativa eller anser att programmål för de nämnda utbildningsvägarna inte kommer att behövas i en kursutformad gymnasieskola.

Uppsala, Oskarshamns, Malmö och *Göteborgs kommuner* är i stort sett positiva till Läroplanskommitténs förslag. *Göteborgs kommun* anser dock att kompletteringskurser inte kommer att behövas i en kursutformad skola, eftersom det skapas möjlighet till lokalt profilerade kurser av kompletteringskaraktär. *Norrköpings kommun* och *Företagarnas Riks-*

organisation ifrågasätter om de föreslagna programmålen alls behövs i en kursutformad gymnasieskola.

Kommunförbundet anser att det är styrelsen för individuella program, specialutformade program och lärlingsutbildning som fastställer inriktningen. De individuella programmen skall utgå från de enskilda elevernas behov och från de lokala förutsättningarna. De specialutformade programmen skall tillgodose de krav och önskemål som inte ryms inom de nationella programmen. Lärlingsutbildning kombinerar studier på gymnasieskolan och utbildning på ett företag. Kommunförbundet anser att de syftesangivelser som finns i skollag och gymnasieförordning räcker. Några insnävningar genom särskilda programmål är inte nödvändiga.

Skolverket delar kommitténs uppfattning om att det behövs styrdokument även för individuella program, där det specifika med dem poängteras. Termen programmål är dock inte lämplig menar Skolverket, som för detta anför samma motiv som Kommunförbundet. För lärlingsutbildningen bör enligt Skolverket också fastställas ett måldokument, som dock endast bör omfatta kärnämnena.

Enligt *Skolverkets* mening kommer utvecklingen mot en kursutformad gymnasieskola att kräva en prövning av de nuvarande programmålen för de nationella programmen, eftersom besluten om nationella program har fattats utifrån något andra förutsättningar än dem som kommer att gälla för en kursutformad utbildning. Skolverket anser därför att det bör göras en förutsättningslös prövning av utformningen av målen för såväl gymnasieskolan som den kommunala vuxenutbildningen. Bl.a. *Västerås kommun* anser att alla programmål för gymnasieskolans nationella program bör flyttas över till Mål och riktlinjer i läroplanen.

Att höja den gymnasiala utbildningens kvalitet

> Med utgångspunkt i läroplanens mål som innebär mål att sträva efter definierar läroplanskommittén kvalitet som hög måluppfyllelse. Man väljer också ut för diskussion vissa speciella faktorer: tid, elevernas förkunskaper, studieorganisatoriska förutsättningar, gymnasieutbildningen som förberedelse för högskolestudier och yrkesliv, lärarnas kompetens samt lokaler och utrustning.

Inga remissinstanser kommenterar närmare betänkandets kvalitetsdefinition.

Målstyrning eller tidsstyrning

> Läroplanskommitténs åsikt är att man skall låta målen styra mer än tiden och låta elever gå vidare när målen är nådda. Vidare vill kommittén att man överväger en annan fördelning mellan lärarledd undervisning, handledning och elevens eget arbete.

Många remissinstanser påpekar i skilda sammanhang att tidsstyrning och organisationsstyrning står i principiell motsats till kravet på mål-

och resultatstyrd utbildning, likaså till själva bildningsbegreppet. Så gott som alla som berör frågan anser att målen skall styra och inte tiden.

Exempelvis *Katrineholms* och *Göteborgs kommuner* samt *RHS* vill att målen skall styra och tidsåtgången anpassas utifrån elevernas förutsättningar och behov. *Malmö kommun* framhåller att en längre studietid är lämplig bl.a. för handikappade elever. Ett gymnasieförberedande år är viktigt för att göra gymnasieskolan till en skola som alla elever kan klara av.

Kommunförbundet konstaterar att den hierarki av styrdokument som föreslås i betänkandet i stort sett är ändamålsenlig ur kommunal synpunkt. Man ifrågasätter dock om en centralt reglerad timplan är förenlig med en mål- och resultatstyrd skola. Även ur pedagogisk synvinkel ifrågasätts denna tidsstyrning, speciellt med hänsyn till att centralt reglerade timplaner är ganska unikt i en internationell jämförelse. Kommunförbundet föreslår inte i dag ett avskaffande av nationella timplaner men anser att frågan bör övervägas i ett längre perspektiv.

Förslaget om en annan fördelning mellan lärarledd tid, handledning, elevens eget arbete och utrymmet för stöd till vissa elever tillstyrks av flera instanser, t.ex. *Norrköpings* och *Malmö kommuner, Universitetet i Linköping* och *SAF*. Man påpekar att förslaget är intressant både ur ekonomisk och studieteknisk synvinkel. *Malmö kommun* framhåller dock att förslaget måste både förankras och utvecklas lokalt och blir beroende av om arbetstidsöverenskommelser kan göras.

En 12-årig studiegång

> Om de förändringar som Läroplanskommittén föreslagit för grundskolan genomförs, kommer eleverna att ha bättre förkunskaper när de kommer till gymnasieskolan. I många ämnen blir det då möjligt att se kunskapsutvecklingen i ett 12-årsperspektiv.
> Läroplanskommittén förordar en utveckling mot grundskole- och gymnasieutbildning som en sammanhängande studiegång, med gemensamma kommentar- och referensmaterial och på sikt gemensamma kursplaner.

Kunskapsprogression genom de olika skolformerna tillstyrks av remissinstanserna. Det påpekas att det bara är möjligt i de ämnen som verkligen följer eleverna genom grundskola och gymnasieskola. Man framhåller också att det är viktigt med nära samarbete mellan grundskolan och gymnasieskolan, bland annat för att förhindra onödig repetition. Det finns dock delade meningar om hur nära banden skall knytas.

Flera instanser, exempelvis *LR, Ekumeniska Skoldelegationen, Lycksele kommun* och *Liberala Ungdomsförbundet* tillstyrker tanken på progression genom alla skolformer och anser att den bör genomföras konsekvent. *Östersunds* och *Karlstads kommuner* påpekar dock att svårigheterna inte får underskattas, exempelvis de båda skolformernas skilda mål och uppgifter och elevernas spännvidd i ålder, förkunskaper och mognad.

Jönköpings kommun är tveksam till om strävan efter helhetssyn, överblick och kontakter skall drivas så långt som till gemensamma kursplaner, bl.a. med hänsyn till det betygssystem som Betygsberedningen föreslår. Grundskola och gymnasieskola måste även i fortsättningen betraktas som olika skolformer med skilda målsättningar.

Kursutformad gymnasieskola

I propositionen Växa med kunskaper (prop. 1990/91:85) presenterades tankegångar om en kursutformad gymnasieskola. Regeringen angav under våren 1992 i propositionen om vissa gymnasie- och vuxenutbildningsfrågor m.m. (prop. 1991/92:157) ännu tydligare en sådan inriktning. Läroplanskommittén förordar en snabbare utveckling mot en kursutformad gymnasieskola samt ökad flexibilitet i gymnasieskolans organisation så att det finns möjligheter för elever att genomföra ett nationellt program på kortare tid än tre år.

De flesta remissinstanserna har inte uttalat sig specifikt om kursutformning utan i allmänna ordalag tillstyrkt förslaget för gymnasieskolan och komvux i dess helhet. Av dem som uttalat sig om en kursutformad gymnasieskola är de flesta övervägande positiva, bland annat med hänvisning till den ökade flexibiliteten och valfriheten. Det råder dock en viss osäkerhet om den exakta innebörden av en kursutformad gymnasieskola.

Nästan alla verkar ta för givet att utvecklingen går mot ett kurssystem med hänvisning till ovan nämnda propositioner. Många är inte bara välvilligt inställda utan dessutom entusiastiska. Trots detta ser även de instanser, som är positiva, svårigheter som måste övervinnas, och de uttrycker tveksamhet inför vissa aspekter. Å andra sidan visar också de, som är övervägande negativa, intresse för kursutformning i ett längre perspektiv.

Många remissinstanser framhåller behovet av individuell studieplanering och en stödjande syofunktion i samband med kursutformning. Se vidare härom under rubriken Studiekontrakt och syo.

Bl.a. *Stockholms kommun, Hässleholms kommun, Socialstyrelsen, Högskolan i Falun/Borlänge* och *AMS* välkomnar förslaget om en kursutformad gymnasieskola, inspirerad av komvux erfarenheter. Det skulle radikalt kunna bidra till en önskvärd flexibilitet och frihet i utbildningsvalet och vara anpassningsbar till de enskilda människornas varierande intressen och behov av yrkesutbildning. *Malmö kommun* utgår från att man kommer att bygga vidare på erfarenheter från tidigare försöksverksamheter (dubbelt timtal i språk, grund- och tilläggskurser m.m.).

Högskolan i Växjö t.ex. ser det som en stor fördel, såväl ur samhällets som ur den enskildes perspektiv, att den enskilde eleven ges stort utrymme till individuella val, dels ur motivationssynpunkt, dels också med hänsyn till att vi därigenom erhåller en variations- och innehållsrik kunskapsmångfald. *Gotlands kommun* räknar dock med att det ald-

rig kan bli en total frihet, eftersom yrkesförberedande program rimligtvis måste leda fram till en fastlagd kompetensnivå.

Skolverket påpekar att en gymnasieskola på kortare tid än 3 år ligger i linje med att skolan är mål- och resultatstyrd. Det bör dock prövas om förslaget överensstämmer med riksdagens beslut om minsta garanterad undervisningstid. En sådan är främst ett medel att garantera elevers rätt till undervisning och således en likvärdighetsgaranti.

Nacka kommun tillstyrker kursutformning och en flexibel organisation, eftersom gymnasieskolan nu skall ta emot elever från grundskolan med mycket skiftande förkunskaper och tillgodose alla elevers behov och krav.

Bland andra *Skolledarförbundet, Universitetet i Linköping, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Växjö* och *Karlstads kommuner* tillstyrker på sikt en övergång till en kursutformad gymnasieskola men hyser tveksamhet utifrån elevernas sociala situation utan klassgemenskap. Man räknar med att det kan vara en fara för de svagare, lågpresterande och tysta. *RBU* anser att flexibiliteten behövs men behöver kombineras med ett tydligare ansvarstagande i fråga om skol- och undervisningssituationer för elever med funktionshinder.

Enköpings, Vimmerby, Gotlands och *Jönköpings kommuner* bland andra påpekar att kursutformningen ställer stora organisatoriska och schematekniska krav och att de ekonomiska aspekterna av en sådan utveckling bör belysas. *Skolledarförbundet* hyser samma farhågor och framhåller även att samverkan över ämnesgränserna försvåras.

Elevorganisationen i Sverige, TCO och *Universitetet i Lund* ställer sig tveksamma till kursutformning. Kurser blir lätt stoffuppbyggda och kurserna blir hårt styrda vilket minskar elevinflytandet. *TCO* rekommenderar ett omfattande utredningsarbete där frågan blir allsidigt och förutsättningslöst belyst.

Bland andra *KTH* och *Universitetet i Linköping* framhåller att kursutformningen skulle göra det svårt för högskolorna vid intagningen. Eventuellt får högskolorna anordna egna behörighetsprov.

SAF och *Liberala Ungdomsförbundet* föreslår en modell med färre kärnämnen. *Föreningen Lärare i Samhällskunskap och Socialkunskap* samt *Komvux Kronborg i Malmö* anser att det är riktigt att varje kärnämne skall ha en gemensam baskurs för alla program och sedan inriktas mot respektive programs speciella profil.

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Kommunförbundet och *Vilhelmina kommun* anser det tveksamt om det går att leva upp till önskad valfrihet i kommuner utanför storstadsregionerna och hyser farhågor att de mindre kommunerna kan få stora svårigheter att erbjuda ett brett programutbud. Samverkan med komvux kan vara en lösning i detta avseende. Kommunförbundet framhåller att det i landets kommuner finns ett stort intresse av att utveckla egna modeller för kursutformning. Det är därför viktigt att denna utveckling inte hämmas av en centralt fastställd modell.

Bland andra *Danderyds kommun* räknar med att kursutformning kommer att ställa krav på en reformering av lärarnas arbetstidssystem. Det bör då vara ett lokalt ansvar att se till att arbetsbördan svarar mot arbetets krav och de enskilda lärarnas förutsättningar.

Vissa instanser, t.ex. *Södertälje kommun*, framhåller att kursindelningen kan vara svår att förena med det betygsförslag som Betygsberedningen föreslår. Betygen Godkänt och Väl Godkänt räcker för delkurser. De kurser ett ämne delas in i måste vara väl definierade och lika över riket. Kursindelningen bör alltså ske centralt.

Enligt *Skolledarförbundet* bör man först genomföra programgymnasiet för att sedan successivt anpassa kursutformning och arbetssätt i undervisningen till utökad valfrihet. *Katrineholms kommun* har liknande åsikter. Enligt *Norrköpings kommun* däremot är det angeläget och önskvärt att kommunerna ges möjlighet att gå olika vägar mot en kursutformad gymnasieskola, eventuellt även utan att först gå "omvägen" över program.

Skolverkets förslag till kursutformad språkutbildning

Skolverket har utvecklat ett förslag till kursutformad språkutbildning (Ett kursutformat gymnasium - förslag till kurssystem, kravnivåer och betyg i engelska, Skolverket 1992-03-29). Kommittén föreslår att Skolverket också för andra ämnen på likartat sätt utvecklar och prövar modeller för kursutformning.

Endast ett mindre antal remissinstanser har kommenterat Skolverkets kursplan i engelska. Meningarna är delade.

Exempelvis *LR* och *Växjö kommun* tillstyrker kommitténs förslag. *Elevorganisationen i Sverige* och *Lärarförbundet* hävdar att grundkursen i engelska måste ge allmän behörighet.

Göteborgs kommun ser fördelar med generella kursmål i språk, eftersom svaga elever kan få betyg i engelska som C- eller B-språk, medan duktiga elever kan uppnå A- eller B-nivå i flera språk. Man tillstyrker däremot inte det föreliggande förslaget till kursutformning av engelska utan rekommenderar att erfarenheterna från komvux i första hand tas till vara.

Lärarnas kompetens

Läroplanskommittén föreslår att en översyn görs av utbildning och kompetenskrav för yrkeslärarna. Kommittén instämmer i de synpunkter som framförs i propositionen om lärarutbildning (prop. 1991/92:75) om vikten av att olika åtgärder vidtas för att öka antalet forskarutbildade lärare i den gymnasiala utbildningen.

Enligt Läroplanskommitténs mening är det både möjligt och önskvärt att på olika vägar stimulera kontakterna mellan den gymnasiala utbildningen och högskolan liksom mellan gymnasieskolan och arbetslivet.

Översyn av utbildning och kompetenskrav för yrkeslärarna tillstyrks genomgående. Flera instanser varnar dock för att yrkeslärarens-praktikern byts ut mot en teoretiker. Flera tillstyrker också en ökning av antalet lärare med forskningsinriktning. För att inte skolan skall förlora de lärare som vidareutbildar sig föreslår några instanser att det för lärare skall räcka med en något kortare väg med slutmålet licentiatexamen.

Många instanser framhåller att en kvalitetshöjning av gymnasieskolan kräver en kvalitetshöjning av hela lärarkåren. Förutom fortbildning krävs översyn av all lärarutbildning. Man bör beakta konsekvenser även för lärarutbildare.

Exempelvis *Skolverket, Socialstyrelsen, Kommunförbundet, Sveriges Verkstadsindustrier, SAF, LO, TCO, LR, Lärarförbundet, Skolledarförbundet,* ett tiotal *högskolor,* ett tiotal *kommuner* samt *Företagarnas Riksorganisation* uttalar sig övervägande positivt till kommitténs förslag.

Lycksele kommun saknar i betänkandet en analys av läroplansförändringarnas konsekvenser för grundläggande lärarutbildning och för lärarutbildare. Bland andra *Högskolan i Kalmar, Högskolan i Sundsvall/Härnösand, Universitetet i Lund, SFS* och *Stockholms kommun* önskar en översyn av utbildningen för alla gymnasielärare, eftersom den kunskapssyn som beskrivs i betänkandet ställer nya och stora krav på läraren. För att förslagets intentioner skall kunna genomföras krävs ett förändrat innehåll i lärarutbildningen.

Universitetet i Linköping påpekar att det är stor risk att gymnasielärare som ägnar fem till sex år åt doktorandstudier, inte återvänder till gymnasieskolan. Universitetet föreslår därför en kortare väg som leder till en licentiatexamen med tonvikten förskjuten mot doktorandkurser. *Uppsala Universitet* anser att ett samarbete med högskolans lärare i gymnasieskolan är i högsta grad önskvärt vad avser föreläsningar, tjänstebyten och läromedelsutveckling. Man konstaterar att det dock är nödvändigt att formulera incitament för en sådan verksamhet vad beträffar högskolans lärare.

SAF hävdar att det är viktigt att det skapas möjlighet för gymnasieskolor att erbjuda statligt finansierade påbyggnadsutbildningar i anslutning till skolor med teknisk och ekonomisk profil. Man föreslår att utbildningarna utformas tillsammans för företrädare för en närliggande högskola och för aktuell bransch.

Förberedelse för högskolestudier och yrkesverksamhet

> Kommittén anger som ett mål i läroplanen att eleverna skall kunna ta allt större ansvar för sina studier, kunna arbeta självständigt, överblicka större kunskapsfält, utveckla kritiskt tänkande och ett alltmer vetenskapligt sätt att arbeta och tänka.

De instanser som uttalat sig i frågan tillstyrker enhälligt.

Centralt initierad fortbildning

> Läroplanskommittén framhåller att den förändrade ansvarsfördelningen och nya måldokument ställer krav på en professionell utveckling och kompetenshöjning med fokus på mål- och resultatstyrningens konsekvenser på lokal nivå. Kommittén föreslår att en genomföranderesurs ställs till kommunernas förfogande under exempelvis en treårsperiod.

Remissinstanserna framför genomgående starka önskemål om resurser för omfattande fortbildning som en förutsättning för implementering. Många skilda områden föreslås, exempelvis kunskapssyn, värdegrund, media, nya ämneskunskaper, fördjupade språkkunskaper, didaktik, internationella frågor, etniska frågor, etik, kultur, lokala arbetsplaner, utveckling av elevmedmerkan, kursutformning, målformulering och utvärdering.

LR betonar särskilt behovet av ämnesfortbildning, speciellt i nya ämnen som tillkommit genom gymnasiereformen. Vidare behövs fortbildning om och i den kursutformade gymnasieskolan samt i metoder för målbeskrivningar och utvärderingar. *Skolledarförbundet* vill för rektorernas del ha fortbildningsinsatser inom områdena målformulering, planering och utvärderingsmetodik.

Högskolan i Sundsvall/Härnösand framhåller att fortbildningen kring en ny läroplan måste vara processinriktad med den egna skolverkligheten som arbetsmaterial och kopplas samman med utveckling av lokala måldokument. Med en hög abstraktionsnivå går det att dölja motsättningar, men ju konkretare målen blir desto mer kontroversiella kan de te sig. Att utveckla fortbildning på detta område är en grannlaga uppgift som måste få såväl tid som ekonomiska resurser. Liknande tankegångar framförs av flera remissinstanser.

Lokaler och utrustning

> Läroplanskommittén framhåller att en modern utbildning kräver tillgång till ändamålsenliga lokaler och kvalificerad utrustning. Man pekar på värdet av att utveckla kunskapscentra samt på möjligheterna att använda modeller, prototyper och simuleringsprogram för att minska investeringsbehovet.

Remissinstanserna instämmer i läroplanskommitténs synpunkter. Vissa påpekar att alla skollokaler bör vara anpassade för elever med funktionshinder. För att spara resurser föreslås samverkan med museer och bibliotek samt med andra utbildningsanordnare.

DHR och *SHR* framhåller att det är mycket viktigt att alla skolor blir tillgängliga för alla elever och att funktionshindrade elever får anpassade hjälpmedel och läromedel. Om så inte sker begränsas valmöjligheterna kraftigt för elever med funktionshinder.

Kommunförbundet pekar på att en utökad samverkan mellan utbildningsanordnare och arbetsliv, bland annat i fråga om lokaler och utr-

ustning, kan främja utvecklingen av yrkesutbildningen. Man framhåller också vikten av samråd beträffande ekonomiska konsekvenser av olika kursplaneförslag.

Avreglering

> Läroplanskommittén vill att den avreglering som skett på skolans område skall fortsätta för att skapa utrymme för lokal utveckling som kan medföra högre kvalitet.

Många remissinstanser instämmer helt allmänt i att avregleringen skall fortsätta utan att precisera område. Det fåtal konkreta förslag som lämnas gäller i regel olika former av tidsreglering.

Bland andra *Göteborgs* och *Skinnskattebergs kommuner* samt *Skolverket* anser att nuvarande tids- och organisationsreglering måste granskas noga och omprövas. *Uppsala kommun* reagerar mot bestämmelser om vad som får ingå i individuella val och lokala tillägg.

Jönköpings kommun ställer i princip upp på ökad flexibilitet liksom en fortsatt avreglering men rekommenderar ändå att man tar ett steg i taget; det kan annars skapas ett system som blir organisatoriskt och administrativt svårhanterat och man riskerar den nationella jämförbarheten.

Förstärkt undervisning i svenska 50 timmar

> På grund av svenskämnets centrala roll för kunskapsutveckling och på grund av de brister i skriftlig framställnig och förmåga till kritisk prövning, som framkommit i riksdagens revisorers granskning av resultatet i gymnasieskolan, föreslår Läroplanskommittén en förstärkning på de studieförberedande programmen av ämnet svenska med 50 timmar inom ramen för karaktärsämnena. Kommittén föreslår att dessa 50 timmar tas från ämnet idrott och hälsa som därmed får samma timtal som i övriga program.

De flesta remissinstanser har inte yttrat sig specifikt i denna fråga. Av dem som yttrat sig är en övervägande majoritet positiva till förstärkt svenska men de flesta vill inte att timmarna skall tas från idrott. De som avstyrker neddragning av ämnet idrott och hälsa har oftast inte något alternativt förslag till varifrån timmarna skall tas. Det finns också en del som generellt avstyrkt neddragning i idrottsämnet i gymnasieskolan i samband med att man uttalat sig om idrott i allmänhet eller i grundskolan.

Det finns önskemål om att den separata kursen i svenska även skall kunna erbjudas studerande på övriga program som individuellt tillval. Flera instanser föreslår också andra sätt att förstärka svenskämnet inom ramen för nuvarande timplan.

Exempelvis *Universitetet i Linköping, LR, Lärarförbundet, Skolledarförbundet* och *Uppsala kommun* stöder förslaget om 50 timmar eftersom alla måste kunna kommunicera, men man är tveksam till om timmarna skall tas från idrott. Olika förslag till förstärkning framförs: en större

andel hemuppgifter och självverksamhet, eleverna måste möta meningsfulla skrivsituationer också i andra ämnen. *SAF* anser att kursen i svenska på 50 timmar bör kunna arrangeras inom ramen för en kursutformad skola utan att tid speciellt reserveras från något annat ämne.

Högskolan i Växjö påpekar att höjningen med 50 timmar med fördel skulle kunna användas till delning av undervisningsgrupper för att göra en intensivare, mer avancerad och mer individanpassad språkträning möjlig. Ännu en del skulle kunna användas till förstärkt förberedelse inför specialarbetet. Dessa synpunkter delas också av *Svensklärarföreningen. Elevorganisationen i Sverige* påpekar att svenska måste ses i ett 1-12-perspektiv. Förbättringar på grundskolan får genomslag även på gymnasieskolan.

Stockholms läns landsting, Landstingsförbundet, Skolverket samt *Malmö* och *Halmstads kommuner* anser att även elever på yrkesinriktade program skall erbjudas utökning av svenskämnet. De förordar därför en nationell tillvalskurs tillgänglig för alla elever oberoende av studieprogram.

Arvika, Torsby och *Gävle kommuner* avstyrker bestämt flyttning av timmar från idrott till svenska. Man framhåller att det speciellt kommer att drabba flickor, som röker i större omfattning och är mindre engagerade i idrottsaktiviteter på sin fritid än jämnåriga pojkar. Problemet inrymmer således även en jämställdhetsdimension.

Lärare vid Lerums gymnasieskola är kritiska till förslaget om en gemensam referensgrupp för samtliga elever på gymnasieskolan i ämnet svenska. "Meningsfullt stoff" betyder inte samma sak i olika program. Vid Lerums gymnasieskola integreras svenskan i yrkesämnet på de yrkesförberedande linjerna. Den delen är omöjlig att jämföra med de studieförberedande linjernas svenskundervisning. Om målen inte skall sättas högre än att alla elever kan uppnå dem, då är 15-20 % av eleverna fullärda redan innan de börjar gymnasieskolan.

Andra förslag till timplaneändringar

Här ges många olika förslag till förstärkning av ämnen, ofta utifrån särintressen. Bland ämnen som förslås tillkomma eller utökas märks idrott, företagsekonomi, datateknik, ordbehandling inkl. tangentbordsteknik, miljökunskap, historia, filosofi, psykologi, konst- och musikhistoria, engelska, svenska som andraspråk, finska och samiska som modersmål, sexual- och samlevnadsundervisning samt punktskrift för vuxenblinda.

Västerås och *Umeå kommuner* samt *SAF* anser att man också bör se över tillgängligheten för övriga praktiskt estetiska ämnen under utrymmet för tillval. De estetiska valämnena inom individuella valets ram ställs mot språkvalen. Detta innebär en klar försämring jämfört med tidigare vad avser valmöjligheterna och ingen förstärkning av språkens ställning.

LO hävdar att utifrån den bildnings- och kunskapssyn som redovisats av Läroplanskommittén och som LO stöder, är det svårt att börja disku-

tera "timmar hit och timmar dit" inom de olika ämnesområdena. En helhetssyn på elevernas inlärning borde utgå ifrån att de professionella i skolan själva gör en bedömning utifrån varje elevs behov.

Främmande språk

> Läroplanskommittén föreslår att Skolverket får i uppdrag att utveckla ett nytt kurssystem i B-och C-språk i gymnasieskolan liknande det som skisserats för engelska. Enligt kommitténs mening bör man uppmuntra försöksverksamhet med undervisning på främmande språk i andra ämnen (bilingual education). Däremot avvisar kommittén ett återinförande av kravet på B-språksstudier i grundskolan för de språk man önskar studera i de studieförberedande programmen.

De flesta som uttalat sig har varit positiva till förstärkning av utrymmet för främmande språk. Man betonar ofta vikten att se språken i ett 1-12-perspektiv, dvs. den gymnasiala kvalitetsnivån är beroende av vad man uppnår i grundskolan.

Man är tveksam till vissa delfrågor, speciellt om gruppstorlekar och antal grupper i språk, eftersom eleverna kommer från grundskolan både med många språk och med många nivåer, såväl organisatoriskt (B- och C-språk i olika antal år) som individuellt. Kommer små kommuner i praktiken att kunna ge ett tillräckligt stort utbud av kurser i språk?

Bland andra *KTH* ställer sig positiv till ökad tid för främmande språk. Som avnämare till gymnasieskolan ser KTH helst att betoningen av främmande språk läggs på tyska och franska med minst tre årskurser i något av dessa språk i stället för att erbjuda ett mycket varierande utbud av främmande språk: en civilingenjör bör kunna behärska minst två främmande språk.

Högskolan i Karlstad påpekar att garantitiden för kärnämnet engelska innebär en minskning av timtalet och uttrycker oro för att svaga elever inte kompenserar detta bortfall av språk. Liknande anmärkningar framförs av *Universitetet i Lund, Högskolan i Sundsvall/Härnösand* och *Borlänge kommun.*

SIV anser det önskvärt att utrymmet för orientering om och studium av också andra språk och kulturer hålls öppet. Utöver den nordiska aspekt som all svensk undervisning bör kännetecknas av finns goda skäl att stimulera intresset för t.ex. Rysslands, de baltiska staternas och Polens språk och kultur, vidare invandrarnas språk och kulturområden, t.ex. arabiska. Den nordiska aspekten betonas även av *Svenska Språknämnden.*

Bland andra *Fransklärarföreningen* och *Uppsala kommun* tillstyrker utveckling av bilingual education där förutsättningarna är gynnsamma. En mer realististisk tanke är i annat fall att man uppmuntrar till läsning av texter på tyska och franska i vissa kursavsnitt av andra ämnen. *Skolverket* framhåller betydelsen av att elever läser engelskt material i alla ämnen.

Svenska Språknämnden framhåller att det kan uppstå diskutabla konsekvenser av undervisning på engelska i andra ämnen: de enskilda elevernas svenskkunskaper kan försämras. Det finns också risk att vältutbildade svenska elever inte kan tala om teknik, ekonomi etc på svenska, och att svenska språket utarmas och inte kan användas i sådana sammanhang. Man frågar sig också hur det sociala umgänget påverkas och vem som utvärderar och sprider information om dessa aspekter. Liknande synpunkter framförs även av *Universitetet i Lund.*

Högskolan i Karlstad och *Universitet i Uppsala* tycker att ett återinförande av kravet på B-språksstudier för de studieförberedande programmen bör övervägas.

Arvika och *Torsby kommuner* hävdar att vissa av kommitténs förslag till förändringar i undervisningen av moderna språk är orealistiska för små skolor, t.ex. alternativkurser inom B- och C-språk, kraftiga inslag av programspecifika texter och dubbla timtal i ett språk i stället för vanligt timtal i två språk. Först vid en skolstorlek på 6-8 paralleller kan kommitténs förslag bli tillämpliga. Liknande åsikter framförs av *Vimmerby kommun* som räknar med att förslagets konsekvenser kan bli att grupperna på olika nivåer blir så små att undervisningen ej kan komma till stånd.

Sveriges Finska Lärarförbund påpekar att finska språket har en särställning bland hemspråken. En minskning av hemspråksundervisning i finska kan åstadkomma ökade kostnader på andra områden, t.ex. äldreomsorgen som kräver ökande andel tvåspråkig personal.

Studiekontrakt och syo

> Eftersom begreppet studiekontrakt har vissa nackdelar, föreslår Läroplanskommittén i stället termen "individuell studieplan". Kommittén föreslår vidare att det läggs på rektors ansvar att varje elev i dialog med skolan gör upp en individuell planering för sina studier. Den lokala skolan bör själv besluta om utformning och rutiner.

Av dem som uttalat sig om studiekontrakt är nästan alla positiva. De flesta använder dock hellre uttrycket individuella studieplaner. Många betonar att studievägledning blir en mycket viktig uppgift för skolan i samband med elevernas studieplanering i en kursutformad gymnasieskola. Tveksamhet gäller om svårigheter av organisatorisk och schemateknisk art.

Alla som uttalar sig om syo gör det för att betona dess viktiga roll, dels för individen, dels för ett optimalt utnyttjande av samhällets utbildningstjänster. Man påpekar också behovet av information om internationella utbildningsmöjligheter. Några vill ändra benämningen till studie- och yrkesvägledare.

Positiva till kommitténs förslag är bland andra *RHS, Uppsala* och *Jönköpings kommuner, CSN* och *Statens skolverk. Elevorganisationen i Sverige* tycker att beteckningen individuell studieplan är bra, däremot inte "studiekontrakt": det är mycket viktigt att ömsesidigheten vid utfor-

mandet av den individuella studieplanen betonas. I *Jönköpings* och *Karlstads kommuner* anser man med tanke på den ekonomiska situation som råder i dag att förslaget bör utformas som en rekommendation i stället för att göras till ett åliggande för rektor.

AMS framhåller att behovet av vägledning kommer att öka inte bara för gymnasieskolans elever utan även för personer i vuxen ålder och att det är viktigt att se samhällets syo som en samlad resurs. En gemensam uppgift för vägledarna i skolan och på arbetsförmedlingarna är att gemensamt tydliggöra utvecklingen i arbetslivet och de förändringar som har betydelse för utbildnings- och yrkesvalet.

SAF, Stockholms kommun och *Högskolan i Gävle/Sandviken* understryker att syo skall vara ett gemensamt ansvar för alla som arbetar i skolan. Detta måste få konsekvenser för grundutbildning och fortbildning av lärare. För en vidgad integration av arbetslivsinformation i alla ämnen ställs större krav på lärarnas kännedom om yrkeslivet utanför skolan.

LO påpekar att yrkesråden är en viktig kanal mellan skolan och arbetslivet. Både *SAF* och *LO* anser att näringsliv och arbetsmarknadens parter bör ta på sig ett större ansvar för aktiv information. *Halmstads kommun* anser att den information som skolan skall ge om internationella utbildningsmöjligheter måste öka betydligt.

Umeå kommun efterlyser i läroplansförslaget något avsnitt om den extra riktade rådgivning som elever med långvariga sjukdomar och handikapp behöver (medicinsk syo) och som i dag ges av skolhälsovården i samverkan med syokonsulenterna.

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm och *Skolverket* anser att ILO-konvention nr 142 om yrkesvägledning och yrkesutbildning vid utveckling av mänskliga resurser bör läggas till i bilaga 2, Internationella överenskommelser.

7. Genomförande och ikraftträdande

Kommittén har inte haft som specifikt uppdrag att lägga förslag om tidpunkt för ikraftträdande, plan för genomförande eller för implementation och fortbildning men lämnar ändå vissa synpunkter.

Läroplanen och övriga måldokument för gymnasieskolan och komvux hör naturligt samman med den pågående reformeringen av gymnasieskolan och vuxenutbildningen. Detsamma gäller flertalet av de övriga förslag kommittén lägger med inriktning att höja kvaliteten på den gymnasiala utbildningen. Kommittén nämner den 1 juli 1993 som datum för ikraftträdande.

De förslag som berör grundskolan är av en mer genomgripande karaktär och berör större delen av grundskolans organisation. Olika alternativ för ikraftträdande och genomförande är tänkbara. Kommittén föreslår dock att den nya läroplanen i princip tillämpas för hela grundskolan från den 1 juli 1994.

De flesta som uttalar sig i frågan betonar behovet av en genomföranderesurs och en omfattande fortbildning. Flera kommuner önskar ett

successivt införande med angivande av en sista tidpunkt. Man framhåller också att det är viktigt med synkronisering mellan införande av program och kursutformning samt mellan kursplaner och betygssystem.

De flesta som uttalat sig om behovet av fortbildning (se avsnittet om Centralt initierad fortbildning) har också poängterat att kommunerna får ett stort ansvar för att implementera tankegångarna i betänkandet och få dessa att påverka verksamheten i skolan. Många framhåller att genomförandet kräver stora resurser. *Sveriges skolledarförbund, LR, Lärarförbundet, RHS, Elevorganisationen i Sverige, Socialstyrelsen* och ett antal *kommuner*, t.ex. *Malmö, Göteborg* och *Östersund*, uttalar sig med skärpa om att genomförandet står och faller med grundlig fortbildning och lokalt förankringsarbete för att leda till den önskvärda kvalitativa förändringen. *Ekumeniska skoldelegationen* påpekar att också lärarutbildningen måste få resurser till olika slag av utvecklingsarbete i anslutning till de nya styrdokumenten.

Remissinstanserna uttalar sig i regel inte om något exakt datum för införande av läroplanen för gymnasieskolan och komvux. Beträffande kursutformning finns dock skillnader mellan remissinstansernas önskan om i vilken takt utvecklingen skall gå. *Norrköpings kommun* exempelvis önskar gå direkt till en kursutformad gymnasieskola utan att ta omvägen över program. Andra remissinstanser, såsom *Skolledarförbundet*, vill att programgymnasiet först genomförs.

Flera instanser, t.ex. *Norrköpings kommun* påpekar att det är angeläget med en synkronisering vid införandet av den nya läroplanen av program och den kursutformade gymnasieskolan. Bland andra *Halmstads kommun* och *Skolledarförbundet* vill ha en total samordning som också innefattar det nya betygssystemet.

Av de remissinstanser som kommenterat genomförandet av läroplan för grundskolan vill majoriteten senarelägga ikraftträdandet. Bland andra *Kommunförbundet* samt *Östersunds, Trelleborgs, Helsingborgs, Katrineholms* och *Stockholms kommuner* förordar att kommunerna själva skall få avgöra när den nya organisationen skall gälla, samt att detta knyts till en bestämmelse om sista tidpunkt för genomförande. *RHS* vill också ha ett successivt införande för att ge rådrum för planering och anpassning.

Skolledarförbundet, Arvika kommun och *Kommunförbundet* anser att fortbildningsresursen skall gå öronmärkt till kommunerna för fördelning genom skolstyrelsen till skolorna. Detta hindrar inte att Skolverket kan erbjuda informationsinsatser och stöd till utvecklingsarbete. *Skolverket* betonar att ett informationsuppdrag kommer att ta en betydande del av Skolverkets samlade resurser i anspråk under genomförandeperioden.

Elevorganisationen i Sverige och *Malmö kommun* framhåller att eleverna skall få en ny roll med reellt inflytande och ansvar. Läroplaner och kursplaner skall ingå som en naturlig del av undervisningen och ställer förändrade krav på såväl lärare som annan personal.

Sammanfattning av Betygsberedningens betänkande (SOU 1992:86) Ett nytt betygssystem

Betygsberedningen har som utgångspunkt för sitt arbete att ge förslag till ett nytt betygssystem haft dels de i oktober 1990 fastställda direktiven, dels de tilläggsdirektiv som fastställdes i december 1991. Dessa direktiv överensstämmer i det väsentligaste med varandra. Detta gäller främst den grundläggande utgångspunkten, nämligen att "det nuvarande relativa betygssystemet skall avskaffas och ersättas med målrelaterade betyg" (dir. 1991:104).

Beredningens uppgift att föreslå ett nytt betygssystem innebar att det var nödvändigt att utgå från att läraren vid betygsättningen måste kunna ange "hur elevernas kunskaper och färdigheter förhåller sig till uppställda mål" (dir. 1990:62, s. 4). Beredningen kunde emellertid redan från början konstatera att viktiga utgångspunkter, t.ex. målen i läroplaner och kursplaner, saknades. Eftersom riktlinjer för Läroplanskommitténs arbete enligt planerna skulle föreligga först den 14 februari 1991, skulle inte ens sådana utgångspunkter finnas för beredningens arbete förrän vid denna tidpunkt. - Med utgångspunkt från att beredningens uppdrag enligt direktiven skulle vara slutfört med juni månads utgång 1991, beslöt beredningen att begära tilläggsdirektiv med avseende på tiden.

Genom tilläggsdirektiven, som fastställdes i juni 1991, samordnades Betygsberedningens och Läroplanskommitténs uppdrag tidsmässigt. Avsikten var att det därigenom också skulle vara möjligt för beredningen att arbeta fram en lösning av betygsfrågorna, vilken bygger på samma kunskapssyn som läroplanerna och således överensstämmer med läroplanernas. För att bereda väg för ett samarbete mellan de båda kommittéerna, fick beredningen uppdraget att vara parlamentarisk referensgrupp till Läroplanskommittén.

I tilläggsdirektiven från den 5 december 1991 framhålls att huvudinriktningen i direktiven från den 25 oktober 1990 "ligger fast - det nuvarande grupprelaterade betygssystemet skall avskaffas och ersättas med målrelaterade betyg". De väsentliga ändringarna sammanfattas på följande sätt: "Jag föreslår nu att betygsberedningens direktiv ändras så att en utgångspunkt skall vara att betyg skall ges tidigare och i flera steg än idag. Betyg skall också kunna kompletteras i efterhand." Beredningens uppgift vad gäller antalet steg skall vara att "analysera hur många nivåer som behövs i ett kvalitativt inriktat betygssystem" (s. 2). I dessa direktiv understryks också kravet på samarbete med Läroplanskommittén: "Det är angeläget att ett kunskaps- och målrelaterat betygssystem tas fram i nära samarbete med läroplanskommittén" (s. 1).

Även i Läroplanskommitténs nya direktiv (dir. 1991:117, ss. 5-6) påbjuds under hänvisning till Betygsberedningens olika direktiv samarbete mellan de båda kommittéerna: "Kursplaner resp. riktlinjer för sådana skall utformas så att det blir möjligt att införa målrelaterad betygsätt-

ning i en skala som omfattar mer än fem steg. Kommittén skall vad gäller grundskolan också utgå från att betygsättning kommer att ske tidigare än i dag. Kommittén skall i denna del nära samråda med betygsberedningen" (dir. 1990:62, 1991:53 och 104)."

Dessa samlade dokument jämte de uppdrag beredningen initierat, t.ex. "Läraruppdraget" samt uppdrag till expertgrupper, ger underlag för de beskrivningar, förslag, rekommendationer och bedömningar, vilka sammanfattas nedan.

Till betänkandet har fogats en reservation av ledamoten Stefan Kihlberg samt särskilda yttranden av ledamöterna Ann Cathrine Haglund och Ylva Johansson.

I en kort tillbakablick på betygen i Sverige ges i **kapitel 2** en överblick över vad betyg relaterats till och hur betyg definierats under olika perioder t.o.m. i dag. Dessutom redovisas olika betygsutredningars ställningstaganden i dessa frågor sedan början av 1960-talet. Skälen bakom införandet av betygsättning med s.k. avpassad målrelatering i Norge redovisas i avsnittet Betyg i omvärlden.

I **kapitel 3** redovisas hur olika betygsutredningar alltsedan 1940-talet sett på betygens olika uppgifter och hur väl betygen ansetts fylla sina uppgifter.

I kapitel 4 föreslås i fråga om

syn på kunskap och lärande

att grunden för betygssystemet skall vara att kunskapsutvecklingen betraktas som en process; den ser olika ut för olika individer och är relaterad till ämnesinnehåll i situationer och sammanhang. I skolan skall undervisningen leda till att eleverna över tid och genom erfarenhet omtolkar och omstrukturerar sitt kunnande mot allt större djup,

relationen mellan mål och betygskriterier

att betygskriterier skall vara knutna till kursplanernas mål; att kriterierna - till skillnad från målens uppräkningar av moment - formuleras så, att de utgör ett koncentrat av listade moment, där kvaliteten i det ämneskunnande som avses framträder,

tydliga kravgränser

att betygskriterierna skall arbetas fram ämnesvis, i förhållande till elevernas kunskapsutveckling i ämnet och i samarbete med lärare, eftersom betygsnivåer kvalitativt skall skilja sig från varandra, dvs. vara tydligt avgränsade,

underlag för betygsättning

att elevers kunnande bedöms och betygsätts utifrån de kvaliteter eleverna visar upp i förhållande till de betygskriterier som betygsstegen representerar, dvs. icke utifrån i förväg givna procentfördelningar,

jämförbarhet

att jämförbarheten i betygsättningen i första hand skall upprätthållas genom de ämnesspecifika kriterierna för betygsnivåerna, eftersom de skall ange tydliga kravgränser för varje betygssteg,

formulerade och för berörda parter kända kriterier

att betygskriterierna skall vara formulerade och därmed från början kända av elever, föräldrar och avnämare,

antal betygssteg, beteckning och benämning

att ett betygssystem införs som omfattar *sex betygssteg*, varav fem steg avser godkänd och däröver. Beteckningarna utgör initialer i betygsstegens benämningar, vilka är

Ännu icke godkänd = *ÄIG/Icke godkänd* = *IG*
Godkänd = *G*
Väl godkänd = *VG*
Mycket väl godkänd = *MVG*
Framstående = *F*
Utmärkt = *U*,

godkänd och betyg därunder

att eleven för betyget Godkänd skall ha för vardagligt samhällsliv/yrkesliv nödvändiga *kunskaper om* och/eller *i* ämnet och kunna visa detta i ord och handling. För betyg under Godkänd skall *ett steg* finnas. Två benämningar används för detta, nämligen *Ännu icke godkänd* i de årskurser där betyg ges till och med höstterminen i årskurs 9 och *Icke godkänd* från och med vårterminen i årskurs 9,

användningen av betygsnivåerna

att eftersom det föreslagna betygssystemet är uppbyggt utifrån en kunskapsprogression i ämnet, endast de nivåer/steg skall användas som rimligen kan vara aktuella, dvs. de nivåer som motsvarar sådana kvaliteter som eleverna faktiskt visar upp. Betygsstegen skall således *inte* användas så, att man vid alla tillfällen försöker fördela alla steg inom en elevgrupp, eftersom systemet inte bygger på grupprelatering med i förväg bestämda betygsfördelningar,

införandet av betygssystemet

att det nya betygssystemet införs successivt under en treårsperiod med början i årskurs 7 i grundskolan och i årskurs 1 i gymnasieskolan och samordnas med införandet av nya läroplaner.

I **kapitel 5** belyses förutsättningarna för att införa någon form av betyg eller omdömen i ordning eller uppförande. Beredningen föreslår

att betyg i ordning och uppförande inte skall ges men rekommenderar samtalsinstitutionen som en modell för att lösa de problem som måste hanteras i skolans vardag, samt att information till hemmen ges i form av mycket väl strukturerade omdömen.

I **kapitel 6** föreslås i fråga om

betygsstart och betygsfrekvens

att betyg - med utgångspunkt från nuvarande stadieindelning - skall sättas terminsvis från och med höstterminen i årskurs 7. Om förändring av stadieindelning införs i grundskolan, bör frågan prövas på nytt,

behörighet för gymnasieskolans nationella program

att eleven skall vara godkänd i alla ämnen i avgångsbetyget från grundskolan för *generell behörighet* för gymnasieskolans nationella program,

elevers skilda förutsättningar

att den avlämnande grundskolan har ett särskilt ansvar för elever som i sitt avgångsbetyg har betyget *Icke godkänd* i fler än ett par ämnen eller i något av ämnena svenska, matematik och engelska. Detta ansvar innebär att skolan skall - utöver betyg - avge omdömen i de ämnen som markerats med *Icke godkänd*. Dessa omdömen skall innehålla en beskrivning av elevens kunskapsutveckling och stödåtgärder som satts in i grundskolan,

att skolan skall ta ställning till om omdömen skall ges i stället för betyg till elever som till följd av olika slag av handikapp har betyget *Icke godkänd* i ett flertal ämnen - trots individuellt inriktade stödåtgärder och egna ansträngningar,

alternativa urvalsgrunder till gymnasieskolan

att *arbetsprover* och *provperioder* (t.ex. inom vårdutbildning) i kombination med intervjuer används - med eller utan användning av betyg - som urvalsgrund till utbildningsprogram i gymnasieskolan; att hänsyn också skall tas till *verksamhet utöver grundskolan*, såvida denna är av värde för det sökta utbildningsprogrammets inriktning eller elevens egen utveckling - i synnerhet om eleven visat *intresse i form av upprepad ansökan*; att beredningen förordar att *viktning av betyg* används i vissa fall, nämligen i de fall då ytterligare urval mellan elever med jämngoda betyg behöver göras,

betygsättning av specialarbetet

att specialarbetet i gymnasieskolan skall betygsättas enligt samma betygsskala som övriga ämnen,

komplettering av betyg

att komplettering får göras av avgångsbetyg från såväl komvux som gymnasieskolan och grundskolan, dock tidigast den 1 oktober för avgångsbetyg från slutet av vårterminen samma år; att prövning för komplettering i största möjliga utsträckning skall göras för behöriga lärare i skolan, såväl i komvux som i gymnasieskolan och grundskolan.

I **kapitel 7** - "Förankringen av betygssystemet" - behandlar beredningen

dels hur de olika beskrivningarna av betygskriterierna skall relateras till och förankras i måldokumenten *läroplaner, kursplaner och lokala arbetsplaner samt i nationella och lokala prov*,

dels hur betygssystemet bör förankras i skolan genom *fortbildning av lärare och i lärarutbildning*.

Sammanställning av remissyttranden över Betygsberedningens betänkande (SOU 1992:86) Ett nytt betygssystem

Remissinstanserna

Remissyttranden har kommit in från Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Socialstyrelsen, Statskontoret, Riksrevisionsverket (RRV), Statens skolverk (Skolverket), Statens institut för handikappfrågor i skolan (SIH), Verket för högskoleservice (VHS), Jämställdhetsombudsmannen (JämO), Universitetet i Stockholm, Tekniska högskolan i Stockholm, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Konstfackskolan, Musikhögskolan i Stockholm, Universitetet i Uppsala, Högskolan i Falun/Borlänge, Högskolan i Gävle/Sandviken, Högskolan i Örebro, Universitetet i Linköping, Högskolan i Jönköping, Universitetet i Lund, Högskolan i Kalmar, Högskolan i Kristianstad, Högskolan i Växjö, Universitetet i Göteborg, Chalmers tekniska högskola, Högskolan i Karlstad, Universitetet i Umeå, Högskolan i Luleå, Högskolan i Sundsvall/Härnösand, Läroplanskommittén, Botkyrka, Danderyds, Haninge, Nacka, Stockholms, Södertälje, Täby, Österåkers, Enköpings, Uppsala, Linköpings, Motala, Norrköpings, Jönköpings, Värnamo, Markaryds, Växjö, Kalmar, Oskarshamns, Vimmerby, Gotlands, Karlskrona, Olofströms, Hässleholms, Helsingborgs, Lunds, Malmö, Svedala, Trelleborgs, Halmstads, Göteborgs, Orusts, Öckerö, Borås, Vänersborgs, Gullspångs, Skara, Karlstads, Torsby, Hällefors, Karlskoga, Nora, Örebro, Skinnskattebergs, Västerås, Borlänge, Faluns, Gävle, Ljusdals, Sundsvalls, Ånge, Östersunds, Lycksele, Umeå, Vilhelmina, Vindelns, Bodens, Luleå och Piteå kommuner, Stockholms, Östergötlands och Kalmar läns landsting, Kungliga Vetenskapsakademien, Svenska Kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF), Företagarnas Riksorganisation (FR), Sveriges Industriförbund, Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO), Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Landsorganisationen i Sverige (LO), Lärarnas Riksförbund (LR), Lärarförbundet, Sveriges Skolledarförbund, Riksförbundet Hem och Skola (RHS), Elevorganisationen i Sverige, Samarbetsorganisationen för Sveriges vuxenstuderande (SAMVUX), Elevkårernas centralorganisation (ECO), Sveriges Förenade Studentkårer (SFS), Ekumeniska Skoldelegationen, Handikappförbundens Centralkommitté (HCK), De Handikappades Riksförbund (DHR), Riksförbundet för Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna (FUB), Svenska Dyslexistiftelsen/Svenska Dyslexiföreningen, Förbundet mot läs- och skrivsvårigheter (FMLS), Föräldrar för ordblinda barn, Svenska Förbundet för specialpedagogik, Rädda Barnen, Fransklärarföreningen, Föreningen lärare i ekonomiska ämnen, Föreningen lärare i samhälls- och socialkunskap, Lärare i moderna språk (LMS).

Dessutom har yttranden kommit in från ett femtiotal sammanslutningar, föreningar etc. samt enskilda.

1 Allmänna synpunkter på beredningens förslag

Betygsberedningen föreslår att ett nytt kunskaps- och målrelaterat betygssystem skall införas, där elevens faktiska prestationer skall bedömas. Grunden för betygssystemet skall vara att kunskapsutvecklingen betraktas som en process. Betygsstegen anger en progression inom respektive ämne från grundläggande kunskaper till ett avancerat kunnande, som i många fall inte nås förrän i slutet av gymnasieskolan.

Majoriteten av remissinstanserna hälsar med tillfredsställelse förslaget att avskaffa det relativa betygssystemet och ersätta det med ett mål- och kunskapsrelaterat betygssystem. De flesta ställer sig även bakom beredningens allmänna utgångspunkter om kunskapsutveckling och lärande.

Trots den lovvärda ansats som remissinstanserna uppfattar i Betygsberedningens förslag ser sig de flesta tvungna att avvisa förslaget i dess nuvarande form, främst på grund av den föreslagna progressionen och de generella kriterier som utformats för de olika betygsstegen, men också på grund av den bristande överensstämmelsen med vad som sägs i Läroplanskommitténs förslag. Förslaget uppfattas vidare som motsägelsefullt och svårt att förstå och därigenom svårgenomförbart i praktiken, samt långt ifrån färdigt. Därför anser många instanser att det är angeläget att betygsfrågan utreds vidare.

Bl.a. *Uppsala universitet* pekar på att det är särskilt angeläget att ett nytt betygssystem blir så enkelt och lätt att förklara för lärare, elever och allmänhet, att det inte omedelbart genom felaktiga tolkningar och tillämpningar går samma öde till mötes som det relativa systemet.

Så gott som samtliga remissinstanser vänder sig emot den progressionsuppbyggnad som beredningen föreslår. Enligt den tolkning flertalet instanser gör av förslaget skulle resultatet bli att de högsta betygen inte blir aktuella att använda förrän i årskurs 3 i gymnasieskolan, om ens då, vilket uppfattas som meningslöst. Flertalet instanser förordar därför skolformsrelaterade betyg.

Att hela betygsskalan skall kunna utnyttjas vid varje betygstillfälle understryks av bl.a. *Högskolan i Karlstad, Göteborgs universitet* och flera kommuner.

Göteborgs universitet påpekar dessutom att utredningens förslag bygger på två oförenliga principer, dels principen om kunskapsprogression, som egentligen bara skall vara tillämplig för avgångsbetyg, dels principen att lärarna lokalt skall arbeta fram kriterier för terminsbetyg. Universitetet anser att det i princip blir omöjligt för lärarna, att specificera kriterier i olika ämnen och för olika årskurser som stämmer med de sex generellt definierade kvaliteterna för årskurs 9 i grundskolan och årskurs 3 i gymnasieskolan.

Uppsala universitet anser det oacceptabelt att införa ett betygssystem, där eleven vid varje betygssättningstillfälle skall jämföras med de ultimativa kunskapsmålen för skolväsendet eller skolformen som helhet. Det är i stället självklart att elevernas prestationer måste bedömas i förhållande till konkreta, klart formulerade och för lärare, elever och för-

äldrar förståeliga krav för respektive ämne på de nivåer där betyg skall sättas.

Skolledarförbundet, Högskolan i Karlstad, Trelleborgs kommun m.fl. påpekar att det föreslagna systemet mindre än någonsin kommer att kunna motivera eleverna, eftersom de högre betygen kan nås först i årskurs 9 eller senare. Ingen hänsyn har tagits till elevens behov av förstärkning nära i tiden, utan beredningen förutsätter att varje enskild individ på varje mognadsnivå har ett mycket långt studieperspektiv. Även informationsvärdet av betygen före årskurs 9 blir lågt under sådana förhållanden.

Flera remissinstanser påpekar att oklarhet råder om hur progressionen tar sig uttryck i det korta perspektivet, läsåret, i förhållande till den totala utbildningstiden. Så framhåller exempelvis Skolverket att systemet med lokala mål jämsides med nationella skulle kunna innebära olika kravnivåer i olika årskurser, och att betygsskalan därmed får olika innebörd under en skolform och i slutet av en skolform. Även *Skolledarförbundet* uttrycker farhågor för att svaga elever kan få positiv förstärkning under arbetets gång men "klassas ut" vid betygssättningen enligt de nationella kriterierna. Förbundet anser att samhället inte får ge så motstridiga signaler.

Alternativa förslag till betygssystem har presenterats av *Avdelningen för språkpedagogik vid Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogikpsykologi vid Högskolan i Karlstad* m.fl.

2 Antal betygssteg, betygsstart, beteckningar

2.1 Antal betygssteg

Betygsberedningen föreslår sex betygssteg.

Många remissinstanser påpekar att antalet betygssteg som i realiteten blir möjliga att använda i grundskolan är färre än sex, om man skall följa Betygsberedningens resonemang om kunskapsprogression.

Två tredjedelar av det trettiotal remissinstanser som berört frågan förordar färre betygssteg än sex, framför allt i gymnasieskolan. *LO* anser att fyra nivåer räcker med tanke på det merarbete lärarna måste lägga ned på en så ytterst sofistikerad bedömning som sex steg innebär. Den arbetstiden anser LO kan vara bättre utnyttjad i undervisningssituationen. *RHS* påpekar risken med en orimlig provtäthet för att verifiera rätt betygsnivå vid alltför många steg.

Ungefär en tredjedel anser att betygsstegen skall vara fler än sex. *Danderyds kommun* föreslår t.ex. tolv steg med motiveringen att det enstaka betyget blir mindre avgörande med ett större antal steg, samtidigt som det blir lättare att sätta betyg. Även *Täby kommun* påpekar att betygens värde och tillförlitlighet ökar med antalet steg på skalan. *LR* föreslår en 7-gradig betygsskala som skall kunna användas fullt ut på varje kurs och i varje ämne i både grundskolan och gymnasieskolan, men med olika kriterier anpassade efter realistiska krav i respektive skolform.

Högskolan i Karlstad föreslår ett system där läraren dels bedömer elevernas kunskaper med utyttjande av tre kvalitetskategorier, dels bedömer elevernas takt att utveckla sina kunskaper i tre kvaliteter. På det sättet kan man utnyttja nio olika benämningar för lärarnas bedömning av elevernas kunskapskvalitet.

Avdelningen för språkpedagogik vid Göteborgs universitet presenterar ett förslag till ett niogradigt betygssystem. Det nya i förslaget är att det är nivårelaterat och sägs därmed i princip överensstämma med det system som tillämpas inom komvux. Även andra remissinstanser, t.ex. *Skara kommun* och *ECO*, anser att det betygssystem som i dag gäller för komvux är att föredra.

2.2 Betygsstart och betygsfrekvens

Betygsberedningen föreslår att betyg skall sättas terminsvis från och med höstterminen i årskurs 7, förutsatt att stadieindelningen i grundskolan inte ändras.

Knappt hälften av de ca 60 remissinstanser som yttrat sig i frågan anser att betyg bör ges tidigast från och med årskurs 7 och stöder därmed i princip Betygsberedningens förslag. En stor grupp förordar senare, medan något färre förordar tidigare betygsstart.

Danderyds kommun framhåller att betygsstarten måste ske tidigare än i årskurs 7, eftersom få betygssteg och en sen betygsstart innebär att varje betygstillfälle ses som något mycket dramatiskt och viktigt. Därför anser Danderyd att betyg bör ges senast i årskurs 5 med möjlighet till tidigare betygsstart för de kommuner som så önskar. *Täby kommun*, som understryker att betyg som ges ofta hjälper eleverna att uppnå personligt ställda mål, och att betyg vid flera tillfällen avdramatiserar betygen, anser att det skall finnas möjlighet att efter varje kommuns/skolas eget avgörande ge betyg även i årskurserna 4 och 5. Synpunkter på möjlighet att lokalt bestämma om och när betyg skall ges före årskurs 7 framförs av flera andra kommuner.

Flera remissinstanser påpekar att betygsstart i årskurs 6 stämmer bättre överens med Läroplanskommitténs förslag till ny läroplan, medan andra, t.ex. *SAF*, tycker det blir bättre anpassning till Läroplanskommitténs förslag genom att ge eleverna betyg i samband med kontrollstationen i årskurs 5.

Skolledarförbundet kan tänka sig betyg t.ex. på vårterminen i årskurs 5 men då med en snävare betygsskala.

Hässleholms kommun understryker att kontrollen efter femte skolåret inte skall ses som ett betyg utan som en kontroll av undervisningens effekter och vara grund för skolans åtgärder kommande år.

Ett antal remissinstanser, däribland *Lunds universitet, RHS* och *Oskarshamns kommun*, anser att de betyg som sätts före avgångsbetygen bör vara en lokal angelägenhet, medan andra, t.ex. *SFS* och *Nora kommun*, anser att betyg skall sättas så sent som möjligt och egentligen inte behövs i grundskolan före årskurs 9.

Stockholms kommun anser att det borde vara upp till varje enskild skola att avgöra när betyg skall ges och hur de skall se ut. Men trots detta är det med tanke på behörighet och urval nödvändigt med ett centralt system som anger från när betyg senast skall ges. Därutöver bör skolorna själva avgöra om och när betyg skall ges. Även *Liberala ungdomsförbundet* anser att skolorna själva borde få välja former för utvärdering. Detta skulle passa bättre i ett skolsystem där skolorna själva väljer pedagogik och inriktning.

Lärarförbundet kan inte finna några vägande skäl till varför man skulle införa fler betygstillfällen i grundskolan än vad som finns i dag, utan anser i stället att betygssättningens roll bör tonas ner i grundskolan. Om betyg ges, skall dessa kompletteras med en allsidig bedömning av elevens utveckling vid en personlig kontakt mellan läraren, eleven och föräldrarna. Enbart betyg ger enligt Lärarförbundet en ofullständig information om elevernas studieprestationer och utveckling.

Liknande synpunkter framförs av t.ex. *Bodens kommun*, som vill ta arbetslivets utvecklingssamtal som modell i skolan. Även *Danderyds kommun* förordar utvecklingssamtal, och påpekar att om betygen grundas på sådana kontinuerliga samtal kommer betyget inte som någon överraskning för vare sig elev eller förälder.

Högskolan i Karlstad föreslår att eleverna under högstadietiden varje år förutom betyg får två timmars nyanserad och personifierad information från klassföreståndaren, där en värdering sker av elevernas kunskapskvalitet och deras takt att utveckla kunskap. Denna individualiserade information skall förberedas genom samtal med olika ämnens lärare, så att klassföreståndaren kan föra fram kvalitetsbedömningarna på ett insiktsfullt sätt. Informationen bör lämpligen även finnas i skriftlig form.

Flera remissinstanser förordar en mer eller mindre betygsfri grundskola. *Botkyrka kommun* påpekar att betyg för allt för många elever innebär misslyckande och utslagning. En bättre metod än enstaka siffror och ord är regelbundna samtal kring elevens studiemål och resultat enligt den modell som är etablerad för personalutveckling på arbetsmarknaden. Liknande synpunkter framförs av bl.a. *Föreningen för en demokratiserande och aktiverande skola (DAKS), Bodens kommun* m.fl. *Centerns ungdomsförbund* förordar ett system med utbildningsbevis som fås vid grundskolans respektive gymnasieskolans slut och kontinuerliga samtal under hela skoltiden där elevens prestationer utvärderas.

2.3 Beteckningar. Benämningar

Beteckningarna utgör initialerna i betygsstegens benämningar vilka är Ännu icke godkänd/Icke godkänd, Godkänd, Väl godkänd, Mycket väl godkänd, Framstående och Utmärkt.

Flera remissinstanser föreslår att betygsstegen betecknas med siffror eller med bokstäver i stället för de av Betygsberedningen föreslagna benämningarna, eftersom i synnerhet stegen under godkänd kan uppfattas som värderande. *Alnö Hem och Skolaförening* formulerar det så: "Det

kan tyckas vara bagatellartat om dåliga betyg delas ut i form av låga siffror eller negativa benämningar. Men för de elever som klarar sig sämst, oavsett betygssystem, innebär det ytterligare en psykologisk belastning att vara Icke godkänd".

Svenska Förbundet för Specialpedagogik och *Västerås kommun* påpekar att användningen av initialerna i benämningarna kommer att göra det svårt för den oinvigde, och likaledes i internationella sammanhang, att förstå de olika betygsstegens inbördes relationer. I stället föreslås att man använder bokstäverna A till F. Flera andra remissinstanser framför liknande synpunkter.

Bl.a. *Studiehandledarna i svenska vid Komvux i Göteborg* och *Fransklärarföreningen* påpekar att det inte är självklart för alla svenskar att Utmärkt är ett högre betyg än Framstående.

3 Godkänd och betyg därunder

Betygsberedningen föreslår att för betyget Godkänd skall eleven ha för vardagligt samhällsliv/yrkesliv och fortsatta studier nödvändiga kunskaper om och/eller i ämnet och kunna visa detta i ord och handling. För betyg under Godkänd skall ett steg finnas.

Följden av Betygsberedningens förslag om kunskapsprogression blir att eleverna i grundskolan i stor utsträckning kommer att få betyget Ännu icke godkänd. Många av remissinstanserna hävdar att risken är stor att elever därigenom slås ut. Informationsvärdet av betyget blir inte heller särskilt stort.

Skolverket anser inte att godkändgränsen kan kopplas till om en individ har acceptabel kunskapsnivå för att kunna fungera i samhället. Många andra remissinstanser framför samma synpunkt, t.ex. *Högskolan i Karlstad,* som hävdar att ett betygssystem i en obligatorisk skola inte bör klassificera kunskaper som acceptabla eller oacceptabla ur en samhällelig aspekt, utan nöja sig med att finna benämningar över vilken kvalitet kunskaperna har.

Flera remissinstanser föreslår att betyg före avgångsklassen inte skall ges förrän nivån Godkänd är uppnådd. Bl.a. *Lärarförbundet, Högskolan i Karlstad, Piteå kommun, Rädda barnen* och *Elevorganisationen* framhåller att ett betygssystem för en obligatorisk skola inte skall omfatta betyget Icke godkänd. *Trelleborgs kommun* hävdar att konsekvensen av att det är kommunens och skolans ansvar att alla elever som lämnar grundskolan har uppnått de mål som krävs för betyget Godkänd borde bli att det aldrig bör bli aktuellt med betyget Icke godkänd. *Universitetet i Stockholm* anser att det faktum att en obligatorisk skola avlämnar icke godkända elever till samhället snarare måste ses som ett underbetyg för skolan och samhället än för eleverna.

4 Användningen av betygsnivåerna

Betygsberedningen föreslår att endast de nivåer/steg används som motsvarar sådana kvaliteter som eleverna faktiskt visar upp.

De flesta remissinstanser tolkar förslaget så att följden blir att endast ett fåtal steg på betygsskalan kommer att utnyttjas i grundskolan. Detta är majoriteten negativt inställd till. Man anser att betygsskalan skall kunna användas fullt ut på varje kurs och i varje ämne i både grundskolan och i gymnasieskolan, men då med olika kriterier. Den synpunkten företräds av *Österåkers, Enköpings, Gullspångs kommuner* samt *Högskolan för lärarutbildning i Stockholm* m.fl.

En genomgående synpunkt är att det inte är självklart att ett och samma betygssystem bör användas i alla skolformerna, utan att betygen bör vara relaterade till den skolform i vilken de skall användas.

Skolverket påpekar att det noga bör övervägas om det räcker med ett mindre antal steg i vissa ämnen, t.ex. i yrkesämnen i gymnasieskolan och i ämnen med litet antal undervisningstimmar.

Flera remissinstanser pekar på den bristande samstämmigheten mellan å ena sidan riksdagens och Läroplanskommitténs krav på en allt tydligare kursutformad gymnasieskola och å andra sidan Betygsberedningens krav på betygssystemets utformning. Betyg i kursindelade ämnen bör sättas i relation till de kurser som studerats i stället för till ämnet.

5 Betygskriterierna

5.1 Generella kriterier

Betygsberedningen har formulerat generella kriterier för sex betygsnivåer, som skall avse samtliga ämnen. Till dessa skall fogas ämnesspecifika kriterier som ansluter till kursplanen i respektive ämne. I förhållande till de undervisningsmål och det stoffurval som görs på lokal nivå skall kriterier för de olika betygsnivåerna arbetas fram lokalt på skolan.

Ett stort antal remissinstanser, däribland *Skolverket, Läroplanskommittén, Uppsala universitet, TCO, Malmö kommun* och *RHS*, avvisar tanken att det skulle finnas sex generella kvalitativa nivåer i kunskapsutvecklingen, som gäller alla elever och i samtliga ämnen. *Göteborgs universitets* uppfattning är att det inte finns en naturlig och icke-godtycklig gemensam kunskapsstruktur för alla ämnen - från matematik till t.ex. slöjd eller musik. Även *Läroplanskommitténs ämnesexperter* ställer sig tveksamma till om de kvalitativa steg som beredningen anser sig kunna identifiera i den generella kunskapsutvecklingen är tillämpliga i ämnena matematik, musik eller svenska.

Placeringen på ett visst betygssteg är resultatet av en sammanvägning av flera möjliga dimensioner i kunskapsutvecklingen. Kunskapsutveckling har också en kvantitativ dimension. En ytterligare faktor som komplicerar bilden är undervisningstiden. Därför föreslår *Läroplanskommit-*

tén att ämnesexperter får utveckla en ordnande princip för den kvalitativa kunskapsutvecklingen i ämnet inom ramen för de mål som undervisningen i ämnet skall sträva mot. Denna princip bör sedan kompletteras med en kvantitativ dimension och relateras till den garanterade tiden i ämnet.

Majoriteten av remissinstanserna anser att de föreslagna kriterierna är alltför abstrakt formulerade och medför en intellektualisering av undervisningen.

Så påpekar t.ex. *Borås kommun* att kraven på Godkänd är för höga för många grundskoleelever, och *Lunds universitet*, anser att kriterierna för de högre betygsstegen snarare leder tanken till universitetet än till barn- och ungdomsskolan.

Vidare påpekar *Göteborgs universitet* att det rimligen måste vara skolans krav som skall uppfyllas, och inte de krav som skulle kunna uppfyllas om man utgår från den kunskap om och i ett ämne som faktiskt finns tillgänglig i samhället.

Föreningen för en demokratiserande och aktiverande skola (DAKS) påpekar att förslaget är ensidigt inriktat mot det verbala/abstrakta, medan *Lunds universitet* saknar den motoriska liksom den emotionella utvecklingen i definitionerna.

Flera kommuner, däribland *Halmstads kommun*, anser att skillnaderna mellan olika betygssteg är hårfina och svåra att tyda. Ett mål- och kursrelaterat betygssystem måste bygga på betygsnivåer som kvalitativt skiljer sig tydligt från varandra och som är jämförbara när det gäller kunskapsnivå.

5.2 Formulerade och för berörda parter kända kriterier

Betygsberedningen föreslår att betygskriterierna skall vara formulerade och från början kända av elever, föräldrar och avnämare.

Majoriteten av de remissinstanser som tagit upp frågan instämmer i förslaget. Däremot påpekar många, att det är väsentligt att i så fall formulera kriterierna så att de är möjliga att förstå.

Vissa remissinstanser, t.ex. *Skolledarförbundet* och *RHS*, påpekar att detta kräver tid för information och samtal som kommer att ta undervisningstiden i anspråk. Enligt *RHS* bör ansvaret för denna information ingå i rektors uppgifter.

Elevorganisationen är den enda remissinstans som vänder sig emot förslaget. Elevorganisationen accepterar inte att någon ämnesexpert i samarbete med någon byråkrat på Skolverket bestämmer och formulerar det man skall lära sig. I stället för att meddela eleverna ett i förväg bestämt och formulerat ämnesinnehåll handlar mycket av skolans verksamhet om att göra eleverna delaktiga i en gemensam kunskapsprocess, så att de själva kan ta över processen och styra sin egen utveckling.

6 Jämförbarhet

Betygsberedningen föreslår att jämförbarheten i betygssättningen i första hand skall upprätthållas genom de ämnesspecifika kriterierna för betygsnivåerna. När systemet har förankrats inom lärarkåren kan man förvänta sig att bedömaröverensstämmelsen blir så god att betygen kan räcka för att upprätthålla jämförbarheten.

Flertalet av de ca 20 remissinstanser som yttrat sig i frågan ställer sig tveksamma inför möjligheten att uppnå jämförbarhet på det sätt som Betygsberedningen föreslår. *Skolverket* framhåller att nationella prov är en viktig del i utvärderingen av utbildningen, vilket i sin tur är en förutsättning för att behålla en likvärdig utbildningsstandard över riket. Liknande synpunkter framförs av flera andra remissinstanser, bl.a. *Stockholms kommun, Umeå universitet* och *Skolledarförbundet*, som dessutom gärna ser att gymnasieinspektörer återinförs.

SAF menar att en central provbank kan ge exempel på godkändgränsen och högre betygssteg både i grundskolan och gymnasieskolan. För yrkesinriktade kurser är SAFs förbund beredda att ta fram prov.

Flera av remissinstanserna påpekar dessutom att det med tanke på den ökade internationaliseringen är synnerligen viktigt att det svenska betygssystemet är jämförbart med andra länders system, och att betyg från Sverige kan översättas till andra språk.

7 Ordning och uppförande

Betygsberedningen föreslår att betyg i ordning och uppförande inte skall ges, men rekommenderar samtalsinstitutionen för att lösa problem i skolvardagen.

Majoriteten av de remissinstanser som kommenterat frågan stöder beredningens förslag att betyg inte skall ges i ordning och uppförande. Däremot avvisar de flesta förslaget till formaliserade omdömen efter en färdig mall.

LR anser att elevsamtal skall vara så lite formaliserade och schabloniserade som möjligt. De skall hållas när de behövs, dvs. även i akuta situationer. Samma synpunkter framförs av t.ex. *RHS*.

Skolverket anser att samtal med elever bör utgå från behovet av ett kontinuerligt gensvar på elevens skolarbete i sin helhet där elevens förmåga till självständigt arbete, kreativitet, samarbete, ordning, passa tider etc. är olika aspekter på elevens samlade prestationer som alla bidrar till resultatet i skolan och till en bra arbetsmiljö i skolan. Skolverket anser vidare att det är synnerligen angeläget att bevara traditionen med de så kallade föräldrakvartarna. Skriftlig information till föräldrar bör ses som ett komplement till det personliga samtalet. De samtal som beskrivs av Betygsberedningen är snarare exempel på konfliktlösning, vilket naturligtvis är nödvändigt av och till i kontakterna med elever. Principen om erkännande, förlåtelse, upprättelse och gottgörelse som

utgångspunkt för samtal kräver god utbildning och träning i samtalsmetodik för att kunna hanteras på ett icke dömande sätt. Enligt *Högskolan för lärarutbildning i Stockholm* ger principen om erkännande-förlåtelse-upprättelse-gottgörelse uttryck för en negativ människosyn som leder till en fostran till medmänsklighet grundad på tvång och skuld.

Flera av remissinstanserna tar upp problemet med tystnadsplikt för skolan. *Nacka kommun* föreslår att föräldrar skall kunna avsäga sig rättigheten att få skriftliga omdömen om sina barns studieresultat, uppförande och ordning - dock inte betygen.

Ett fåtal remissinstanser anser att betyg skall ges i ordning och uppförande. *Täby kommun* anser att krav skall ställas i skolan och att betygen är ett besked om hur dessa krav har uppfyllts. Därför bör betyg i ordning och uppförande ges från och med årskurs 1, men kompletteras med skriftlig information samt föräldrasamtal. *SAF* understryker vikten av att eleverna får förståelse för och lär sig respektera de regler som gäller för ett fungerande arbetsliv och tror att sänkt betyg i uppförande och ordning kan vara ett sätt att säga ifrån på allvar.

8 Betyg som urvalsgrund

Majoriteten av remissinstanserna delar inte Betygsberedningens uppfattning att betygens uppgift att ge ett rättvist underlag för urval håller på att bli inaktuell. Tvärtom hävdar många att betygen även fortsättningsvis kommer att utgöra en viktig del i ett första urval till både gymnasieskolan och högskolan.

8.1 Behörighet för gymnasieskolans nationella program

Betygsberedningen föreslår att eleven skall vara godkänd i alla ämnen i grundskolan för generell behörighet till gymnasieskolans nationella program.

Förslaget tillstyrks i allmänhet, med vissa reservationer.

Skolverket delar principiellt Betygsberedningens uppfattning men vill betona vikten av att de elever, som av olika skäl inte blir godkända i något eller några ämnen, erbjuds individuell studieplanering i nära samverkan med föräldrar, avlämnande grundskola och mottagande gymnasieskola.

Halmstads kommun tillstyrker att begreppet generell behörighet införes. Om gymnasieorganisationen inte medger att alla behöriga elever intas på sitt förstahandsval skall särskilt urvalsförfarande, som bestämmes lokalt, genomföras och detta skall utgå från de särskilda krav som bör ställas för aktuellt program.

Kommunförbundet påpekar att förslaget kommer att få direkta ekonomiska konsekvenser för kommunerna, och föreslår därför en närmare granskning av konsekvenserna av förslaget att eleverna i sitt avgångsbetyg från grundskolan skall ha betyget Godkänd i alla ämnen för generell behörighet till gymnasieskolan.

Malmö kommun anser att ansvarsfördelningen mellan grundskolan, åtgärdsansvaret och gymnasieskolan ytterligare bör utredas, inte minst med tanke på att de olika förslagen är förenade med kostnader.

Elevorganisationen vill inte att de som av skolan bedöms som Icke godkända skall nekas tillträde till gymnasieskolan. Organisationen kräver att betyg överhuvudtaget inte används till urval. Om urval till den nya gymnasieskolan måste ske, vilket endast skall ske i undantagsfall, bör antagningsprov i olika former användas.

8.2 Alternativa urvalsgrunder till gymnasieskolan

Betygsberedningen föreslår arbetsprover och provperioder i kombination med intervjuer som urvalsgrund, att hänsyn tas till verksamhet utöver grundskolan och upprepad ansökan, samt viktning av betyg.

Flera remissinstanser ställer sig bakom tankarna i Betygsberedningens förslag, men understryker också att de alternativa urvalsgrunderna inte kan ersätta betygen utan bör fungera som komplement till dessa.

Skolledarförbundet hävdar starkare än vad som gjorts i betänkandet att betyg skall kunna viktas för intagning till gymnasieskolan.

Landstingsförbundet anser det värdefullt att andra urvalsgrunder än betyg prövas vid urval till gymnasieskolan. Om det blir aktuellt med provperioder för t.ex. sökande till omvårdnadsprogrammet, måste uppläggningen ske i nära samarbete med vård- och omsorgsverksamheten. Även *Landstinget i Östergötlands län* anser att arbetsprover och liknande kan vara av värde när det gäller vissa utbildningar. Modeller härför bör utarbetas, som kan bli nationella rekommendationer, och försök bör komma igång för att utveckla metoder med syfte att undersöka fallenhet för vissa yrkesområden. *Socialstyrelsen* är positiv till att t.ex. provperioder i kombination med intervjuer införs som urvalsgrund till vårdutbildning - utöver betygen - men framhåller vikten av att noga överväga och testa ett sådant urvalsinstrument innan det ingår bland ordinarie urvalsmetoder.

Karlstads kommun tillstyrker arbetsprover inom det Estetiska programmet.

Skolverket har inga principiella invändningar men vill betona att föreslagna alternativa urvalsgrunder under många år tillämpats för vissa utbildningar, och att erfarenheterna inte är entydigt positiva.

Kommunförbundet, Linköpings kommun m.fl. påpekar att även om det i grunden är positivt att betygens roll som urvalsinstrument reduceras, så kan alternativa urvalsgrunder innebära ökat arbete och ökade kostnader för kommunerna. *Linköpings kommun* påpekar dessutom att de sökande måste garanteras rättssäkerhet och objektivitet i urvalssituationen.

Många remissinstanser ställer sig tvekande till förslaget om alternativa urvalsgrunder.

Vägledarföreningen delar inte beredningens uppfattning att eleverna i dag i så stor utsträckning tas in på sitt förstahandsval. De nya betygen

måste därför utformas så att de är användbara och jämförbara vid urvalet till gymnasieskolan. De alternativa urvalsgrunderna som Betygsberedningen föreslår är bra med avseende på t.ex. det Estetiska programmet och Hantverksprogrammet. Däremot skulle de bli alltför omfattande och kostbara för att vara användbara vid urvalet till övriga nationella program.

Landstinget i Stockholms län uttrycker tveksamhet till den provperiod som förslås ligga till grund för urval till t.ex. vårdlinjen, eftersom det är mycket svårt att finna några få provområden för ett program som leder till en mycket komplex arbetsmarknad.

Såväl *Stockholms kommun* som *Malmö kommun* påpekar det orealistiska i att generellt tillämpa intervjuer och provperioder i de fall man har ett stort antal sökande. Ansökningarna skall behandlas under stark tidspress, vilket förutsätter att intagningen kan skötas genom ett datoriserat förfarande på ett centralt kansli och att betyg kan användas som urvalsinstrument.

Jönköpings kommun anser att i första hand betygen skall utgöra grund för urval men kan acceptera de föreslagna alternativen som komplement. Kommunen önskar att anvisningarna för intagning kompletteras med skrivningar, som motsvarar dagens fri kvot-intagning.

SIH påpekar att utredningar visat att viktning endast marginellt förändrar intagning. För att viktning skall få en realistisk effekt fordras det att de ämnen som viktas, minst viktas med faktor fem för att en större förändring av intagningen skall ske. Det gör att övriga betyg blir betydelselösa och den allsidiga utveckling som grundskolan skall ge av eleven kan bli snedvriden om eleven enbart koncentrerar sig på de fåtal ämnen som viktas. Enligt Betygsberedningens förslag är det inte heller möjligt att poängsätta de olika betygsnivåerna, varför en matematisk viktning knappast blir aktuell.

Bl.a. *Halmstads* och *Oskarshamns kommuner* understryker att kommunen själv bör få avgöra vilka urvalskriterier som skall användas vid intagning till gymnasieskolan.

8.3 Antagning till högskolan

I Betygsberedningens uppdrag ingick att uppmärksamma vilken betydelse en vidgad användning av högskoleprovet skulle få för arbetet i gymnasieskolan. På grund av tidsbrist har inte beredningen kunnat fullgöra det uppdraget.

Majoriteten av remissinstanserna betonar att det är svårt att finna urvalsinstrument som helt kan ersätta betygen vid antagning till högskolan. Särskilt högskolorna ställer sig negativa till den tanken.

VHS framhåller att internationella erfarenheter visar att det är svårt att finna urvalsinstrument som helt kan ersätta betygen. Högskoleprovet i sin nuvarande form är inte lämpligt som enda urvalsinstrument, eftersom det visat sig att flera grupper missgynnats i testsituationen, bl.a. kvinnor, personer med annat modersmål än svenska och sådana med handikapp av olika slag. För att högskoleprovet skall kunna ersätta be-

tygen krävs ett omfattande utvecklingsarbete. Andra urvalsinstrument har använts vid antagningen till högskoleutbildning i begränsad utsträckning. Gemensamt för dessa är att de är mycket kostnadskrävande att använda. Manuella inslag i rättning och värderingar är så tids- och kostnadskrävande att de knappast kan tillämpas i större skala.

Uppsala universitet framhåller att avgångsbetygen från skolan ger den bästa och i förhållande till urvalskostnaderna billigaste prognosen för studieframgång.

SFS anser att högskolorna lokalt skall få välja enligt vilka kriterier de skall anta studenter, och att det måste vara möjligt för högskolorna att använda betygen för detta syfte, om de så väljer.

Högskolan i Sundsvall/Härnösand uttrycker farhågor för att gymnasiereformens intentioner om en ökad möjlighet till högskolestudier för elever med 3-åriga yrkesgymnasieprogram inte kommer att förverkligas om högskoleprovet blir den dominerande antagningsformen.

Universitetet i Linköping frågar sig vilka reaktioner som kan förutses från högskolorna som nu förfogar över rätten att själva formulera behörighetskraven. En möjlighet vore att högskolorna anordnade egna behörighetsprov i de ämnen där man vill kunna förutsätta vissa förkunskaper. Nästa fråga blir då hur sådana reaktioner kan förväntas återverka på gymnasieskolan. Sådana behörighetsprov kommer kanske att styra gymnasisternas och därmed lärarnas arbete på ett långt ifrån obetydligt sätt.

9 Övrigt

9.1 Elevers skilda förutsättningar

Betygsberedningen föreslår att för elever som har betyget Icke godkänd i flera ämnen i avgångsbetyget från grundskolan skall skolan avge omdömen i de icke godkända ämnena.

Många remissinstanser anser att det föreslagna betygssystemet inte tar tillräcklig hänsyn till elever som har särskilda svårigheter och uttrycker tveksamhet inför förslaget om omdömen. *RHS* framhåller att risken är att eleverna blir utpekade, och att ett omdöme som det är utformat i förslaget kommer att lägga ytterligare börda på barn som redan tidigare har det svårt och som har behov av särskilt stöd och uppmuntran.

HCK understryker att det är skolans ansvar att skapa en sådan undervisningssituation att alla kan vara delaktiga. Ett omdöme i stället för betyg får inte ges därför att skolan inte fullgjort sitt ansvar. HCK ser heller inga skäl till att det skall anges i betyget vilka resurser skolan har satt in. *SIH* framhåller att en sådan beskrivning hör hemma i en utvärdering av den enskilda skolan och inte av individen.

Umeå kommun framhåller att det är uttryck för en negativ elevsyn att skriva omdömen om varför eleven inte är godkänd. Det riktiga borde vara att skriva intyg som visar att eleven är godkänd i de moment eleven kunnat göra.

Synskadades riksförbund anser att i den mån omdömen ges skall det ske i samråd med eleven och föräldrarna, och att det måste finnas en möjlighet för eleven själv och för föräldrarna att lämna en kommentar till betyget Icke godkänd.

Flera organisationer, t.ex. *Dyslexistiftelsen*, pekar på att den kommunikativa förmågan både i tal och skrift betonas i de flesta ämnen, vilket gör att många elever missgynnas. Ingenstans nämns det heller att det existerar olika metoder för utvärdering/bedömning, t.ex. muntlig redovisning i stället för skriftlig.

9.2 Betygssättning av specialarbete

Betygsberedningen föreslår att specialarbetet skall betygssättas enligt samma skala som övriga ämnen.

Majoriteten av de remissinstanser som kommenterat frågan tillstyrker att specialarbetet betygsätts, men de flesta anser att det bör ske med färre betygssteg än de sex föreslagna. Tre betygssteg är det vanligaste förslaget med motiveringen att specialarbetet är en förberedelse för högskolestudier och därför bör bedömas enligt den betygsskala som troligtvis blir generell för högskolan.

Västerås kommun avstyrker förslaget med hänvisning till svårigheten att ange kriterier för betygsstegen som går att tillämpa för de vitt skilda slag av specialarbeten som förekommer i gymnasieskolan. Man förordar i stället någon form av omdömen som tas in i elevens slutbetyg.

9.3 Komplettering av betyg

Betygsberedningen föreslår att komplettering får göras av avgångsbetyg från såväl komvux som gymnasieskolan och grundskolan, dock tidigast den 1 oktober samma år som avgångsbetyget erhållits.

Förslaget tillstyrks, men de flesta instanserna anser att det inte bör finnas någon datumgräns för komplettering.

Täby kommun påpekar vikten av att komplettering av betyg av rättssäkerhetsskäl innebär samma grundliga prövning av kunskaperna som det ursprungliga betyget.

HCK understryker att kompletteringen inte får ersätta skolan, så att man hänvisar elev till att göra dessa kompletteringar i stället för att delta i undervisningen.

Som enda instans avstyrker däremot *Högskolan för lärarutbildning i Stockholm* att komplettering skall kunna ske för att nå ett högre betyg även om godkända kunskaper redan finns, s.k. konkurrenskomplettering. Främsta skälen mot konkurrenskomplettering är att prognosvärdet av ett givet avgångsbetyg försämras, och att det gynnar den som har god ekonomi och stöd från hemmet och därmed ökar den sociala selektionen i högre studier.

Både *HLS* och *Skolverket* pekar på att kompletteringen medför ökade kostnader för såväl den enskilde som för samhället.

9.4 Införande/genomförande

Betygsberedningen föreslår att det nya betygssystemet införs successivt med början i årskurs 7 i grundskolan och i årskurs 1 i gymnasieskolan och samordnas med införandet av nya läroplaner.

Remissinstanserna stöder Betygsberedningens förslag att införa betygssystemet samtidigt med introduktionen av nya läroplaner.

Eftersom man i likhet med de flesta remissinstanserna uppfattar en vidare bearbetning av betygsförslaget som nödvändig, påpekar *Norrköpings kommun* att ett samtidigt införande bara får ske under förutsättning att man då hinner med den nödvändiga vidareutvecklingen och kan ligga i fas med implementation och fortbildning för båda förändringarna samtidigt.

Då det krävs förankring i lärarkåren anser *Skolverket* att en försöksverksamhet bör bedrivas under två år innan ett nytt betygssystem tillämpas fullt ut.

Uppsala universitet föreslår att betänkandet får utgöra ett fortbildningsmaterial för landets lärare under t.ex. en treårsperiod. Det skulle kunna utmynna i en livlig försöksverksamhet i landets skolor. Dessutom ser man det positivt att en fortsatt utveckling i betygsfrågan kan ske genom att skolans lärare och lärarutbildningarnas personal och studerande tillsammans bedriver ett utvecklingsarbete kring frågor som gäller betyg, prov, provkonstruktion, mål, kunskapssyn, utvärdering m.m.

Skolledarförbundet poängterar särskilt att förtrogenhet med t.ex. den förändrade kunskapssynen och de kriterier för bedömning av eleverna denna ger upphov till inte är självgenererande bland lärarna.

Synpunkter på att det är bra med en längre genomförandeperiod framförs bl.a. av *Haninge kommun* och *Landstinget i Östergötlands län*.

Flera remissinstanser, bl.a. *Malmö kommun*, framhåller vikten av att utvecklingsarbetet sker på skolorna, dvs. att genomförandet sker inifrån.

Enighet råder om att omfattande fortbildningsinsatser kommer att krävas.

Om förslaget genomförs kommer detta att kräva en mycket starkare betoning av momentet bedömning, betygssättning och utvärdering i lärarutbildningen framhåller *Högskolan i Kristianstad*. Sådant utrymme är obetydligt i dagens lärarutbildning. Även *SFS* påpekar att det kommer att bli svårt att finna utrymme för dessa moment i lärarutbildningen.

Göteborgs kommun påpekar att utredningen inte berör att det nya betygssystemet kräver en omfattande och kostnadskrävande information. Även *RHS* betonar informationens betydelse för att elever, föräldrar, skolans personal och många andra opinionsbildare skall få den insikt som ger acceptans för det nya systemet. Ett nytt och bättre betygssystem blir verklighet först när det förstås och omfattas av alla berörda.

Kommunförbundet saknar en analys av de kostnader som införandet av ett nytt betygssystem kommer att medföra. Inte heller om ansvarsfördelning mellan stat och kommun har Betygsberedningen lagt några förslag.

Högskolan i Sundsvall/Härnösand anser att kostnaderna för utbildnings- och fortbildningsinsatser bör belasta de nya resurser som förutsätts avdelas av statsmakterna inför en så omfattande reform som denna. *Högskolan i Falun/Borlänge* och *Halmstads kommun*, t.ex., förutsätter att särskilda medel ställs till förfogande. *Motala kommun* påpekar dessutom att det måste klargöras varifrån tiden till fortbildningen skall tas.

Sammanfattning av departementspromemorian (Ds 1992:129) Ny läroplan för specialskolan och den obligatoriska särskolan.

1 Bakgrund

Med utgångspunkt i Läroplanskommitténs förslag till ny läroplan för grundskolan betänkandet (SOU 1992:94) Skola för bildning har en arbetsgrupp inom Utbildningsdepartementet utarbetat rubricerade promemoria med förslag till en gemensam läroplan för grundskolan, specialskolan och den obligatoriska särskolan. Ett diskussionsmaterial för regeringskansliets fortsatta arbete med timplaner och kursplaner för specialskolan och den obligatoriska särskolan har också utarbetats.

2 Arbetsgruppens förslag till läroplan

2.1 Skolans värdegrund

Arbetsgruppen framhåller att de värden, såsom aktning för varje människas egenvärde, likvärdig utbildning, rätten att utvecklas i skolan etc., vilka framhålls som grundskolans värdegrund, även gäller specialskolan och särskolan. Samma värdegrund föreslås därför gälla för samtliga tre skolformer. Enligt arbetsgruppens mening bör dock separata timplaner och kursplaner utformas för specialskolan och särskolan. Dessa tim- och kursplaner skall tydligt markera skillnaderna i skolformerna, deras uppdrag, målgrupper m.m.

För att avsnittet om skolans värdegrund skall kunna omfatta såväl grundskolan som specialskolan och särskolan har arbetsgruppen föreslagit vissa smärre ändringar i Läroplanskommitténs förslag.

2.2 "Strävansmål"

Arbetsgruppen föreslår att de mål skolan skall arbeta för, sträva mot, uttrycks på samma sätt för såväl grundskolan som specialskolan och särskolan. För att Läroplanskommitténs förslag till strävansmål skall kunna tillämpas på specialskolan och särskolan, föreslår gruppen att strävansmål *nummer två* "utvecklar ett rikt och nyanserat språk i tal och skrift samt förstår betydelsen av att vårda sitt språk," och *nummer fem* "får insikt om sitt eget sätt att lära" omformuleras.

Däremot föreslås ingen ändring av det mål som anger att skolan bör sträva efter att eleven kan kommunicera på fler än ett främmande språk, trots att ytterst få av särskolans elever kan lära sig mer än ett främmande språk. Som strävansmål bör det dock kvarstå för det fåtal elever som skulle vilja studera ytterligare ett främmande språk.

2.3 "Uppnåendemål"

Enligt arbetsgruppens mening bör varje skolform ha egna s.k. uppnåendemål. Motiveringen härtill är bl.a. att särskolan och specialskolan vänder sig till elevgrupper med funktionsnedsättningar. Dessa elever - med olika former av funktionsnedsättningar - bör inte ha uppnåendemål av samma lydelse och innebörd som grundskolans elever. För varje skolform tydliga uppnåendemål spelar dock en stor roll både för arbetet i skolan och som informationskanal till föräldrar om vad barn inom de olika skolformerna normalt förväntas uppnå.

Specialskolan

Flertalet elever i specialskolan skall så småningom ut på samma arbetsmarknad som grundskolans elever och behöver därför få samma kunskaper och färdigheter från sin skoltid som grundskoleeleverna. Därtill behöver de undervisning inom sådana områden som motiveras av deras funktionsnedsättningar. Arbetsgruppen föreslår skilda uppnåendemål för döva och hörselskadade respektive synskadade elever i specialskolan.

För döva och hörselskadade bör sådana mål som innehåller formuleringar med tal ändras och uttryckas på annat sätt, vilket skett i arbetsgruppens förslag.

För synskadade har tillförts ett mål för den individuella träningen, som i nuvarande läroplan omfattar bl.a. förflyttningsteknik, läsning med tekniska hjälpmedel och synträning. Mot bakgrund av dessa ämnens innehåll och den variation som finns när det gäller elevernas funktionsnedsättningar framhåller målet utveckling mer än en lägsta nivå.

Särskolan

En av särskolans viktigaste uppgifter är att ge eleverna goda förutsättningar att vara aktiva i det dagliga livet samt att förbereda dem för vuxenlivet. Uppnåendemålen för särskolans elever behöver därför i hög grad vara personrelaterade.

Arbetsgruppen har upprättat förslag till särskilda uppnåendemål för såväl grundsärskolan som träningsskolan. Enligt gruppen är det viktigt att det klart framgår vilka mål utbildningen har samt vilka krav de båda skolformerna ställer på eleverna.

Arbetsgruppen anser att uppnåendemålen för träningskolan skall beskriva eftersträvad utveckling av varje elevs förmåga inom ett antal områden. Härigenom kan målen inte sägas ge uttryck för en viss lägsta nivå som alla elever i träningskolan skall uppnå. Däremot ger de en bild av vad verksamheten står för och vad lärare och elever skall arbeta med.

2.4 Riktlinjer

Läroplanskommittén anger för varje område riktlinjer som beskriver ansvarsfördelningen i skolan. Enligt arbetsgruppen är riktlinjerna tydliga och täcker specialskolans och särskolans verksamheter. Riktlinjerna bör därför kunna vara gemensamma för alla tre skolformerna.

3 Kursplaner och timplaner - ett diskussionsmaterial

I kapitel tre presenterar arbetsgruppen ett antal frågeställningar inför regeringskansliets fortsatta arbete med utformningen av kursplaner och timplaner för specialskolan och den obligatoriska särskolan.

3.1 Timplaner

Arbetsgruppen presenterar två alternativ när det gäller stadieindelningen:

> Enligt alternativ 1 skulle timplanerna för specialskolan och den obligatoriska särskolan kunna anges på samma sätt som för grundskolan, dvs. ett skede för årskurserna 1-5 och ett skede för årskurserna 6-10 i specialskolan respektive 6-9 i den obligatoriska särskolan. Enligt alternativ 2 skulle timplanetiden kunna anges för hela utbildningstiden.

Arbetsgruppen föreslår vidare:

- att undervisningen i specialskolan och den obligatoriska särskolan anges i klocktimmar,
- att den garanterade undervisningstiden endast avser skolformens totala timtal eftersom styrelsen för respektive skolform måste kunna jämka timplanen och anpassa utbildningen efter varje elevs förutsättningar och behov. Därför kan inte alla elever garanteras samma timtal i de olika ämnena,
- att det även inom ramen för specialskolans och den obligatoriska särskolans timplaner bör finnas utrymme för eleverna att välja ämne/ämnen samt för skolan att profilera sig,
- att minst 120 timmar avsätts för orientering om utbildning och arbetsliv även för specialskolan och den obligatoriska särskolans elever. Enligt gruppen kan emellertid detta utrymme behöva utökas framför allt för särskolans del. Styrelsen i respektive skola bör därför i viss omfattning ha möjlighet att dels ta i anspråk tid från andra ämnen, dels disponera tid som avsatts för skolans lokala profilering,
- att specialskolans extra tionde skolår tydligare skall användas för

att förstärka utbildningen i teckenspråk/svenska samt i handikappkompenserande ämnen,
- att det föreslagna ämnet lek, idrott och hälsa bör behålla en relativt stor omfattning i såväl specialskolan som i den obligatoriska särskolan. Motivet för detta är att eleverna inte har samma möjligheter som eleverna i grundskolan att på sin fritid delta i olika aktiviteter.

Arbetsgruppen anser beträffande timplanen för den obligatoriska särskolan:

- att förutom ämnet lek, idrott och hälsa bör ämnen som hemkunskap och slöjd behålla ett relativt stort utrymme i timplanen för särskolan,
- att ämnena naturlära och samhällslära inte bör delas upp i olika ämnen i årskurs 6-9,
- att det bör övervägas om ämnet barn- och ungdomskunskap, som har stor betydelse för särskolans elever, skall ha samma tidsmässiga uppräkning som i grundskolan,
- att B-språk inte bör vara ett ämne i grundsärskolan.

Arbetsgruppen anser beträffande timplanen för träningsskolan:

- att samma konstruktion som den nuvarande bör kunna behållas i framtiden, dvs. en timplanekonstruktion som anger en minsta procent för varje undervisninsområde.

Arbetsgruppen anser beträffande timplanen för specialskolan för döva och hörselskadade:

- att nuvarande språkblocket teckenspråk, svenska och engelska kan ersättas av en uppdelning i dels engelska, dels teckenspråk/svenska,
- att engelska bör införas först i årskurs 3 eller 4 med hänsyn till att eleverna i årskurs 1 startar med teckenspråk och svenska,
- att ämnesgruppen teckenspråk och svenska liksom i nuvarande läroplan bör syfta till en tvåspråkighet, vilket skall framgå av kursplan och timplan. Det bör prövas om ämnena bör skiljas åt i de sista årskurserna,
- att timförstärkningen i årskurs 1-4 kan användas bättre om den flyttades över till ämnet lek, idrott och hälsa och fördelades över alla årskurserna.

Arbetsgruppen anser beträffande timplanen för specialskolan för synskadade:

- att ämnet maskinskrivning skall utgå.

3.2 Kursplaner

Arbetsgruppen anser beträffande kursplaner:

- att det finns goda skäl för att ha en avstämning på nationell nivå efter ett första skede i utbildningen. Lämplig tidpunkt för en sådan kan vara efter årskurs 5 när utbildningen kommit halvvägs. Utvärderingen skall ge underlag för vilka åtgärder som är nödvändiga för skolan att vidta för att eleven skall kunna nå de mål som satts upp för utbildningen i dess helhet,
- att kursplanerna i princip kan ha samma uppbyggnad och struktur som för grundskolan, dvs. varje ämne bör i enlighet med Läroplanskommitténs förslag ha s.k. uppnåendemål för årskurserna 5 och 9 eller 10,
- att det är viktigt att såväl grundsärskolan som träningskolan har egna kursplaner eftersom de utgör underlag för elevers och lärares beslut om val av stoff och arbetsmetoder. Dessa bör ges en sådan utformning att det särskilt framgår att särskolan är en särskild skolform,
- att specialskolan bör ha egna kursplaner endast i de ämnen som inte finns eller skiljer sig från de ämnen som finns i grundskolan.

Sammanställning av remissyttranden över departementspromemorian (Ds 1992:129) Ny Läroplan för specialskolan och den obligatoriska särskolan

Remissinstanserna

Remissyttranden har kommit in från Statens skolverk, Statens institut för handikappfrågor i skolan (SIH), Statens handikappråd (SHR), Birgittaskolan i Örebro, Kristinaskolan i Härnösand, Manillaskolan i Stockholm, Vänerskolan i Vänersborg, Östervångsskolan i Lund, Ekeskolan i Örebro, Åsbackaskolan i Gnesta, Hällsboskolan i Sigtuna, Tomtebodaskolans resurscenter (TRC), Haninge, Stockholms, Södertälje, Katrineholms, Norrköpings, Gotlands, Lunds, Malmö, Falkenbergs, Varbergs, Göteborgs, Lidköpings, Örebro, Sala, Avesta, Bollnäs, Kramfors, Sundsvalls, Östersunds och Piteå kommuner, Stockholms, Uppsala, Kalmar, Blekinge, Örebro, Västmanlands och Gävleborgs läns landstingskommuner, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO), Riksförbundet Hem och Skola (RHS), Sveriges Dövas Riksförbud (SDR), Hörselskadades Riksförbund (HRF), Riksförbundet för döva, hörselskadade och språkstörda barn (DHB), Synskadades Riksförbund (SRF), Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar (RBU), Föreningen Sveriges Dövblinda, Riksföreningen Autism (RFA), Riksförbundet för Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna (FUB).

Dessutom har yttranden kommit in från Särskolans och specialskolans yrkesvalslärares intresseförening (Syvi) samt från ytterligare ett mindre antal representanter för föreningar m.m.

1 Allmänt om arbetsgruppens förslag

Den övervägande majoriteten av remissinstanserna ställer sig i huvudsak positiva till arbetsgruppens förslag men har synpunkter på framför allt de föreslagna uppnåendemålen, både vad gäller innehåll och formuleringar.

Bl.a. *SHR* och *DHB* anser att arbetsgruppen alltför mycket har fokuserat sig på elevernas begränsningar och funktionshinder och inte lyft fram möjligheterna. Även *RBU* anser att flertalet förslag präglas av ett synsätt på elever med funktionshinder som om de snarare utgör problem och belastning för skolan än av att människors särart berikar den.

Malmö kommun, däremot, anser att läroplanen som den presenteras i promemorian verkar i rätt riktning för att förbereda de funktionshindrade barnen och ungdomarna på ett realistiskt sätt för vuxenlivet.

FUB anser att man bör ta bort grundskola och särskola som särskilda skolformer och i stället skapa en gemensam skolform för alla barn i den obligatoriska skolan som ett led mot en skola för alla. *Skolverket* före-

slår att man avskaffar uppdelningen i grundsärskola/träningsskola och i stället ersätter den obligatoriska särskolan med särskild grundskola.

En del remissinstanser, t.ex. *SDR* och *DHB*, anser att specialskolan för döva och hörselskadade bör benämnas teckenspråkig grundskola för att markera att eleverna valt en skolform där undervisningen sker på teckenspråk och där de dövas kultur betonas.

Från flera håll påpekas att remisstiden varit för kort. Några remissinstanser beklagar dessutom att inte samtliga skolformer behandlades i ett sammanhang av Läroplanskommittén. Vidare anser några det också otillfredsställande att förslaget om gemensam läroplan för gymnasieskolan och övriga frivilliga skolformer inte går ut på remiss.

2 Gemensam läroplan för grundskolan, specialskolan och den obligatoriska särskolan

Med utgångspunkt i Läroplanskommitténs förslag till ny läroplan för grundskolan föreslår arbetsgruppen en gemensam läroplan för grundskolan, specialskolan och den obligatoriska särskolan med gemensam värdegrund, gemensamma strävansmål men separata uppnåendemål.

Av de 34 remissinstanser som berört frågan är samtliga positiva till förslaget om en gemensam läroplan för de aktuella skolformerna. En gemensam läroplan skapar bättre möjligheter till samverkan mellan skolformerna och bidrar till att jämställa dem. De ändringar och tillägg till den föreslagna läroplanen för grundskolan som arbetsgruppen föreslår uppfattas av bl.a. *Malmö kommun* som välformulerade och som ett naturligt komplement till Läroplanskommitténs förslag.

Göteborgs kommun anser att arbetsgruppens förslag har en realistisk utformning med samma grundläggande värderingar och långsiktiga mål för skolformerna, medan den praktiska utformningen av undervisningen och kraven på eleverna kan anpassas till de faktiska förhållandena.

Landstinget i Stockholms län påpekar att det bör vara självklart att särskolans och specialskolans mål skall relateras till samma värden som är grunden för grundskolan. Det är också ett värde i sig att målen som skolan skall arbeta för, uttrycks på samma sätt för alla tre skolformerna.

SIH föreslår som tillägg till femte stycket avsnittet Skolans värdegrund och uppgifter: "Skolan skall verka för delaktighet, gemenskap och jämlikhet för alla." Detta överensstämmer med de nationella handikappolitiska målen. Även *RHS* menar att ett handikappolitiskt ställningstagande bör föras in och förtydligas under skolans värdegrund, eftersom det finns elever med funktionshinder i hela det offentliga skolväsendet.

För särskolans del påpekar flera remissinstanser att det är naturligt och logiskt med en gemensam läroplan när kommunerna tar över ansvaret för särskolan, och att detta kommer att underlätta överföringen.

Landstinget i Kalmar län och *Norrköpings kommun* hoppas att en gemensam läroplan kommer att innebära att man på sikt avvecklar särskolan som egen skolform, medan *Haninge kommun* i stället uppfattar

det som att förslaget om en gemensam läroplan, där man samtidigt markerar skillnaderna i skolformerna genom egna kurs- och timplaner, bidrar till att särskolan tillåts utvecklas som en egen skolform.

2.1 Strävansmål

Förslaget att ha gemensamma strävansmål uppfattas positivt av en majoritet av remissinstanserna, med en viss tveksamhet för särskolan. Det finns även en del synpunkter på formuleringar och förslag till tillägg. Flera instanser föreslår t.ex. tillägget "utifrån sina förutsättningar" eller liknande för att göra strävansmålen mer realistiska och därmed verkligen ange färdriktningen i utbildningen för alla elevgrupper.

SDR:s uppfattning, som överensstämmer med bl.a. flertalet specialskolors, är att så få avvikelser som möjligt gentemot vad som gäller för grundskolan i övrigt skall göras för elever i specialskolan.

Bland dem som ser problem i gemensamma strävansmål är t.ex. *Kommunförbundet* och *Landstinget i Blekinge län*, som påpekar att för högt satta mål bidrar till att diskussioner med föräldrar och andra blir orealistiska.

TCO (Lärarförbundet) anser att strävansmålen inte kan vara helt identiska med grundskolans. Den framtida läroplanen bör även innehålla skrivningar om värdet av att eleverna också utvecklar sina ostörda funktioner.

Östersunds kommun anser att arbetsgruppens bearbetningar av strävansmålen i Läroplanskommitténs betänkande är bearbetningar i rätt riktning men inte tillräckliga. Så är t.ex. samtliga strävansmål utom ett i Läroplanskommitténs betänkande inom det teoretiska lärandeområdet, vilket är naturligt för grundskolan. Därför har kommunen formulerat egna delvis alternativa strävansmål. Även *Landstinget i Blekinge län* uppfattar strävansmålen som för abstrakta och anser att de bör omformuleras till en konkret nivå.

Malmö kommun understryker vikten av att vara vaksam på att strävansmålen formuleras så tydligt att de verkligen har möjlighet att gälla för samtliga skolformer. Genom att ha särskilt avpassade strävansmål för särskolan visar man respekt och tolerans för de svårigheter som särskolans elever har, och därigenom förstärks också särskolans ställning som egen skolform.

SACO anser genom *LR* att särskolan skall ges egna strävansmål eftersom förbundet uppfattar det som angeläget att målen omfattar alla elever inom skolformen. Vidare påpekar SACO genom *Sveriges psykologförbund* att man visserligen uppnår likformighet genom gemensamma strävansmål men riskerar att ställa vissa elevgrupper utanför.

2.2 Uppnåendemål

Majoriteten av remissinstanserna stöder förslaget om egna uppnåendemål för de olika skolformerna. Flera instanser saknar emellertid förslag till uppnåendemål för gruppen språkstörda barn.

En ofta återkommande synpunkt är att "skall" bör bytas ut mot "bör", och det är många som föreslår, liksom för strävansmålen, tillägg som "efter sin förmåga" eller liknande.

Beträffande grundsärskolan betonar flertalet remissinstanser att uppnåendemålen bör vara individrelaterade och formuleras i samma termer som de föreslagna målen för träningsskolan. *Gotlands kommun* anser dessutom att vissa av träningsskolans mål också bör finnas med för grundsärskolans elever: utveckling i socialt samspel, hantera tid, rum, kvalitet, kvantitet och orsakssammanhang i sin omvärld m.m. Även *SACO, RHS* m.fl. betonar att uppnåendemål bör formuleras också för vardagsfärdigheter och sociala färdigheter, dvs. förmåga att samarbeta, ta ansvar och i övrigt fungera i samhället.

Bl.a. *Skolverket* föreslår att individuella utvecklingsprogram anges som planeringsgrund för varje elev. I individuella utvecklingsprogram vidgas ansvaret till att ta hänsyn till elevens totala situation samtidigt som uppnåendemålen inkluderas. Även *Norrköpings kommun* anser att man i den nya läroplanen borde kräva att varje elev i särskolan får ett eget undervisningsprogram där målen ställs med hänsyn till elevens förutsättningar. Målen för eleven i träningsskolan uppfattar kommunen däremot som realistiska och användbara.

Även *Södertälje kommun* hävdar att för elever som har särskild skolplikt bör uppnåendemålen vara mycket individuellt utformade utifrån det enskilda barnet och dessutom färre och mindre specificerade än i förslaget.

Landstinget i Uppsala län hävdar att läroplanen skall ställa strävansmålen men lämna uppnåendemålen öppna vad avser måluppfyllelsen. Om uppnåendemålen för grundsärskolan skall tolkas absolut, uppfattar Landstinget att det innebär att vissa elever inte blir godkända och undrar vad som händer då.

Även för specialskolan har flera förslag till ändringar och tillägg lämnats, men i stort stöder remissinstanserna grundtankarna i arbetsgruppens förslag.

2.3 Riktlinjer

Lärarens uppgifter och rektors ansvar

> I avsnittet om mål och riktlinjer räknas upp dels ett antal punkter som läraren skall sörja för i sitt arbete, dels ett antal punkter som rektor skall ha särskilt ansvar för. Arbetsgruppen har inte gjort några ändringar gentemot Läroplanskommitténs förslag.

En majoritet av dem som yttrat sig över riktlinjerna är positiva till den klara ansvarsfördelning som förslaget lämnar.

Några instanser lämnar förslag till kompletteringar och tillägg. Exempelvis framförs under avsnittet Kunskaper och färdigheter önskemål om att lärarens ansvar för att ge eleven stöd i sin språkutveckling skall kompletteras med tal- och språkutveckling. Vidare föreslås under avsnittet Samverkan med gymnasieskolan m.m. att lärarens och syoperso-

nalens samarbete med föräldrarna poängteras, eftersom föräldrarna spelar en så stor roll för särskolans elever.

Landstinget i Stockholms län och *Piteå kommun* stöder arbetsgruppens förslag vad gäller rektors ansvar och anser det vara heltäckande. *Landstinget i Uppsala län* tycker också att riktlinjerna för rektors ansvar är utmärkt skrivna, likaså gör *Östervångsskolan* som dock finner det märkligt att trafikfrågorna lyfts fram som ett eget ansvarsområde.

Även beträffande rektors ansvarsområde lämnar flera instanser förslag till kompletteringar. Man vill t.ex. förtydliga rektors ansvar för arbetsmiljön med att föra in ett ansvar även för personella hjälpmedel och då särskilt för elever med funktionshinder. Vidare vill man att rektors ansvar för att anpassa resursfördelning och stödåtgärder betonas särskilt för elever med funktionshinder samt att det skall ske fortlöpande.

SACO vill komplettera rektors ansvar med en punkt om att i samverkan med föräldrar skapa förutsättningar för en god skolsituation för elever med funktionsnedsättningar. *Landstinget i Stockholms län* har ett liknande önskemål men vill då att samverkan skall ske även med handikapporganisationer.

FUB påpekar att hela rektors ansvarsområde förutsätter att det bland skolledarna finns specialpedagogisk kompetens.

Elevvården

> Liksom Läroplanskommittén anser arbetsgruppen att rektor skall ha ett särskilt ansvar för att undervisning och elevvårdsverksamhet utformas så att elever som behöver särskilt stöd får detta.

SACO beklagar att elevvården inte, som man uttrycker det, fått plats i promemorian utan endast nämns översiktligt som ett rektors ansvar. Organisationen påpekar att elevvården inom specialskolan och särskolan har en unik kompetens och att den i nära samarbete med läraren kan diagnosticera och behandla elevens svårigheter så att både skolarbetet och elevens utveckling främjas. Man anser att elevvården måste betonas på ett helt annat sätt i läroplanen och lyftas fram under en egen huvudrubrik.

Landstinget i Blekinge län och *Skolverket* anser att elevassistenterna är en så viktig personalgrupp att den särskilt bör omnämnas beträffande arbete, medverkan och ansvar.

Yrkesvalsläraren

Flera remissinstanser har påpekat yrkesvalslärarens betydelse för särskolans elever. Yrkesvalsläraren har en vidare funktion än motsvarigheten i grundskolan, vilket bör framgå av riktlinjerna anser t.ex. *Landstinget i Blekinge län*. Man anser att den funktionen inte kan ersättas med någon annan syofunktionär. Yrkesvalsläraren har genom sina kunskaper om särskolan och den tidiga kännedomen om varje elev en möjlighet att hjälpa eleverna inför valet och övergången till den frivilliga särskolan och därefter ut i arbetslivet. *Landstinget i Kalmar län* har ett liknande

synsätt och menar att yrkesvalslärarfunktionen bör nämnas särskilt och inte ingå bland övrig syopersonal.

Utvärdering efter årskurs 5

> Arbetsgruppen anser liksom Läroplanskommittén att läraren vid slutet av det femte skolåret allsidigt skall värdera varje elevs kunskaps- och färdighetsutveckling utifrån kursplanernas krav, samt muntligt och skriftligt redovisa detta för elev och föräldrar och informera rektor.

En majoritet av de instanser som lämnat synpunkter på förslaget tar avstånd från en sådan utvärdering efter årskurs 5, framför allt när det gäller särskolan. En kontinuerlig utvärdering av eleverna anses mycket viktigare, och många uttrycker farhågor för att avstämningen kommer att ske på bekostnad av en mera fortlöpande utvärdering.

Den nationella avstämningen behandlas också i samband med kursplanerna (punkt 4).

3 Timplaner

Arbetsgruppen har i promemorians tredje och fjärde kapitel presenterat ett diskussionsmaterial för arbetet med timplaner och kursplaner.

3.1 Skedesindelning, garanterad undervisningstid, klocktimmar

Skedesindelning

> Arbetsgruppen presenterar två alternativ för timplanens konstruktion.
> Enligt alternativ 1 föreslås timplanerna för specialskolan och särskolan få samma utformning som grundskolans timplan, dvs. ett skede för årskurserna 1-5 och ett skede för årskurserna 6-9 i särskolan, respektive 6-10 i specialskolan.
> Enligt alternativ 2 föreslås att timplanetiden skall anges för hela utbildningstiden.

En klar majoritet av de instanser som uttalat sig om timplanen föredrar den sammanhängande. Som skäl för detta framförs att det är viktigt att undervisningen får organiseras och utformas med så stor flexibilitet som möjligt eftersom det måste finnas möjligheter att göra avsteg från timplanerna för att kunna tillgodose den enskilde elevens möjligheter. *Östervångsskolan* påpekar dessutom att en skedeslös timplan underlättar åldersintegrerad undervisning.

De instanser som ställer sig positiva till en skedesindelning gör det främst med motiveringen att man för specialskolans och särskolans del vill ha samma timplaneindelning som i grundskolan.

För särskolans del påpekar både *Varbergs kommun* och *FUB* att en sammanhängande timplan kan innebära onödiga hinder i samverkan med grundskolan. *Haninge kommun* menar att eleverna själva också ofta

är angelägna om att de yttre ramarna skall vara så lika grundskolan som möjligt.

Garanterad undervisningstid

Arbetsgruppen föreslår att den garanterade undervisningstiden för specialskolan och särskolan skall avse skolformens totala timtal. Skolans styrelse måste kunna jämka timplanen och anpassa utbildningen efter varje elevs förutsättningar. Därför kan inte alla elever ges rätt till en minsta garanterad undervisningstid i samtliga obligatoriska ämnen.

En klar majoritet av dem som yttrat sig i frågan stöder arbetsgruppens resonemang.

SDR däremot vänder sig mot förslaget och anför att döva elever liksom hörande skall ges rätt till en minsta garanterad undervisningtid i samtliga obligatoriska ämnen.

SACO påpekar för särskolans del att individualiseringen av undervisningen i första hand bör ske genom att anpassa innehåll och metoder till elevens förutsättningar.

Förslaget är oklart menar *Landstinget i Stockholms län* samtidigt som man anser att individanpassningen inte behöver utesluta att varje elev garanteras en minimiundervisning i varje ämne. Styrelsen bör i stället ha rätt att befria en elev från undervisning om särskilda skäl föreligger.

Klocktimmar

Arbetsgruppen anser att undervisningstiden för specialskolan och särskolan liksom för grundskolan skall anges i klocktimmar.

Övervägande delen av de remissinstanser som berört frågan tycker det är bra att man anger undervisningstiden i klocktimmar och därmed frångår den tidigare 40-minutersindelningen.

Endast *SACO* har genom *LR* invänt mot ett införande av klocktimmar och anser att liksom för grundskolans timplaner bör dessa bygga på tidsenheter om 40 minuter för att motsvara nuvarande lektionstider och uppbyggnaden av lärarnas arbetstider.

3.2 Elevens personliga val och lokalt timplaneutrymme

Arbetsgruppen anser att det även inom ramen för specialskolans och särskolans verksamhet bör finnas utrymme för eleverna att göra egna val av ämnen samt för skolorna att profilera sig.

En knapp majoritet av dem som lämnat synpunkter på elevernas valfrihet och skolans profilering instämmer i förslaget. Främst anser man att specialskolans och särskolans elever och föräldrar måste ges samma möjligheter som eleverna i grundskolan och deras föräldrar att göra egna val av ämnen, samt att skolorna måste ges samma möjligheter att profilera sig. Synpunkter finns också på omfattningen av både elevens val och på skolans profilering.

Många remissinstanser påpekar dock att det i verkligheten inte föreligger någon valfrihet för specialskolans och särskolans elever eftersom det endast finns åtta specialskolor i hela landet och ungefär en särskola per kommun. Det är också den begränsade reella valfriheten som är huvudargument för de remissinstanser som är negativa till förslaget. Flera vänder sig starkt mot att man inleder texten med att erbjuda eleverna valfrihet och sedan fortsätter med att påpeka att de har begränsad möjlighet att välja mellan skolor med olika profilering och att skälen härför är praktiska och ekonomiska. Detta upplevs som motsägelsefullt.

RBU reagerar mot, som förbundet uttrycker det, denna uppenbara diskriminering och inkonsekvens som elever och föräldrar inom specialskola och särskola utsätts för. RFA konstaterar att den valfrihet som är så viktig för "den vanliga eleven" inte gäller för elever och föräldrar inom specialskolan och särskolan. *Norrköpings kommun* påpekar att läroplanstexten bör utformas på ett sådant sätt att den för alla skolformer gemensamma texten stämmer med de faktiska förhållandena.

En synpunkt som *SACO* för fram genom *LR* är att särskolor inte bör sträva efter en egen profil eftersom kravet på den individuella anpassningen av ämnesinnehåll och särskolans metodik ger varje skola en egen profil. *Östervångsskolan* är på liknande sätt tveksam till om skolan skall ha en egen profil jämfört med de andra specialskolorna. En unik kompetens ligger i att de erbjuder undervisning på teckenspråk för döva och hörselskadade samt att de har en tvåspråkig målsättning. Skolan föreslår i stället att de timmar som avsatts till profilering reduceras till förmån för de praktiskt estetiska ämnena. Flera instanser har även påpekat att man måste ta hänsyn till dessa ämnen när man bestämmer omfånget på elevernas valfrihet och på den lokala profileringen.

3.3 Orientering om utbildning och arbetsliv

Arbetsgruppen föreslår att minst 120 timmar avsätts för orientering om utbildning och arbetsliv samt att styrelsen för respektive skola därutöver skall ha möjlighet att dels ta i anspråk tid från andra ämnen, dels disponera tid som avsatts för skolans profilering.

För särskolan föreslår arbetsgruppen dessutom att delar av det frivilliga tionde skolåret skall kunna användas till orientering om utbildning och arbetsliv.

Övervägande delen av dem som yttrat sig i frågan ser det som en nödvändighet att styrelsen för respektive skola ges möjlighet att utöka tiden för orientering om utbildning och arbetsliv så att den anpassas efter varje elevs behov.

TCO föreslår att tid dessutom skall kunna tas även från elevens personliga val.

Flertalet anser för särskolans del att de 120 timmarna är otillräckliga för både praktisk arbetslivsorientering (PRAO) och orientering om utbildning och arbetsliv, eftersom eleverna, som *RBU* och *Skolverket* påpekar, behöver lång tid på sig för att kunna närma sig arbetslivet på ett

positivt sätt. Man föreslår att ämnet får minst 240 timmar. *Syvi* anser på liknande sätt att de 120 timmarna får ses som den tid eleverna behöver för teoretisk syo.

Många remissinstanser påpekar den praktiska arbetslivsorienteringens betydelse för eleverna i specialskolan och särskolan och menar att tyngdpunkten i ämnet måste ligga just på den praktiska delen. Man menar att den i särskolan måste ges minst samma omfattning som den har i dag, dvs. 36 veckor.

3.4 Praktiskt estetiska ämnen

Arbetsgruppen anser att det föreslagna ämnet lek, idrott och hälsa bör behålla en relativt stor omfattning i såväl specialskolan som särskolan.

För särskolans del är det också viktigt att ämnena hemkunskap och slöjd får behålla ett relativt stort utrymme i timplanen. Det bör även prövas om ämnet bild skall öka sitt utrymme i förhållande till Lsä 90.

Samtliga 23 remissinstanser som har lämnat sina synpunkter instämmer i förslaget att ämnet lek, idrott och hälsa även i fortsättningen skall ges en relativt stor omfattning. Som främsta skäl härför anger man elevernas begränsade möjligheter att utanför skolan delta i olika fritidsaktiviteter och motorikens stora betydelse för elevernas utveckling och inlärningskapacitet. Många betonar också vikten av att ämnet ges minst samma tid som det har i den nuvarande timplanen.

Remissinstanserna ser gärna att de övriga praktiskt estetiska ämnena får ett större utrymme i timplanen.

3.5 Timplanefrågor för specialskolan

Teckenspråk och svenska

Arbetsgruppen anser att det nuvarande språkblocket teckenspråk, svenska och engelska skulle kunna ersättas av en uppdelning i dels engelska, dels i teckenspråk och svenska för eleverna i specialskolan för hörselskadade och döva.

Samtliga remissinstanser som yttrat sig i frågan stöder arbetsgruppens förslag om att språkblocket skall delas upp. Flertalet betonar också att ämnena teckenspråk och svenska för döva och hörselskadade är två skilda språk och att de måste vara skilda åt under hela utbildningstiden. *Kristinaskolan* t.ex. menar att det som är specifikt för specialskolan för döva och hörselskadade är dövas tvåspråkighet - att de döva eleverna har teckenspråk som sitt första språk och svenska som sitt andra språk genom undervisning i första hand i läst och skriven form. Skolan påpekar också att de båda språken skall vara skilda åt under hela skoltiden. Liknande synpunkter förs fram av *Birgittaskolan, Manillaskolan, Vänerskolan, SDR* och *DHB*.

SHR påpekar att det är viktigt att den nya läroplanen, i likhet med Lgr 80, ger ett konkret och entydigt stöd för dövas tvåspråkighet. Man anser inte att förslaget ger tillräckligt uttryck för detta.

Endast *Åsbackaskolan* anser helt i överensstämmelse med förslaget att teckenspråk och svenska bör vara skilda åt under skoltidens sista år.

Engelska

> Med hänsyn till att eleverna i specialskolan för döva och hörselskadade startar med teckenspråk och svenska i årskurs 1 föreslår arbetsgruppen att engelska införs först i årskurs 3 eller 4.

De tre remissinstanser som har lämnat synpunkter på förslaget ställer sig positiva, men det finns önskemål om ett mer flexibelt synsätt.

Specialskolans tionde år

> Arbetsgruppen föreslår att det tionde skolåret i specialskolan tydligare skall användas till att förstärka undervisningen i teckenspråk och svenska samt i handikappkompenserande ämnen.

De fyra instanser som berört frågan anser att det extra året i huvudsak skall användas till att förstärka teckenspråk och svenska. Man ser emellertid gärna att tiden utnyttjas även på annat sätt såsom till undervisning av de dövas kulturarv och historia samt övriga ämnen, däribland de handikappkompenserande.

Individuell träning

> Arbetsgruppen anser att det finns skäl att överväga om den individuella träningen i ämnen som exempelvis läsning med tekniska hjälpmedel även i fortsättningen skall ha samma speciella karaktär.

De remissinstanser som lämnat synpunkter på förslaget instämmer samtliga utan att lämna några särskilda skäl härför.

SRF påpekar dessutom att även synskadade elever i grundskolan och särskolan kan ha behov av och måste ges möjlighet till individuell träning.

Extratimmar i idrott i specialskolan för döva och hörselskadade

> Arbetsgruppen anser att de tolv extra stadieveckotimmarna i specialskolan för döva och hörselskadade skulle kunna användas bättre om de flyttades över till ämnet lek, idrott och hälsa och fördelades över alla årskurser.

Ingen av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan har något att invända mot omfördelningen av de tolv timmarna. Däremot har man olika uppfattning om vad timmarna skall användas till. Flera instanser anser att resursen bör fördelas på de ämnen som bygger upp elevernas dövidentitet såsom exempelvis teckenspråk, dövas historia, drama och

samhällskunskap. Någon anser att timmarna bör användas som en förstärkning av alla ämnen medan en annan instämmer i arbetsgruppens förslag och menar att resursen mycket väl kan användas till lek, idrott och hälsa men även till språk.

3.6 Timplanefrågor för särskolan

B-språk

Arbetsgruppen anser inte att B-språk skall vara ett ämne i grundsärskolan.

Samtliga remissinstanser som yttrat sig angående B-språk instämmer utan några särskilda motiveringar i arbetsgruppens förslag.

Naturlära och Samhällslära

Arbetsgruppen anser att undervisningen i ämnena naturlära och samhällslära för särskolans del inte skall delas upp på olika ämnen i årskurserna 6-9.

De fem instanser som har uttalat sig om ämnena vill liksom arbetsgruppen inte att man genomför någon uppdelning i respektive ämne under de sista årskurserna. Man har inte heller något att invända mot de motiveringar arbetsgruppen anför vilka är förutsättningar för eleverna att tillgodogöra sig undervisningen och deras behov av anpassad undervisning.

Barn- och ungdomskunskap

Arbetsgruppen anser att det bör övervägas om ämnet barn- och ungdomskunskap skall ha samma tidsmässiga uppräkning i särskolan som i grundskolan.

Bollnäs, Falkenbergs och *Gotlands kommuner* ser en uppräkning i ämnet som något positivt. *FUB* betonar vikten av att ämnet ges samma tidsomfattning som i grundskolan.

Teknik och miljö

Arbetsgruppen anser att moment av ämnet teknik och miljö för särskolans del skulle kunna föras till naturlära och hemkunskap.

Gotlands kommun och *Landstinget i Kalmar län* instämmer i arbetsgruppens förslag. *Katrineholms kommun* föreslår att man i stället skapar ett nytt ämne, miljölära, av ämnena naturlära, samhällslära, teknik och miljö.

3.7 Timplanefrågor för träningsskolan

Arbetsgruppen föreslår att träningsskolan behåller sin nuvarande timplan.

Övervägande delen av de instanser som lämnat synpunkter på förslaget anser att den nuvarande timplanen för träningsskolan bör behållas.

4 Kursplaner

Arbetsgruppen anser att kursplanerna för specialskolan och särskolan bör ha samma uppbyggnad som grundskolans med en nationell avstämning efter årskurs 5 och med uppnåendemål för årskurs 5 och 9 alternativt 10 i varje ämne.

Arbetsgruppen anser vidare att såväl grundsärskolan som träningsskolan bör ha egna kursplaner, medan specialskolan så långt möjligt bör ha samma kursplaner som grundskolan men egna kursplaner i de ämnen som skiljer sig från grundskolans ämnen.

Många remissinstanser anser det viktigt att läroplanerna för grundskolan, specialskolan och särskolan får så stor samstämmighet som möjligt till innehåll och struktur. Flera pekar också på att en överströmning av elever sker mellan skolformerna, eftersom spännvidden i elevernas utvecklingsnivå är stor.

Beträffande en avstämning på nationell nivå efter årskurs 5 uttrycker ett flertal remissinstanser emellertid tveksamhet, framför allt vad avser särskolans elever. Många av de synpunkter som refereras här beträffande den nationella avstämningen gäller även för den utvärdering läraren skall göra vid slutet av årskurs 5 (se avsnittet Riktlinjer).

Skolverket avstyrker en sådan avstämning, eftersom undervisningen i dag bygger på individuell planering med kontinuerlig avstämning och målkorrigering på individnivå. Skolverket kan inte heller uppleva tidsrelaterade uppnåendemål på nationell grund som meningsfulla på grund av den varierande graden av utvecklingsstörning inom skolformen, vilket ofta kan göra att även fastställda uppnåendemål kan bli strävansmål för vissa elever. Även *Landstinget i Stockholms län* avstyrker förslaget som orealistiskt med motiveringen att en utvärdering av särskoleeleverna måste ske fortlöpande, eftersom eleverna uppvisar ytterst stora interindividuella skillnader. Ytterligare ett stort antal remissinstanser, däribland *SIH, Landstinget i Blekinge län* samt *Gotlands* och *Sundsvalls kommuner* pekar på behovet av en kontinuerlig och individrelaterad utvärdering inom särskolan och ser inte skälen och motiven till en utvärdering efter just årskurs 5 på nationell nivå.

Endast ett fåtal remissinstanser, t.ex. *LR* och *Landstinget i Gävleborgs län*, är direkt positiva till den nationella avstämningen. *Haninge kommun* påpekar att det är av stor vikt att den nationella utvärderingen utformas så att eleverna endast jämförs med sig själva, eftersom uppnåendemålen är personrelaterade. *Östervångsskolan* och *TRC* anser att avstämningen i en tioårig specialskola bör ske efter årskurs 6. Man kan då enklare jämföra elevernas kunskaper i grundskolan och specialskolan eftersom de i princip arbetar efter samma kursplan.

Även beträffande kursplanernas uppnåendemål för årskurs 5 och 9 alternativt 10 råder tveksamhet bland remissinstanserna när det gäller sär-

skolan. *Piteå kommun* anser att det vore en omöjlighet att ha uppnåendemål i kursplanerna för särskolan med tanke på elevernas skiftande förutsättningar och den helt individanpassade undervisningen, medan *FUB* hävdar att uppnåendemålen för vissa elever bör anpassas till elevens individuella förutsättningar och vara realistiska och möjliga att uppnå.

Landstinget i Uppsala län anser att resonemangen kring uppnåendemålen - och det gäller för alla skolformer - känns svåra att acceptera, eftersom det inte ges utrymme för individuella skillnader och det kan underförstås att det med tillräcklig träning skall gå att nå uppnåendemålen. Läroplanen kan därmed ge falska förhoppningar om vad skolan kan åstadkomma.

RBU anser att förslaget om uppnåendemål för varje ämne är direkt oförenligt med förslaget angående timplaner för grundsärskolan med temaundervisning i vissa ämnen. Förbundet hävdar att de uppnåendemål som formuleras bör relateras till förslaget om temaläsning.

Ekeskolan framhåller att styrelsen för specialskolan för synskadade bör ges möjlighet att efter elevens förmåga avgöra när bedömningen av uppnåendemålen skall ske och avvisar därmed arbetsgruppens förslag.

Malmö kommun ser det däremot som positivt med uppnåendemålen i årskurs 5 och 9 alternativt 10 och anser att det bör ge garantier för att eleverna får erforderliga undervisningsinsatser.

I det här sammanhanget har flera remissinstanser noterat att det ingenstans i promemorian nämns något om betyg. Den genomgående synpunkten är att betyg i traditionell mening inte skall ges i den obligatoriska särskolan, vilket framhålls av t.ex. *Landstinget i Uppsala län* och *Varbergs kommun*.

Förslaget att grundsärskolan och träningsskolan skall ha egna kursplaner stöds av en majoritet av de remissinstanser som kommenterat förslaget. Däribland finns t.ex. *Landstingen i Blekinge* och *Kalmar län, SACO* samt ett antal kommuner.

Haninge kommun välkomnar ett tydliggörande av särskolan som egen skolform, men understryker att man bör ta speciell hänsyn till de integrerade elevernas situation, och att speciella anvisningar kommer att behövas. För dessa elever var det en fördel att grundsärskolans kursplaner i Lsä 90 gjordes liktydiga med grundskolans.

Flera remissinstanser, däribland *FUB, Falkenbergs* och *Lidköpings kommuner* samt *Landstingen i Örebro* och *Blekinge län*, anser att grundsärskolan skall använda grundskolans kursplaner i tillämpliga delar, medan träningsskolan bör ha egna kursplaner.

Avvisande till förslaget ställer sig däremot bl.a. *Landstinget i Stockholm*, som uppfattar arbetsgruppens förslag som mycket utmanande. Landstinget vill inte att kursplanerna för grundsärskolan skall markera gruppen som avvikande, eftersom gränsen mellan grundsärskolan och grundskolans svagpresterande elever är synnerligen flytande. Det som föreslås för specialskolan, nämligen egna kursplaner endast i ämnen

som inte finns eller skiljer sig från de ämnen som finns i grundskolan, borde kunna gälla även för särskolan.

Skolverket anser att de förslag till kursplaner för grundskolan som Läroplanskommittén presenterat (SOU 1993:2) ger goda möjligheter att formulera undervisningsmål för elever med lindrig psykisk utvecklingsstörning inom ramen för individuella utvecklingsprogram. Därför finner inte Skolverket skäl för att särskilda kursplaner skall utformas utöver den anpassning av träningsskolans kursplaner som anges i promemorian. Skolverket föreslår att en bearbetning av Läroplanskommitténs förslag med kompletterande kursplaner för träningsskolan får tjäna som kursplaneunderlag för särskolan.

Förslaget att specialskolan så långt möjligt skall ha samma kursplaner som grundskolan stöds av samtliga specialskolor som berört frågan.

Östervångsskolan påpekar att det är mycket viktigt att kursplaner så fort som möjligt tas fram i teckenspråk, svenska som andraspråk för döva och vissa andra ämnen speciellt för specialskolan för döva och hörselskadade.

TRC hävdar att särskild vikt bör läggas vid kursplanearbetet kring de handikappkompenserande ämnena. Kursplaner i dessa ämnen kommer också att ge vägledning till lärare i grundskolan som undervisar handikappade elever.

Innehåll

Bilaga 1 Sammanfattning av Läroplanskommitténs betänkande (SOU 1992:94) Skola för bildning 1

Bilaga 2 Sammanställning av remissyttranden över Läroplanskommitténs betänkande (SOU 1992:94) Skola för bildning 15

Bilaga 3 Sammanfattning av Betygsberedningens betänkande (SOU 1992:86) Ett nytt betygssystem 63

Bilaga 4 Sammanställning av remissyttranden över Betygsberedningens betänkande (SOU 1992:86) Ett nytt betygssystem 67

Bilaga 5 Sammanfattning av departementspromemorian (Ds 1992:129) Ny läroplan för specialskolan och den obligatoriska särskolan 83

Bilaga 6 Sammanställning av remissyttranden över departementspromemorian (Ds 1992:129) Ny Läroplan för specialskolan och den obligatoriska särskolan 89

gotab 43817, Stockholm 1993